

**NEM LECTORÁLT, KIADÁS ELŐTTI PÉLDÁNY
AZ AUTONÓMIA ÜGYÉVEL FOGLALKOZÓ POLITIKUSOK MUNKÁJÁT
SEGÍTŐ IDEIGLENES KIADÁS**

Dr. Balogh Sándor

Autonómia és az új világrend

Elemzések és javaslatok a nemzetiségi kérdés megoldásához

A mű eredeti címe: *Autonomy and the New World Order*

Fordította: Bezuk Zsolt

*KÉZIRAT
Minden jog fenntartva!*

KÖSZÖNET... számos embernek a könyv ötletéért és az elkészítéséhez nyújtott segítségéért. Mindenek előtt, Magyaródy Szabolcs volt az, aki elsoként javasolta, hogy írjak tanulmányt az autonómiáról, és a kezdéshez átadta az általa összegyűjtött forrásokat. A következő köszönet feleségemnek szól, aki elviselte, hogy gyakran éjjel utánig dolgoztam ezen a munkán. Köszönettel tartozom Pásztor Lászlónak is, aki átolvasta és véleményezte az első változatokat, valamint ellátott néhány aktuális riporttal és újságcikkkel. Végül, de nem utoljára, köszönet Gertrud Vander Heide-nek, a HVCC Interlibrary Loan könyvtárosának, aki türelmesen beszerezte számomra a pontos és naprakész dokumentáció érdekében kért könyveket és cikkeket.

ELNÉZÉST kérek eloszöris azért, hogy a kért tanulmány helyett egy könyvet írtam. Másodszor pedig azért, hogy egyes részeknek az időközben beérkező anyagokkal való kiegészítése miatt a könyv talán nem sikerült olyan egységesre, mint szerettem volna. Ha néhány gondolat többször ismétlődik, az gyakran szándékos, a nyomaték kedvéért, vagy azért, hogy az olvasó jobban emlékezzen néhány fontos részletre. Más esetekben csupán megbocsáthatatlan hanyagságról van szó. Egyetlen mentségem az, hogy sietnem kellett, mert Szabolcs már ki akarta adni. A jelenlegi változat nagyjából a hatodik „végleges tervezet”, és mintegy húsz oldallal hosszabb, mint az ötödik, amely viszont 40 oldallal hosszabb, mint az első végleges változat, amelyen nem is akartam változtatni, míg csak új információkat nem kaptam Gertrudtól, Lászlótól, vagy más barátoktól. De most itt van! Ha valaki élő történelemről ír, akkor a történet soha sem fejeződik be, ebben az esetben pedig a történet nem ér véget mindaddig, amíg a föld minden kisebbsége nem él olyan demokratikus kormányzás alatt, amely minden kisebbségi problémát kiküszöböl.

REMÉLEM, hogy a könyv elősegíti a megértést, a kisebbségi viszonyok javulását, és mind a közép-európai térség, mind az egész világ békéjét.

Tisztelettel AJÁNLOM ezt a munkát azoknak a millióknak, akik kisebbségként elnyomást szenvedtek, vagy szenvednek ma is.

ELOSZÓ

Két indíték vezetett ennek a könyvnek a megírásához. Az egyik gyakorlati és politikai, a másik elméleti és politikai. A gyakorlati cél igyekezet arra, hogy elosegítsük a békét, amelyet a világ különféle tuzfészkein folyó heves helyi összetűzések szakítanak meg a nemzeti önrendelkezés nemes céljának megvalósítása érdekében. Az elméleti cél az „önrendelkezés” fogalmának és indítékainak tisztázása. Végül, a politikai célok pedig azok voltak, hogy (A) a vitát a hivatásos jogászai körökön kívül folytatva, gyakorlati és elméleti szempontokkal egészítsük ki, és (B) érveket nyújtsunk ahhoz, hogy ideje annak, hogy az Egyesült Nemzetek kormányai tegyenek lépéseket, határozzák meg az önrendelkezés fogalmát, és hozzanak létre egy új mechanizmust a 21. században, amely megkönnyítheti az önrendelkezésre való jog békés rendezését.

A világ több tucat gócpontjából a könyv írása idején, az 1990-es évek végén, legkritikusabb területek közül hármat emelek ki: a korábbi Jugoszlávia két tartományát, Boszniát és Koszovót, a Közel-Keleten Izraelt, valamint a korábbi belga gyarmatot, Kongót.

Bosznia kis ország, amelyről Közép-Európán kívül kevesen hallottak a Ferenc Ferdinánd trónörökös ellen Sarajevóban, Bosznia fővárosában, 1914-ben elkövetett merénylet előtt. A néhány évvel ezelőtt kitört újabb etnikai zavargás ismét ráterelte a világ figyelmét.

A középkori Bosznia névlegesen Magyarországhoz tartozó bánóság (gazdaságilag függo állam) volt, de a 13. századtól autonómiának örvendett, uralkodójuk, a bán vezetése alatt. 1463-ban az ottomán törökök hódították meg a területet. Amikor a 19. században a török hatalom meggyengült, Bosznia muzulmán nemessége többször is fellázadt a szultán ellen; az 1875-76 során lezajlott felkeléshez támogatást nyújtott Szerbia, amely igényt támasztott Boszniára és Hercegovinára, mint saját területére. A felkelés elfojtása után a Berliini Kongresszus (1878) engedélyével az Osztrák-Magyar Monarchia megszállta a két tartományt, amely névlegesen az Ottomán Birodalom része maradt. Ausztria-Magyarország nyíltan annektálta Bosznia-Hercegovinát 1908-ban, amivel tovább élte a feszültséget Szerbiával, és a boszniai szerbek nyugtalanságot szítottak az osztrák uralom ellen. 1914-ben egy boszniai szerb, Gavrilo Princip, Sarajevóban meggyilkolta FERENC FERDINÁND osztrák főherceget. A Szerbia és Ausztria-Magyarország között ezzel kirobbant konfliktus hamarosan az első világháborúvá eszkalálódott. Ily módon annak ellenére, hogy Bosznia körülhatárolható régió, és a bosnyákok határozott etnikai csoportot képeznek, Bosznia soha nem élvezett függetlenséget, saját szuverén kormánnyal, egészen a mesterségesen létrehozott jugoszláv állam közelmúltban történt szétbomlásáig.

Koszovó szintén a korábbi Jugoszlávia, illetve a jelenlegi Szerbia-Montenegro része, amelyet Albánia területéből csatoltak Szerbiához. Lakossága 90 százalékban albán

nemzetiségu, ezért a szerbekkel szembeni ellenállása miatt azóta is jelentos tuzfészket képez. A II. Világháború után (a Vajdasághoz hasonlóan) egy ideig autonómiát élvezett, de ezt késobb visszavonta a szerbek által uralt jugoszláv kormány. Koszovó a csonka-Jugoszláviában maradt, és törvény szerint Szerbia része.

Izrael, amely most magába foglalja a korábbi Palesztinát, szintén kiemelt tuzfészek, a területre mind az arab, mind a zsidó lakosság által támasztott igény konfliktusa miatt.

Végül, a több-nemzetiségu Kongó korábban francia, késobb belga gyarmat volt. 1960-ban vált függetlenné, de szinte állandó zavargásba bonyolódott, mint Katanga kiválása 1961-ben, amelyet az ENSZ elítélt, valamint több véres összetuzés a nemzetiségek között. A könyv írásakor a kongói kérdés még mindig messze van a rendezéstol.

A konfliktusok mind Izraelben, mind Boszniában kilátástalanok, mivel a hagyományos diplomácia minden eszköze, beleértve az eroszakkal való fenyegetést, vagy, amikor a diplomácia csodöt mond, az eroszak tényleges bevetése sem volt képes arra, hogy elérje a különböző etnikai és vallási csoportok békés egymás mellett élését akár egy helységen, akár egy államon belül. Izraelrol sokat beszéltek és írtak már, míg Bosznia csak külügyi szakemberek számára érdekes, valamint azoknak, akik a világ ezen vidékérol származnak, vagy azon katonák családjainak, akik ott teljesítenek szolgálatot, naponta kiteve a veszélynek, egy törékeny béke fenntartása érdekében.

A tragédia a boszniai konfliktus háttérében, akárcsak Izraelben, egyrészt az, hogy ellenségeskedo etnikai és/vagy kulturális/vallási közösségekról van szó, másrészt az egyik fél területi érvekre támaszkodik, a másik pedig emberi jogi sérelmekre hivatkozik, ezért csekély a közös alap a megoldáshoz, és egyik fél sem képes vagy akar kompromisszumot kötni. Úgy gondolom, hogy ami a diagnózist illeti, a közel-keleti helyzet és a balkáni konfliktus között sok a jelentos hasonlatosság. Ami a gyógmódot illeti, lehetnek olyan tényezok, amelyek miatt az egyik vitában hasznos javaslatok használhatatlanok a másikban, mégis, a lehetséges megoldás alapjai azonosak kell legyenek nemcsak ezen két esetben, de legtöbb olyan konfliktusban, ahol etnikai kérdés játszik szerepet.

Sajnálatos módon Bosznia nincs egyedül a világ ezen részében, ahol egymással ütközö vallási és kulturális hagyománnyal rendelkezo népek élnek. Magyarország és Albánia kivételével Közép-Európa országaiban mindenütt jelentos kisebbségek élnek, amelyek különböző etnikai és/vagy vallási csoportokhoz tartoznak. Csupán ido kérdése, hogy az ellentét mikor csap át eroszakba, hacsak nem történik óvintézkedés. De a konfliktusok még az eroszak elmaradása esetében is értékes nemzeti eroforrásokat emésztenek fel és vonnak el a gazdasági és kulturális fejlődéstol, amely mind a többségiek, mind a kisebbségiek sorsát javíthatná.

Növekszik az aggodalom, amely humanitárius oldalról érvelve, sürgos hivatalos lépéseket tart szükségesnek az eroszak és vérontás megszüntetésére. A *FOREIGN AFFAIRS* egyik újabb számában jelent meg a Brooking Institute két munkatársának egyik tanulmánya a világ menekült-kérdésérol, amely szerint összesen több mint húszmillió

ember menekült a saját országán belül, „fegyveres konfliktusok, belviszályok és az emberi jogok rendszeres megsértése...” miatt, amelyek „a legújabb globális krízist hozzák létre”¹. Következtetésük az, hogy

Katonai megoldások csak ideiglenesek, hacsak nem követik azokat olyan lépések, amelyek a krízis okaival foglalkoznak. A humanitárius segítség egymagában meghosszabbíthatja a konfliktusokat. Konfliktus és belső rendellenesség csak a békés rendezés és a viták közvetítéses megoldása érdekében tett szélesebb elkötelezettség útján oldható meg...

Olyan konfliktusok, amelyeket hagynak elmérgesedni, tömeges zavarokat okozhatnak, és olyan politikai és gazdasági sebhelyeket hagynak maguk után, amelyek tönkre teszik a szomszédos államok, régiók, és egészében a nemzetközi rendszer gazdasági jólétét és politikai biztonságát. A világ közössége nem hagyhatja ellenőrizetlenül tovább alakulni ezt a legújabb kihívást.²

Ezt a helyzetet, amelyet Cohen és Deng „globális krízis”-nek nevez, az országokon belüli etnikai, vallási vagy kulturális megoszlások és ellentétek okozzák, valamint olyan hatásos eszközök és nemzetközi szabályok hiánya, amelyek lehtové tennék, a különböző csoportok megfelelő fokú függetlenségét és önrendelkezését nyelvi, kulturális, vagy vallási ügyekben.

Itt hangsúlyozhatnánk, hogy a modern politikai tudomány kezdi felfedezni, hogy a politikai kultúra gyakran fontosabb a gazdasági tényezoknél. Egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy sok ember számára az elvek fontosabbak, mint a gazdasági vagy anyagi tényezok, sőt, akár a tele gyomor. A terroristák nyugodt állásról és békés családi életrol mondanak le egy veszélyes küldetésért, hogy elomozdítsák nemzetük vagy vallásuk ügyét és felismert érdekeit.

Ezért ennek a könyvnek az az alapgondolata, hogy a béke és a rend sérül, sőt még a világbéke is veszélybe kerülhet, amikor politikai, területi, gazdasági és esetleg más szempontok kerülnek elonybe az etnikai, nyelvi és kulturális, foleg vallási tényezok rovására, vagy azok fölé helyezve. A történelem azt mutatja, hogy mind a kulturálisan többféle lakosságú országok létrehozatala, amelyekre az elobb mutattunk példát, mind az etnikai csoportok, például németek, koreaiak, vietnámiak szétválasztása különböző politikai és ideológiai rendszerekhez tartozó államokba, konfliktushoz, sőt háborúhoz vezet. Ezeknek a módszereknek az ostobaságát ismételten bizonyította a modern történelem.

Ezen a globális krízisen kívül ott van még azoknak a tízmillióknak a szenvedése, akik túl gyengék vagy túl jámborak ahhoz, hogy fegyveresen fellázadjanak, és nyugodtan elszenvedik a legalattomosabb gazdasági megkülönböztetést, a kultúrájuk és értékeik, sőt saját fizikai létük elleni támadásokat, esetleg a biológiai megsemmisítés veszélyét is.

---

¹ Roberta Cohen és Francis M. Deng: „Exodus within Borders” *FOREIGN AFFAIRS*, July-August, 1988; 12. o.

² Ugyanott, 1. o.

A második indítók az, hogy miközben mindezek a belső zavargások végbementek, az önrendelkezés fogalma megérett arra, hogy az ENSZ komolyan foglalkozzon vele. Bár Hurst Hannum az autonómiáról írt monumentális és világrengető művében 1990-ben arról panaszkodott, hogy „a szuverenitás, önrendelkezés és az emberi jogok... a nemzetközi jog fogalmai, a mai nemzetközi jogászok mégis kevés érdeklődést mutattak azok elemzésére...”³, a helyzet akkoriban még nem is volt annyira zord. Mégis, talán a Szovjetunió felbomlását követő belviszályok által kiváltott éroszakhullám mértékének következtében, úgy tűnik, hogy robbanásszerűen megnőtt az e tárgyban írott tanulmányok száma. 1997-ben Ved P. Nanda, a nemzetközi jog egyik legkiválóbb szakértője, lábjegyzetben mintegy húsz fontosabb művet tudott felsorolni annak az állításának az igazolására, hogy „az önrendelkezésnek hatalmas irodalma van”.⁴ De ez a lista is csak a jéghegy csúcsa. Az önrendelkezés irodalma olyan hatalmas, hogy gyakorlatilag lehetetlen teljesen felhasználni egy olyan műben, mint ez. A könyvek és cikkek általános hangvétele mégis az, hogy elérkezett az ideje annak, hogy hivatalos és mértékadó definíciók szülessenek a fogalomra és a modellekre, és létrejöjjön az önrendelkezési jog békés megvalósításának hatásos gépezete.

Miközben humanitárius csoportok fáradoznak a belső zavargások többmillió áldozatának megsegítésén, és nemzetközi jogászok és más szakértők folyamatosan egyengetik az önrendelkezés koncepcióját, az Egyesült Nemzetek szánalmasan elmulasztja azt a kötelességét, hogy törvényen kívül helyezze, és hatásosan megakadályozza a „jövobeli Koszovókat”, az emberi jogok széleskörű megszegését azon kormányok által, amelyek védelmet kellene nyújtsanak kisebbségeiknek. Az ENSZ szemmel láthatóan arra koncentrál, hogy katonai fenyegetés alkalmazásával akadályozza meg az éroszakot, ahelyett, hogy határozott és döntő intézkedéseket tenne arra, hogy csírájában fojtsa el az etnikai éroszakot, a kisebbségi jogok védelmét biztosító hatásos mechanizmus megteremtésével.

Ezért ennek a könyvnek a végso következtetése sürgös felhívás lesz a kormányok vezetői részére, hogy mind a belső, mind a külső önrendelkezés ügyét hozzák az ENSZ közgyűlése elé, és hozzanak olyan határozatot, amely hatásos megoldást ad a problémára, és megteremt egy békés mechanizmust a ma már nemzetközileg elismert önrendelkezési jog megvalósításának biztosítására. Fel fogjuk hívni a figyelmet arra, hogy a világbéke kulcsa az Egyesült Nemzetek kezében van, nemcsak azáltal, hogy engedélyezik, sőt elrendelik az autonómiát és/vagy elszakadást, amikor az jogos, de azzal is, hogy garantálják, hogy az autonómia nem fog elszakadáshoz vezetni, ha azt jóhiszeműen nyújtják és védelmezik, és demokráciához vezet. Ez egyfelől megnyugtatóná a kisebbségeket, másfelől elhárítaná a többségi lakosság félelmét azáltal, hogy magasabb követelményeket támasztana az elszakadásra, mint az autonómiára.

---

³ Hans Hannum: *AUTONOMY, SOVEREIGNTY, AND SELF-DETERMINATION.*, *The Accomodation of Conflicting Rights* (Philadelphia, University of Pensylvania Press, 1990)., 5.o.

⁴ Ved P. Panda: „*Revisiting Self-determination as an International Law Concept: a Major Challenge in the Post-Cold War Era*”, *ILSA JOURNAL OF INT'L & COMPARATIVE LAW*, vol. 3, #2; 443.o.

A szerző úgy véli, hogy tanulmányunk folytatásának legjobb módja, ha az orvostudomány módszereit alkalmazzuk. A legjobb kezelés érdekében az orvosnak ismernie kell a család történetét ahhoz, hogy meghatározza a lehetséges genetikai, környezeti és kulturális tényezőket, majd ezt követi a vizsgálat és a diagnózis, felírja a receptet, és végül előírja a kezelési tervet, több alternatíva közül mindig a legjobbat választva, figyelembe véve az esetleges káros mellékhatásokat is.

A prognózis olyan sok tényezőtől függ, hogy azt most meg sem kíséreljük.

Ennek a tervnek a követése során a szerző úgy érzi, hogy több megközelítés közül a politológiai a legmegfelelebb. Hannum kifejti, hogy a nemzetközi jogászok „megelégedtek azzal, hogy (az önrendelkezésre vonatkozó) alaki definíciókat az akadémikusokra bízzák, azok politikai alkalmazását pedig a politikusokra”.⁵ Ez a mű azt kísérel meg, hogy a politikatudományi megközelítést alkalmazva hidat építsen az említett három csoport munkájának összefogására, és segítsen egy olyan megoldást találni a jogi keretek között, amely követi az akadémisták definícióit, motiválja a politikusokat, és kielégíti az emberi jogok szószólóit.

Eloszor a néhány multidiszciplináris részletben fogom tárgyalni a jelenségeket, felhasználva a szociológia, antropológia és a legújabb politikai tudomány néhány fogalmát és következtetését, hogy megmutassam, honnan jövünk és hová tartunk.

Meg kell jegyezni, hogy a tudományágak, mint majdnem minden az életben, bizonyos mértékben fejlődés alatt állnak, és ami modern fogalom vagy elmélet volt ötven éve, elavult az ezredfordulóra. A legfontosabb ilyen változások közé tartozik az emberi jogok fogalmának kifejlődése az egyéni és közösségi jogokból, az önrendelkezés és a nemzeti szuverenitás fogalma, amely a nemzetközi politika alapját képezi. Az emberi jogok modern koncepcióját egyre inkább elfogadják még a politikusok is, legalábbis az USA törvényhozása.

Hurst Hannum azt írta, hogy „az emberi jogi normák széles körben elismertek, és igazolják az USA és az ENSZ akcióit... az amerikai jognak szüksége van azokra, mint az amerikai külpolitika elsődleges szempontjára.” A híres MFN, azaz *Most Favored Nation* (legnagyobb kedvezményű nemzet) fogalmának megalkotása például kifejezetten különbséget tesz az egyes országok között, elsősorban az emberi jogokhoz való hozzáállásuk alapján.⁶ Ez nem így volt néhány évtizeddel ezelőtt!⁷ De az MFN önmagában nem elegendő, mert sok kormány inkább lemond a legnagyobb kedvezményű státusz elonyeiról, mintsem javítson emberi jogi politikáján. Ceausescu, a korábbi román diktátor, nyíltan elutasította még azt is, hogy folyamodjon az MFN státuszért, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy annak elnyerése érdekében kormányának javítania kellett volna emberi jogi politikáján és gyakorlatán.

---

⁵ Hannum: *AUTONOMY*, 5. o.

⁶ Lásd a *Trade Reform Act of 1974*. 402. szakaszát (*Jackson Vanik Amendment*)

⁷ Hannum: „*The Specter...*”, 15. o.

Ez az egyik oka annak, hogy nemzetközi jogászok kényelmetlenül érzik magukat, amikor vitába keverednek, mert amíg a határok és a terület voltak a döntő tényezők, könnyű volt elfogadtatni törvényeket területek védelmében. Hasonlóképpen, amikor a gazdasági tényezőkön volt a hangsúly, a szakértők könnyen fel tudták becsülni a károkat. De amikor vallásszabadság vagy kulturális jogok kerülnek sorra, nem könnyű meghatározni a törvényes kereteket. Ideális esetben a konfliktust társadalmi eszközökkel kellene megoldani. De úgy tünik, hogy a társadalmi eszközök egyedül elégtelenek etnikai konfliktusok esetében, ahogyan ezt még az Egyesült Államokban is tapasztaljuk. Ezért a nemzetközi jogászok egyre szívesebben eveznek ismeretlen vizekre és határozzák meg az etnikai konfliktusok békés rendezés folyamatát jogi eszközökkel, beleértve a kényszer alkalmazását is. A fejlődés tendenciája határozottan ebbe az irányba mutat.

A következőkben sokat foglalkozunk majd az etnikai csoportokkal és a nacionalizmussal.⁸ Ezért tudatában kell lennünk annak a fontos megkülönböztetésnek, amelyet oszentsége XI. Pius pápa tett a nacionalizmus két fajtája között. Miután kifejtette, hogy „a nemzeteket Isten teremtette,” megállapította, hogy „helye van a tisztességes és mérsékelt nacionalizmusnak, amely sok erény tenyésztalaja, de óvakodni kell a túlzott nacionalizmustól, amely valóságos átok”.⁹ Nem lenne tisztességes az a jellemzés, amely szerint a kisebbségek mindig a tisztességes és mérsékelt nacionalizmus mellett állnának ki, míg a többségek mindig a túlzott nacionalizmust képviselnék, de kevesebb konfliktus és eroszak lenne ma a világban, ha mind a többségek, mind pedig sok esetben a kisebbségek is több mérsékletet tanúsítanának. A többségi kormányok és nemzetek „etnikai tisztogatást” és „eroszakos asszimilációt” alkalmazó politikája, akár csak a kisebb ultra-nacionalista csoportok, például a francia-kanadai terroristák radikális követelése, a túlzott nacionalizmus példái, amelyek veszélyeztetik, sőt meg is akadályozzák a mérsékelt nacionalizmust.

Az érvelés középpontjába a nem-gyarmati, különösképpen Közép-Kelet-Európa és a Kárpát-medence országainak kisebbségi ügyeit állítjuk, ahol számos országban élnek jelentős etnikai, kulturális és vallási kisebbségek.

---

⁸ Bár ezen és más alkalmazott kifejezések közismert jelentése nyilvánvaló, további szakmai magyarázatokat és definíciókat a szövegben fogunk nyújtani szükség szerint.

⁹ Lásd *Le Missioni il Nationalismo*, 1938. Aug. 21.

I. AZ OLVASZTÓTÉGELYTOL A KULTURÁLIS TÖRÉSVONALIG

A politikusokat elkábította az amerikai olvasztótégely elmélet látszólagos sikere, anélkül, hogy észrevették volna, hogy az amerikai kísérlet sokkal nyíltabb, liberális környezetben zajlott le, és a valóságban még így is sokkal kevésbé volt eredményes, mint néhányan gondolják.

Beolvadás, beilleszkedés és a balkáni modell?

Rodney Stark szociológus szerint:

Hosszú ideig az emberek azt hitték, hogy az észak-amerikai csoportok közötti ellentétek beolvadás (asszimiláció) útján oldhatók meg: ahogy telik az idő, egy adott etnikai csoport feladná megkülönböztető kulturális sajátosságait, és beolvadna a domináns amerikai vagy kanadai kultúrába. Ettől kezdve ezek az emberek nem tekintenek magukat nemzetiségnek, és mások sem fogják már annak tartani őket.

Észak-Amerikában a csoportok közötti egykor hatalmas ellentétek nagy része mára már megoldódott... A dologban az az érdekes, hogy míg a konfliktusok megszűntek, továbbra sem tűntek el a figyelemre méltó különbségek; az ellentétek azért szűntek meg, mert a különbségek elvesztették jelentőségüket. A konfliktusok ilyen megoldását beilleszkedésnek nevezzük, nem beolvadásnak. A csoportok közötti kölcsönös érdekek növekedése lehetővé teszi számukra, hogy a hasonlóságokat hangsúlyozzák, és csökkentsék a különbségek jelentőségét.

Amikor a csoportok közötti konfliktusok alkalmazkodás, beilleszkedés révén szűnnek meg, az eredmény etnikai és kulturális pluralizmus – különféle kultúrák együttélése egyazon közösségen belül...

Nyilvánvaló, hogy a csoportok közötti konfliktusok végeredménye nem feltétlenül a beilleszkedés vagy a beolvadás. A konfliktusok néha a gyengébb csoport megsemmisítéséhez vezettek, ahogy ez történt a zsidókkal a náci Németországban, vagy a katolikusokkal I. Erzsébet idején Angliában... A csoportok közötti konfliktusok vezethettek a gyengébb csoport elüldözéséhez is.¹⁰

Az amerikai esetben az etnikai csoportok megtanultak egy új együttélési viszonyt: egy békés középutat a konfliktus és az asszimiláció között. A beilleszkedéshez szükség van bizonyos mértéku elszakadásra az ember saját kultúrájától, nagy mértéku toleranciára és alkalmazkodóképességre a gazdasági fejlődés érdekében, valamint a szabad választás

---

¹⁰ Rodney Stark: *SOCIOLOGY*, 3rd ed. (Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, 1989), 294.o. Kiemelés az eredetiben.

lehetőségére a saját kultúra megtartása vagy a szomszédságba való beolvadás között. A szociológusok évtizedekkel ezelőtt az olvasztótégely koncepcióját lecserélték a nemzetiségi viszonyok mozaik képével: sok kisebb nemzetiségi közösség él együtt egymás mellett, valamint nagyobb, homogén és asszimilálódott területek mellett, gyönyörű és tarka szövedéket alkotva. A domináns amerikai kultúrán belül megtalálhatók a különféle nemzetiségi szubkultúrák, mint az íreké, az olaszoké, a zsidóké, magyaroké, lengyeleké, stb. Számos amerikai és kanadai városban tartanak évente fesztiválokat a különféle nemzetiségi csoportok, hagyományos népviseletükbe öltözve, néptáncaik és népdalaik előadásával, ízletes nemzetiségi ételeik felszolgálásával.

Másrészt, ahogy azt be fogjuk mutatni, vannak olyan több-nemzetiségű országok, ahol az ilyen beilleszkedés lehetetlen, és az etnikai viszonyok állandó konfliktust jelentenek. Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia az első világháborút követő hetven éves történelme során nem teremtette meg a lehetőségeket az etnikai szubkultúrák békés beilleszkedésére és szabad fejlődésére. A kisebbségeknek küzdeniük kellett az erőszakos beolvasztás vagy kiűzetés ellen. Szélsőséges esetekben, nemcsak Szerbiában, Boszniában és más közép-európai országokban, de más etnikailag vagy kulturálisan heterogén területeken is, mint közel-keleten és néhány afrikai országban, az ellentétek etnikai tisztogatássá fajultak, ami a megsemmisítés és a kiűzetés kombinációja, vagy türelmetlenségé, agresszióvá, sőt a másik csoport tagjai és intézményei elleni terrorrá. Még az Egyesült Államokban is tapasztalhatók voltak konfliktusok etnikailag különböző közösségek között, és előfordult a kisebbségekkel szembeni diszkrimináció, sőt üldöztetés.

Abban az időben, amikor a modern külpolitika alapjai kifejlődtek, legtöbb amerikai még mindig az olvasztótégely megoldásban hitt, és feltételezte, hogy ha különböző kultúrájú népeket egyszerűen összekevernek, és elegendő időt fejlesztenek, akkor azok egy nagy, alakatlan közösségé olvadnak egybe.

Ezen az alapon fogta fel az autonómia kérdését sok amerikai, köztük a Külügyminisztériumon belül a háború utáni külpolitikai tanácsadó bizottság területi kérdésekkel foglalkozó albizottságának az elnöke is. Az albizottság 1943. február 12-i ülésének titkos jegyzőkönyve szerint a megbeszélés tárgya az volt, hogy autonómiát adjanak-e a kisebbségeknek a határok módosítása helyett.

A megbeszélés során az elnök fontolóra vette, hogy az albizottság alaposan tanulmányozza az autonómia kifejezést. Ez felvetette a nemzeti szuverénitásra való beavatkozás és az egész kisebbségi probléma kérdését. Rámutatott arra, hogy egy ilyen autonómia hasonlatos lenne a New England államban élő francia kanadaiak kisebbségi jogaira nyújtott nemzetközi garanciához. Bármilyen efféle nemzetközi politikai akciót rossz néven vennének az amerikai olvasztótégelyben.¹¹

---

¹¹ Romsich Ignác szerkesztésében: *WARTIME AMERICAN PLANS FOR A NEW HUNGARY; Documents from the U.S. Department of State (Published by Social Sciences Monographs, Boulder CO and the Atlantic Research and Publications, Highland Lakes, NJ; Distributed by New York: Columbia University Press, 1992), 131. o.*

Ily módon az albizottság elnöke, Isaiah Bowman úr, egyenlőséget tett az Egyesült Államokban élő francia kanadaiak, valamint a Romániában, Csehszlovákiában, vagy Jugoszláviában élő magyarok vagy németek helyzete között, és azt látszott feltételezni, hogy minden kisebbségnek, így a francia kanadaiaknak is, azonos kell legyen a sorsa: tunjenek el az olvasztótégelyben. Az elnöknek az albizottság egyik tagja, Philip Mosley úr válaszolt, aki

rámutatott arra, hogy a francia kanadaiaknak megvoltak a saját egyházi iskoláik, és saját soraik közül választhattak helyi tisztviselőket, mint néhány new englandi városban is. Az erdélyi székelyek nagyon is elégedettek lettek volna ehhez hasonló kedvezményekkel, valamint az országos költségvetési politikában ellenük alkalmazott diszkrimináció megszüntetésével is. A székelyek nevezetesen elozog már nagyon hosszú ideig autonómiát élveztek...

Pasvolsky úr megjegyezte, hogy ez a javaslat azt a kérdést veti fel, hogy az állam vegyen részt az iskolák fenntartásában... Mosley úr azt magyarázta, hogy Erdélyben az iskolák sok támogatást kaptak az egyháztól. Cannon úr rámutatott arra, hogy Európában a közmuvelődés nem csupán annyit jelent, hogy meg kell tanítani az embereket írni-olvasni, hanem egyúttal politikai tevékenység kérdése is. Számos esetrol tudott, amikor családok tucatjait telepítették be egyes helységekre annak érdekében, hogy néhány év múlva iskolára tarthassanak igényt abban a városban. Erdélyben az egyházat a nacionalizmus elomozdítására használták fel...

(Melvin M.) Knight úr úgy nyilatkozott, hogy támogatni szeretné Mosley úr felvetését. Nem hiszi, hogy teljes párhuzam lenne a massachusettsi és az erdélyi helyzet között. A francia kanadaiak önként jöttek Massachusettsbe, egy olyan országba, amelynek törvényeit még megérkezésük előtt megismerhették. Erdélyben azonban a székelyek már jóval a román állam megalakulása előtt ott voltak, és az utóbbiakat a fejük fölé helyezték. Szerinte ez bizonyos mértéku autonómiát indokoltta tesz a székelyek számára.¹²

Az albizottság elnöke azt tette, amit elnökök szoktak tenni, ha bajban vannak: alakított egy al-albizottságot az erdélyi kérdésre, és ebbe kinevezte a három panaszkozó tagot, Mosely, Cannon és Knight urakat. Meg kell jegyezni, hogy míg ez a három úr reagált az elnöknek arra a felvetésére, hogy kiterjesszék az olvasztótégely modelljét, egyikük sem támadta az olvasztótégely elvét azon az alapon, hogy a konfliktus az emberi jogok és az olvasztótégely létrehozó kormány között van. Arra sem mutattak rá, hogy a francia kanadaiaknak nincs szükségük nemzetközi garanciákra, mivel az Egyesült Államok alkotmánya kifejezetten védi emberi és kisebbségi jogaikat. Ha a román vagy a szlovák alkotmány hasonló, hatásos védelmet nyújtana, nem lenne szükség aggodalomra autonómia vagy határkigazítás ügyében.

---

¹² Ugyanott, 131-132.o.

Sajnálatos módon, a Magyarország és szomszédai közötti végleges békeszerződésekben nem volt szó sem határmódosításról, sem hatásonalkotmányos védelemről, kisebbségi autonómiával vagy anélkül, és a kormányok által támogatott olvasztótégely koncepció volt az elsődleges.

Az egyik oka annak, hogy miért fejlődik olyan lassan a kisebbségi kérdés megoldása, az, hogy láthatólag az olvasztótégely elmélet még mindig nagyon is életben van fontos körökben. 1990 januárjában, a Ceausescu rezsim megbuktatása után, az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége (AMOSZ) képviselői felkeresték az Egyesült Államok Európai Biztonsági és Együttműködési Bizottságát, és alkalmuk volt beszélni Judy Ingram-mel, a bizottság egyik alkalmazottjával, aki nagyon barátságosnak tunt mindaddig, amíg a látogatók közül néhányan fel nem vetették a magyar közösség pozitív rehabilitációjának kérdését, egyes területek nemzetiségi összetételének visszaállításával, és több olyan magyar visszaköltöztetésével, akiket eroszakkal telepítettek ki román vidékekre. Ennek a javaslatnak az volt a célja, hogy korrigálja azt a helyzetet, amelyet a bizottság saját jegyzőkönyve is megemlített, miszerint a magyar lakosság lecserélése a hivatalos román politika eredménye volt (többek között, 15.000 leit és lakást kínáltak fel azoknak a románoknak, akik magyar többségű helységekre költöztek át), hogy a románok megtörjék a magyar közösségeket, és ugyanakkor munkahelyük áthelyezésével, vagy akár eroszakkal is, magyarokat telepítettek át tisztán román helységekre, ahol zaklatásnak és diszkriminációnak voltak kitéve.¹³

Ingram asszony viselkedése egyszerre ellenségessé vált, és azt állította, hogy a homogén nemzetiségi közösségek visszaállítása ellentétes az Egyesült Államok politikájával és gyakorlatával, és nem követhető Romániában. Azt állította, hogy az Egyesült Államok jóváhagyó akciópolitikájának az a célja, hogy „heterogén közösségeket” hozzanak létre.¹⁴ Ez egy kétségbeesett erőfeszítésnek tunt arra, hogy az olvasztótégely elvét életben tartsák még az 1990-es években is. Az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége elnökének írásbeli panaszára, amely Ingram asszonynak a magyar nemzetiségekkel szembeni érzéketlenségéről és az olvasztótégely megoldás nyilvánvaló támogatásáról szólt, DeConcini szenátor megkísérelte csökkenteni Ingram asszony igyekezetét azzal, hogy „Szerintem Ingram asszony néhány olyan nehézségre akart rámutatni, amelyek az Önök által kidolgozandó tervben szereplő «pozitív rehabilitációban» rejlnek.”¹⁵ De valójában Ingram asszony teljesen elvetette a pozitív rehabilitációra vonatkozó javaslatot, anélkül, hogy egyáltalán megvizsgálta volna, hogyan lehetne megoldani az említett nehézségeket.

Ez azt mutatja, hogy még azok is, akiknek az a dolga, hogy védjék a kisebbségek jogait a Helsinkii folyamat szellemében, legalábbis tudat alatt még mindig hisznek az olvasztótégely elméletben, és olyan esetekben is alkalmazzák, ahol az teljesen alkalmatlan. Hasonlóképpen az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési

¹³ Lásd *CSCE Report 101-I-10*, 20-22. o.

¹⁴ Meg kell jegyezni, hogy Ingram asszony úgy látszik, félreértette a „jóváhagyó akció” koncepcióját. Annak törvényes célja ugyanis nem „heterogén közösségek” létrehozatala volt (amely alkotmányellenes, ha a nemzeti kormány akarja alkalmazni), hanem az, hogy véget vessen a diszkriminációnak, és garantálja a kisebbségekkel szembeni egyenlo elbánást.

¹⁵ Dr. Balogh Sándorhoz, az AMOSZ emberi jogi bizottságának elnökéhez 1990. január 26-án írott levél.

Szervezet) amerikai tárgyaló csoportja, bár kritizálta a magyarok eroszakos áttelepítését, valójában nem lépett fel ezeknek az áttelepítéseknek a tényleges olvasztótégely hatása ellen. Ez megosztott eredményhez vezet: miközben retorikánk a kisebbségi jogokat támogatja, erofeszítéseink láthatólag az olvasztótégely gyakorlatát.

Ez a hit az olvasztótégely megközelítésben nemcsak az amerikaiakra jellemző, hanem európai és szovjet politikacsinálók is elkövették ugyanezt a hibát. A nemzetiség a legerősebb kötelék bármilyen társadalomban. Még a híres marxista jelmondat, „Világ proletárjai, egyesüljtek!” ellenére sem sikerült egyesülnie a világ proletárjainak, mert a nemzetiségi kötelék erősebbnek bizonyult, mint az osztályhoz való tartozás, vagy a tisztán anyagi vagy gazdasági megfontolások.

A franciák és a britek multikulturális birodalmaikat ágyúkkal, bayonettel, hadihajókkal és a híres Idegen Légiónal kormányozták. Mégis, egyiküknek sem sikerült homogén társadalmat teremteni francia vagy brit uralom alatt. A gyarmati hatalmak azonnal megszűntek, mielőtt a gyarmati haderókat kivonták. Oroszországban az abszolutista cári orosz imperializmus nyomában a kommunisták továbbra is erővel és terrorral tartották fenn Szovetúnió néven ezt a nagy multikulturális birodalmat, a Proletár Internacionálisizmus jegyében, mindaddig, amíg szét nem esett, mielőtt a kommunista terror véget ért, de nem váltotta fel cári terror, ami összetartotta volna. Ugyanez érvényes Jugoszláviára is, amely azonnal szétesett, mielőtt Tito halálával a vaskezu politika eltűnt. A külpolitika irányítói semmiféle érzékenységet vagy megbecsülést nem mutattak a népek etnikai és kulturális hagyományai iránt. Ezért az olvasztótégely nemcsak az Egyesült Államokban, hanem világszerte is kudarcot vallott, és itt az ideje, hogy nyilvánosan feladjuk.

A kulturálisan megosztott népességen belüli viszonyok csoportosítására hét kategóriát, azaz etnikai és kulturális kapcsolatok szerinti modellt javaslok:

1. Az olvasztótégely egy olyan elképzelés, amely ritkán vált be, ha egyáltalán, olyan nagyobb csoportok vagy kisebbségek esetében, amelyeknek megvoltak a saját közösségeik. Ezen modell szerint az etnikai és kulturális eltérések maguktól és természetesen eltűnnek, és az eredmény egy homogén társadalom lesz. Lehet, hogy ez működött a régmúltban, amikor a nemzetiségi tudat még nem volt olyan erős, de akkor is évszázadokat vehetett igénybe. Beválhat olyan egyének esetében is, akik saját etnikai csoportjuk peremén, vagy azon kívül állnak, és könnyebben asszimilálódnak, de kudarcot vall mások esetében, akik erősebben kötődnek saját etnikai csoportjukhoz, vagy olyankor, amikor támadás éri a nép kultúráját. A védekező mentalitás szemmel láthatóan megerősíti bármely kirekesztett csoport összetartását.
2. A sokkal realistább amerikai modell egy pluralisztikus, mozaikszerű társadalom, ahol a különböző etnikai csoportok alkalmazkodnak egymáshoz, és a különféle kultúrák szabadon élhetnek együtt (pl. az USA-ban), vagy a kulturális többszínűséget még támogatják is (pl. Kanadában).

3. A területi autonómiát „svájci modell”-ként is ismerik, ahol a különböző kultúrák földrajzilag elkülönülnek, és tartományi autonómiát gyakorolnak, a tartományok pedig egyenként élnek egymás mellett szövetségi viszonyban.
4. Megosztott autonómia van ott, ahol az egy területen élő főbb etnikai csoportok megosztóznak a hatalomban egy alkotmányosan rögzített rend szerint, mint pl. az olaszországi Trentino tartományban.
5. Személyi autonómia van ott, ahol a kisebbséghez tartozó egyének részére bizonyos mértéku kulturális autonómia alkotmányosan garantált.
6. Az apartheid modellben a fajokat törvény és szociálpolitika tartja távol egymástól, szegregációt (a fajok elkülönítését) és diszkriminációt (faji megkülönböztetést) eredményezve.
7. A balkáni modellben a kisebbségeket erőszakkal beolvasztják, elűldözik, sőt meg is semmisítik, mint Boszniában. Sajnos, ez nem korlátozódik a Balkánra. Több olyan ország és régió van a világban, ahol ez a viszony a jellemző.

Egy új Svájc ... vagy a régi Balkán Szlovákiában?

Úgy tünik, hogy az I. Világháború után a Szövetséges és Társult Hatalmak azt várták, hogy az új, mesterségesen létrehozott vagy kibővített országok ugyanannyi apró olvasztótégellyé fognak válni, és a nemzetiségi kérdés, amelyet indokul használtak a többnemzetiségu osztrák-magyar birodalom feldarabolására, magától meg fog oldódni. Vagy legalábbis azt remélték, hogy ezek az országok olyan békés pluralisztikus közösségekké fognak átalakulni, mint az Egyesült Államok vagy Svájc. De tévedtek. Még azt a svájci modellt sem követték, amelyet Dr. Benes adott elő Párizsban 1919. május 20-án, a megalakulandó csehszlovák kormány nevében:

A csehszlovák kormánynak az a szándéka, hogy államát a nemzetiségek jogai és a Svájci Köztársaság alkotmányának elvei alapján szervezze meg, más szóval, a kormány azt tervezi, hogy a Csehszlovák Köztársaságot egyféle Svájccá tegye...¹⁶

Mondani sem kell, hogy Csehszlovákia sohasem vált második Svájccá, és Szlovákia jelenlegi vezetősége keményen dolgozik azon, hogy Ceausescu fasiszta Romániájának követője legyen. Benes mindjárt másként beszélt, mielőtt a békekonferencia lezárult. Kevesebb, mint három évtizeddel azon ígérete után, hogy új Svájcot fog teremteni Közép-Európában, a svájci tervről az összes kisebbség kiutasítására tért át.

Amikor a II. Világháború véget ért, Kassa, az egykori magyar város lett a csehszlovák kormány ideiglenes székhelye. Benes elnök hamarosan kibocsátott egy nyilatkozatot, amely szerint Csehszlovákia kizárólag a csehek és szlovákok hazája kell legyen. Ezt a nyilatkozatot követte a magyarok és a szudéta-németek

---

¹⁶ *Protocol Presented by Dr. Benes on behalf of Czechoslovakia to the Commission for the New States at the Peace Conference. Memorandum No. III (Kiemelés az eredetiben); Megismételve: David Hunter Miller: MY DIARY AT THE CONFERENCE OF PARIS (New York: Appeal Printing Company, 1924), XIII, 69-70. o. Újra megjelent: Charles Wojatsek, FROM TRIANON TO THE FIRST VIENNA ARBITRAL AWARD (Montreal: Institute of Comparative Civilizations, 1980), 191. o.*

rendszeres kiűldözése. Abban az időben Dél-Szlovákiában, egy széles határmenti sávban, amely korábban Magyarország része volt, mintegy 650.000 magyar élt. A kassai kormány ekkor elhatározta, hogy közülük mintegy 200 ezret „szlovakizál”, körülbelül 100 ezret kicserél olyan szlovákokra, akik addig Közép-Magyarországon éltek, a többi 400 ezret pedig szétszórja Csehszlovákia egész területén, hogy felgyorsítsa beolvadásukat.

A magyarokat eloször megfosztották állampolgárságuktól. Ezt követte a magyarok elbocsátása minden központi vagy helyhatósági közalkalmazotti állásból. Munkabérüket nem fizették, vállalataikat kárpótlás nélkül kisajátították. Ettől fogva nem dolgozhattak az iparban és a kereskedelemben. Házukat és más tulajdonukat át kellett adják a szlovákoknak. Minden magyar elemi- és középiskolát bezártak. Egy dekrétum azt is megtiltotta, hogy magyar nyelven tanítsanak hittant...

Semmilyen magyar nyelvű újságot vagy könyvet nem nyomtattak. Sok magyar papot kiutasítottak... Csak azok számíthattak türelemre, akik készek voltak letagadni vagy megtagadni magyar származásukat, és elfogadták a „szlovakizációt”.

1945 nyarán a csehszlovák kormány Potsdamban a nagyhatalmaktól jóváhagyást kért áttelepítési terveire. A konferencia jóváhagyta a szudéta-németek áttelepítését, de a magyarokét nem. Ennek ellenére rövid időn belül mintegy 20.000 magyart utasítottak ki.¹⁷

Mindszenty bíboros, mint Magyarország prímása, 1947. április 27-én kibocsátott egy pásztorlevelet, amelyben arra kérte a magyar katolikusokat, hogy segítsék azt a 20.000 menekültet, akiket Csehszlovákiából Magyarországra telepítettek ki a Magyarország és Csehszlovákia közötti lakosságcsere aláírása és ratifikálása után, és kérte, hogy imádkozzanak azért a majdnem 100.000 németért, akit Csehszlovákiából a németországi Szudéta-vidékre telepítettek át.¹⁸

Ezeknek a németeknek és magyaroknak a kitelepítése után azok, akik ott maradtak, állandó zaklatásnak, diszkriminációnak, eroszakos beolvasztásnak, sőt üldöztetésnek voltak kitéve. Bár az ú.n. Prágai Tavasz után a magyarok helyzete valamit javult, Csehszlovákia kettészakadása után a szlovák kormányzat alatt a helyzet ismét rosszabbá vált.

Alfonse D'Amato amerikai szenátor, hivatalos minőségében mint az Egyesült Államok Helsinki (EBESZ) bizottságának elnöke 1997. április 22-én egy részletes beszámolót tartott az Egyesült Államok szenátusában az emberi jogok helyzetéről Szlovákiában, jóval azután, hogy már létrejött Magyarországgal egy kétoldalú megállapodás a

¹⁷ Mindszenty József EMLÉKIRATAI. *Jozsef Cardinal Mindszenty, MEMOIRS* (New York: McMillan Publishing Co., Inc., 1974), 59.o.

¹⁸ Vö.: Mindszenty József bíboros pásztorlevele. *Pastoral Letter of Cardinal Mindszenty, Circ. Strig., V., Archg. Primate. Proc. V-700-22.287.*

kisebbségek ügyében, amelynek feltételezett célja a magyar kisebbség védelme volt. D'Amato szenátor szembeállítja a szlovákiai magyarokkal és romákkal (cigányokkal) szemben alkalmazott bánásmódot:

Míg a magyarok közvetlenebb módon szenvednek a kormány türelmetlensége miatt, más etnikai csoportok inkább indirekt módon. Más szóval, a szlovákiai romákat nem annyira a kormány intézkedései veszélyeztetik, hanem inkább az intézkedések hiánya.¹⁹

A magyarok esetében viszont, D'Amato szenátor szerint:

A szlovák kormány továbbra is olyan kisebbségi politikát követ, amely nevetséges lenne, ha nem lenne olyan rossz és ártalmas. Ez a politika minden eszközt bevetett, a szlovákon kívül bármely más nemzeti himnuszok játszásának tavalyi betiltásától kezdve addig az újabb határozatig, amely megtiltja iskolai bizonyítványok kiállítását magyar nyelven, a régóta fenálló gyakorlat ellenére. Az ilyen kicsinyes gesztusok a szlovák nép méltóságán aluliak, akiknek az öröksége túlélte több mint ezer év idegen – és gyakran kifejezetten elnyomó – uralmát. A szlovák nyelv és kultúra, amelyet most úgy védenek a független Szlovákiában, nem olyan gyenge, hogy csak mások terhére virágozhat.²⁰

Felületesen szemlélve a szenátornak igaza van. Az ilyen viselkedés gyerekes, és aligha mozdítja elő egyáltalán a szlovák érdekeket. De Szlovákia elnyomó politikájának fényében ez a jelképes gesztus is egy lépés az etnikai tisztogatás terén, amellyel Szlovákiát csak a szlovákok részére akarják berendezni! A magyarok részére az életet olyan nyomorúságossá akarják tenni, hogy végül el akarjanak szabadulni arról a földrol, ahol ők évszázadokig éltek. Szlovákia sovinszta vezetői szerint nincs helye a magyaroknak egy olyan országban, amely Magyarország része volt több mint ezer évig, és ahol a magyarok hozták létre elsoként szuverén kormányt. Egyébként, D'Amato szenátor egy kis iróniát is hozzátesz azzal, hogy rámutat arra, hogy a magyarok lehetővé tették, hogy a szlovák nyelv túléljen és virágozzon ezer évig a magyar uralom alatt, most pedig a szlovákok el akarják tüntetni a magyar nyelvet egyetlen emberöltön belül. Ha a magyarok olyan elnyomók lettek volna, mint a szlovákok állítják, vagy amilyenek a szlovákok maguk, akkor ma már nem létezne szlovák nyelv és szlovák nemzetiség!

Tekintettel arra a tendenciára, ahogyan a kisebbségekkel Romániában, vagy a szerbiai Koszovóban bánnak, a szenátor nem túl optimista Szlovákia kisebbségi politikájával kapcsolatban: „Ilyenformán Szlovákiában a magyar kisebbségre vonatkozó látszólag apró megszorítások nagyon könnyen a soron következő erősebb megszorító taktika előfutárai lehetnek”, a magyar kormánnyal kötött megállapodás ellenére. De ez még nem minden! A szenátor így folytatja:

---

¹⁹ *Alfonse D'Amato: „Slovakian Human Rights Issues”, CONGRESSIONAL RECORD – SENATE, April 22, 1997., S3465. o.*

²⁰ Ugyanott.

Ennek figyelembe tartásával az, hogy a szlovák parlament nem fogadott el széleskörű nyelvi törvényt, és a Kulturális Minisztérium ajánlása szerint ilyen törvényre nincs is szükség, ellene mond a józan észnek. A Szlovákiában a kisebbségi nyelv használatára jelenleg alkalmazott törvények nem adnak pontos és kielégítő iránymutatást a magyar nyelv hivatalos használatával kapcsolatban, amint azt nemrég a bizonyítvány-ügy jelezte. Sok kár eshet addig, amíg nem hagynak jóvá egy olyan kisebbségi nyelvhasználati törvényt, amely a többségi és kisebbségi közösségek közötti igazi alkalmazkodásra alapul.

Végül az állami támogatások újabb csökkentése aránytalanul negatívan hat a magyar közösségre. A szlovák kormány azon védekezése, hogy minden etnikai csoportot egyaránt kedvezőtlenül érintettek ezek a megszorítások, nem meggyőző annak fényében, hogy Hudec kulturális miniszter kinyilvánította szándékát a szlovák kultúra „felélesztésére” a vegyes nemzetiségű területeken, és az ehhez nyújtott anyagi támogatás is ezt a célt tükrözi.²¹

Ezekkel és az emberi jogokat sértő egyéb intézkedésekkel kapcsolatban D’Amato szigorú figyelmeztetést intézett Meciar miniszterelnökhöz:

Már régóta itt az ideje, hogy Meciar miniszterelnök latba vesse erkölcsi befolyását és politikai vezetését Szlovákia megfelelő irányba állításához. Tisztázni kell, egyszer és mindenkorra, hogy Jan Slota – aki a magyar kisebbséget egyebek között „barbár ázsiai hordáknak” nevezte – nem az a szóvivője, és hogy a Szlovák Nemzeti Párt javíthatatlan fasisztái nem képviselik a szlovák nép többségét.²²

Sajnálatosan, ebben az utolsó pontban a szenátor téved. Valóban úgy tunik, hogy Meciar Nemzeti Pártja javíthatatlan fasiszta párt, de ez sajnós a szlovák többség mentalitását is tükrözi, mert agyomosás révén a többség gondolkodásmódja olyannyira fasisztává vált, hogy ha a Nyugat nem hagyja abba az emberi jogok hangoztatását, és továbbra is megtagadja Szlovákia felvételét a NATO-ba, akkor a szlovákok esetleg oroszországi szláv testvéreikhez fognak fordulni (ahogy ezt a tanulmányban máshol részletezzük), tudván, hogy az oroszok tág karral fogadják őket, minthogy azok egyáltalán nem törődnek azzal, hogyan bánnak a szlovákok nem-szláv kisebbségeikkel.

Miután elmondja, hogyan reagál a szlovák kormány a kritikára azzal, hogy mindig valaki mást vádol, a szenátor negatív hangnemben zárja beszámolóját:

A Helsinki bizottság vezetősége [élén D’Amato szenátorral] ... több alkalommal is felvetette aggodalmunkat a szlovákiai fejlemények miatt szlovák hivatalos személyeknek. Sajnos, a szlovák vezetéstől nem hallottunk mást, mint egyik kifogást a másik után, és nem láttunk mást, mint egyik bunbak keresését a másik után: a magyarok azok, a csehek azok, az ukrán maffia az, az ellenséges nemzetközi közösség az, akik le akarják rombolni Szlovákia jó hírét, a külföldi

---

²¹ Ugyanott.

²² Ugyanott.

propaganda az, nem az igazi problémák odahaza – röviden, mindig akad valaki, akit vádolhatnak azokon kívül, akik az országot ténylegesen irányítják.

... Abban a reményben tartom ma ezt a beszámolót, hogy a pozsonyi vezetés el fogja kezdeni az igazi reformokat, akárcsak román kollégáik, és el fogja kezdeni annak az ígéretes jövőnek a helyreállítását, amelyet kiérdemelt már Szlovákia lakossága. Jelenlegi politikájuk a nemzetközi elszigetelődés, a növekvő kritika és a lakosság gazdasági elnyomása útján vezet.²³

De a szenátor ismét téved! A szlovákokat nem érdekli a gazdasági jólét, amíg be nem olvasztott magyarok vannak országukban. Semmilyen „kenyér vagy bot” politika nem működik ott, ahol az elvakultság olyan mélyen beivódott a szívekbe, mint a három közép-európai országban, Szlovákiában, Romániában és Szerbiában.

Amint az várható volt, Szlovákia külügyminisztériuma az amerikai szlovák nagykövet útján válaszolt D'Amato szenátornak a Szenátusban tartott beszédére. De ez a válasz nem elégítette ki a szenátort, aki hivatalosan tudomásul vette a választ a Bizottság 1997. június 20-án a szlovák nagykövetnek írt levelében. A levél rámutat arra, hogy, bár a Minisztérium

nyilatkozata joggal hívja fel a figyelmet a szlovák jelentés számos pozitív aspektusára, többek között Kormányuknak a zsidó közösségi tulajdon helyreállításával kapcsolatos jogszabályaira, valamint a Mario Goral gyilkosainak bíróság elé állítására tett erőfeszítésekre. Sok más pontban azonban továbbra sem vagyunk meggyozodve a Minisztériumnak azon erőfeszítéseiről, amelyekkel arról akar biztosítani minket, hogy a demokratikus reform folyamatban van Szlovákiába. Valójában továbbra is mélyen aggódunk a Szlovákiai helyzet miatt.²⁴

Ezután a szenátor három olyan példát idéz, ahol a szlovákiai fejlemények alatta maradnak az elvárásoknak. Az első az uralkodó többségi párt és a „lojális ellenzék” közötti zavaros kapcsolat, amely megakadályozza, hogy az igazi demokratikus módszerek megerősödjenek Szlovákiában. A második a „politikai eroszak” magas szintje Szlovákiában. A harmadik a kisebbségi viszonyok. Az utóbbit illetően a szenátor ezt írta:

A szlovákiai kisebbség és többség közötti viszonyok tárgyában a Minisztérium álláspontját a nemzeti himnuszok játszásának tekintetében különösképpen jellemzőnek tartjuk. Ebben a pontban a Minisztérium azzal indokolta a megszorításokat, hogy azt bizonygatta, hogy idegen (nem szlovák) himnuszok játszása nem kulturális, hanem politikai cselekedet, sőt az árulással egyenértékű. Úgy gondoljuk, hogy az ember politikai meggyozódésének kinyilvánítása – akár zenei formában – nem tehető egyenlové az árulással, hanem védelmet érdemel a szólásszabadság jegyében. Ennek megfelelően, a Minisztérium álláspontja inkább

²³ Ugyanott, S3465-3466. o.

²⁴ Alphonse D'Amato szenátor, a CSCE elnöke és Christopher H. Smith képviselő, a bizottság alelnöke által 1997. június 10-én excellenciájára Branislav Lichardus részére küldött levele.

növelte, semmint csökkentette volna azt az aggodalmunkat, hogy a jelenlegi kormány politikája a Szlovákiában élő magyar közösség jogainak csökkentésére irányul.

A szlovákiai helyzet napirenden volt az *OSCE* (magyarul EBESZ, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) nemzeti kisebbségekkel foglalkozó fobiztosánál (*HCNM*) is, akinek irodája a hollandiai Hágában van. Van der Stoel fobiztos három-napos látogatást tett Szlovákiában 1997. októberében, és tárgyalt a kormány hivatalos képviselőivel, többek között a Muevelodésügyi és a Kulturális miniszterekkel, valamint mind szlovák, mind magyar pártok politikai vezetőivel.

A beszélgetések főleg a kisebbségekkel közvetlenül kapcsolatos ügyekre irányultak, mint a kisebbségi nyelvek használata a hivatali kapcsolatokban, kétnyelvű iskolai bizonyítványok kibocsátása, valamint a kulturális támogatások odaítélését szabályozó elvek. Egy másik fontos téma a Fobiztos tárgyalásai során a Magyarországon élő szlovák kisebbség helyzete volt.²⁵

Ha a csehek, akiket a két világháború között, sőt még a második világháború után is a közép-európai demokrácia fontos bástyájaként emlegettek, valamint a szlovákok, akik a nyugati keresztény hagyomány körébe tartoznak, nem tudtak együtt élni etnikai kisebbségeikkel, akkor hogyan lehetne elvárni, hogy a balkáni népek, mint a bizánci vallású románok és szerbek, vagy a harmadik világ országainak népei olyan viszonyokat tudjanak teremteni, amelyek a demokráciát fémjeleznék, és amilyeneket mi élvezzünk az Egyesült Államokban, a világ legrégibb demokráciájában?

Világbéke és Világkormány?

A II. Világháború és a holocaust után a világ vezetői több érdeklődést kezdtek mutatni legalább az emberi jogok iránt, ha nem is a politikai kultúra egésze iránt.

Arthur M. Schlesinger, amikor az Egyesült Államok külpolitikájának irányát taglalja, amelyet „egy idesebb nemzedék bölcsei”²⁶ fejlesztettek ki, kifejti, hogy ezek a bölcsök egy olyan békés világot tartottak szemük előtt, amely egyetlen kormány uralma alatt egyesül. A létfontosságú középút, amely Schlesinger könyvének címét adta, az a középpont, ahol az amerikaiak és a szovjetek kell találkozzanak: mi a szocializmus irányában haladunk, ok pedig úgy, hogy több emberi jogot adnak állampolgáraiknak. „Amikor Oroszország lazít a totális hatalmon, akkor a világ-kormány nemes álma kezd kicsit közel kerülni a realitáshoz.”²⁷

²⁵ *Report from HCNM, OSCE Newsletter, Oct. 1997, vol. 4, #10, 12. o.*

²⁶ *Arthur M. Schlesinger: THE VITAL CENTER; The Politics of Freedom (Boston: Houghton Mifflin Company, 1949), VII. o.*

²⁷ Ugyanott, 240. o.

Ha Schlesinger tanulmányozta volna az orosz gondolkodásmódot²⁸, felismerte volna, hogy az amerikai és az orosz kultúra közötti különbségek sokkal erősebbek, mint egy diktatórikus hatalom pusztá léte. A diktatúra Oroszországban nem olyan, mint egy ruhadarab, amely tetszés szerint fel- vagy levehető, hanem mélyen benne gyökerezik az orosz ortodox hitrendszerben és vallási-politikai kultúrában.

A világkormány kérdéséről egy érdekes vitát mutat be Robert Goldwin a *READINGS IN WORLD POLITICS*-ben megjelent két cikkével.²⁹

A világkormány melletti érv az atombomba létezésére alapozódott. E szerint a nézet szerint, amelyet magáévá tett Robert M. Hutchins, a *Fund for the Republic* elnöke, a teljes megsemmisülés megakadályozása érdekében szükség van világkormányra.

Itt nem elegendő azt mondani, hogy nem lehet közös elveket találni. Azokat meg kell találni. És a teljes emberiség közös emberi tulajdonságaiban lehet őket megtalálni. Türelemmel, megértéssel és jóindulattal meg tudunk érteni más emberi lényeket, mert azok is ugyanúgy emberi lények, mint mi.³⁰

De próbáljuk megmondani a szerbeknek Boszniában, vagy a románoknak Romániában, hogy a bosnyákok, a horvátok és a magyarok ugyanolyan emberi lények, és hogy több türelmet, megértést, és jóindulatot kell tanúsítaniuk kisebbségeik irányában! A szemünkbe fognak nevetni. Valójában Hutchins azon érve, hogy közös elveket kell találni, hasonlít ahhoz az érveléshez, amely az etnikai tisztogatás és terror mögött áll: az országnak, legyen az Bosznia, Szlovákia, Románia, Palesztina, vagy Izrael, egyazon fajta vagy etnikumot kell képviselnie. Ha valaminek meg kell történnie, könnyű az eroszakot hívni segítségül, mint a cél megvalósítására szolgáló egyetlen eszközt. Nyilvánvalóan több, lényegesen több közösre van szükségünk, mint arra, hogy mindnyájan Ádámtól és Évától származunk. Még az sem elég, hogy ugyanabban az Istenben hiszünk.

Másfelől, a Yale-i Walter F. Berns szemben áll Hutchins álláspontjával, és naívnak tartja azt a feltételezést, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió meg tudna egyezni egy világkormányban. Berns azzal érvel, hogy a szuperhatalmak közötti kulturális különbségek olyan nagyok, hogy, legalábbis belátható időn belül, ésszerűtlen elvárni tőlük, hogy egyetlen kormánynak vessék alá magukat.

Érvelésük túl egyszerű és túl elvont; a politikai helyzet minden vonatkozó elemének leegyszerűsítésén alapul...

---

²⁸ Részletes elemzéshez lásd: *Sandor Balogh, CULTURAL AND POLITICAL PATTERNS OF COMMUNISM IN CENTRAL EUROPE*, az 1948-1956 közötti szovjet-magyar viszonyok esettanulmánya, a Szerző doktori disszertációja. (*Ann Arbor, MI: UMI Publisher, 1987*), első fejezet, „*The Russian Mind*”, 88-120. o.

²⁹ *Robert Goldwin et al., editors, READINGS IN WORLD POLITICS (New York: Oxford University Press, 1959)*.

³⁰ *Hutchins, „World Government Now”, in Robert Goldwin, 416. o. Első kiadása: „The Constitutional Foundations for World Order”, a FOUNDATIONS FOR WORLD ORDER-ben. (Social Science Foundation, Denver, CO: University of Denver, 1947.)*

Ezeknél az uraknál az ember nem fordulhat a józan észhez. Az ember nem jár velük kulturális kongresszusra bármiféle olyan jogos reménnyel, hogy talál velük egy közös elvet, amely egy nem-kommunista világállam alapjául szolgálhatna. „Hány hadosztálya van a Pápának?” kérdezte Sztálin. Nos, az utódai nem akarják megkérdezni, hogy hány hadosztálya van a világ-föderalistáknak?

Ilyen „egyszerű és megcáfolhatatlan” tények vezérlik a politikai kérdésekre adott válaszokat. Nem tudjuk meggyozni a szovjeteket, hogy csatlakozzanak egy világkormányhoz; nem tudjuk erővel rávenni őket bármilyen eszközzel, hacsak nem atomháborúval, hogy csatlakozzanak; nélkülük nem lehet világkormány.³¹

Mutatis mutandis, az elv ma is érvényes: nem tudjuk erővel rávenni a szerbeket, hogy csatlakozzanak a bosnyákokhoz és horvátokhoz egy egyesített Boszniában, hacsak nem idegen csapatokkal, annak a reménytelen egyezménynek az érvényesítésére, amely nagy nyomás alatt született Daytonban, és amelyet a szerbek azzal a nyilvánvaló reménnyel fogadtak el, hogy nem fog megvalósulni. Mindkét fél etnikailag tiszta országot akar, természetesen saját uralma alatt, és ez csakis erőszakos eszközökkel érhető el.

Mind a mai napig (1997. szeptember végéig) az egyetlen látható alternatíva a NATO csapatok tartózkodásának meghosszabbítása. Daniel N. Nelson, az *INTERNATIONAL POLITICS* folyóirat szerkesztője, az *Old Dominion University* nemzetközi politika professzora, korábban Richard Gephardt republikánus elnökjelölt külpolitikai tanácsadója, egy rovatban így foglalta össze a boszniai helyzetet:

Két évvel és többmilliárd dollárral a Daytoni Békeszerződés után, a NATO bosznia-hercegovinai beavatkozása jövő nélküli békéhez vezetett. Bár a harc véget ért, a háború még nem ért véget. A NATO katonai hatalma, a teljes nemzetközi bürokrácia az ENSZ-szel együtt, valamint privát humanitárius és más nem-állami szervezetek hadai foglalják el Sarajevót, úgy, ahogy a szerbek sem tudták – egyikük sem tudott sem rendet teremteni, sem tartós békét garantálni.³²

Néhány nappal később egy „rangidos NATO parancsnok” szavait idézte ugyanez az újság, miszerint „a kérdés már nem az, hogy a muzulmánok megtámadják-e a szerbeket, hanem az, hogy mikor. Jelenleg az egyetlen mód, amivel egy ilyen támadás megelőzhető, a békefenntartó misszió mandátumának meghosszabbítása.”³³ Ez persze hamis alternatíva, minthogy a harcok kiújulása éa a NATO csapatok tartózkodásának meghosszabbítása mellett van egy harmadik alternatíva is: a határok átrajzolása, úgy, hogy legalább autonóm tartományok jöjjenek létre, ha nem is önálló országok, esetleg egy méltányos lakosságcserevel kombinálva. Nem könnyű megoldás, de legalább reményt nyújtana a békére, és lehetővé tenné a fejlődést és a normális viszonyokat a nagyobb közösségek között.

---

³¹ Walter F. Berns: „*The Case Against World Government*”, in Goldwin, 428-429. o.

³² Daniel H. Nelson: „*Bosnian peace cannot survive without resolute intervention*”, *ALBANY TIMES UNION*, September 28, 1997.

³³ Chris Hedges riportja (New York Times): „*Muslims reported rearming in Bosnia*”, *ALBANY TIMES UNION*, October 3, 1997.

A magyar zenész és társadalomfilozófus László Ervin, aki egyik vezetője annak a Római Klubnak, amely futurisztikus tanulmányokat készített, többek között a jövő „ítéletnapjainak”-nak nevezett, sokkal realistább, mint Schlesinger vagy Hutchinson. A Magyarok Világszövetségének 1992-ben Budapesten tartott III. Világkongresszusán kiosztottak egy rövid füzetet, amely kifejezetten a Kongresszus számára készült, kivonatokkal László nem sokkal azelőtt megjelent könyvéből. A IX. és X. fejezetben hangsúlyozza a kultúra teremtő jellegét és a kulturális pluralizmusban rejlő értéket. „Az igazi kreativitás nem élhet együtt az uniformizmussal... Az a sok különböző nézet és gondolat, amely a különböző kultúrájú népeket jellemzi, gazdaggá és rugalmassá teszi világunkat.”³⁴ A XI. fejezet egy új világrend teremtéséről szól. László szerint a nemzetközi rendhez

nem világ-kormányra van szükség, hanem sokkal hatásosabb és sikeresebb rendező eszközökre az új világrend különböző területein. A legfontosabb a megfelelő egyensúly megteremtése a színpompás pluralizmus és az egységesség között.³⁵

Egy másik könyvében László egy lépéssel tovább viszi a gondolatot, és azt sugallja, hogy

bár a gazdasági globalizáció folyamata már régen túlhaladta, a szuverén nemzeti állam még mindig a társadalmi, politikai, sőt gazdasági szerveződés *de jure* csúcspontja a Földön. A hozzá való vak ragaszkodás fő akadályává válhat az emberi közösség fejlődő összekapcsolódásának.³⁶

Ily módon, a világ ügyeiben jókora feszültség van az erős, teljesen szuverén nemzet-államok támogatói, valamint ezen fejlődési folyamat támogatói között. László szerint

A kölcsönös függőség a jelenlegi társadalmaknak túlságosan gyorsan növekedett... Egymás karjaiba lökte őket, anélkül, hogy fel lettek volna készülve az ölelésre. Következésképpen a nemzetközi rendszer rendetlenségbe esett át, integrációs szintje elégtelen a gazdasági, politikai és etnikai különbségek koordinálásához.³⁷

László tehát láthatólag azt javasolja, hogy a jelenlegi, kulturálisan és etnikailag heterogén közösségeknek homogénebb közösségekké kell átalakulniuk, de nem erőszakos asszimilációval, hanem kisebb, homogén alrendszerek létrehozatalával, amelyek azután nagyobb rendszerekké integrálhatók, egy békésebb világ megteremtésére.

A fejlődési irányzat... katalizálja is a növekvő különbséget a toszgyökeres alrendszerek között... Ez magával hozza az artikulációt is, azt a folyamatot,

---

³⁴ László Ervin: A VILÁG TÚLÉLÉSE, 2000+ (Budapest, Akadémia Kiadó, 1992), 9. o.

³⁵ Ugyanott, 10. o.

³⁶ Ervin László, *THE CHOICE: EVOLUTION OR DISTINCTION? A Thinking Person's Guide to Global Issues* (New York, G.P. Putnam's Sons, 1994), 164. o.

³⁷ Ugyanott, 165. o.

amelynek révén a közösségek területi és etnikai komponensei sokkal határozottabbá és önállóbbá válnak.

Az integráció nem uniformizáció, nem az egyik elem fölérendelése és a mások alárendelése, hanem az összes elemek koordinációja egy megosztott és kölcsönösen elonyös rendben. Ily módon az integráció nem eltompítja, hanem csak karmesterként vezényli a kulturális sokféleséget.³⁸

Ennek megfelelően, az eróttetett asszimilációnak nincs helye az új világrendben, és az Új Világrendet nem a Világkormány fogja irányítani, hanem egy olyan uralkodó alapelv, amely hatásosan szervezi a rendszereket, és biztosítja mind a pluralitást, mind az egységet, valamint a kulturálisan különböző etnikai csoportok autonómiáját.

A vitatott probléma megoldására ezt az alapelvet alkalmazva, az új évezredben a nemzetközi rendszer egyik legsürgösebb feladata az, hogy éppen ehhez találja meg az utat. A jelenlegi multikulturális központosított államok hajlamosak a pluralitást elfojtani, és a többség gyakran arra törekszik, hogy azt teljesen meg is szüntesse, vagy legalábbis eróttesse a különböző etnikai szubkulturájú, nyelvu és/vagy vallású csoportok beolvadását. Ezért ennek a tanulmánynak a végén javaslatokat fogunk tenni a többféle kulturájú, nemzetiségu vagy vallású lakossággal rendelkezo országok részére, bizonyos fajta területi vagy személyi autonómiára, vagy olyan körzetekre, ahol a nagyobb etnikai csoportok megosztoznak a hatalomban.

Ez a tanulmány nem azt vitatja, hogy a világkormány jó-e, vagy rossz, kívánatos-e, vagy nem, lehetséges-e, vagy nem.³⁹ Az egyetlen szempont, amellyel itt foglalkozunk, az, hogy a kulturális különbségeket nem szabad figyelmen kívül hagyni, ha jobban szervezett, békésebb világot akarunk; valójában a kulturális különbségek figyelmen kívül hagyásával az emberiség sokat fog szenvedni, anélkül, hogy valaha is sikerülne létrehozni a világkormányt. Másrészt, ha lehetővé tesszük a kulturális különbségek virágzását, és azt az ilyen csoportoknak nyújtott autonómiával védjük, akkor sok konfliktust és szenvedést enyhíthetünk, függetlenül attól, hogy a világ végül világkormányba fejlődik-e, vagy nem. Ez nemcsak egy olyan cél, amelyért önmagában is érdemes küzdeni, hanem László szerint meg is gyorsítja egy új, békésebb világrend kialakulását. Ezért az új évezred külpolitikájának el kell kezdenie azt a folyamatot, amellyel a politikai kultúra és autonómia koncepciók a külpolitika célkitűzésévé lépnek elő.

Bob Hand, az Európai Biztonsági és Együttműködési Bizottság amerikai irodájának munkatársa, a boszniai helyzetről szóló tanulmányában arra emlékeztet, hogy évtizedekig állandóan a nemzeti önrendelkezésről beszéltünk, de még mindig nem alakult ki sem ennek pontos definíciója, sem a megvalósításához vezető módszer.⁴⁰ Érvéle szerint sürgösen meg kell teremteni az utat a megfelelő mértéku önrendelkezéshez, hogy béke

---

³⁸ Ugyanott, 164. o.

³⁹ Lásd Robert M. Hutchins és Walter F. Burns vitáját a fenti 29-31 sz. lábjegyzetek alatt.

⁴⁰ CSCE DIGEST, July 1997.

legyen Boszniában. Ajánlatos, hogy László megközelítése és Bob Hand sürgetése alapján a nemzetközi közösség tuzze napirendjére az önrendelkezés és autonómia kérdését.

A Kissinger féle megközelítés

Amikor a II. Világháború utáni idok két nagy politikai tragédiájáról, a vietnami háborúról és a közelkeleti konfliktusról esik szó, mindjárt Dr. Henry Kissinger neve jut az ember eszébe. Dr. K, ahogy a média szívélyesen nevezte, még béke Nobel-díjat is kapott erofeszítéseiért, hogy az izraeliek és arabok egy országban való békés együttélését megteremtse. Tudjuk, persze, hogy erofeszítései kudarcot vallottak. (Ennek ellenére megtarthatta Nobel-díját, és hírneve révén, tudomásom szerint, sikeres külpolitikai tanácsadó céget vezet.)

Dr. Kissinger híres volt azon többször ismételt javaslatáról is, hogy a közép-kelet-európai országok legyenek a Szovjetúnió szerves részei. Úgy látszik, meglepedkezett arról, hogy a Webster értelmezo szótár szerint a „szerves” szó „egymással kölcsönösen összefüggo részek rendszerét” jelenti, és a Szovjetúnió, valamint a szóban forgó országok közötti viszony inkább volt halálos ellentét, semmint kölcsönös összefügges. Reagan elnöknek igaza volt, amikor Kissinger tervét egybol elvetette.

Amikor az 1988-as választások után Dr. Kissinger ismét javasolta tervét a Bush-kormányzatnak, ezen sorok szerzoje kritikát írt Dr. Nádas Jánosnak, a Szabad Magyarok Világszövetsége elnökének kérésére, a Kissinger féle javaslat ellen. Miután Kissinger javaslatát elvetették, Dr. Nádas és a szerzo, aki a Világszövetség fotitkára volt, levelet kapott James W. Swihart-tól, a Külügyminisztérium Keleteurópai és Jugoszláv Ügyek irodájának igazgatójától, amelyben értesítette oket az eredményrol, és levelét az alábbi konkluzióval zárta:

Végül, szeretném hangsúlyozni Dr. Kissinger javaslatának legalább egy hasznát – az Önök gondos levelét, amely önmagában véve szerencsés hozzájárulás Kelet-Európáról való gondolkodásunkhoz.⁴¹

A Kissinger-javaslat elvetése jelentos eredmény volt a közép-európai és a világbéke érdekében, mert amikor Bush elnök 1989 júliusában elutazott Lengyelországba, Magyarországra és Nyugat-Európába, Kissinger javaslata helyett azt az üzenetet vitte magával, hogy az Egyesült Államok nem fogja ezeket az országokat a Szovjetúnió kezére juttatni. Az Elnök minden nyilvános alkalommal hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok nagy jelentoséget tulajdonít a Közép-Európában zajló változásoknak,⁴² és joggal feltételezhető, hogy magánbeszélgetései alkalmával bátorította Magyarország és Lengyelország vezetőit, hogy folytassák a demokratizálást és a nyitást Nyugat felé.

---

⁴¹ Dr. Nádas János és Dr. Balogh Sándor, a Szabad Magyarok Világszövetsége elnöke ill. fotitkára 1989. május 1-én kelt levele.

⁴² Lásd *US Govt. Printing Office, Weekly Compilation of PRESIDENTIAL DOCUMENTS, Volume 25, #29, July 24, 1989, 1065-1096. o.*

Miután Bush elnök elhagyta Magyarországot, útban Párizs felé az Air Force One repülőgép fedélzetén tartott sajtókonferencián megkérdezték tőle, hogy szerinte az útja hozott-e valami eredményt. A válasza határozott „Igen, úgy gondolom” volt, és hozzátette: „Elmondhattam nekik, mi az, amit szerintem meg tudunk tenni, hogy mennyire osztozunk vágyaikban a változásra, azt hiszem, hasznos volt nekik... És azt hiszem, ez nem közömbös a vezetők számára...”⁴³

Bush látogatása és bátorítása után történt, hogy 1989 oszén Magyarország kinyitotta határait a kelet-németeknek, és a vasfüggöny kezdett hasadozni. Kétséges, hogy mindez megtörténhetett volna, ha a Kissinger vonal győzött volna az Egyesült Államok külpolitikája körüli vitában. A kommunizmus magyarországi összeomlásának hősé Mr. Bush volt, és az amerikai magyar közösség, akik szembeszálltak Kissinger javaslatával, nem Horn Gyula vagy Németh Miklós, akik ténylegesen megnyitották a határt. Úgy tunik, Reagan és Bush több figyelmet szentelt a politikai kultúrának⁴⁴ és nemzeti önrendelkezésnek, mint bármelyik elődjük vagy utódjuk, vagy, ami azt illeti, Dr. Kissinger.

A politikai kultúra megközelítés és a kulturális törésvonal

A boszniai tragédia mögötti egyik fontos tényező, amely szintén majdnem lehetetlenné teszi, hogy keresztülvihető megoldást találjunk más hasonló konfliktusok esetében is, az, hogy a politikusok és államférfiak, akárcsak a történészek és politológusok, figyelmen kívül hagyták az antropológusok és szociológusok kutatásainak eredményeit. Következésképpen továbbra sem veszik figyelembe a népek politikai kultúráját, vagy, ha figyelembe vették is az amerikai belpolitikai összefüggésekben, nem tudták megérteni más országok politikai kultúráját. Így vagy az amerikai viszonyokat alkalmazták más országokra is, vagy csak a határookra és politikai intézményekre koncentráltak külpolitikájukban. A probléma komolyságát jelzik azok a gondok, amivel Boszniában állunk szemben, valamint a különböző szembenálló csoportok közötti béke fenntartásának majdnem lehetetlen feladata.

Meghaladja ennek a bevezető tanulmánynak a terjedelmét, hogy elemezzük és tanulmányozzuk a politikai kultúrákat, de egy rövid áttekintés helyén való.⁴⁵ A politológusok csak az 1960-as évek közepén kezdték megérteni, elemezni és összehasonlítani a politikai rendszereket a politikai kultúra alapján, és nem a politikai intézmények, alkotmányok és határok alapján. Egy évtizeddel később már a politikai kultúra fogalmát használták a kommunista rendszerek összehasonlítására. De a kutatások ezen újdonsült területén még a politikai kultúra pontos definíciójáról sem volt egységes vélemény. Mary McAuley azt javasolta, hogy a politikai kultúra megközelítéssel vissza kell menni odáig, hogy meg tudjuk magyarázni a jelenlegi politikai intézményeket és hitrendszereket:

---

⁴³ Ugyanott, *July 13*, 1093. o.

⁴⁴ Lásd alábbi magyarázatait *Mittel Europa*-ról.

⁴⁵ Ez az áttekintés Balogh „*The Political Culture Approach*” tanulmányán alapszik, 7-15. o.

Ha a mai politikai kultúra a tegnapi politikai kultúrából gyökerezik, elvárnánk szerzoinktol, hogy kutassák ki a hagyományos politikai kultúra forrását, – nem a tegnapi politikában és társadalomban, – hanem a társadalom sokkal korábbi állapotának hitrendszerében.⁴⁶

Ha például valaki a brit politikai kultúrát akarja nyomon követni annak legkorábbi kezdetéig, akkor messze vissza kell mennie az 1215-ös Magna Carta elé, a brit nép misztikus, történelem előtti korszakáig. Ha az „Angolok Joga” alapfogalmainak eredetét kutatjuk, amely a Magna Carta-ban csak megnyilvánult, de sokkal korábbról származik, a bibliai pátriárka, Jákob Kövénél lyukadnánk ki, amit a skóciai Scone városról Stone of Scone-nak, Scone kövének is neveznek. A hagyomány szerint a Ko, amely az angol koronázási székbe volt beépítve, amíg nemrégén vissza nem szállították a skóciai Stoneba, Jákob híres párnájával szolgált, amikor a Bibliában leírt álmát álmodta.⁴⁷ Jákob álma azt tunik jövendőlni, hogy leszármazottai egy nagy birodalom fölött fognak uralkodni, ami jól illik ahhoz a szerephez, amelyet Anglia töltött be a történelem során.

A bibliai történet szerint Jákob elnyerte Izsák áldását, amely az elsoszülött fiút, Ézsaut illette volna. De Jákob megvette Ézsautól elsoszülöttségi jogait egy tál lencséért. Ezek a jogok magukban nem annyira az üdvözülésre vagy lelki javakra való jogot jelentették, mint inkább azt a politikai jogot, hogy ne felette uralkodjanak, hanem o álljon felül és uralkodjon. A britek láthatóan még mindig becsben tartják ezeket a jogokat, nem annyira az elsoszülöttség jogát, mint inkább az Angolok Jogát⁴⁸, hogy uralkodjanak más nemzetek fölött, mintha egy különleges, jólétre ítélt kiváltságos fajhoz tartoznának. A Ko a skót királyok koronázásakor volt használatban 839-től 1292-ig, majd I. Edward angol király átvitte a Westminster Abbey-be 1296-ban, és azóta minden brit uralkodót a Kövön ülve koronáztak meg.⁴⁹ Ahhoz, hogy megértsük a mai brit gondolkodást, vissza kell mennünk olyan messzire, amennyire csak lehet; ez esetben Izsák Jákobnak adott áldásáig.

Másrészl, ahhoz, hogy megértsük az amerikaiak gondolkodásmódját és felfogását a demokráciáról, vissza kell menni Thomas Paine lázadó nézetéig és a híres Függetlenségi Nyilatkozatig: Minden ember egyenlonek született. Nincs kiváltságos nemzet vagy nép, vagy legalábbis a politika területén nincsen.

---

⁴⁶ Idézve ugyanott, 9. o., *Mary McAuley*, „*Political Culture and Communist Politics: One Step Forward, Two Steps Back*” c. művébol, *Arcie Brown and Jack Gray*, editors., *POLITICAL CULTURE AND COMMUNIST STUDIES* (Armonk, NY: Sharpe Inc., 1984), 13-39. o.

⁴⁷ Mózes I. könyve, 28; 10-18.

⁴⁸ Az amerikaiaknak ismeros ez a mentalitás az Amerikai Forradalom tanulmányaiból, és azt állítják, hogy a képviselő nélküli adózás Angol Jogaik megsértése volt.

⁴⁹ V. ö.: *Bill Gladder* (*Baltimore Sun, Peth, Scotland by-line*), „*Scottish Sites Vie To Be Resting Place For Historic Stone of Scone*” (*Albany TIMES UNION, Sep. 29, 1996*). A néphit szerint a kőnek mágikus tulajdonságai vannak. „Állítólag a kő nyögött, ha igazi király ült rajta koronázásakor. Ha trónkövetelő ült rajta, csöndben maradt... A követ a Sors Kövének is nevezik” (Ugyanott.) A cikkre az a szándék adott alkalmat, hogy visszavigyék a követ Skóciába, 700 éves brit tulajdon után. A nyilatkozat szerint a kő a Korona tulajdona marad, és a jövőbeli koronázások alkalmára vissza fogják vinni Angliába.

Hasonlóképpen, ahhoz, hogy megértsük a bosnyák, magyar, román, szerb vagy szlovák gondolkodásmódot, vissza kell menni mindezen nemzeti csoportok legkorábbi igazi és elképzelt történelméig, amíg meg nem találjuk mai politikai kultúrájuk gyökereit.

A Boszniában egymással szembenálló felek mai politikai kultúrájának mély gyökereit bizonyos mértékig elemezni fogjuk a következő fejezetben. Ennek a könyvnek a céljaihoz elegendő, ha felhívjuk a figyelmet a politikai kultúra fontosságára, és bemutatjuk, hogy az összes felsorolt országok többségi csoportjainak és kisebbségeinek kultúrája egészen más, és lehetetlen feladatnak tunik ezeket egymással olymértékben kibékíteni, hogy békés pluralisztikus társadalmat alkothassanak. Ehelyett inkább azt fogjuk vizsgálni, hogy mi történik, amikor ennyire különböző kultúrájú népeket egyetlen politikai egységbe terelnek össze.

Donald Devine a *Washington Times* egyik rovatában kritizálja a Clinton kormányzat boszniai politikáját, és a Nemzetbiztonsági Tanács korábbi tanácsadóját, Samuel Huntington professzort idézi nézeteinek alátámasztására.⁵⁰ Huntington szerint az elnök a „multikulturalizmus” amerikai megközelítését, a különböző fajok és kultúrák egy országon belüli békés egymás mellett élését tervezi a világ többi részében, Boszniát beleértve. A katolikus horvátoknak, az ortodox szerbeknek és a muzulmán bosnyákoknak együtt kell élniük egy multikulturális országban, ha belehalnak is.

Érdekes megjegyezni, hogy míg az olvasztótégely amerikai ideáljával igazolták, hogy miért nem avatkoztak bele a nemzetiségi kisebbségekkel kapcsolatos ügyekbe, az új amerikai ideált, a multikulturalizmus elosegítését használják most a beavatkozó jogosságának igazolására, és egyik megközelítés sem hoz tartós békét etnikailag heterogén országokban.

A Clinton féle megközelítéssel összhangban, Warren Christofer, az elnök korábbi külügyminisztere kijelentette, hogy „az Egyesült Államok nem ismerné el Európa semmiféle alapvető felosztását katolikus, ortodox és muzulmán részekre.” A három alapvetően különböző vallási és politikai kultúra nem választható el határokkal, mert a mi strucc-politikusaink és államférfiaink homokba dugják a fejüket, és nem akarják felismerni, hogy más országokban számítanak az etnikai, vallási és kulturális különbségek.

A szerző egy évtizeddel ezelőtt rámutatott erre a disszertációjában:

Nyilvánvaló kellene legyen annak a jelentősége, hogy megértsük egy ország népét és kultúráját, különösképpen olyan fontos országokét, mint a Szovjetunió és a közép-európai nemzetek... A II. Világháború során az amerikai tengerészgyalogságot és más csapatokat részletes információval láttak el a Csendes-óceán déli térségének bennszülött kultúráiról. Ez az anyag, amelyet a *Human Relations Area File* alapján állítottak össze, „állítólag sok költséges hibát

---

⁵⁰ Donald Devine, „Imminent mission creep?”, *WASHINGTON TIMES*, September 12, 199; A21. o.

előzött meg, és sok emberéletet mentett meg.”⁵¹ Ennek ellenére, befolyásos politikacsinálók és véleményformálók szemmel láthatóan nem veszik figyelembe ... Közép-Európa lakosságának alapvető kulturális sajátosságait... Az, hogy ezt nem ismerték fel, számos súlyos hibához vezetett. Egy átlagos közkatona, aki részt vett a II. Világháborúban, többet tudott egy dél-csendes-óceáni apró törzs kultúrájáról, ... mint amennyit az Egyesült Államok elnökei tudnak... Lengyelországról vagy Magyarországról.⁵²

Sajnos, a tényeket nem érdekli, hogy mi mit tudunk, vagy mit ismerünk fel, és mit nem. Az alapvető választóvonal létezik, akár felismerik ezt Mr. Christopher és más liberális univerzalisták, akár nem. Devine szerint

Mr. Huntington a vallás fontosságának univerzalista felhígítását „vallástalan rövidlátás”-nak nevezi, míg a vallás „valószínűleg a legmélyebb különbség, ami létezhet emberek között”, és amely a hidegháború utáni világban törésvonal menti konfliktusokhoz vezet ezen különböző nézetek között. Érvéle szerint egy emberséges, univerzális, demokratikus-kapitalista világ fogalmait csak úgy lehet elképzelni, ha nem vesszük tudomásul a történelemet...

Mr. Huntington szerint a liberális univerzalizmus nemcsak a valódi világ pontatlan leírása, hanem veszedelmet is jelent a világbékére. Az Egyesült Államok nincs felhatalmazva arra, hogy állandóan azt várja el más civilizációktól, hogy a nyugati értékek és jogok szerint viselkedjenek, mintha azokat mindenki elismerné, pedig nem...

Ahogy Mr. Huntington mondja, akik nem veszik tudomásul a kulturális választóvonalakat, „arra vannak ítélve, hogy csalódjanak miattuk.”⁵³

Huntington és Devine uraknak természetesen igazuk van, kivéve azt, hogy egyedül a vallást hangsúlyozzák, és eltekintenek az etnikai sajátosságoktól. A vallási különbségek akkor válnak sokkal fontosabbá, ha etnikai különbségekkel járnak együtt, mint Bosznia esetében. Évszázadokon át a vallási nézetek és viselkedésmódok át- meg átjárták az egész kultúrát, és a sajátos nemzeti politikai kultúrák ezen a módon emelkedtek a dogma és imádat fölé.

Devine egyúttal téves következtetést von le. A baj nem az, hogy az Egyesült Államok és a Nyugat katonailag beavatkozott. A tragédia az, hogy a beavatkozást az a nyugati (többek között amerikai) követelmény tette szükségessé, amely ragaszkodott ahhoz, hogy Bosznia hagyományos határai fennmaradjanak, és egymással össze nem féro vallású csoportok továbbra is együtt éljenek. A szerbek területüket Nagy-Szerbiához akarták csatolni, a horvátok Horvátországhoz akartak csatlakozni, a muzulmánok pedig békét akartak a saját országukban, és mindezt megtagadta tőlük az a nemzetközi közösség,

---

⁵¹ Pauline V. Young. *SCIENTIFIC SOCIAL SURVEYS AND RESEARCH*, 3rd ed., (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1956), 132-133. o.

⁵² Balogh, 4-5. o.

⁵³ Ugyanott.

amelyet az az ország vezetett, amelynek elnöke, Woodrow Wilson annak idején a nemzeti önrendelkezés fogalmát a világpolitika egyik legfőbb tényezőjévé tette. Engedjük meg, hogy a határok tükrözzék a kulturális választóvonalakat, és nem lesz szükség idegen csapatokra!

Devine szerint

Bosznia legjobb próbája lehet a liberalista univerzalisták hozzáállásának, miszerint a liberális demokrácia és a szabályozott kapitalizmus a világ társadalmának egyetlen értelmes jövője. Mr. Huntington kifejezetten elveti ezt a „reményt a harmóniára” és konvergenciára, és ezzel szemben azt a témát veti fel, hogy „a modernizálás nem azonos a nyugatizálással,”... és a világ egyre inkább „multi-civilizációs”...⁵⁴,

ahogyan arra László Ervin is rámutatott. Más szóval, aki világbékére törekszik, az ahelyett, hogy minden országot és népet a nyugati civilizáció Prokrusztészi ágyába kényszerítene, eloször is komolyan kell vegye a törésvonalakat, és a politikai határokat az etnikai és kulturális törésvonalak mentén kell meghúzza, amennyire csak lehetséges. Ez legalább békét és kulturált viszonyokat biztosítana egy országon belül, a szomszédok szintjén.

A szerencsétlenség az, hogy Bosznia nem elszigetelt helyzet. Az I. Világháború után létrehozták Jugoszláviát, és a muzulmán Boszniát a katolikus Horvátországgal és Szlavóniával együtt kényszerházasságba eroltették, amelyben az ortodox szerbek uralkodtak, jutalmul azért, hogy Szarajevóban meggyilkolták Ferdinánd főherceget, és ezzel kipattintották azt a szikrát, amely a világháborúhoz vezetett. Románia, ahol szintén a bizánci ortodox egyház dominál, megkapta a hatalmas katolikus és protestáns magyar és német kisebbséget Erdélyben. A protestáns cseheket és katolikus szlovákokat pedig egyesítették, hozzájuk csatolva félmillió, főleg katolikus magyart, tekintet nélkül a vallási, nyelvi és politikai kultúrára. Ily módon mindhárom, az I. Világháború után létrehozott ország törésvonalak fölé épült, és amikor jött a földrengés a szovjet birodalom szétesése után, az épületek remegni kezdtek.

A törésvonalat tisztán ábrázolja Stjepan Buc, aki korábban a jugoszláv parlament tagja volt. Miután elmenekült a kommunista Jugoszláviából, a politikai tudomány professzora lett Argentínában. Buc professzor szerint

Keletkezése, fejlődése, kultúrája és egész természete miatt Horvátország Közép-Európához tartozik. Ellenkezo oldalról nézve, Horvátország nem tartozik sem a Kelethez, sem a Balkánhoz. A nyugati világtól árulás és eroszak útján leszakítva, köszönhetően annak a mesterséges „szláv egységnek”, amely valójában sohasem létezett, Horvátországot a hagyományosan agresszív keleti uralomnak vetették alá.

---

⁵⁴ Ugyanott.

Hivatkozhatunk ugyanakkor a magyar példára is, mert helyzetünket a legjobban példázza. A horvátok és a magyarok a nyugati kultúrához tartozó népek...⁵⁵

Buc professzor szerint ezt a tragikus hibát „Kelet-Európa történelmében a társadalomtudomány meglepo figyelmen kívül hagyása” következményének tartja,

amelynek a horvátországi történelem szempontjából káros hatásai voltak. Ennél is rosszabbak azonban az ezen tudatlanságból eredo, teljesen téves politikai következtetések. A katasztrofális következményeket legjobban mutatja, ha arra gondolunk, hogy Közép-Európa jelenlegi egészségtelen politikai szerkezete jelenti a mai világválság egyik fókuszát, és ezt a fenti tudatlanság okozza, amely figyelmen kívül hagyja az indogermán-szláv nyelvcsoport népeinek természetét. A feltételezett „szláv egységre” szoló ósdi bizánci mesék (amelyeket folyamatosan elfogadott és továbbfejlesztett a 18. és 19. század romantikája) vezettek azoknak a mesterséges államoknak a létrehozásához századunkban. Nemcsak egymástól idegen különbözo népeket és ellenséges fajokat kényszerítettek bele ilyen államokba, hanem végtére két világtól – a nyugatitól és a keletitől – várták el, hogy egyesüljön. Ilyen volt a horvát nép esete, amely az úgynevezett „szláv egység” doktrinájának egyik áldozata lett. Belekényszerítették egy mesterséges államba – azaz Jugoszláviába – amelyet sohasem tekintett hazájának, hanem sokkal inkább börtönnek. Az az alapveto hiba történt, hogy európai, nyugati embereket fosztottak meg szerves, természetes kapcsolatuktól Európával – pontosabban Közép-Európával, - és kényszerítettek bele abba, hogy egy olyan, etnikai és kulturális szempontokból tekintve ázsiai-bizánci hatalom, mint Jugoszlávia, részei legyenek.⁵⁶

Ebbol nyilvánvaló, hogy azt a kulturális törésvonalat, amelyet Huntigton professzor emleget, nem o találta ki, hanem az nagyon is létezik, és jó lenne, ha a nyugati politikacsinálók is figyelembe vennék. De azt is tisztázni kell, hogy Buc nem raszista, és nem tekinti alábbvalónak a keleti kultúrát:

Nem lenne helyes azonban, ha a keleti embert és világát általában alsóbbrendűnek tekintenénk. Egyszeruen az a világ távol áll a miénktől. Ezek miatt az alapveto különbségek miatt egyszeruen csupán nem kívánunk annak a világnak a hatalma alá tartozni. Egyszeruen nem tudjuk elviselni az uralmukat. Szívesebben élvezzük önrendelkezési jogunkat, és szabadon akarunk élni saját államunkban.⁵⁷

Ugyanez vonatkozik azokra a magyarokra is, akiket arra kényszerítettek, hogy szlovák, román, vagy szerb uralom alatt éljenek. Valójában ugyanez a logika vezette a magyar népet arra, hogy fellázadjon a szovjet hatalom ellen 1956-ban, ahogyan a szerzo állítja doktori disszertációjában.⁵⁸ Ami Horvátországot illeti, az elmúlt néhány év eseményei

---

⁵⁵ Stjepan Buc, „Croatia and Central Europe,” in Francis S. Wagner, ed., *TOWARD A NEW CENTRAL EUROPE* (Astor Park, FL: Danubian Press, 1970), 65. o.

⁵⁶ Ugyanott, 60-61. o.

⁵⁷ Ugyanott, 63. o.

⁵⁸ Balogh Sándor: *CULTURAL...*

bizonyították, hogy Buc professzor ugyanazt állította, amit a horvátok túlnyomó többsége érzett, amikor fellázadt a szerb uralom ellen, és függetlenné vált. Buc, aki ezeket az 1960-as években írta, nem az általános értelemben vett próféta volt, hanem jó ítélőképességű politológus, aki megértette a politikai kultúra szerepét és jelentőségét a népek életében. A tragédia ott van, hogy a horvátok, amikor rájuk került a sor, megtagadták a Kelet-Horvátországban élő szerbektől és a magyaroktól ugyanazt a jogot, hogy különváljanak, és csatlakozzanak a horvát határ másik oldalán élő honfitársaikhoz. Boszniában ugyancsak elmulasztották alkalmazni ezt a szabályt.

Románia az egyetlen ország azok közül, amelyek jelentős számú magyart kaptak a trianoni békeszerződés révén, amely továbbra is fennmaradt, nyugati támogatással és cinkossággal, valamint annak révén, hogy az erdélyi magyarok ez ideig megkísérelték problémájukat diplomatikusan, civilizált eszközökkel megoldani. De senkit se lepjen meg, ha egyszer majd elveszítik a türelmüket, és olyan hatásosabb eszközökhöz folyamodnak, amilyenekre, úgy látszik, szükség van ahhoz, hogy a Nyugat figyelmet szenteljen a válságnak.

De melyek is a vallási-kulturális különbségek a törésvonal két oldalán? Egy tanulmányban, amely a Közép-Európán belüli kulturális eltérésekről készült 1982-ben⁵⁹, megállapították, hogy az emberi jogok helyzete a különböző kommunista államokban teljesen eltérő: egyesek jobban álltak, mint mások.⁶⁰ Stephen White politológus úgy találta, hogy van egy határvonal egyfelől Kelet-Németország, Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország, másfelől Románia, Jugoszlávia, Albánia és Bulgária között, az emberi jogok köre⁶¹, a bíróságok függetlensége⁶², a sajtócenzúra⁶³ és a samizdat tevékenység⁶⁴, a társulás és gyülekezés tekintetében, beleértve a hagyományos kommunista május elsejei felvonulásokkal kapcsolatos gyakorlatot is⁶⁵, valamint a vallásszabadságot. Itt a tanulmány szerzői megjegyzik, hogy „a keleti ortodox társadalmakban, mint Bulgáriában, az egyházaknak soha nem volt ilyen mértékű önállósága, és nagyjából integrálódtak is az állam keretébe”.⁶⁶

Érdekes módon George Bush alelnökként ugyanerre mutatott rá híres *Mittleuropa* beszédében 1983-ban. Amikor visszatért romániai és magyarországi látogatásáról, és a Vasfüggöny nyugati oldalán állt, azt mondta:

„Ahogy kelet felé nézek, az volt a pillanatnyi benyomásom, hogy a nyugati civilizáció szélén fekvő, magános elretolt állásban álltam... Történelmileg, természetesen, ez nem

---

⁵⁹ V.ö.: Stephen White, John Gardner and George Schopflin, *COMMUNIST POLITICAL SYSTEMS, An Introduction* (New York: St. Martin Press, 1982), Chapter 6: "Democracy and Human Rights", 221-264. o.; Balogh a 13-16. oldalon tárgyalja

⁶⁰ Lásd White, 221-22. o.; Balogh, 13. o.

⁶¹ Ugyanott, 236. o.

⁶² Ugyanott, 238. o. A független bíróságok tekintetében Románia a demokrácia oldalán áll, de csak azért, mert a magyar és német kisebbségek követelték ezt, nem a román nemzetiségűek.

⁶³ Ugyanott, 241. és 239-240. o.

⁶⁴ Ugyanott, 243. o.

⁶⁵ Ugyanott, 243-248. o.

⁶⁶ Ugyanott, 248-250. o.

is lehetett volna hibásabb,⁶⁷ utalva arra, hogy a nyugati civilizáció hagyományos határai nem az osztrák határnál voltak, hanem a Kárpátok keleti gerincénél.

Amikor az alelnök folytatta beszédét Közép-Európáról („*Mittleuropa-Central Europe*”)⁶⁸, Ceszlav Milosz disszidens lengyel értelmiségit idézte. Milosz közép-európai kollegáiról ír, és arról a kiábrándultságról, amellyel országaikat szemlélik, amelyek „egy osi civilizáció jogos részei, amely sokkal inkább Rómától származik, semmint Bizánctól, és most «olyan nemzetek hegemoniájának hódolnak be»,⁶⁹ amelyeknek eltérső, bizánci kultúrája van.

„Gyakran elhangzott az a megjegyzés,” folytatta az alelnök, „hogy a három nagy esemény – a reneszánsz, a reformáció és a felvilágosodás – közül Oroszország egyikben sem vett részt. Középeurópa viszont... mindháromban részt vett.”⁷⁰

Így az osi bizánci örökségen felül az ortodox világ azért is visszamaradt kultúrája fejlesztésében, mert elszigeteltsége következtében a három fő reform mozgalomnak, amely hozzájárul a nyugati polgári és politikai kultúra meghatározásához, jónak és rossznak, nem volt hatása keleten. Ugyanez természetesen nemcsak Oroszországra érvényes, hanem Romániára és Bulgáriára is.

A nyugati keresztény és az ortodox világ nézetei közötti különbségek egyik legjobb leírása Vladimir Sergejevich Solovjev *RUSSIA AND THE UNIVERSAL CHURCH* című művében található, amelyet a misztikus költő és filozófus 1889-ben írt. Solovjev ortodox hitben nevelkedett, de kiábrándult, és katolikus lett. Könyvében leírja, hogy az ezer éves hitszakadás a szlávbarát ambíciókkal kombinálva olyan messiási mániához vezetett, amely újra akarja teremteni a világot saját elképzelései szerint.

Egy másik, sokkal modernebb tanulmányt ezen könyv kérdéskörében Zsolnay Imre⁷¹ magyar történész írt 1963-64-ben, de ez csak 1993-ban jelenhetett meg, a kommunista rendszer összeomlása és az orosz csapatok Magyarországról történő kivonulása után.

Míg Solovjev a cári Oroszországot éro bizánci hatásokra koncentrálnak, Zsolnay a Szovjetúnióra vonatkozóan teszi ugyanezt. Érdekes módon, ha valaki összehasonlítja a két könyvet, arra a következtetésre jut, hogy, ami a politikai kultúrát illeti, nincs sok különbség a pánszláv nacionalista Oroszország és a proletár internacionalista Szovjetúnió politikai-kulturális ideológiája között. Mindkettőt mély kulturális törésvonal választja el a nyugati keresztény kultúrától.

Ha Boszniát is be akarjuk vonni a képbe, akkor egy további politikai kultúrát is hozzá kell tenni, amely a muzulmán bosnyákokat választja el a katolikus horvátoktól és a

---

⁶⁷ „Address by George Bush, Vice President of the United States: Vienna, September 21, 1983;” *The Vice President's Office*; 1. o.

⁶⁸ Ugyanott.

⁶⁹ Ugyanott, 2. o.; V.ö.: Czeslav Milosz, *THE CAPTIVE MIND* (New York: Vintage Books, 1951) Bush nem közölt oldalszámot.

⁷⁰ Bush, 2. o., Balogh művében a 16. oldalon idézi.

⁷¹ Zsolnay Imre: *BIZÁNCTÓL A BOLSEVIZMUSIG*; Budapest, 1993. ISBN #963 450 067 6

bizánci szerbektől. Így a boszniai konfliktus esetén a törésvonal összetett. Ezeknek a különbségeknek a figyelembe vétele nélkül nem lehet hatásos megoldás a boszniai vagy más közép-európai etnikai konfliktusok esetére, vagy, ami azt illeti, a világ bármely más területén fellépo esetekre sem.

A legújabban megjelent könyvek közül Colin S. Gray műve, a *NUCLEAR STRATEGY AND NATIONAL STYLE*⁷² a politikai kultúra komolyan vételének legkiemelkedőbb példája, bár a könyv tárgya már elavultnak tunik. De kituno elemzés van benne mind az orosz/szovjet, mind az amerikai politikai kultúra bizonyos szempontjairól. Egy másik könyvet, amelyik kissé régebbi, de a kelet-közép-európai problémákról rendelkezésre állók közül az egyik legjobb, a régió kulturális hátterének szempontjából, John Flournoy Montgomery írta, egy korábbi budapesti amerikai nagykövet. Mivel azonban a kultúrát veszi figyelembe, és ezt a megközelítést a nemzetközi politika szabadelvu univerzalista elomozdítói és megrengetoi lenézik, egyáltalán nem népszerű a liberális univerzalista politika-csináló intézmények körében, pedig, ha figyelmesen elolvasták volna, elkerülhették volna, például, a boszniai válságot. Montgomery könyvét kötelezo olvasmánnyá kellene tenni minden államférfi és diplomata számára, akinek bármi köze is lehet a közép-európai vagy boszniai politikához.

Végül is esetleg beképzeltségnek tunne az író fent említett disszertációját ajánlítani, mégis hasznos lenne, a politikai törésvonalból és a régió különböző politikai kultúráiból származó problémák megértéséhez.

Nem tudomásul venni egy ilyen mély és nyilvánvaló törésvonalat, amikor a közép-európai konfliktusokról van szó, nemcsak vétek és bun mind az emberiséggel, mind a szabadság és demokrácia nyugati értékeivel szemben, de politikai baklövés is. Egy békésebb világ megteremtése érdekében, akár egyetlen, akár több kormány alatt, rendkívül fontos, hogy az államiság alapköve, ahol földrajzilag lehetséges, a homogenitás legyen. Ahol történelmi okok indokoltta teszik, az ilyen homogenitást autonóm régiókkal kell elérni, hogy csökkentsük a közösségen belüli ellentétet, és védjük a kisebbséget.

Összefoglalva, a nemzetközi politika régi megközelítése, amely arra alapozott, hogy országokat és régiókat úgy kezelte, mint egyszerű ingatlanokat, amiket lehet adni-venni, és olyan megoldásokat próbált meg bevezetni, bármiféle tekintet nélkül a szóban forgó nép etnikai és kulturális sajátosságaira, amelyek más kultúrákban és társadalmakban esetleg működtek volna, esetleg nem, a világot a katasztrófa szélére sodorta.

Ezért ajánlatos, hogy a világnak a 21. századi alakításához egy új politika kerüljön bevezetésre, a kulturális különbségek hangsúlyozásával. Közép-Európa, amely híres volt etnikai problémáiról, laboratóriumként szolgálhat arra, hogy látni lehessen, működik-e az új megközelítés. Lehet, hogy ez nem lesz könnyu, de egy olyan alapvető hiba, mint Trianon, amely tovább gabalyította a már azelőtt is bonyolult nemzetiségi képet, csakis egy jelentos sebészeti beavatkozással javítható ki.

---

⁷² Colin S. Gray, *NUCLEAR STRATEGY AND NATIONAL STYLE* (Lanham, MD: Hamilton Press, 1986)

II. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Ez a tanulmány arra összpontosít, hogy hogyan lehet, ha emberileg lehetséges, helyreállítani a trianoni békeszerződések tragikus következményeit. Ezek a szerződések figyelmen kívül hagyták a kulturális különbségeket, és új, multikulturális országokat hoztak létre olyan emberek uralma alatt, akik nem akarták és nem tudták kézben tartani az ebből eredő konfliktusokat. A domináló radikális elemek miatt ezen országok egészükben véve kulturálisan, egyéneit tekintve pedig pszichológiailag képtelenek arra, hogy a nemzetiségi ellentétekről az alkalmazkodásra váltsanak át. Itt többről van szó, mint vonakodásról. Romániában heves etnikai tisztogatás időszakai váltakoztak a kisebbségek elleni kulturális támadások időszakaival, és egyes csoportok még mindig az etnikai tisztogatás legradikálisabb formáját, sőt a nemzetiségek teljes megsemmisítését javasolják. Szlovákiában az etnikai tisztogatás mérsékeltebb formában jelenik meg az ereszakos beolvasztással, és olyan körülmények teremtésével, amelyek miatt a kisebbség inkább kivándorol. A II. Világháború után Szerbiában egész magyar falvakkal bántak a szerbek ugyanúgy, ahogy azt nemrég Boszniában láthattuk, de akkoriban nem volt CNN televízió, amely erről tudósított volna, és a világ erre alig, vagy egyáltalán nem figyelt oda. Boszniában csupán a szerbek korábbi terrorcselekedetei ismétlődtek, azzal az egyetlen kivétellel, hogy ezúttal a világ felfigyelt arra, hogy más kulturális vagy etnikai háttérű emberek egész falvait irtották ki.

Trianont egy hatalmas és kegyetlen kísérletnek tekinthetjük mesterséges multikulturális politikai egységek létrehozatalára. Ajánlatos, hogy ezt a kísérletet hivatalosan hibásnak nyilvánítsák, és javasoljuk, hogy a nagyhatalmak és Schlesinger bölcsei új kísérletbe kezdjenek Közép-Európában olyan határok kituzásával, amelyek a nemzetiségi és kulturális törésvonalakat követik.

A nemzetállam megteremtése

A nemzetállam eszméje jelentős fejlemény volt a történelem során, amely a modern kor alapjait fektette le. A középkorban a társadalom, az egyház és az állam mérkőzött az elsobbségért. Végül, miután Machiavelli népszerűsítette a herceg abszolút hatalmának elvét, azaz egy olyan uralkodót, aki általában örökölte ezt a címet, az állam emelkedett ki gyoztesként. A teljesen szuverén nemzetállam klasszikus formája hivatalosan legeloszor az 1648-ban kötött Vesztfáliai Békeszerződésben jelent meg.

Az uralkodónak az volt a szerepe, hogy egyesítse a nacionalizmus eroit, és a nemzet jelképéül szolgáljon, ami a nemzetállam kialakulásához vezetett. Ennek a fogalomnak három tényezője volt: a népesség, a pontosan meghatározott, határokkal körülvett terület, és a szuverenitás, vagyis a területe fölött abszolút hatalommal rendelkező kormány.

Kezdetben a nemzetállamban egyetlen domináns nemzeti csoport élt, és az államhatárok a lakosság nemzetiségét tükrözték. Nagyobb kisebbségi etnikai csoportok létezése kivétel volt. A kisebbségekkel való bánásmód a keresztény testvériség elveinek volt alárendelve. A 19. század elejéig a nacionalizmus egyesítő erő volt, amely összetartotta a többséget az állam megalakítása és más államokkal szembeni védelme érdekében, nem pedig megosztó erő, amely szétválasztotta volna egymástól az államon belüli csoportokat. A társadalmon belüli alapvető megosztást a feudális rendszer jelentette, a reformáció után pedig a vallás is megosztó tényezővé vált, gyakori összeütközéseket okozva a különböző vallások között, míg ugyanakkor összetartó erőként működött az egyes vallásokon belül. A nemzetiség lappangó tényező volt még azokban a több-nemzetiségű országokban is, amelyek estleg háborúk és hódítások révén alakultak ki. A legtöbb vita, konfliktus és üldöztetés a vallási vonalak mentén zajlott. Ha ezekben az országokban a többség olyan sovínista politikát folytatott volna, mint néhány mai több-nemzetiségű állam, akkor a 19. században már nem lettek volna kisebbségek, vagy legalábbis egyenlő jogokat és önrendelkezést igénylő kisebbségi nyelvek és kisebbségi tudat.

A kisebbségek helyzete Magyarországon nagyon hasonló volt más európai országokéhoz, azzal a kivétellel, hogy részben a tatár és török pusztítások miatt, valamint köszönhetően Szent István írott és szóbeli körben ismert intelmeinek, amelyben azt tanácsolta fiának, hogy országában szívesen fogadja az idegeneket, Magyarországon nagyobb volt a kisebbségek aránya, mint legtöbb más országban. A Szent Korona eszméjének uralma alatt, amely minden Magyarországon élő embert, beleértve a kisebbségeket is, a Korona tagjának tartott és egyenlőként kezelt, a kisebbségek virágoztak az országban.⁷³

Téves lenne a Korona eszméjét egyedülálló magyar fejleménynek tekinteni. Magyarország történelmének kezdetétől fogva a magyar királyságot erős kulturális és családi kapcsolatok fűzték a Nyugathoz⁷⁴, ezért a magyar alkotmányosság fejlődése is közel állt a nyugati országokéhoz. Valószínű, hogy időnként a magyar alkotmányos rendszernek is hatása volt a nyugatiak alakulására. Ily módon a király és a korona magyar és nyugati fogalmai nagyon hasonlóak voltak és maradtak a magyarországi monarchia századunkban történt eltörléséig.

Kezdetben a király mint uralkodó személyében összpontosult minden hatalom, és fokozatosan,

sokkal alapvetőbb szinten, a szent tárgyak pompával árasztották el a királyi vagy császári személyiséget. A korona, a jogar és a trón sokkal többet jelentett, mint csupán egy magas rangú személyiség jelképeit, ahogyan azt a mai gondolkodás sugallja. Sokkal inkább egy istenileg kiválasztott uralkodó hatalmát sugározták magukból... A monarchia területi elvének erősödésével – amely szerint a királyok

⁷³ Kocsis István: A SZENT KORONA TANA, múltja, jelene, jövője (Budapest, Püski, 1966), 125-127. o.

⁷⁴ Például, Skóciai Szent Margit rokona, valószínűleg unokája volt Szent Istvánnak, Szent István felesége pedig, boldog Gizella, Henrik német császár nővére volt. Hasonló dinasztikus kapcsolatok voltak végig a középkorban az Árpád-ház, valamint a későbbi Anjou, Habsburg és más királyi családok között. (Lásd még: *Mabel Thacher*, „*Washington's Hungarian Ancestry*”, *The Journal of American History*, Vol. XXIX, #4, 1934/4, valamint Horváth Jenő, „*The House of Arpad and Medieval England*”, *Danubian Review*, Nov. 1934.)

az országokat kormányozták a bennük élő néppel együtt, szemben a korábbi elvvel, amely szerint a népek fölött uralkodtak, bármely országban is éltek – a szent tárgyak ragyogása a királyság területi integritását kezdte jelképezni.⁷⁵

Bár a fenti sorokat a nyugati fejlődésről írták, teljes mértékben érvényesek a Szent Korona doktrínájának magyar fogalmára is. Nyugaton továbbra is ezt az elvet követik, amint azt a falklandi háború is mutatta, amelynek során Anglia néhány hasznavehetetlen szigetet védelmezett, mint a Korona felségterületét.

Magyarország egyrészt, követve Szent István intelmét az idegenek befogadására, tárt kapuval fogadta a menekülteket és mindazokat, akik arra kerestek lehetőséget, hogy békében éljenek egy olyan országban, amely híres volt vendégszeretetéről. Másrészt, mindenkit, aki újonnan érkezett a Korona uralma alá tartozó területre, a Korona alatt nemzetiségüket tekintve egyenloként védelmezték. Századokon át a nemzetiségek száma egyre gyarapodott, és a magyar többség soha sem eroltette a kisebbségek beolvadását. Ezért Magyarországon a 19. századig nem létezett kisebbségi kérdés.

Nemzetiségek Közép-Európában és a határok kérdése

A nemzeti tudat felemelkedését Rousseau eszméi hozták létre, majd ezt követte a francia forradalom, „amikor francia filozófusok, mint Diderot és d’Alambert kezdtek különbséget tenni nemzet, állam és nyelv között, és kijelentették, hogy az állam felvirágzásához a nyelvnek is alkalmazkodnia kell az állam követelményeihez”.⁷⁶ Ironikus módon azonban ez kezdetben csak azokra a domináns csoportokra volt hatással, amelyek múltjuk során korábban független nemzetek voltak Európában, de abban az időpontban nem volt saját nemzeti államuk, mint a lengyeleknek, a németeknek és az olaszoknak, és még ez a hatás is visszajára fordult: ahelyett, hogy egy állam tagjait arra szorította volna, hogy ugyanazt a nyelvet használják, az azonos nyelvű embereket ösztönözte arra, hogy megalakítsák saját államukat! Ahelyett, hogy „a nyelv alkalmazkodjon az állam követelményeihez”, a lengyelek, németek és olaszok számára ez azt jelentette, hogy az állam (ez esetben a létrehozandó új állam) alkalmazkodjon a nyelvterülethez!

A nemzetiségi kérdés új formát öltött, amikor a bécsi Habsburg udvar a Magyarországon élő számos nemzetiséget egyenesen a magyar nacionalistákkal szemben használta fel, akik a magyar államot külön akarták választani Ausztriától, amellyel közös uralkodó alatt egyesült az Osztrák-Magyar Monarchiában a 16. század óta. Az ironia abban van, hogy a Habsburg császár, akit Magyarország királyává is koronáztak, és felesküdt a magyar törvények és érdekek védelmére, mint osztrák császár, aki a birodalom osztrák felének érdekeit szolgálta, felbújtotta a különféle nemzetiségek ambiciózus vezetőit az o saját Magyar Királysága ellen. Manapság ezt az érdekek ütközésének, vagy egyenesen árulásnak mondanák. Ezeknek az erofeszítéseknek a 19. század folyamán jelentos szerepe volt az ellenséges nacionalizmus kialakulásában Közép-Európában.

⁷⁵ Henry A. Myers, *MEDIEVAL KINGSHIP, The Origins and Development of Western Monarchy in all Stages from the Fall of Rome to the Fifteenth Century* (Chicago: Nelson-Hall, 1982), 168. o.

⁷⁶ Sisa István: *THE SPIRIT OF HUNGARY, 3rd ed.* (Morriston, NJ: Vista Books, 1955), 126. o.

Egy kortárs erdélyi költő a helyzet lényegére tapintott rá, amikor a nemzetiségeket, akiket a magyarok befogadtak és védelmeztek a történelmi Magyarország területén, az éloszködo kakukk madárhoz hasonlította, amely a tojásait más, kisebb madarak fészkébe rakja. Ahogy a kakukkfióka növekedszik, kidobálja féltestvéreit a meleg fészekből, amelyet azok szülei építettek, és akiknek naív vendégszeretetét kihasználja, majd az egész fészekaljából o lesz az egyedüli túlélő.⁷⁷ Hasonlóképpen, a magyarok, amióta Szent István megalapította a Magyar Királyságot, befogadták más országok menekültjeit, sot hívták is az idegeneket, hogy betelepítsék a tatárdúlás és a török háborúk során elnéptelenedett területeket. Néhányan ezen nemzetiségek közül azzal hálálták meg a befogadást, hogy kirúgták vendéglátóik családjait saját szülőházaikból.

A történelem egyik nagy iróniája, hogy a Habsburg trónnak egymás után két örököse is áldozatául esett a monarchia által a birodalmon belül gerjesztett nemzetiségi ellentéteknek: eloször Rudolf foherceg⁷⁸, majd Ferdinánd foherceg⁷⁹. A nacionalizmus szellemét, amelyet az Udvar szabadon eresztett, nem lehetett többé visszazorítani a palackba. A magyar-párti Rudolfot (aki a hivatalos változat szerint öngyilkosságot követett el), megölték a magyarokkal való együttérzése miatt. Ferdinándot, aki cseh, szerb és román támogatóival kidolgozta Magyarország felosztásának tervét⁸⁰ az országot az I. Világháború után megcsonkító Trianoni Békeszerződés eredményéhez nagyon hasonló módon, saját magát is meggyilkolták Szarajevóban 1914-ben.

Baráth Tibor magyar történész⁸¹ Rudolf tragédiáját a közte és Ferdinánd között folytatott hatalmi harccal hozza összefüggésbe. Rudolf trónörökös, akit hamarosan a császár áldásával Magyarország királyává koronáztak volna, és így végrehajthatta volna a császár és Erzsébet császárné azon tervét, hogy a birodalom központját fokozatosan Magyarországra helyezték át.⁸² Ferdinánd, aki Rudolfot követte a trónöröklési rendben, sokkal inkább Ausztria európai befolyásának kiterjesztésére gondolt, és nemcsak a birodalomban élő szlávokat akarta megnyerni Magyarország felosztásával az országban és körülötte élő kisebbségek között, hanem még Romániát is, azzal, hogy Erdélyt nekik

⁷⁷ Bencze Mihály: „Garcin-költo” a LÉLEKVÁNDORLÁS-ban (Brassó, Fulgur Kiadó, 1996), 34. o.

⁷⁸ Rudolf osztrák trónörökös, aki 1858. aug. 21-én született, Ferenc József császár egyetlen fia volt. 1889. jan. 30-án a Bécshez közeli mayerlingi vadászkastélyban történt halálát hivatalosan a szeretőjével együtt elkövetett öngyilkosságnak tulajdonítják. Egyes híresztelések szerint azonban meggyilkolták a magyar nacionalizmus iránti szimpátiája miatt. („*Rudolf*”, *The 1996 Groliers Encyclopedia*.)

⁷⁹ Ferenc Ferdinánd osztrák foherceg, akinek meggyilkolása az I. Világháborút kiobbantotta, 1863. dec. 18-án született. Rudolf foherceg állítólagos öngyilkossága után Ferdinánd, Ferenc József unokaöccse lett a trón nyilvánvaló örököse. A császár azonban helytelenítette a polgári származású cseh Sophie Chotek-vel 1900-ban kötött házasságát, és gyermekeit kizárta az örökösödésből. Ferenc Ferdinánd egy ideig támogatta az Osztrák-Magyar Monarchia átszervezését egy harmadik, horvát királyság létrehozatalával. Ez volt egyik oka annak, hogy a szerb nacionalista Gavrilo Princip meggyilkolta. (V.ö.: „*Franz Ferdinand, Austrian Archduke*” a *GROLIER*-ben.)

⁸⁰ Sisa szerint az átszervezés sokkal átfogóbb lett volna, mint csupán egy független Horvátország. V.ö.: *Sisa, SPIRIT...*, 185-186. o.

⁸¹ Lásd Baráth Tibor: „A mayerlingi tragédia új megvilágításban”, *A KÜLFÖLDI MAGYARSÁG IDEOLÓGIÁJA*-ban. (Montreal, Sovereign Press, 1975.) A Baráth által használt forrás: *Ugek, LA TARGEDIA DE MAYERLING (Brussels, 1953.)* 223. o.

⁸² Lásd Sisa, „Erzsébet királyné: Magyarország Védoangyala”, 28. fej., 171-174. o.

juttatta volna, ha csatlakoznak a birodalomhoz.⁸³ Nem ismerte fel, hogy sem Oroszország, amelynek szintén tervei voltak a dél-szlávokkal, hogy kijáráshoz jusson az Adriai tengerre a Balkánon át, sem a németek dél- és közép-európai befolyásának növekedésére féltékeny Franciaország nem fog tolerálni egy ilyen tervet. Ily módon Ferdinánd téves számítása vezetett saját meggyilkolására Szarajevóban 1914-ben. Baráth forrásai szerint Ferdinánd maga is részt vett cseh tisztjeiből álló „maffiájával” unokaöccse, a 31 éves Rudolf elleni gyilkosságban.

Ferdinánd Magyarország elleni gyűlöletét nemcsak több alkalommal Magyarország ellen nyíltan tett gyűlölködő megjegyzései bizonyították, hanem az a terve is, hogy nagybátyja, Ferenc József halála után nem koronáztatta volna magát Magyarország királyává, hanem előbb feldarabolta volna Magyarországot, amit felkoronázott királyként már nem tehetett volna meg, majd utána fogadta volna el Szent István koronáját, és lett volna a megcsonkított ország királya, miközben császárként átszervezte és kibővítette volna a szövetséget.⁸⁴

Következésképpen, Magyarország feldarabolása a Trianoni Béketárgyaláson csupán azokat a terveket valósította meg, amelyeket Ferdinánd és támogatói, a történelmi Magyarországon belül élő kisebbségek vezetői dolgoztak ki, de természetesen már Ferdinánd nélkül, és nem a császárságon belüli autonóm területek, hanem önálló országok formájában.

Az iróniát fokozta az a tény, hogy Ferdinándot egy szerb radikális ölte meg, akit szerb tisztviselők is támogattak, a titkos rendőrséggel együtt, akik nem elégedtek meg azzal, hogy egy nagyobb Szerbia az osztrák birodalom része legyen, ahogyan Ferdinánd elképzelte, hanem független, de mégis orosz befolyás alatt álló Szerbiát akartak. A szerb kormányt az orosz kormány uszította és támogatta, valamint más pánszlávisták, akik egyesíteni akarták az összes szláv népet, és eközben közvetlen kijáratot biztosítottak volna Oroszországnak az Adriai tengerre. Ugyanakkor, tanulmányok⁸⁵ és Franciaországban nemrég nyilvánosságra került dokumentumok láthatólag belekeverik az ügybe a francia kormányt is, amely egyrészt háborút akart kirobbantani a németek befolyásának megakadályozására a Balkánon és a Közel-Keleten, ahol azt a tervezett bagdadi vasútvonal megépítése biztosította volna, másrészt pedig ellenezte Ferdinánd tervét Ausztria befolyásának növelésére Nyugat-Európában. Ennek érdekében, úgy látszik, Franciaország pénzt küldött Oroszországon át a szerb ultra-nacionalistáknak.

Mégis, a merényletet követő háború végén Magyarországgal az igazi agresszorok, köztük a francia Clemenceau, úgy bántak, mintha elsősorban lett volna felelős a háború kitöréséért, és nem úgy, mint a négy fő játékos, Ausztria, Németország, Oroszország és Franciaország hatalmi küzdelmének ártatlan áldozatával, ami valójában volt. Még Ausztria, a háborús konfliktus egyik fő felbujtója is kapott egy részt Magyarország területéből.

---

⁸³ Sisa István: *NEMZET HATÁROK NÉLKÜL* (Cleveland, OH: Arpad Publishing Co., 1993), 16. o.

⁸⁴ V.ö. ugyanott, 15-16. o.

⁸⁵ Lásd *L. W. Craner, THE DIPLOMATIC BACKGROUND OF THE WORLD WAR* (New York: Columbia University, 1928).

Meghaladná ezen tanulmány körét, hogy leírjuk és részletesen elemezzük a trianoni békeszerződés körülményeit és azokat az igazságtalanságokat, amelyeket Magyarországgal szemben elkövettek. Ahhoz azonban, hogy a problémára megfelelő megoldásokat mérlegelhessünk, vissza kell menni és tanulmányozni a trianoni békeszerződést mind helyi és globális vonatkozásaiban, mind politikai és jogi szempontokból.

A helyi szempontok közé tartozik a kisebbségi problémák gerjesztése⁸⁶ és a térségben kialakuló gazdasági következmények, amelyekkel a trianoni békeszerződés hosszú távú károkat okozott, legalábbis Magyarország tekintetében. Ahhoz, hogy megértsük a több millió magyart érintő jelenlegi kisebbségi kérdések gyökereit, annak okát, hogy idonkénti fellángolásokkal miért gerjednek még mindig a kisebbségi problémák, és hatások megoldásokat tudjunk mérlegelni, választ kell találnunk arra a kérdésre: miért juttatták kisebbségi sorsra magyarok millióit, akik évszázadok, ha nem évezredek óta éltek a területen, egy olyan békeszerződéssel, amelynek a nemzeti önrendelkezés elvét kellett volna támogatnia? Miért nem érvényesítették ugyanazt az elvet a magyarokra is?

Már a Nagy Háború előtt és alatt is (ahogy az I. Világháborút nevezték az egy emberölton belül a világot másodsor is végigpusztító II. Világháború kitörése előtt) születtek bizonyos titkos ígéretetek és egyezségek a Szövetséges és Társult Hatalmak között, amelyek ellentétesek voltak a nemzetközi jog akkori értelmezésével és a „nyílt diplomácia” elvével. Wilson elnök az amerikai Kongresszus 1918. január 8-án tartott közös ülésén mondott beszédében jelentette be híres 14 pontját, és erosen támogatta a nyílt diplomáciát. A 14 pont közül a legelső azt állítja, hogy „a nyílt békeszerződések, amelyek nyíltan születnek, és amelyek után nem köthetok semmiféle nemzetközi külön-megállapodások a diplomácia területén kívül, oszintén és a nyilvánosság előtt kell kitárgyalni”. Wilson sajnos nem ragaszkodott ennek megvalósításához, és a békeszerződések, különösen az, amelyet Magyarországgal kötöttek, a Magyarország feldarabolására vonatkozóan a háború alatt, sőt esetleg már a háború előtt tett ígéretetekre alapultak.

Quigleynek a „világ történelmérol a mi idonkben” írott monumentális muve szerint

A gyoztes országok népei szívükre vették háború alatti propagandájukat a kis nemzetek jogairól, amelyek tiszteletben tartása bitonságos világot teremt a demokráciának, és véget vet mind az eropolitikának, mind a titkos diplomáciának. Ezek az eszmények konkrét formát kaptak Wilson Tizennégy Pontjában. Vitatható, hogy a vesztes hatalmak is ugyanilyen lelkesedést éreztek-e ezekért a magas eszményekért, de azt az ígéretet kapták 1918. november 5-én, hogy a békeszerződések tárgyalásokkal, a 14 pontra alapozva fogják létrehozni. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az egyezmények sokkal inkább eloírt feltételekkel, semmint tárgyalásokkal jönnek létre, a 14 pont elvész a zavarban, és a szerződések feltételeit már elozetesen eldöntötték titkos tárgyalásokon,

---

⁸⁶ Sisa István MAGYARORSZÁG SZELLEME (*The Spirit of Hungary*) címu monumentális munkájának 23. és 30. fejezete részletesen leírja a nacionalizmus alakulását az Osztrák-Magyar Birodalomban.

amelyekből a kis nemzeteket kihagyták, és amelyekben a hatalmi politika sokkal nagyobb szerepet játszott, mint a demokrácia biztonsága, hirtelen egy negatív fordulat történt a békeszerződéssel kapcsolatos érzelmeiben.⁸⁷

Következésképpen „a [Magyarországgal] 1920-ban kötött trianoni szerződés a legkeményebb volt az összes békeszerződés közül, és a legmerevebben hajtották végre”.⁸⁸

Az úgynevezett kis-antant országokkal kötött titkos megállapodások közé tartozott Magyarország felosztása Románia javára, valamint Csehszlovákia és Jugoszlávia létrehozatala Magyarország kárára. Bár a pontos határokat, úgy tünik, már kitűzték a béketárgyaláson, a magyar küldöttséget kizárták a tárgyalásból, és az Egyesült Államok szenátusa azt nem ratifikálta.

A Kárpát-medence etnikai térképére tekintve hatalmas olyan területek láthatók, amelyeket magyarok laktak, de mégis az újonnan létrehozott vagy kibővített országokhoz kerültek. Amikor a magyar kormány népszavazást követelt ezeken a területeken, a békeszerződést létrehozó négy hatalom csupán az Ausztriához csatolt Sopron városában engedélyezte a népszavazást. A javasolt határokon kívül eső magyar lakosságú városoktól és régióktól megtagadták azt a jogot, hogy maguk dönthessenek saját jövőjükrol.

Ez rejtélyesnek tünik, amíg nem nézünk meg egy másik térképet, amely a történelmi Magyarország vasútvonalait mutatja. A legtöbb vasútvonal sugarasan futott ki Budapestrol, majd a Kárpátok lábánál ezek a vonalak össze voltak kapcsolva egymással, egy nagy kört formálva a Nagy-Alföld peremén. A békeszerződés tervezői elhatározták, hogy ezeket az Alföldet körülvevő életfontosságú vasútvonalakat az utódállamoknak juttatják.⁸⁹ Az amerikai külügyminisztérium II. Világháború utáni külpolitikával foglalkozó tanácsadó bizottságán belül a területi kérdésekkel foglalkozó albizottság 1941-ben egy „Erdély: alternatív területi megoldások” című dokumentumban elismerte, hogy

1919-ben a béketárgyaláson az ezeket a városokat összekötő vasútvonalnak olyan nagy stratégiai jelentőséget tulajdonítottak Románia érdekében, hogy a határt attól nyugatra húzták meg. Az amerikai területi szakértők elozoleg olyan határvonalat javasoltak, amely a vasútvonalat több helyen elvágta volna, ami igazságosabb nemzetiségi megosztást biztosított volna.⁹⁰

Természetesen az amerikai delegáció javaslatát elutasították, és többmillió magyart leválasztottak a nemzet törzséről, és kisebbséggé tettek saját osi szülőföldjén, csupán

---

⁸⁷ Caroll Quigley, *TRAGEDY AND HOPE, A History of the World in Our Time* (New York: Macmillan Company, 1966) 268. o.

⁸⁸ Ugyanott, 274. o.

⁸⁹ Lásd Dr. Palotás Zoltán: *A TRIANONI HATÁROK* (Budapest, 1990). A könyv címlapja mutatja a határok és a vasútvonal viszonyát.

⁹⁰ Romsics: „*Transylvania: Alternative Territorial Solutions*”, 216. o.

azért, mert véletlenül a vasútvonal rossz oldalán éltek. Azért nem járultak hozzá a népszavazáshoz, mert akkor a vasútvonal jelentos szakaszait vissza kellett volna adniuk Magyarországnak, ha az annak másik oldalán élo lakosság a Magyarországhoz tartozás mellett szavazott volna. A nyugati határ mentén fekvő Sopron esetében ilyen veszély nem állt fenn, ezért ott hozzájárultak a népszavazáshoz. Sopron lakossága túlnyomó többségben úgy döntött, hogy inkább továbbra is Magyarországhoz akar tartozni, semmint átcsatolják Ausztriához, ahogy Nagyvárad és más Romániához csatolt városok lakossága is szeretne volna.

Így majdnem az egész Romániával közös határt, és az akkori Csehszlovákiával közös határ több mint felét az határozta meg, hogy hol futottak a vasútvonalak, mellozve azt a népszavazást, amelyet a nemzetközi jog és Wilson 14 pontja eloirt. A csehszlovák határ további részét a Duna, mint természetes határ mentén húzták meg. Következésképpen a Magyarország körüli trianoni határvonalnak alig 40 százaléka követi az etnikai határokat (nagy részben a Magyarországot Horvátországtól elválasztó Dráva folyó mentén), míg 60 százaléka magyar nemzetiségu területet vág ketté.⁹¹ Ezzel magyarázható, hogy miért vesztette el Magyarország területének 70 százalékát és lakosságának 64 százalékát.⁹² Az elcsatolt 13,3 milliós lakosságból csak 7,5 millió tartozott az új országok fo nemzetiségéhez (beleértve azokat a horvátok nemzetiségűeket is, akik szlávok lévén Jugoszláviában szerb uralom alá kerültek). Ez azt jelenti, hogy 5,8 millió lakos, azaz a Magyarországról leválasztott lakosság 44 százaléka nem volt szlovák, román, szerb, horvát vagy osztrák. Az 5,8 millióból kb. 4 millió volt magyar nemzetiségu, akit olyan kormányok alattvalóivá tettek, amelyek a legmélyebb gyulöletet tanusították Magyarországgal és a magyarokkal szemben. És mindez az önrendelkezés nevében történt!

Az igazságtalanságot további sértéssel növelve, még az 1,7 millió horvát és 1.9 millió szlovák sem kapott függetlenséget, hanem a szerbek, illetve a csehek többségi uralma alá kerültek. Mindössze 2,5 millió román, 1 millió szerb, és az Ausztriához csatolt 200 ezer osztrák, tehát 13,3 millióból annak kevesebb, mint 30 százaléka, 3,7 millió fo „szabadult fel” valójában idegen többségu uralom alól, történetesen kevesebb, mint a kisebbségi sorsra juttatott magyarok száma. Ugyanakkor 9,6 millió ember, beleértve a szlovákokat és a horvátokat is, új elnyomók uralma alá került, amely sokkal rosszabbnak bizonyult, mint az állítólag elnyomó magyarok uralma. Ráadásul valószínűleg jelentos számú román, főleg értelmiségi, szívesebben maradt volna Magyarországon. Az újonnan született raszista rezsimok második helyen voltak (és vannak) kegyetlenség tekintetében a korábban fajgyulölö politikájáról elhíresült Dél-Afrika mögött.

Trianon végeredménye, amit érdemes ismételten hangsúlyozni, egy sor etnikailag heterogén ország lett, amely magában hordozza az ismétlődést a nemzeti önrendelkezés nevében. 1960-65 között gyujtott adatok szerint a vizsgált 135 ország közül a lakosság nemzetiségi homogenitása tekintetében Magyarország a 35. helyen áll 90%-kal, Románia

---

⁹¹ Ugyanott. 93. o.

⁹² Az itt szereplo számokat Dr. Bodolai Zoltán és Csapó Endre művéből vettük: *THE UNKAKING OF PEACE; The Fragmentation and Subsequent Destruction os Central Europe after World War One by the Peace Treaty of Trianon* (Cleveland: Arpad Publishing, 1984), 25-26. o.

75%-kal 59., Csehszlovákia 51%-kal 80. volt, Jugoszlávia pedig a lakosságából a fő nemzetiségi csoporthoz tartozó 25%-kal a 118. helyen állt a 135 ország közül.⁹³

Utólag visszatekintve, különösen a közelmúlt boszniai eseményeinek fényében, könnyen belátható, hogy súlyos hiba volt az ultra-nacionalista szerbeket feljogosítani arra, hogy uralkodjanak az összes dél-szláv népek fölött, és megalapítsák a jugoszláv mini-birodalmat. Hasonló eredményre juthatunk, ha óvatosan tanulmányozzuk a kisebbségek helyzetét Romániában és Csehszlovákiában, illetve annak felbomlása után Szlovákiában.

Más szempontból tekintve a trianoni békeszerződésnek más fontos következménye is volt a térségben: egyrészt, a vasútvonalak mentén meghúzott határral Magyarországot megfosztották természetes védelmi vonalától, mivel a Magyarország és Románia közötti határvonal teljes hosszában az Alföldön fut, a másik oldalon pedig hegyek vannak. A helyzet megértéséhez érdemes azt összehasonlítani a Golan-fennsík esetével Közel-Keleten, és azzal, hogy Izrael milyen fontosnak tartja azt a stratégiai területet. Másrészt, míg a Románia és Csehszlovákia határa mentén fekvő vasútvonalak nem sokkal járultak hozzá gazdasági jólétükhöz, Magyarországot megfosztották a fontos közvetlen összeköttetéstől jelentős gazdasági központjai között, ezáltal súlyosan szétértve a gazdasági életet pont akkor, amikor az országot a legkegyetlenebb jóvátételi terhekkel súlytották.

A globális szempontok

A közép-európai helyzetnek globális szempontból tekintve két vonatkozása van: a geopolitika és a politikai kultúra. A geopolitikai szempontot Halford J. Mackinder skót geopolitikai szakértő ismerte fel és adta elő először a *Royal Geographic Society* előtt 1904-ben, „*The Geographical Pivot of History*” (a történelem geopolitikai sarokpontja) című tanulmányában.⁹⁴

Mackinder szerint a Kárpát-medence a Föld stratégiai legfontosabb vidékének része. Összeköti a Nyugatot a Balkánon keresztül az olajban gazdag Közel-Kelettel, Kelet felől pedig Lengyelországgal együtt ez a vidék választja el egymástól Keletet és Nyugatot, az expansionista Oroszországot és Németországot. Mackinder ezt a vidéket *Heartland*-nek azaz Központi (Szív-) Területnek nevezte, és úgy vélte, hogy aki ezt a területet uralja, az uralhatja a Világszigetet is, azaz Euráziát, és aki Európát és Ázsiát uralja, az uralja a világot.

Mackinder, miután felállította ezt a tételt, figyelmeztette a nyugati demokráciákat az I. Világháború alatt és után, hogy a világbéke megőrzése érdekében ne engedjék, hogy

---

⁹³ George Thomas Kurain, *THE BOOK OF WORLD RANKINGS*, (New York: Facts on File, Inc., 1984), 48-49. o.; Theodore A. Coulombis & James H. Wolfe, *INTRODUCTION TO INTERNATIONAL RELATIONS: POWER AND JUSTICE* (Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall, 1986), 66-67. o. A jegyzéket eredetileg a Szovjet Tudományos Akadémia állította össze, és az *ATLAS NARADOV MIRA*-ban jelent meg.

⁹⁴ Halford J. Mackinder, *DEMOCRATIC IDEALS AND REALITY* (Reprint: New York, W. W. Norton and Co, 1962), 241-246. o.

Oroszország és Németország egyesüljön, és vonják ellenőrzésük alá ezt a területet, semleges országok sorának létrehozásával az Északi tengertől az Adriáig. Attól tartott, hogy ha egyik nagyhatalom, akár Németország, akár Oroszország, ellenőrzést gyakorolna a Központi Terület fölött, akkor az egész eurázsiai földrész fölötti hatalmat megszerezhetné, haditengerészetének szabad kijárással mindkét óceánra, és egyesítve a német technológiai ismereteket és szervezési képességeit az orosz természeti kincsekkel és emberi erőforrásokkal. Ez a kombináció olyan hatalmas erővé válna, hogy a demokráciák nem tudnák magukat megvédeni.

A trianoni békeszerződés megalkotói ahelyett, hogy hallgattak volna Mackinder tanácsára, felosztották az osztrák-magyar birodalmat, és a régiót mesterséges országokká darabolták fel, amelyekben jelentős volt a nemzetiségi kisebbség, és hiányzott az öngazdálkodási gyakorlat. Az önrendelkezés köntöse alatt ezen országok fő politikai célja és az utódállamok külpolitikájának egyesítő ereje elvakult nacionalizmus volt, valamint az etnikailag tiszta ország álma, amelyet kitelepítéssel, népiirtással, vagy osei földjén élő több millió magyar és más nemzetiségi csoportok, köztük németek, zsidók és cigányok beolvasztásával akartak megvalósítani.

A demokráciák az I. Világháború után nem figyeltek Mackinder tanácsára, a II. Világháború után pedig a nemzetközi kapcsolatok egyik szakértője, Spykman figyelmeztetése ellenére ugyanezt a hibát ismételték meg, végül még azután is, hogy Colin Grey figyelmeztetett az orosz imperializmus veszélyére a hidegháború alatt és után, továbbra sincs a nyugati demokráciáknak olyan politikája, amely hatásosan foglalkozna Közép-Európa és a Központi Terület problémájával, vagy az Oroszország és a Nyugat közötti hosszú távú viszonyal. Úgy tűnik, Oroszország az egyetlen hatalom, amely érdekelt abban, hogy legyen egy ütközőzóna a saját védelmére, és akadályozza Lengyelország és Magyarország csatlakozását a NATO-hoz.

A Yale egyetemen tanító Nicholas John Spykman a II. Világháború utáni világról szóló monumentális művének végkövetkeztetésében éles kritikát ad Trianonra, és javaslatot tesz Versailles és Trianon hibáinak korrigálására, bár harminc évvel megkésve a II. Világháború borzalmai és több millió emberélet elvesztése után, nem beszélve arról a gazdasági rombolásról, amely elkerülhető lett volna, ha hallgattak volna Mackinderre. Spykman szerint, amikor a háború véget ér,

majdnem ellenállhatatlan a kísértés 1919 fatális baklövésének megismétlésére és arra a hiedelemre, hogy a háború megnyerése után visszavonulhatunk elszigetelt uradalmunkba...⁹⁵

---

⁹⁵ *Nicholas John Spykman, AMERICA'S STRATEGY IN WORLD POLITICS, The United States and the Balance of Power (New York: Harcourt, Brace and Company, 1942; Amerika stratégiája a világpolitikában – az Egyesült Államok és az egyensúly politika), 464. o. Meg kell jegyezni, hogy míg Spykman amerikaiként ír, és Amerika szempontjait képviseli, megérdemli azt a védelmet, hogy nézetei a globális érdekeket is képviselték, mivel a béke és a hatalmi egyensúly valóban globális érdek. Nézeteit nem azért említjük itt, hogy azokat a kisebbségi kérdésre vonatkoztassuk, hanem kiegészítő érvekként arra, hogy az Egyesült Államok és a világ demokratikus országai figyelmet kellene szenteljenek Közép-Európára, és meg kellene oldják azt a problémát, amely Trianon következménye, és amely globális konfliktusokhoz vezetett, amint azt a boszniai helyzet demonstrálta.*

A legnagyobb nehézség az lesz, hogy egyensúlyt teremtsünk Németország és Oroszország között... A legegyszerűbb az lenne, ha közös határt kapnának. De ha ez lehetetlennek bizonyul, akkor egy sor kisebb ütközőállam helyett inkább egy nagy európai szövetséget kell teremteni közöttük a Balti tengertől a Földközi tengerig ... A versaillesi egyezmény a gazdasági és hatalmi szempontokat feláldozta az önrendelkezés elvének kizárólagos követelménye érdekében... Az új békének nemcsak Európa balkanizálását kell korrigálnia, ami az I. Világháborút követte, de el kell érnie a többi államok integrációját is néhány nagyobb egységgé.⁹⁶

Colin S. Gray⁹⁷ megerősíti mind Mackinder, mind Spykman nézeteit, és bár elsősorban a Központi Terület szovjet hatalom alá kerülésétől tart, a térség sarokponti szerepét illetően éppen olyan hajthatatlan. Gray szerint az atomkorszak sem csökkenti a terület jelentőségét. Ha remélhetjük, hogy magunk mögött tudhatjuk egy nukleáris megsemmisülés veszélyeit, ismét Mackinder és Spykman idejéhez és gondjaihoz térünk vissza. Tehát teljesen indokolt továbbra is figyelemmel kísérni, hogy mi történik Kelet-Középeurópában, és valószínűség szerint ki gyakorolja majd ott a hatalmat, ha netán ismét kitör a krízis a nemzetiségi kérdés miatt.

De a geopolitikai megközelítés sem mutatja a teljes képet. Kelet-Középeurópa nemcsak Kelet és Nyugat között fekszik, hanem két fontos kulturális világ közötti törésvonalon is: a nyugati kereszténység és az oroszított bizánci ortodox világ között. A Magyarország körül lakó népek egymással ütköző politikai kultúrája valóságos időzített bomba, amely bármikor felrobbanhat, hacsak nem történnek komoly megelőző intézkedések. Ez a megosztás nem követi a nemzetiségi határvonalakat sem. Románia és Szerbia lakossága például a bizánci szférához tartozik, az erdélyi németek és magyarok kivételével, míg Horvátország és Szlavónia, a magyarokkal együtt, a nyugati kereszténység köréhez. Ezek nemcsak eltérő vallások, hanem eltérő világnézetek, és eltérő viszonyulások a hatalomhoz és más emberi lényekhez. Az I. Világháború utáni békeszerződéseket követő problémák egyik oka az volt, hogy különböző vallású csoportokat tereltek össze, mint a protestáns csehek és a katolikus szlovákokat, a katolikus és protestáns magyarokat (köztük az Erdélyből származó unitárius vallás híveit) az ortodox románokkal, az ortodox szerbeket a katolikus horvátokkal és a muzulmán bosnyákokkal.

Úgy tunik, mintha a béke feltételeit diktáló és az új Európát felállító nagyhatalmokat hipnotizálták volna, és azok józan megfontolás nélkül könnyen engedtek a csehek, szerbek és románok propagandájának és követeléseinek.

---

⁹⁶ Ugyanott, 466-467. o.

⁹⁷ Lásd Colin S. Gray, *THE GEOPOLITICS OF THE NUCLEAR ERA, Heartland, Rimlands, and the Technological Revolution* (New York: Crane, Russak & Company, Inc., 1977), Colin S. Gray, *NUCLEAR STRATEGY AND NATIONAL STYLE* (Lanham, MD., Hamilton Press, 1986), és Colin S. Gray, *WAR, PEACE, AND VICTORY, Strategy and Statecraft for the next Century* (New York: Simon & Schuster, 1990).

Anélkül, hogy bele akarnák merülni a trianoni békeszerződés részleteibe, legalább három további szempontot meg kell még említeni, amelyek részét képezik a háttérnek.

A politikai és jogi szempontok

Magyarországot zsarolással vették rá a békeszerződésre. A fegyverszüneti megállapodás után a magyar kormány feloszlatta a magyar hadsereget. A Szövetséges képviselők azzal fenyegették Magyarországot, hogy ha megtagadja a békeszerződés aláírását, akkor a román hadsereget rászabadítják az akkor már védekezésre képtelen országra. Az országot nemcsak arra kényszerítették, hogy ratifikálja a szerződést, hanem arra is, hogy törvényt tegyen. Ez az 1921. évi XXXIII. Törvény formájában ismert. Elso paragrafusában így kezdődik: „Tekintettel a kényszerhelyzetre...”. Vagyis, a békeszerződést ráeroltették Magyarországra, holott a legalapvetőbb jogi szabályok szerint csak a szabadon vállalt szerződések érvényesek.

A második szempont Quigley elemzésének elolvasása után vehető fel. Rámutat, hogy a magyar vezetőséget

csellel vették rá arra, hogy aláírja a trianoni békeszerződést, amelyet ezt követően örökre megbántak. Maurice Paléologue, a francia külügyminisztérium főtisztára (aki azonban a legnagyobb francia iparos, Eugene Schneider megbízásából tevékenykedett), alkut kötött a magyarokkal, hogy ha aláírják a trianoni békeszerződést úgy, ahogy van, és Schneidernek biztosítják a magyar államvasutak, a budapesti kikötő, és a magyar Általános Hitelbank fölötti ellenőrzés jogát, akkor Franciaország német-ellenes kelet-európai blokkjának egyik bástyájává tenné Magyarországot, katonai megállapodást kötne Magyarországgal, és megfelelő időben majd kieszközölné a trianoni békeszerződés alapos felülvizsgálatát. Ennek a bonyolult alkunak a magyar felét nagy részben végre is hajtották, de az angolok és az olaszok ellenezték a francia gazdasági ellenőrzés bővítését Közép-Európában, ezért a tárgyalások megszakadtak, és megakadályozták, hogy Magyarország elnyerje az ellenszolgáltatást.⁹⁸

Nehéz elképzelni, hogy a minisztérium főtisztára belekezdhetett volna ilyen fontos és bonyolult alkuba, (és komolyan vették volna), a Tigrisnek is nevezett francia miniszterelnök, Georges Clemenceau, vagy legalább a külügyminiszter engedélye nélkül. De, ha Clemenceau benne lett volna a dologban, lehetséges-e, hogy szándékosan törekedett arra, hogy a békeszerződés feltételei különösen súlyosak legyenek Magyarországra nézve, azért, hogy okot adjon az alkufelfogadására abban a reményben, hogy azt majd megfelelő időben módosítani fogják (ami sohasem történt meg), és ugyanakkor zsarolja Magyarországot azért, hogy ott megvethesse a lábát a francia gazdasági érdekeltség? Ezen a módon a trianoni békeszerződés Wilsonnak nemcsak a nyílt diplomáciára vonatkozó ígéretét szegte meg, hanem azt az ígéretét is, hogy nem lesz többé hatalmi politika a térségben.

---

⁹⁸ Quigley, 274-275. o.

Valójában háromszoros irónia az, hogy Franciaország, amely láthatólag kezdeményezője volt azoknak az eseményeknek, amelyek a háború kitöréséhez vezettek, azzal a céllal, hogy megakadályozza a német befolyás növekedését a Közel-Keleten, nemcsak részt vett annak a Magyarországnak az elítélésében, amely a Habsburg törekvések áldozata lett, és a császári koronatanácsban a háború egyetlen ellenzője volt (miközben a kisebbségek képviselői lelkesen támogatták azt a vonalat, amely végül a háborúhoz vezetett), és nemcsak a francia üzletemberek húztak hasznot Magyarország kárára, de Franciaország azt a Romániát tette saját közép-európai politikájának zászlóshajójává, amely Magyarország halálos ellensége volt.

Úgy tunik, hogy miután a titkos okmányok elokerültek Párizsban, Mitterand elnök tett néhány olyan megjegyzést Budapesten az 1980-as évek végén, (amiért a románok súlyos kritikával illették,) amit úgy is lehetett venni, mint bocsánatkérést vagy egy hiba beismerését. Annak is van néhány jele, bár gyenge és homályos, hogy Franciaország kész lenne legalább elfogadni olyan lépéseket, amelyek segítenének helyrehozni az emberi jogok helyzetét az utódállamokban, és ezért idonként nyilvánvaló súrlódás alakult ki a román és a francia kormány között.

Az egyik ilyen súrlódás 1989-ben jelentkezett az ENSZ emberi jogi bizottságának meghallgatásain Genfben. M. Michel Rocard francia miniszterelnök, a bizottság egyik tagja, február 6-i megjegyzésében azt mondta:

A bizottságnak nem kellene vonakodnia attól, hogy megvizsgáljon olyan helyzeteket, mint amilyent a szerencsétlen romániai nép tapasztalt, akinek vezetői leszakadtak arról a nagy áramlatról, amelyet Európában éppen most erősítettek meg Bécsben, az emberi jogok védelmét szolgáló eljárások jóváhagyásával.⁹⁹

A román válasz nem is tagadta a vádat, amint azt a másnapi sajtóközlemény is jelentette. Ehelyett Franciaországot sértegette a franciaországi és a romániai helyzet összehasonlításával:

Románia megfigyeloje közölte, hogy a tegnapi díszvendég olyan célzást tett országával kapcsolatban, amelyet vissza kellett utasítania. Ha Franciaország miniszterelnöke tisztán szemlélte volna az emberi jogok kérdését, akkor betegségben vagy nélkülözésben elpusztuló emberek millióit láthatta volna, munkanélküliek millióit és hontalanok százezreit. Nem lett volna bölcsebb Franciaország képviselőjétől, ha a saját portáján sepergetett volna? – kérdezte.¹⁰⁰

Ez a szóváltás természetesen Ceausescu rendszerének gyengülése idején zajlott. A román válasz egyébként is almat hasonlít össze körtével. Más dolog az, ha pozitív kormányzati politika ellenére létezik munkanélküliség és szegénység, és megint más a kormányzat által támogatott megkülönböztetés, terror és fajtás. De még a gyulölt diktátor bukása után sem sokat változott a romániai kisebbségek helyzete, az 1996-os választásokig.

⁹⁹ UN Information Service, February 7, 1989.

¹⁰⁰ Ugyanott, 1989. feb. 8.

Francia hivatalos személyek még Ceausescu bukása után tett kijelentéseikben is szemmel láthatóan jelezték, hogy érdekeltek az ügy napirenden tartásában és abban, hogy nyomást gyakoroljanak Romániára, amíg nem javít gyakorlatán.

A jóvátételek és bocsánatkérések ezen időszakában azonban a legkevesebb, amivel Franciaország tartozott Magyarországnak és a magyar nemzetnek, ha nem is egy éros és egyenes bocsánatkérés, de legalább az lett volna, hogy egy megkésétt, de oszinte erofeszítést tegyenek arra, hogy helyrehozzák a 75 évvel korábban Trianonban elkövetett hibákat.

Ami az erovel való fenyegetést és azt a cselezést illeti, amivel rávették Magyarországot a trianoni békeszerződés kemény feltételeinek elfogadására, természetesen meg lehet próbálni azzal érvelni, hogy Magyarország egyetértésére nem is volt szükség, mert a Szövetséges és Társult Hatalmak döntését a nemzetközi jogra alapozták.

De a nemzetközi jog ködös fogalom. Nemzetközi jog nem létezik olyan pozitív, tételesen megalkotott és jogerore emelt szokásos törvény formájában, amelyet végre lehet hajtani, és a törvénsértoket megbüntetni. A tankönyvek a nemzetközi jognak általában négy forrását említik: azokat az elveket, amelyeket a holland Hugo Grotius, „a nemzetközi jog atyja”¹⁰¹ fektetett le, a két- és több-oldalú megállapodásokat, a hagyományokat, valamint a nemzetközi bíróságok határozatait (ún. precedenseket).

Az ezekre a forrásokra alapozott „törvényekkel” azonban problémák vannak. Eloször is, alapveto ellentét van a kötelezo ereju jog fogalma és a szuverenitás (felségjog) fogalma között. A felségjog egy bizonyos terület és népessége fölötti legfobb hatalmat jelenti, ezt pedig sértené, ha kívülról nemzetközi szervezetek beavatkoznának az ország belso ügyeibe. Ezért a szokásos nemzetközi jog nem biztosít végrehajtó mechanizmust a belügyekben. Másodszer, még ha van is olyan bíróság, ahol a viták eldönthetok, a nemzetközi bíróságok döntése csak akkor érvényes, ha abba mindkét fél beleegyezik, hasonlóképpen a belföldi döntobírósági ügyekhez. De ebben az esetben is mindkét fél „cserkész becsületén” múlik, hogy végrehajtja-e a bíróság döntését. Harmadszer, a szerződéseket önként írják alá és ratifikálják, és tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyek lehetővé teszik a szerződés hatályon kívül helyezését, ha az a továbbiakban nem szolgálja valamelyik fél érdekeit. Negyedszer, a Grotius által javasolt elvek általánosak. Végül pedig bárminek az indoklására lehet megfelelo eseteket találni a hagyományokban. Azt azonban mégis meg kell jegyezni, hogy az önrendelezési jog Trianonban bevezetett alkalmazása, és a határok ott eldöntött megváltoztatásának módja nem támaszkodott egyikre sem a fent említett jogi források közül, és sohasem vált hagyománnyá. Ráadásul, azokat az általános jogi fogalmakat, amelyeket Trianonban használtak, még ha határozott formában nem is hivatkoztak rá explicit módon, mint az *ex post facto* (utólagos) jogi minosítés, a fenyegetés alkalmazása a megegyezés kieroszakolására, és más hasonló, erkölcsileg kifogásolható módszerek, még ha olykor elo is fordulnak, általában a nemzetközi kapcsolatokban is el szokták kerülni. Igaz ugyan,

---

¹⁰¹ Hugo Grotius írta a *A HÁBORÚ ÉS BÉKE TÖRVÉNYÉT*, amelyet 1625-ben publikáltak eloször, a Harmincéves Háború után.

hogy mind Trianon, mind a nürnbergi per azt látszik bizonyítani, hogy „hatalom teszi a törvényt”, a hatalom mégsem tekinthető nemzetközi jogforrásnak!

III. A DIAGNÓZIS

Az orvostudomány különbséget tesz örökölt (genetikai) és szerzett betegségek között. A nemzetközi kapcsolatok terén a bajoknak nincsenek hasonló genetikai okai. Az emberi természet nem veleszületetten eroszakos, és egyetlen konfliktus sem elkerülhetetlen. Minden baj és konfliktus szerzett betegségnek tekinthető abban az értelemben, hogy valamilyen emberi hiba okozza a történelem során. Így van ez a közép-európai kisebbségi problémákkal is. A nemzetközi jog, ahogyan azt Grotius kigondolta, a józan ész szabályainak olyan gyűjteménye, amellyel csökkenthetők a konfliktusok és fenntartható a nemzetközi rend és béke. Ezeknek a szabályoknak a megsértése vagy megkerülése csakis konfliktusokhoz és eroszakhoz vezethet. És minél tovább várunk a helyzet kijavításával, annál radikálisabb beavatkozás válik szükségessé, akár csak az emberi betegségeknel.

A trianoni béketárgyaláson használt két fő fondorlat közül egyik sem volt ismert vagy elfogadott a nemzetközi jogban. Az első fondorlatot, még ha el is fogadták, csak azért találták ki, hogy azzal megindokolják a már előre kitervezett végeredményt.

A felelősség kérdése

Az első fondorlatot M. Millerand fogalmazta meg a békeszerződés kísérolelevelében: „A szövetséges és megszálló hatalmak ... nem felelhetnek el, milyen nagy Magyarország felelőssége a háború kirobbantásában, és általában véve a Monarchia imperialista politikájában.”¹⁰²

Más szóval, Magyarországot a háború kirobbantásának felelőssége miatt kellett megbüntetni. Eloször is, még ha ez így is volna, a büntetés legalkalmasabb (és büntető jellegű) módja az anyagi jóvátétel lett volna. Bár a békeszerződés VIII. fejezetében Magyarországnak a 161. pontban meghatározott felelőssége alapján előírt jóvátétel összege indokolatlan és eltúlzott, a jóvátétel esetében csak az összeg vitatott, és nem az elv. De egy ország megcsönkítését az agresszió miatti büntetésként, és annak eldöntését, hogy Magyarország nem tudta kezelni kisebbségi problémáit, és ezért megoldásként akár csak kisebbségi területeket is elcsatoljanak, nem is beszélve a tiszta magyar többségű területekről, sehol sem engedi meg a nemzetközi jog, kivéve a „hatalom teszi a jogot” elvét.

De még egy felületesebb vizsgálattal is kiderül, hogy Magyarország volt a legkisebb mértékben felelős a háborúban részt vevő összes fél közül. A Columbia egyetem tanító L. W. Cramer részletes tanulmányában¹⁰³ elég hibát talál ahhoz, hogy körben az összes

---

¹⁰² A. Millerand kísérolevele a Szövetséges és Társult Hatalmaktól a magyar békeküldöttségnek, Párizs, 1920. május 6. Magyar fordítás: lásd Gero András szerkesztő, SORSDÖNTÉSEK (Budapest, Göncöl Kiadó, 1989) 163. o.

¹⁰³ L. W. Cramer, THE DIPLOMATIC BACKGROUND OF THE WORLD WAR

résztevonek rovására írjon néhányat. Még az Egyesült Államok is saját szándékos cselekedetein keresztül, amelyek a Lusitania elsüllyesztéséhez vezettek, keveredett bele a konfliktusba. Cramer idézi laFollette szenátort:

Négy nappal a Lusitania indulása előtt Wilson elnököt személyesen figyelmeztette Bryan külügyminiszter, hogy a Lusitania fedélzetén hat millió lövedéknyi munició volt. Annak ellenére, hogy a hajón robbanóanyagokat szállítottak, utasoknak is felajánlották, hogy ezen a hajón utazzanak a robbanóanyagokkal együtt, amivel megsértették az ország azon szabályzatát, amely megtiltotta, hogy utasok tartózkodjanak veszélyes robbanóanyagot szállító vonaton vagy hajón. Bryan Wison elnökhöz folyamodott, hogy akadályozza meg, hogy utasok legyenek a Lusitania fedélzetén.¹⁰⁴

Így nagy a kísértés annak feltételezésére, hogy a Lusitania civil utasait szándékosan használták csalétekként, hogy ezzel eloidézzék az amerikai háborús gépezet belépését a háborúba a szövetségesek oldalán.

Lehetetlen volna részletezni a háború 1914-es kitörését megelőző három évtized titkos vagy fél-titkos szövetségeinek és manöverei bonyolult szövedékét. Cramer eloször különbséget tett „azon legalapvetőbb mélyen fekvő [a háborút kiváltó] okok között, amelyek messzire visszanyúlnak Európa történelmébe és diplomáciájába”¹⁰⁵, amelyek megelőzték a merényletet, és a közvetlen okok, a merénylet utáni események között. Az alapvető okokat négy kategóriába sorolja:

1. olyan titkos szövetségek rendszere, amelyen az állítólagos „hatalmi egyensúly” nyugodott
2. a nacionalizmus
3. az imperializmus
4. a militarizmus.

... ezen négy alapvető ok tekintetében felelősek kell tekinteni az összes érintett országot.¹⁰⁶

Valójában azt látszik sejtetni, hogy a bizonyítékok alapján a szövetséges oldal legalább két okban, ha nem is mind a négyben, legalább annyira vétkes volt, ha nem még vétkeesebb, mint a központi hatalmak.¹⁰⁷

Nyilvánvaló, hogy a francia-porosz háború után, amely Németország döntő győzelmével ért véget 1871-ben, vagy legalábbis 1891 óta, a két oldal, köztük Németország, Franciaország, Oroszország és Anglia felsorakozva várta azt a szikrát, amely kirobbantja

---

¹⁰⁴ Ugyanott, 115-116. o.

¹⁰⁵ Ugyanott, 7. o.

¹⁰⁶ Ugyanott

¹⁰⁷ Ugyanott, 7-8. o. A bizonyítékokat lásd az 1. és 2. fejezetben, a 7-59. oldalon.

a háborút, amelyre mindegyik fél azt hitte, hogy o fogja megnyerni.¹⁰⁸ 1907-ben Anglia csatlakozott Franciaországhoz és Oroszországhoz, ez lett a hármas Antant.

Úgy tunik, hogy a globális összetetésre való felkészülés lépéseinek utolsó sorozata éppen hónapokkal a merényletet előtt történt. Horthy tengernagy emlékiratai szerint 1913 novemberében a három Tengely-hatalom titkos megállapodást kötött flottáik összevonására az olaszországi Nápoly körzetében, „és néhány hónappal korábban Anglia és Franciaország is hasonló megállapodást kötött.”¹⁰⁹

Cramer olyan bizonyítékokkal szolgál, amelyek láthatóan azt mutatják, hogy mind a háború kitörése előtt, mind a háború alatt a szövetséges oldal volt a kegyetlenebb, ravaszabb és alattomosabb. Idéz például egy jelentésből, amelyet a londoni orosz nagykövet küldött Sazonov orosz külügyminiszternek, egy 1914. november 20-án zajlott beszélgetést Grey brit külügyminiszterrel:

Eleget mondott nekem annak bizonyítására, hogy bizonyos speciális feltételek esetén Anglia belépne a háborúba. Ehhez, véleményem szerint, két feltétel szükséges: eloszöris, Franciaország tevékeny beavatkozása a háborút általánossá kell tegye; másodsor, feltétlenül szükséges, hogy az agresszió felelőssége ellenségünkre háruljon... Az, hogy ki legyen végül az agresszor, a legnagyobb jelentőséggel bír. Csak ilyen feltételek mellett szerezheti meg a brit kormány a közvélemény támogatását, amelyre szüksége van az erélyes fellépéshez...¹¹⁰

Más szóval, mindössze annyit kell tenni, hogy Németországot és/vagy Ausztriát provokálni kell, és rávenni, hogy tegyék meg az első csapást, Franciaországot be kell vonni a konfliktusba, és az angol közvéleményt félre kell vezetni, hogy támogassa azt a háborút, amelyre már viszket a kormány tenyere. Mindkét feladat könnyű volt. Két ellenséges ország, Franciaország és Oroszország közötti központi földrajzi fekvése miatt Németország nem harcolhat egyszerre két fronton. Ezért védelme érdekében olyan tervre kell támaszkodnia, amellyel megelőző csapást mérhet eloször Franciaországra, mielőtt Oroszország befejezi mozgósítását, úgy, hogy akkor a keleti frontra koncentrálhatják erőiket, a titkos, de a franciák által ismert Schlieffen Terv szerint. Ez Alfred Schlieffen grófról, a német vezérkar főnökeiről kapta nevét.

Ez a terv biztosította azt a kibúvót, amelyre a szövetséges hatalmaknak szüksége volt. Felbújthatták az ellenségeskedést, de a háborút kirobbantó agresszió vádjával a németeket bélyegezhették meg, mindaddig, amíg Oroszország csak felkészült, de nem

---

¹⁰⁸ A közelgő háborúra való felkészülés részleteit legjobban Cramer írja le és elemzi az idézett műben. Más riportok és magyarázatok, köztük több merényletkísérletrel a monarchia képviselői ellen, a Bodolai Zoltán által idézett számos könyvben található: *THE UNMAKING OF PEACE, The Fragmentation and Subsequent Destruction of Central Europe after World War One by the Peace Treaty of Trianon* (Cleveland, Arpad Publishing, 1984), 14-18. o.; A források: Z. Bodolai, *TIMELESS NATION*, (Sydney, 1977), Oscar Jaszi, *THE DISSOLUTION OF THE HABSBURG MONARHY* (1929), S. B. Vardy, *HISTORY OF THE HUNGARIAN NATION (USA, 1971)*, Sandor Szilassy, *REVOLUTIONARY HUNGARY 1918-1921(USA, 1971)*, Horthy Miklós: *EMLÉKIRATAIM*, 2. kiadás (Toronto: Weller Publishing, 1974), 75. o.

¹⁰⁹ Horthy Miklós: *EMLÉKIRATAIM*, 2. kiadás (Toronto: Weller Publishing, 1974), 75. o.

¹¹⁰ Cramer, 57-58. o.

támadott.¹¹¹ De a francia kormány viselkedése is magas fokú érzéketlenséget mutatott saját népe irányában. Tudtak arról, hogy a Schlieffen Terv Franciaország azonnali lerohanására és a francia hadsereg teljes vereségére számít, mégis készek voltak ezt a valószínűséget elfogadni a végső győzelem reményében.

Ami azt illeti, Franciaország bevonása nem volt nehéz. Franciaország valójában szinte ragaszkodott ahhoz, hogy részt vegyen bármilyen nagyobb konfliktusban, amióta az 1894-es „szigorúan titkos” francia-orosz megállapodás szorosan összekapcsolta a két ország katonai akcióit. Megint csak az volt a feltétel, hogy úgy tunjék, mintha Németország lett volna az agresszor, aki szükségessé tette az egyezmény megkötését. „Az egyezmény feltételeit 1918-ig nem hozták nyilvánosságra. Még a francia parlament is, amikor hadat üzent Németországnak, nem volt teljes tudatában azoknak a kötelezettségeknek, amelyeket Franciaország vállalt Oroszország felé.”¹¹²

Franciaország újabb jelentős lépést tett arra, hogy Oroszországot belecsábítsa egy lehetséges katonai akcióba, amikor 1911-ben megállapodást írt alá Oroszországgal, amely lehetővé tette, hogy Oroszország

400-500 millió frank értékben kölcsönkötvényeket bocsásson ki a párizsi pénzpiacon vasútépítésének finanszírozására, azzal a feltétellel, hogy Oroszország azonnal elkezdje a vezérkarok által közösen eldöntött stratégiai vasútvonalak építését, és jelentősen növeli az orosz hadsereg békebeli hatékonyságát.¹¹³

Franciaország még a merénylet után is erősen támogatta, hogy a háború annyira általános legyen, amennyire csak lehetséges. Szerbia küszöbön álló megszállásának fényében ahelyett, hogy óvatosságra és mérsékletre intett volna,

Franciaország támogatásáról biztosította Oroszországot a francia-orosz elkötelezettségeknek megfelelően... Ez felért egy „kitöltetlen csekkel”, amellyel támogatást biztosított Oroszországnak, bármilyen lépést is tesz arra, hogy megakadályozza Ausztriát Szerbia elleni terveinek véghezvitelében.¹¹⁴

A Schlieffen terv fényében ez azt jelentette, hogy az orosz harci készülődés Németországot is belevonja a konfliktusba, és Németországot arra szorítja, hogy megtámadja Franciaországot. Amíg a francia kormány az orosz és a szerb kormánytól továbbra is szította a háború kirobbantását, az osztrák koronatanács (amelyben Magyarországnak egyetlen szavazata volt, amellyel Tisza István miniszterelnök a keményvonalas tábor ellen szavazott, míg az összes kisebbségek képviselői a kemény vonalat támogatták) július 7-én kemény választ szavazott meg¹¹⁵, követelve a merénylet

---

¹¹¹ Ugyanott, 67-68. o.

¹¹² Ugyanott, 20. o. További részletek ugyanott, 18-20. o.

¹¹³ Ugyanott, 56. o.

¹¹⁴ Ugyanott, 67. o.

¹¹⁵ Utólag visszatekintve az ember arra gondol, hogy benne lettek volna az összeesküvésben, hogy a háború kirobbantására vegyék rá a Monarchiát?

felelőseinek kiszolgáltatását. Tisza István ellenkezése miatt¹¹⁶ a tervet ezúttal mégis elnapolták. Július 14-én azonban „talán felháborodva a szerb kormánytisztviselők és újságok provokatív viselkedésén, valamint a Brechtold által eloadott szempontok befolyására, a Tisza család végül beadta derekát a kabinet ülésén, és beleegyezett abba, hogy a szerb ultimátum feltételeit szándékosan elfogadhatatlanná kell tenni.”¹¹⁷

De Tisza ezzel még nem végzett. Amikor július 19-én a kabinet a végleges tervezetet elfogadta, még mielőtt Tisza beleegyezését adta volna az ultimátumhoz, egy utolsó eredménytelen kísérletet tett a háború lokalizálására, arra szorítván a kabinetet, hogy egyezzen bele, hogy „a háború kitörése után azonnal egy nyilatkozatot kell küldeni a nagyhatalmaknak, amely szerint a Monarchia nem hódító háborút folytat, és nem szándékozza bekebelezni a Szerb Királyságot.”¹¹⁸

Az ultimátumot július 23-án adták át, 48 órás válaszadási határidővel. A szerb kormány mozgósítással válaszolt, és a szerbek megtagadták, hogy kiadják a merényletet.

Horthy Emlékiratai szintén érdekes betekintést nyújtanak abba az osztrák gondolkodásba, amely hozzájárult Ausztria agresszív álláspontjához, és megmagyarázza Magyarország vonakodását az osztrák álláspont elutasítására. A merénylet után Horthyt magához hívatta Károly főherceg¹¹⁹, a korona új örököse Ferdinánd meggyilkolása után, és megkérdezte Horthyt: „Nos, mire számíthatunk?” „Egy világháborúra” – válaszolta Horthy, amire Károly elmagyarázta, hogy az osztrák külügyminiszter éppen most biztosította ot arról, hogy a háború Szerbiára fog korlátozódni. Amikor Horthy elmagyarázta, hogy a háború miért fog túl terjedni Szerbián, a trónörökös felkiáltott, hogy „Az milyen borzalmas lenne!”¹²⁰ Úgy tunik, a magyarok jobban tisztában voltak a nemzetközi helyzettel, mint az osztrákok.

Ebben az összefüggésben maga az Osztrák-Magyar Monarchia is a kisebb hatalmak közé tartozott, de Magyarországnak sajnos még a monarchián belül is alig volt szerepe a külpolitikában. Ferdinánd halála után sem a Monarchiának, sem Magyarországnak nem voltak területi vagy imperialista törekvései. Akkor miért lenne Magyarország agresszor?

A Trianonban törvényt ülo szövetséges és társult hatalmak, annak ellenére, hogy ítéletüket arra alapozták, hogy elsősorban Magyarország volt felelős a háborúért, sohasem vizsgálták ezt a kérdést. Hadd végezzük el helyettük, kissé megkésve, ezt a házi feladatot. Metafizikai és szótári értelmezésben az agresszor az, aki elsoként zavarja meg a békét vagy indít ki nem provokált támadást. A 16. századi holland Hugo Grotius, akit a

---

¹¹⁶ Tisza István 1914. július 8-án írt a császárnak, ellenezve Szerbia háborúba kényszerítését, és ezt a következő kijelentéssel zárja: „...az Ön iránti oszinte szolgálatom ellenére, vagy inkább éppen annak okán, nem tudok osztozni a felelősségben egy háborúért mint az egyetlen és agresszív megoldásért.” Tisza István magyar külügyminiszter levele Ferenc József császárnak és Magyarországnak királyának. Nyomtatásban: Raffay Erno, MAGYAR TRAGÉDIA; TRIANON 75 ÉVE (Budapest, Püski Kiadó, 1995), 220. o.

¹¹⁷ Ugyanott, 64. o.

¹¹⁸ Ugyanott, 68. o.

¹¹⁹ Itt ugyanarról a későbbi IV. Károly szerencsétlen sorsú utolsó Habsburg uralkodóról van szó, akit 2004-ben II. János Pál pápa boldoggá avatott. – Ford.

¹²⁰ Ugyanott, 74. o.

nemzetközi jog atyjának tekintenek, hasonló meghatározást ad: „a béketörök nem azok, akik erőszakkal állnak ellen az erőszaknak, hanem azok, akik elsoként alkalmazzák az erőszakot.”¹²¹

Ebben az értelemben az igazi agresszor Szerbia volt, a mögötte álló pánszláv orosz érdekekkel és az Oroszország mögött álló Franciaországgal együtt, akik bátorították a terrorista tevékenységet a Monarchiával szemben legalább tíz éven át a sikeres szarajevói merénylet előtt. A trónörökös és felesége ellen elkövetett merénylet csak a leglátványosabb volt abból a legalább hét terrorcselekményből, amelyekkel négy éven át próbálták kirobbantani a háborút. És mi volt Szerbia felelőssége az esetért? Megint csak Grotius szerint:

Ha egy állam alattvalói fegyveres erőszakot követnek el anélkül, hogy erre államuktól kaptak volna parancsot, fel kell deríteni, hogy a magánemberek által elkövetett cselekmény hivatalosan jóváhagyottnak tekinthető-e... Ennek megállapításához három dolog szükséges: volt-e tudomásuk a cselekményről, hatalmukban állt-e megbüntetni a tetteseket, vagy elmulasztották-e ezt megtenni... Az ilyen mulasztás egyenértékű azzal, mintha parancsot adtak volna.¹²²

Nincs sok kétség afelől, hogy a szarajevói gyilkosságok esetében mindhárom feltétel teljesült. Azon felül, hogy a szerb hadsereg biztosította a bombákat és a pisztolyokat, és segített becsempészni a merényloket Boszniába, „a kabinet tagjai, Pashitch elnökkel együtt, tudtak az összeesküvésről már hónapokkal előtte, és nem tettek hatásos intézkedést sem végrehajtásának megakadályozására, sem Ausztria megfelelő értesítésére”, eltekintve attól a halvány célzástól, hogy „Ferenc Ferdinánd jelenléte a boszniai hadgyakorlaton esetleg arra bátoríthatja az osztrák hadseregben szolgáló ellenséges érzelmu ifjakat, hogy életére törjenek”.¹²³ A merénylet tekintetében tehát Szerbia volt a közvetlen agresszor, háta mögött Oroszországgal és Franciaországgal.

De mit lehet mondani a háború Szerbián túli kiterjesztésének felelősségéről? Az mindenesetre igaz, hogy a Monarchia üzenete nagyon kemény volt. De tekinthető-e agresszióknak? Az 1894-es francia-orosz katonai szövetség úgy fogalmazta meg, hogy „az az agresszor, aki először mozgósít”. Ezen kritérium alapján egyszerre az ítélet: Szerbia mozgósította először haderejét 1914. július 25-én, kilenc órával az osztrák ultimátum lejártá előtt. Ausztria-Magyarország csak hat órával a szerbek után mozgósított. Oroszország titokban még aznap mozgósított. Ily módon, akárhogy is csurjúk-csavarjúk, nem Magyarország volt az agresszor, és semmiképpen sem felelős az I. Világháborúért.

Nemzeti önrendelkezés

---

¹²¹ *Hugo Grotius* 3, XX, 28. Grotius normáit a józan ész szerinti azon megközelítésből vezeti le, hogy bizonyos szabályok nélkül nem létezhet stabil nemzetközi rendszer.

¹²² Ugyanott, 3, XX, 30.

¹²³ Cramer, 59-60. o.

A második fondorlat, amelyet Trianonban bevetettek, a Magyarországon élő nemzetiségek önrendelkezése volt. Clyde Eagleton szerint azonban, aki 35 évvel Trianon után, 1953-ban írt a nagy tekintélyű *Foreign Affairs*-ben, az amerikai Külkapcsolatok Tanácsának kiadványában:

Az önrendelkezés fogalma nem egyszerű, és mindig nehéz volt definiálni. Kétélu fogalom, amely szétválasztani éppúgy tud, mint egyesíteni; gondoljunk csak az Osztrák-Magyar Birodalomra. Soha nem akadt még bíró, aki ítélkezett volna panaszairól; valójában soha sem volt olyan törvény, amelynek alapján ítéletet lehetne tenni. A nemzetközi jogról szóló tankönyvek nem ismernek el az önrendelkezéssel kapcsolatban egyetlen törvényes jogot sem, és nem ismernek egyetlen olyan szabályt sem, amellyel meghatározható lenne, hogy milyen csoportok jogosultak a függetlenségre; ellenkezőleg, a nemzetközi jog azt tartja, hogy az az állam, amelyik beavatkozik azért, hogy megsegítsen egy lázadó csoportot egy másik államtól való elszakadása érdekében, törvényteleniséget követ el. Sőt, mi több, ha és amikor egy csoport ténylegesen önállósítja magát, a többi államnak semmilyen kötelezettsége nincs arra, hogy önálló államként elismerje. A hangsúly az „ön-” szótagon van; a csoportnak ön-magának kell kiharcolnia azt, amit akart. Elszakadás vagy forradalom nem ismerhető el törvényes jogként. Nem akadt még olyan közösségi szabály, bíró, vagy szervezet, amely elismert volna önrendelkezési keresetet.¹²⁴

Bár volt némi előrehaladás az ENSZ keretén belül az önrendelkezés területén azóta, hogy ezeket a sorokat 1953-ban megírták, Eagleton álláspontja 1920-ban még határozottan érvényben volt. Ez azt jelenti, hogy miután „a nemzetközi jog értelmében az az állam, amelyik beavatkozik azért, hogy megsegítsen egy lázadó csoportot egy másik államtól való elszakadása érdekében, törvényteleniséget követ el,” azok, akik aláírták a trianoni békeszerződést, amely kettészakította Ausztria-Magyarországot és segítette a magyarországi kisebbségeket abban, hogy a nemzeti önrendelkezés nevében elszakadjanak Magyarországtól, Eagleton fenti magyarázatának értelmében megsértették a nemzetközi jogot.

Magyarország felosztásának igazi okát azok a háború közben született titkos megállapodások képezték, amelyekkel egyes országokat akartak jutalmazni vagy azért, hogy kimaradjanak a háborúból, vagy azért, hogy lépjenek be a háborúba a szövetségesek oldalán. Vannak olyan összeesküvés elméletek is, amelyek azt állítják, minden elhihető bizonyíték nélkül, de mégis meggyőzően, hogy miután Magyarországot sokkal súlyosabban büntették, mint a konfliktus bármely más fő résztvevőjét, esetleg mégiscsak működhetett valamiféle magyarelles konspiráció.

Ami a lázadásra való jog hiányát illeti, az csak annyit jelent, hogy minden kormánynak megvan mind a joga (saját vezetésének védelmére), mind a felelőssége (a stabilitás védelmére), hogy megvédje saját magát. Egyetlen jogi rendszeren belül viszont nem

---

¹²⁴ Clyde Eagleton, „Excesses of Self-Determination” (*FOREIGN AFFAIRS*, July 1953). Reprint Robert A. Goldwin külön engedélyével: *READINGS IN WORLD POLITICS* (New York, Oxford University Press, 1959), 304-316. o.

létezhethet ellentétes jog (tehát a lázadás joga). Ezért a kormányok tehetnek megfelelő intézkedéseket a forradalom megakadályozására, vagy a sikertelen forradalom résztvevőinek büntetésére. Másfelől azonban ez nem tekinthető úgy, hogy a kormányoknak teljes jogot adna a nép elnyomására. A *de facto* sikeres forradalmak és elszakadások azonban utólag törvényeseké válhatnak, és a forradalmi vagy szakadár kormányokat utólag törvényesként elismerheti a nemzetközi közösség.

Az önrendelkezés fogalmának és az ezzel kapcsolatos nemzetközi jognak az újabb fejleményeivel később foglalkozunk majd. Itt ezzel csak olyan mértékben foglalkozunk, amennyiben szükséges ahhoz, hogy Trianont a Grotius által meghirdetett nemzetközi jog teljes összefüggésében szemlélhessük.

Hogy megértsük az Eagleton érvei mögött álló következtetéseket, megint Grotiushoz kell visszatérnünk, aki szabályait abból a józan ész szerinti megközelítésből vezeti le, hogy bizonyos szabályok nélkül nem létezhethet stabil nemzetközi rendszer: „Az emberi társadalomnak érdekében áll, hogy a kormányok szilárdan megalapozottak legyenek, mentesen az ellentmondások veszélyétől, és minden olyan vélekedést, amely ezt elosegíti, kedvezőnek kell tekinteni.”¹²⁵ A szuverén egyenlőség és a területi integritás fogalmait Grotius óta általánosságban elismerik a nemzetközi jog alapjaként.

Grotius különbséget tesz magántulajdon és szuverenitás (tulajdonjog és felségjog) között. Mindkét forma „olyan dolgok fölött szerez tulajdont, amelyek senkihez sem tartoznak”. A felségjog egy központi kormány legfelsőbb hatalmát vagy ítélkezési jogát jelenti egy nép vagy terület fölött.¹²⁶ „A szuverenitás nincs egy szinten más dolgokkal, hanem azokat messze felülmúlja céljának nemességében.”¹²⁷ Egy terület birtokba vétele, akár hosszabb időre is, nem elegendő a felségjog gyakorlásának biztosításához. Grotius szerint a ki nem nyilvánított szándék sem elegendő. A felségjog szándékát „külső jellel is ki kell nyilvánítani”¹²⁸, mint zászló kitűzésével vagy más egyértelmű módon. Ily módon nem lenne helytálló a szuverenitás elvét alkalmazni nomád vagy vándorló népekre, amely egy területet csak átmenetileg foglal el, központi kormányzat nélkül.

A magántulajdon is azzal indul, hogy birtokba veszünk valamit, ami nem tartozik senki máséhoz. Azt is meg kell jelölni vagy ki kell karózni (és a tulajdonjogot bejegyezni). El is lehet idegeníteni, de civilizált országokban ez már a szuverén hatalom által meghatározott bizonyos törvények alá tartozik.

Egy szuverenitás, ha egyszer megalakult, csak hódítással idegeníthető el, de semmi sem akadályozhatja meg az előző szuverén birtokost, hogy visszaszerezze, ha kell, akár erő árán is, az elvesztett területet. „Az erővel szerzett hatalmat erővel lehet megdönteni.”¹²⁹ A szuverén tulajdont el is lehet hagyni, szabadon vagy szándékosan át lehet adni, vagy el lehet cserélni. Ilyen volt az az eset, amikor a szuverén Amerikai Egyesült Államok

---

¹²⁵ Grotius, 2, IV, 8.

¹²⁶ Ugyanott, 2, III, 4.

¹²⁷ Ugyanott, 2, IV, 12.

¹²⁸ Ugyanott, 2, IV, 3.

¹²⁹ Ugyanott, 2, V, 14.

megvásárolta az orosz uralkodótól az Alaszka feletti felségjogot. Meg kell jegyezni, hogy egyrészt, a felségjog elidegenítése nem érinti a magántulajdoni jogokat, amelyek teljesen különállóak (bár hasonló jellegűek). Más szóval, Alaszka megvásárlása nem érintett semmilyen magántulajdoni jogot Alaszka területén. Másrészt, magántulajdon birtokbavétele, vásárlása vagy birtoklása nem változtatja meg a felségjogot, illetve nem nyújt jogot az embernek arra, hogy azt lecserélje. Ha például a kubaiak megvennék akár az egész Florida állam területét, az akkor is az Egyesült Államok területe maradna, addig, amíg az Egyesült Államok egyezmény révén át nem adná a kubai államnak, vagy Kuba katonai erővel el nem hódítaná az Egyesült Államoktól, vagy a Florida lakosság nem vívna sikeres forradalmat az Egyesült Államok ellen, hogy megalapítsa a független Floridát.

Quebec traktátus esetében a Kanada feletti felségjogot Nagybritannia békésen átadta egyetlen közös egységben a sok-nemzetiségű kanadai tartományoknak. Annak ellenére, hogy a francia nyelvű kanadaiak kezében van az ottani terület nagy része, a francia kanadaiak magántulajdoni joga nem fordítható át automatikusan a Quebec tartomány fölötti felségjoggá.

Mint ahogy a szuverenitás ennyire speciális, minden más szempontot felülmúló védelmet élvez, ahogy Eagleton indítványozza. A forradalmak az országok belső ügyei. (Ezért sértette meg a Szovjetunió a nemzetközi jogot, amikor 1968-ban bevonult Csehszlovákiába, és amikor 1956-ban beavatkozott a magyar forradalomba, amivel alapot adott az ENSZ vizsgálataira.) Az önrendelkezési jog tekintetében Eagleton-nak igaza van. Nem létezik – legalábbis jelenleg – ilyen jellegű pozitív jog, bár azzal is lehetne érvelni, hogy az alapvető emberi jogok fogalma azt is magában foglalja. De a pozitív nemzetközi szabályozás hiánya még nem jelenti azt, hogy nem lehet önként megvalósítani, vagy erőszakos eszközökkel kikényszeríteni. Grotius művében az önrendelkezés kérdése ott merül fel, ahol „a közösség jóhiszeműségét a háború befejezésében; különösképpen a békeszerződésekben” említi, a XX. Fejezet 5. pontjában, amely a békeszerződésekkel foglalkozik. Ismét Grotius szerint:

Ahhoz, hogy a szuverenitás bármely részét el lehessen idegeníteni, két beleegyezésre van szükség, a teljes rész beleegyezésére, és különösen az érintett rész beleegyezésére, amely nem választható le saját hozzájárulása nélkül arról a testről, amelyhez tartozott.¹³⁰

Más szóval, szerződésekkel csak úgy lehet új felségjogot létrehozni, ha ahhoz mind az anyaállam, mind a javasolt új hatalom népessége hozzájárul. Ez benne van Wilson tizennégy pontjában, de a trianoni békeszerződés készítői ezt megtagadták. A Millerand a Szövetséges és Társult Hatalmak nevében néhány saját érdekében álló bizonyítatlan és dokumentálatlan megjegyzéssel elutasította a magyarok népszavazásra vonatkozó követelését. A békeszerződéshez írt kísérőlevelében A. Millerand az alábbiakat írta:

Igaz, amivel a magyar békeküldöttség érvel, hogy a békefeltételek nem írtak elő népszavazást. Ha a szövetséges hatalmak szükségtelenek tartottak egy ilyen

---

¹³⁰ Ugyanott, 3, XX, 5.

eljárást a lakosság felmérésére, annak az volt az oka, hogy meg voltak győződve arról, hogy ha egy ilyen felmérés szinte vélemény-nyilvánítást biztosító körülmények között megtörtént volna, az sem vezetett volna lényegesen más eredményre, mint amilyent a Hatalmak határoztak el, Közép-Európa etnográfiai viszonyainak és nemzetiségi törekvéseinek gondos tanulmányozása után.¹³¹

Ez természetesen képtelenség. Eloszöris, sem Grotius, sem más nemzetközi jogi szakérto nem enged meg ilyen feltételezést. Másodszor, összekeveri a népszavazást a felméréssel. A magyar kormány, a nemzetközi jognak megfelelően, kötelező erejű népszavazást követelt, Millerand pedig információ-gyűjtő felmérésről beszél. Harmadszor, ha valaki a fentebb említett statisztikába beletekint, amely szerint a 13,3 millióból mindössze 3,7 millió, tehát kevesebb, mint harminc százalék lett valóban „felszabadítva” idegen uralom alól, míg 9,6 millió embert kényszerítettek arra, hogy idegen uralom alatt éljen, akkor a Szövetséges és Társult Hatalmak következtetése abszurd. Tekintsünk bele az új államok nemzetiségi összetételébe.

Az újonnan alakult több-nemzetiségu Csehszlovák államban a 13 milliós összlakosságból 6,3 millió, azaz 48,4% a csehek részaránya, 25% a németeké, 16% a szlováké, 9% a magyaroké, a maradék pedig a ruténok, lengyelek és mások között oszlott meg. Jugoszláviában csak 54% volt a szerb, Romániában 67% a román, de ezen belül Erdélyben csak 54%.¹³²

Mindössze egy szűk csoport, főleg az extrém nacionalisták meg nem határozott csoportja, többnyire külföldön élő menekültek voltak azok, akik titkos alkukat kötöttek egymással és a szövetséges hatalmak képviselőivel a háború alatt, és meggyőzték a Szövetséges és Társult Hatalmak delegációit, hogy osszák fel Magyarországot. Így teremtettek olyan politikai helyzetet, ahol kielégítették saját személyes hatalmi törekvéseiket saját nemzetiségeik és az újonnan alakult vagy kibovült több-nemzetiségu államok nemzetiségei fölött, és azok kárára. Így, legjobb esetben is, a Szövetséges és Társult Hatalmakat félrevezette és megtévesztette egy maroknyi román és cseh politikai menekült, élükön Edward Benessel és Thomas Masarykkal. Masarykot amerikai felesége segítette a „Demokratikus Cseh Köztársaság” megteremtésére vonatkozó terveiben és propagandájában.

Benes a háború utolsó szakaszában sürgette a nagyhatalmakat: „*Détruisez l’Autriche-Hongrie!* (Romboljátok szét Ausztria-Magyarországot!) Ezt a jelszót vette át Clemenceau francia miniszterelnök, és ez vált az 1919-es párizsi béketárgyalás egyik fő elvévé.”¹³³

Így aztán a nemzeti önrendelkezésnek semmi, vagy nagyon kevés köze volt a párizsi béketárgyaláson történt területi döntésekhez. Ha mégis volt valami köze, akkor is Grotius azon szabályát alkalmazták, amely kivételt tesz a kettős népszavazás követelménye alól:

¹³¹ Cover Letter Gero munkájában 163-165. o.

¹³² Miroslav Lazarovich, „Regional Federalism or a New Cataclysm” in Francis Wagner, ed., *TOWARD A NEW CENTRAL EUROPE, A Symposium on the Problems of the Danubian Nations* (Astor Park, FL: Danubian Press, 1970), 149. o.

¹³³ Ugyanott.

„Extrém vagy más módon elkerülhetetlen kényszerhelyzet esetében az egyik rész önmaga is más kezébe adhatja át a saját maga fölötti felségjogot a teljes népesség beleegyezése nélkül.”¹³⁴

Ez egyrészt azt jelenti, hogy egy államon belül a többségnek nincs veleszületett joga arra, hogy elnyomjon egy jelentős kisebbséget, a nemzetközi közösség pedig támogathatja az ilyen elnyomott nép felszabadítását, hogy elnyerje függetlenségét. Másrészt, ez alkotja az önrendelkezés klasszikus definícióját: „a saját maga fölötti felségjog más kezébe adása a teljes népesség beleegyezése nélkül”, vagy a kormányuk beleegyezése nélkül, és egyben meghatározza az önrendelkezés pontos indoklását is: „extrém vagy másképpen el nem kerülhető kényszerhelyzet”.

Ezért a nemzetközi közösség nem sérti meg a nemzetközi jogot, ha különleges helyzetekben elismeri az elszakadás egyoldalú elhatározását. De a trianoni békeszerződés feltételei a felségjogok átruházására nem támaszkodtak ilyen különleges, vagy más módon nem elkerülhető kényszerhelyzetet tartalmazó igényre, ezért mindkét népszavazást meg kellett volna tartani: egyet az anyaországban, és egyet az érintett területen. De még a különleges, vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet esetében is csak a teljes népesség, azaz az anyaország népessége körében adható felmentés a népszavazás alól; a népszavazást legalább az érintett területen akkor is meg kellett volna tartani.

Ezért semmilyen érvelés sem igazolhatja azt a téves állítást, hogy Magyarország felszabadulása Trianonban a nemzetközi jogra alapozódott. Tény, hogy Trianon törvénytelen volt.

Ennek a követelménynek a fényében jól alátámasztható az, hogy a boszniai konfliktus csak akkor lenne békésen megoldható Bosznia felosztásával, ha mind Bosznia teljes lakossága, mind az azt alkotó három nemzetiség - amennyiben azonosíthatóak és különválaszthatóak a szavazás céljára - megállapodna egy népszavazásban a szétszakadás kérdésében, valamint három független szuverenitás létesítésében, amelyek dönthetnének jövőjükkel a szétszakadás után. De ha egyetlen nemzet, mondjuk a boszniai szerbek vagy a koszovói albánok, tartana népszavazást extrém és más módon elkerülhetetlen kényszerhelyzet nyilvánvaló és indokolt igénye alapján, akkor joguk lenne az elszakadásra, és bármilyen olyan nemzetközi szabály, amely azt megtiltaná, Grotius alapelveit sértené.

Az országaik egyes ultra-nacionalista csoportjai által választott és támogatott román, szerb, vagy korábbi csehszlovák (lásd a Benes Törvényeket), illetve szlovák kormányok igazoltan elnyomó és hajthatatlan viselkedése (egyebek között az oroszok beolvasztása, sőt a fajirtással való fenyegetés, lásd a Vatra Romanesca fenyegetőzéseit), amely tömeges tiltakozást váltott ki az elnyomott kisebbségek részéről, elegendő extrém és másképpen el nem kerülhető kényszerhelyzetnek tekinthető ahhoz, hogy megindokolja és megfontolás tárgyává tegye népszavazás tartását az érintett területeken a jelenlegi szuverenitástól való

---

¹³⁴ Grotius, 3, XX, 5.

elszakadás és saját szuverén felségjoguk megteremtése vagy más szuverenitáshoz való csatlakozás tárgyában.

Egy másik esetben, a Quebec és Kanada többi része közötti vita esetében, nem állt fönn az állítólagos extrém vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet ténye. Ugyanakkor Quebec elszakadása Kanadát nem két, hanem három részre bontaná, földrajzilag elszakítva egymástól Kelet- és Nyugat-Kanadát, ami a legsúlyosabb gazdasági és más következményekkel járna az angol nyelvű kanadaiakra. Éppen ezért nyilvánvaló, hogy a szabályszerű eljáráshoz mindkét népszavazásra szükség lenne. Azt is meg kell jegyezni, hogy a szeparatisták nem követelnek újabb jogokat, hiszen azon felül, hogy a Kanada kisebbségi politikája az egyik leghaladóbb a világon, Quebec máris jelentős autonómiát élvez belpolitikai és gazdasági ügyekben. Sok elnyomott kisebbség boldog lenne, ha feleannyi joga és autonómiája lenne, mint Quebec lakosságának. A Quebec-i szeparatisták egyszerűen csak elszakadást akarnak, nem több jogot.

Ezért a kettős népszavazás nélkül az ottawai kormánynak joga (és kötelessége), hogy megvédje Kanada egységét, és büntesse a lázadókat. Ugyanakkor egyetlen külföldi kormánynak sem lenne szabad elismernie egy szakadár csoportot Quebec legitim és szuverén kormányként, hacsak nem forradalom útján kerülnek hatalomra, avagy nem bizonyítanak be a nemzetközi közösségnek vagy a Világbíróságnak az extrém vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet tényállását. Földrajzi okból a Grotius által elfogadott harmadik alternatíva, hogy mondjuk Franciaország vagy más ország erővel megszállja Kanadát, teljesen irreális. Ahol azonban földrajzilag lehetséges, ott fennáll az a lehetőség, amely kisebbségi kérdések megoldására eddig is használatos volt, hogy egy ország megszállja egy szomszédos ország olyan szomszédos területeit, ahol nemzettársai élnek. Grotius itt csak arra figyelmeztet, hogy „erővel szerzett felségjogot erővel meg lehet dönteni”.¹³⁵

A fenti szabály Grotius megfogalmazásában önmagában véve meglehetősen homályos, és további definíciót igényel. Az a megkülönböztetés, amelyet XI. Pius pápa tett, használhatónak tunik ebben az esetben: „helye lehet... a tisztességes és mérsékelt nacionalizmusnak, amely számos erény táptalaja, de óvakodni kell a túlzott nacionalizmustól, amely valóságos átok.”¹³⁶ A mértékadó ebben az esetben az, hogy az elszakadási kísérletet az a szándék motiválja-e, hogy védje a mérsékelt nacionalizmus fennmaradását, a saját nyelv, kultúra és életvitel fenntartásának jogát a túlzott nacionalizmus támadásai ellen, továbbá, minden más, mérsékelt próbálkozás, beleértve az autonómia követelését, kudarcot vallott-e, vagy pedig szélsőséges nacionalisták olyan próbálkozásáról van szó, amellyel a békés etnikai közösségek közötti kapcsolatot akarják megszakítani? Anélkül, hogy itt ítéletet akarnánk mondani bármilyen szakadár mozgalom felett, nyilvánvaló, hogy van néhány olyan mozgalom, ahol a nemzeti identitás fennmaradása nincs veszélyeztetve, ezért az ilyen mozgalmak nem felelnek meg Grotius feltételeinek, vagy bármely más kritériumnak, a pápa által tett megkülönböztetés értelmében.

---

¹³⁵ Ugyanott, 2, V, 14.

¹³⁶ Lásd a 9. sz. lábjegyzetet.

Az önrendelkezés ügye ezért nem kilátástalan ügy. Ami a nemzetközi jogot illeti, az bármely helyzetre érvényes, így Közép-Európára és különösen a Kárpát-medencére és a Magyarországot körülvevő országokban élő magyar kisebbségekre is. Egyoldalú leszakadás csak akkor hagyható jóvá, ha bizonyítást nyer az extrém kényszerhelyzet esete. Ha az bizonyítást nyer, akkor a világ közösségére és az ENSZ-re tartozna az, hogy elrendelje és felügyelje a népszavazást az érintett területen.

Hasonlóképpen kell eljárni megosztott felségjogú autonóm területek létrehozásakor, ahogy ezt később még sorra kerül. Az autonómia sokkal mérsékeltebb megoldás, amelynek az a célja, hogy szükségtelenné tegye a sokkal radikálisabb leszakadást azzal, hogy a nemzetiség saját ügyei feletti szuverén funkciók egy részét visszaveszi a felségjogokat jelenleg gyakorló hatalomtól, míg más szuverén funkciókat továbbra is az ország központi kormányának kezében hagy. Extrém kényszerhelyzet esetén a nemzetközi közösség lehetővé kell tegye, hogy az érintett terület lakossága népszavazást tartson, és nyilatkozzon, vagy szükség esetén határozattal vagy erővel, rábírja a többségi nemzetet arra, hogy fogadja el vagy tárgyalás útján rendezze a kisebbség ilyen autonómiáját.

Belügynek tekinthető-e a kisebbségi kérdés?

Bár ez a kérdés nem igazán része a diagnózisnak, mégis lényeges része a térség történelmének, és bizonyos mértékben egyedülálló helyzetbe hozza a magyar kisebbségekkel rendelkező országokat.

Az egyetlen lényegi érvelés az önrendelkezés kérdésének felvetésével szemben az, hogy a kisebbségek ügye az érintett országok belügye. De a kérdéses országokban a felségjogok megváltoztatása olyan szerződések alapján történt, amelyek tartalmaztak bizonyos korlátozásokat és feltételeket, amelyek az ezzel kapcsolatos belső ügyeket nemzetközi igazságszolgáltatás és ellenőrzés tárgyává tették. Így azokon a nemzetközi szabályokon felül, amelyek extrém vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet estében felvethetők, ezt a kérdést nemzetközi megállapodások is szabályozzák.

M. Millerand kísérolevelében külön beszél a kisebbségi jogok védelmének kérdéséről, és próbálja megnyugtani a magyar kormányt, hogy „ami azokat a magyar etnikai szigeteket illeti, amelyek ilyen [idegen] felségjog alá kerülnek, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam már aláírta, a Cseh-Szlovák állam pedig ratifikálta a kisebbségek védelmének biztosítására és érdekeik teljes garantálására vonatkozó megállapodásokat.”¹³⁷

Furcsa módon még a románok közül is többen elismerik, hogy, bár nem vették szívesen, a kisebbségek védelme feltétele volt annak, hogy a trianoni békeszerződés keretében magyarok lakta területeket kapjanak meg. A Román Szocialista Köztársaság akadémiaja által 1971-ben kiadott könyvben, amely a románok viselkedését igazoló propaganda célját szolgálta, a szerző elismeri:

---

¹³⁷ *Cover letter...* Magyar fordításban a SORSDÖNTÉSEK-ben jelent meg, 165. o.

A trianoni békeszerződés tartalmaz néhány olyan záradékot, amelyek bizonyos mértékben érintik a román állam függetlenségét és szuverenitását; a román küldöttség a béketárgyaláson ezeket a feltételeket a nagyhatalmak képviselőinek nyomására elfogadta. Ilyen volt az a záradék, amely biztosította a nemzetiségi kisebbségek kívülről történő védelmét...

A román küldöttség tiltakozását ezen záradékok ellen... a nagyhatalmak nem vették tudomásul. A szerződésbe betették a 47. cikkelyt, amely szerint Románia elkötelezi magát Magyarországgal szemben, hogy a vezető Szövetséges és Társult Hatalmakkal kötött szerződésbe befogad olyan biztosítékokat, amelyeket ezek a hatalmak szükségesnek tartanak ahhoz, hogy Romániában megvédjék azoknak az állampolgároknak az érdekeit, akik faj, nyelv vagy vallás tekintetében különböznek a lakosság többségétől.

Kétségkívül, ezekkel a záradékokkal a nagyhatalmak biztosították jogukat arra, hogy beavatkozzanak Románia belügyeibe.¹³⁸

Bár az idézet pontos, az abból levont következtetés téves. Azt akarja elhíttetni, hogy ezeket a záradékokat ráeroszolták Romániára. Ez természetesen nem igaz.

Eltérően a magyar kormánytól, amelyet arra kényszerítettek, hogy jóváhagyja területi és népességi veszteségét bármiféle ellenszolgáltatás nélkül, Romániára nem gyakoroltak nyomást, hogy elfogadja azt az alkut, amely Romániának magyarok és németek által lakott területeket adott Erdélyben annak ellenében, hogy garantálják a kisebbségek jogait. Ez a záradék része volt a szerződéses megállapodásnak: ha Románia akarta ezeket a területeket, akkor el kellett fogadnia (és be kellett volna tartania) ezeket a feltételeket. A szerződés ratifikálása és a terület átadása után ezek a feltételek kötelezővé kellett válnanak, akár tetszik, akár nem. Ha pedig a román állam megtagadja a szerződés egy részének tiszteletben tartását, akkor az alapvető jogi elvek szerint a szerződés más részei is érvényüket veszítik, és az egész szerződés semmissé válik. Ezért, ha a magyar népességgel szemben alkalmazott megkülönböztetés, elnyomás és eroszakos beolvasztás tovább folytatódik, és Románia megtagadja a békeszerződés oltalmi szakaszának tiszteletben tartását, és nem biztosít legalább megosztott szuverenitást autonómia formájában, akkor az erdélyi magyarok jogosan követelhetik vissza saját szuverenitásukat, vagy, ha úgy kívánják, Magyarországhoz való visszatérésüket. Továbbá, azok a nagyhatalmak, amelyek döntöttek többmillió magyar átcsatolásáról ezekhez az országokhoz, kötelességüknek kellene éreznék, hogy segítsék a magyar kisebbséget abban, hogy megszabaduljon az elnyomó rezsimektől. Ugyanez az elv érvényes természetesen a többi érintett országra, Csehszlovákiára és Jugoszláviára, illetve utódállamaikra, Szlovákiára és csonka-Jugoszláviára is.

---

¹³⁸ Idézet a *GENOCIDE IN TRANSYLVANIA: A NATION ON DEATH ROW* című dokumentumból, amelyet az Erdélyi Világszövetség és a *Danubian Research and Information Center* állított össze. (Astor, FL: *The Danubian Press*, 1985), 137. o., a Román Szocialista Köztársaság Akadémiájának *UNIFICATION OF THE RUMANIAN STATE* (A román állam egységesítése) című kiadványából, 1971, 314. o.

A II. Világháború után Romániával 1947-ben kötött párizsi békeszerződés szintén tartalmazza a kisebbségek védelmét nemzetközi garancia mellett. Mindjárt az 1. és a 2. cikkely után, amelyek a Románia és Magyarország közötti trianoni határok visszaállításáról rendelkeznek, a 3. szakasz megtiltja a jogi megkülönböztetést, és kötelezi Romániát, hogy garantáljon egyenlo védelmet „fajok, nemek, nyelv vagy vallás” tekintetében. Az 5. szakasz előírja, hogy Románia oszlassa fel és tiltsa be a jövőben „olyan jellegu szervezetek létét és működését, amelyek az a célja, hogy embereket megfosszanak demokratikus jogaiktól.” Ami azonban még fontosabb, a szerződés tartalmaz egy olyan záradékot is a 38.1 alpontban, amely nemzetközi ellenorzés tárgyává teszi a kisebbségi ügyeket, idobeli korlátozás nélkül:

Ahol más eljárás nincs kifejezetten előírva a jelen Szerződés bármely más cikkelyében, a Szerződés értelmezésére vagy végrehajtására vonatkozó bármely olyan vita esetén, amely közvetlen diplomáciai tárgyalásokkal nem rendezhető, a 37. cikkely szerint működő három misszió vezetőihez kell fordulni, kivéve azt az esetet, ha a missziók vezetői korlátozva lennének...

Ez a romániai kisebbségi kérdéseket a Szövetséges és Társult Hatalmak, pontosabban a három misszió vezetőjének (azaz a Szovjetunió, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok bukaresti diplomáciai missziói vezetőinek, lásd 37. cikkely) törvényes figyelmébe utalja. Ami az idobeli korlátozást illeti, míg a 37. cikkely a missziók vezetőinek felhatalmazását „18 hónapot nem maghaladó” idotartamban korlátozza, nyilvánvaló kell legyen, hogy a 3. és 5. cikkely szerinti védelem nem a 18 hónapos idoszakra, hanem állandó védelemre vonatkozott, ezért a 38. cikkelyben kifejezett „idobeli korlátozás nélkül” előírás a mértékadó.

Ezért az az érv, amelyet Románia kisebbségi politikájának védelmében használ, miszerint az a saját belügye lenne, soha sem volt érvényes, és az 1947-es párizsi békeszerződés csupán újra megerosította a korábbi helyzetet. Lazarovich szerint:

Más nemzetiségűek millióinak az újonnan alkotott mini-államok alá való rendelése olyan veszélyt jelentett, amelyre számítottak a [trianoni] béketárgyaláson, ezért kívánatos volt, hogy a békeszerződések jóváhagyásakor aláírásra kerüljön egy „megállapodás a kisebbségek védelmére”. Az újonnan létesült államok néhány képviselője megtagadta ennek aláírását. Ezt a lázadást a román Bratinou vezette.¹³⁹

Ennek elegendó figyelmeztetésnek kellett volna lennie ahhoz, hogy a nagyhatalmak kétszer is meggondolják, mielőtt ezeknek az új politikusoknak a kezébe adják a többmilliók nemzetiségi kisebbségek feletti felségjogot. Egyúttal kifejezetten nyilvánvalóvá teszi azt is, hogy Millerand állítása, amelyet kíséroleveleiből idéztünk, nem volt egészen indokolt.

Wilson elnök talán eroteljesebben kezeli ezt a témát. Bratineau-nak adott válaszában megállapítja azt, ami nyilvánvaló:

---

¹³⁹ Miroslav Lazarovich, 149. o.

Bratineau úr azt vetette fel, hogy nem szabad, úgymond, beavatkoznunk Románia szuverenitásába, egy osi felségjogba, és előírásokat szabnunk a kisebbségek jogait illetően. Arra kérem azonban, vegye észre, hogy figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmakat arra kéri, hogy szentesítsék azt a jelentős területszerzést, amely közösen aratott győzelem eredményeképpen került Romániához, és ezért felhatalmazva érezzük magunkat arra, hogy azt mondjuk: „Ha beleegyezőnk ebbe a területnövelésbe, akkor jogunkban áll ragaszkodni bizonyos garanciákhoz a békére.”¹⁴⁰

Eros nyomás alatt 1919. szeptember 10-én Csehszlovákia aláírta azt a kisebbségi egyezményt, amely „Saint-Germain-en-Laye-i Egyezmény” néven ismert. Ennek első cikkelye előírja, hogy a 2-8. cikkelyeket „alapszabályként kell elismerni, és semmilyen törvény, rendelet vagy hivatalos cselekedet nem lehet ellentétes ezekkel az előírásokkal, vagy nem módosíthatja azokat, és semmilyen törvény, rendelet vagy hivatalos cselekedet nem állhat azok fölött.” Ezek a cikkelyek garantálják az egyenlő bánásmódot az új Csehszlovákia minden állampolgárával szemben, „születés, nemzetiség, nyelv, faj vagy vallás szerinti bármilyen megkülönböztetés nélkül.”¹⁴¹

Látván a kisebbségek védelmére irányuló nyomást, azon igyekezetében, hogy kedvében járjon a nagyhatalmaknak, Benes még azt is megtette, hogy 1919. május 20-án a béketárgyaláson átadott egy „Jegyzőkönyvet Csehszlovákia képviselőjében az Új Államok Bizottságának”, amely az alábbi szándéknyilatkozattal kezdődik:

1. A Csehszlovák kormánynak az a szándéka, hogy államát a nemzetiségek jogait, a Svájci Köztársaság alkotmányában alkalmazott elveket, alapul véve szervezze meg, más szóval, a kormány a Csehszlovák Köztársaságot egyfajta Svájjá szándékozik tenni, figyelmet szentelve, természetesen, a csehországi sajtósági viszonyoknak.”¹⁴²

Miközben egy ilyen nyilatkozat nagyvonalúnak hangzik, annál furcsább, hogy csak a csehekrol és a németekrol tesz említést, és meg sem említi a magyarokat, sőt még a szlovákokat sem, akik ebben az Új Svájcban fognak élni. Ebből, és abból, hogy – főleg a románok – megtagadták a kisebbségi egyezmények aláírását, a szövetséges hatalmak elég alapot láthattak volna a bizalmatlanságra, mielőtt nemzetiségek millióit bízzák uralmukra erős és érvényesíthető biztosítékok nélkül, hacsak nem voltak egyes szövetséges hatalmaknak titkos érdekei vagy tervei ...

Kevesebb, mint egy évtized alatt bebizonyosodott, hogy Benes ígéretei üres szavak voltak, és a románok vonakodása a kisebbségekkel való bánásmódra vonatkozó

---

¹⁴⁰ Ugyanott, 150. o. Idézet forrása: *Col. E. M. House and Charles Seymour, editors, WHAT REALLY HAPPENED AT PARIS, The Story of Peace Conference 1918-19 (New York: Scribner, 1921)*, 214. o.

¹⁴¹ Kivonatok forrása: *Charles Wojatsek, FROM TRIANON TO THE FIRST VIENNA ARBITRAL AWARD (Montreal: Institute of Comparative Civilizations, 1980)* és *Edward Chászár, DECISION IN VENNA (Astor, FL: Danubian Press, 1978)*, 187-190. o.

¹⁴² Ugyanott, 191. o.

megszorítások elfogadásával szemben sokkal pontosabban mutatta a jövőt. A kisebbségi ügyek egyik szakértője, Jászi Oszkár, a Károlyi kormány kisebbségügyi minisztere, aki támogatta a helyi autonómiát és Magyarország kisebbségi problémáinak szövetségi alapon történő megoldását, egy látónoki művet írt az 1920-as években, az amerikai Oberlin College politológus professzoraként.

Bár Jászi több művét sokan tekintik magyarellenesnek és a magyar ügy szempontjából sértőnek, vagy legalábbis nem túl kedvezőnek, ahogy azt a következő idézetek is mutatják, a Habsburg Monarchia összeomlásáról írt művének utolsó fejezetében nagyon pontosan foglalja össze az I. Világháború utáni helyzetet Közép-Európában. A monarchiára vonatkozó általános véleményét, amely szerinte az utód-államokra is érvényes, a következő állítása fejezi ki: „A Habsburg birodalom összeomlása egyáltalán nem meglepo; sokkal inkább az a meglepo, hogy a népeknek ez a keveréke, amely a nemzetiségek egymás elleni gyűlöletén és egymás iránti bizalmának hiányán alapult, közös állam-ideál nélkül, ilyen sokáig fennmaradhatott.”¹⁴³

Ugyanúgy a közös ideál hiányát és a kölcsönös gyűlöletet látja az újonnan létrehozott vagy kibovított új államokban is, és figyelmeztet, hogy

bár sok régi irredenta eltunt, helyettük számos új került felszínre, ami veszélyezteti az európai helyzetet, ha az új államok nem alkalmaznak jobb módszereket, mint amilyeneket az öreg Habsburg birodalom használt...

Az újonnan létesült államok ugyanazokkal a veszélyekkel állnak szemben, mint a megdöntött monarchia: túlközpontosítás és eroltetett asszimiláció. A helyi, etnikai, kulturális és gyakran vallási különbségek nem tudnak kifejeződni megfelelő közösségi formában, és az uralkodó nemzetiségek ugyanazokat a politikai és kulturális eszközöket alkalmazzák, amelyeket a németek, magyarok és lengyelek használtak a háború előtt az uralmuk alatt élő népek fölötti hegemóniájuk fenntartására...Néhányan a gyoztes nemzetek közül nem okultak a Habsburg Monarchia tragikus végzetéből, és továbbra is a régi módszereket folytatják a közoktatás és a kormányzás területén. Helyenként a legrosszabb nacionalista láz mérgezi a közhangulatot...

Hatalmas a nacionalizmus és az új irredentizmus veszélye.¹⁴⁴

Sokan úgy vélik, hogy Jászinak nincs igaza, amikor az új rezsimek alatti elnyomást a magyar uralom alatti állítólagos elnyomással hasonlítja össze. De még ha ez igaz is lenne, akkor is ott a lecke: „Vigyázzatok jobban, fiúk! Akarjátok, hogy ugyanaz történjen veletek, mint ami Magyarországgal történt?” Ha Magyarországot kisebbségi politikája miatt darabolták fel, milyen érv szól az ellen, hogy Románia, Szlovákia vagy Szerbia ne jusson ugyanarra a sorsra?

---

¹⁴³ Jászi Oszkár: *THE DISSOLUTION OF THE HABSBURG MONARCHY* (Chicago, The University of Chicago Press, 1929). Magyar fordításban: a SZÁZADUNK Társadalomtudományi Szemlében, 1929 November, 546. o.

¹⁴⁴ Ugyanott, 548. o.

Jászi a Nyugatot is hibáztatja: „Sajnos, a nyugati közvélemény ezt nem eléggé érti. Sokan azt hiszik, hogy a mero jogi pacifizmus és a humanista propaganda elég lesz a győztesek arroganciájának és az áldozatok bosszúvágyának csillapítására.”¹⁴⁵

Jászi véleményét és vádját a Nyugattal szemben bizonyította az a tény, hogy öt-pontos ajánlatát teljesen elvetették¹⁴⁶ azok, akik felelősek voltak ezért a helyzetért, és akik vállalták azt a felelősséget, hogy esetleg helyrehozzák a békeszerződésben elkövetett hibákat. Jászi öt javaslattal zárja művét, amelyek megoldották volna a problémát, ha azokat végrehajtották volna, és ez egyben megszívlelendő intés a jövőre is:

1. határok revíziója minden olyan esetben, ahol homogén nemzeti kisebbségek visszacsatolhatók etnikai nemzettársaikhoz;
2. az etnikai kisebbségek olyan közintézményekbe szervezése, amelyek biztosíthatnák saját kulturális és oktatási létesítményeiket, és amelyeket csak az állam iránt megkövetelhető lojalitás korlátozna;
3. a túl-központosított és bürokratikus államgépezet decentralizálása a helyi önrendelkezés szellemében;
4. a kereskedelmi korlátozások feloldása és a gazdasági és kulturális együttműködés fokozása;
5. az (eredeti szövegben idézett) intoleráns magatartást képviselő polgári és intellektuális nevelés eltörlése.

Végül, Jászi szerint „ha a Népszövetség képtelen keresztül vinni ezeket a radikális változtatásokat, akkor minden jogi és pedagógiai munka hasztalan, és a letunt monarchia káros munkáját más nemzetek viszik majd tovább.”¹⁴⁷

Ma már nyilvánvaló, hogy Jászi prófétai figyelmeztetése reális volt, és, ha idejében figyelmet fordítottak volna rá, akár még a II. Világháború befejeződése után is, akkor ma nem veszélyeztetnék kisebbségi problémák a közép-európai békét, és nem lenne az a hidegháború, amelyben nyugati katonai jelenlét kell ahhoz, hogy Boszniában megszunjön, és ne törjön ki újra a véres háború. Nem is nagy túlzás arra gondolni, hogy még a II. Világháborút is el lehetett volna kerülni, ha azt a nemzetiségi problémát, amely Németország és Lengyelország között a konfliktust okozta a gdanski korridor miatt, más etnikai és kulturális törésvonalak menti feszültség forrásokkal együtt idejében megoldották volna.

Jászi figyelmeztetése tehát rámutat arra, hogy a kisebbségi kérdéseknek nagyonis vannak nemzetközi következményei, és a nemzetközi közösségnek joga, ha nem kötelezettsége, hogy beavatkozzon ezeknek az etnikai konfliktusoknak a megakadályozására.

---

¹⁴⁵ Ugyanott, 549. o.

¹⁴⁶ Bár, mint később még látjuk, a II. Világháború után a kelet-középeurópai tervekért felelős amerikai bizottság tanulmányozta az idézett művet, sajnos, ez sem segített jobb megoldáshoz.

¹⁴⁷ Jászi, 550. o.

Ennyit még az Egyesült Államok is elismert a II. Világháború alatt. A vége felé, amikor a szövetségesek győzelme már elkerülhetetlennek látszott, az Egyesült Államok külügyminisztériuma létesített egy több irodát összefogó közös bizottságot¹⁴⁸ a balkáni és Duna-menti térségben. 1944. május elsején ez a bizottság elkészített és megtárgyalt egy titkos háttér-jelentést „az ellenséges államokról”, köztük Magyarországról.¹⁴⁹ A jelentés szerint:

Az Egyesült Államok nem kötelezi el magát semmilyen konkrét határok mellett ebben a térségben, bár az erovel történt terület-módosításokat ellenzi. Kedvezoen fogadna olyan terület-kiigazításokat, amelyek hozzájárulnának a közép- és délkelet-európai népek közötti barátságosabb viszonyokhoz, és egész Európa békéjéhez és stabilitásához. Magyarország terület-módosítási igényeit, amennyiben azok etnikai szempontokra alapozódnak, kedvezoen kell figyelembe venni, de óvatosan el kell kerülni azt a látszatot, mintha Magyarország jutalmazásban részesülne a szomszédai ellen elkövetett agressziók miatt.¹⁵⁰

A bizottság elmulasztotta figyelembe venni, hogy az állítólagos „agressziók” az igazságtalan és törvénytelen trianoni békeszerződés elleni reakciók voltak. Így Trianon elismert hibáinak és igazságtalanságainak jóvátétele helyett továbbra is elítélni látszanak Magyarországot azért, mert reagált az igazságtalanságokra. A javaslatok általános hangvétele ezzel együtt tisztességesnek és oszintének tunik.

A jelentés ezután részletesen tárgyalja a határok helyzetét valamennyi Magyarországgal szomszédos ország vonatkozásában. 1944. július 26-án készült egy felújított összefoglaló az ajánlásokról. (*Summary of Recommendations, Treatment of Enemy States: Hungary.*) Ez az Összefoglaló megkülönbözteti egyrészt az eroszakos határmódosításokkal szembeni amerikai ellenkezést, (miközben a Bécsi Döntéseket – helytelenül – eroszakosnak tekinti, vagy legalábbis ellenséges erok muvének, annak ellenére, hogy azokat akkor mindkét fél elfogadta), másrészt, anélkül, hogy említést tenne az igazságosságról, a kisebbségek jogairól, vagy a nemzeti önrendelkezés jogáról¹⁵¹, az Összefoglaló azt mondja hogy

az Egyesült Államoknak elvileg támogatnia kell az 1937-es szlovák-magyar határ visszaállítását. A Duna-menti térség békéje és stabilitása érdekében azonban figyelmet kell szentelni Magyarország etnikai igényeinek a magyar Kisalföld

¹⁴⁸ Lásd Romsics Ignác szerkesztő, *WARTIME AMERICAN PLANS FOR A NEW HUNGARY, Documents from the US Department of State, 1942-44* (New York, Columbia University Press, 1992), 256. o. Érdemes megemlíteni, hogy a bizottság saját megfontolásai során Magyarország „politikai rekonstrukcióját, az állandó kormány jellegét” illetoen más források mellett Jászi idézett munkájára, A Habsburg Monarchia Felbomlására is támaszkodott, *Rustem Vambery THE HUNGARIAN PROBLEM, C. A. Macartney HUNGARY AND HER SUCCESSORS*, és A. J. Taylor *THE NABSBURG MONARCHY* címu muvei mellett.

¹⁴⁹ „*Treatment of the Enemy States: Hungary*”. Romsics, 269-280. o. A dokumentum azonosító jele: PWC-151, CAC 142b.

¹⁵⁰ Ugyanott, 271. o.

¹⁵¹ Említésre érdemes az is, hogy a korábbi tárgyalásokon az önrendelkezés kérdését az Atlanti Nyilatkozat 2. pontjának összefüggésében vitatták meg, amely szerint „Nem akarnak látni olyan terület-módosításokat, amelyek nincsenek összhangban az érintett népek szabadon kifejezett kívánságával.” (Ugyanott, 92. o.)

területén. Az Egyesült Államoknak késznek kell lennie arra, hogy ezekre a területi igényekre vonatkozóan kedvezően fogadjon bármilyen megegyezést, amely Csehszlovákia és Magyarország között szabad és közvetlen tárgyalások vagy más békés eljárás útján jön létre.¹⁵²

Az 1944-ben nyáron és ősszel folytatott tárgyalás sorozaton ugyanez ismétlődött meg. Az 1944. szeptember elsejei jegyzőkönyv („*Progress Report*”) megállapítja: „A Duna-menti térség békéjének és stabilitásának érdekében figyelmet kell szentelni Magyarország etnikai követeléseinek...”¹⁵³ Egy keltezetlen titkos tájékoztató („*Briefing Paper*”), amelyet Hull külügyminiszter nyújtott be az Elnökhöz 1944. szeptember 6-án, azt tartalmazza, hogy „Nem tekintjük megváltoztathatatlannak a München előtti határokat, és úgy gondoljuk, hogy bizonyos módosítások kívánatosak a tartós rendezés érdekében.”¹⁵⁴

Így, miközben Magyarországot ellenséges országgént kezelték, még az Egyesült Államok kormánya is elismerte, hogy nemcsak érdemlegesek a magyar területmódosítási igények, hanem a nemzetközi béke és a tartós rendezés is szükségessé teszi, hogy elvállalják ezeket a módosításokat. Ennek ellenére a háború óta eltelt több, mint ötven éven át semmi sem történt a béke ezen feltételeinek helyreállítására, azon kívül, hogy Magyarországra nyomást gyakoroltak, hogy mondjon le bármiféle határmódosítási igényről, sőt, arról a jogáról is, hogy védelmezhesse azokat a magyar nemzetiségűeket, akik a modern Európa legembertelenebb kettős diktatúrája alatt szenvedtek: egyrészt a szovjet stílusú kommunizmustól, másrészt ugyanakkor a sovinszta és fasiszta etnikai elnyomástól.

Megdöbbenő, hogy 1944-ben az Egyesült Államok úgy vélte, hogy a határmódosítások a nemzetközi béke és stabilitás fontos eszközei, és ezzel egyrészt arra céloztak, hogy Trianon hibás döntés volt, amely azért fenyegeti a békét, mert a határok nem követik a nemzeti önrendelkezés elvét, másrészt pedig nem látták a nemzetközi jog semmilyen megsértését abban, hogy átrajzolják a határokat. Ma pedig ugyanaz az Egyesült Államok ragaszkodik a határok sérthetlenségéhez a nemzetközi béke és stabilitás érdekében.

---

¹⁵² Ugyanott, 281. o.

¹⁵³ Ugyanott, 284. o.

¹⁵⁴ „*Department of States Briefing Paper: American Policy toward Hungary.*” Ugyanott, 287. o.

IV. A MEGOLDÁS

Korábbi sikertelen megoldások

Az elobb láttuk a Jászi által javasolt reformok listáját, amellyel nehéz vitába szállni. Mégis, mielőtt elfogadnánk bármilyen javasolt megoldást, azt elobb alaposan felül kell vizsgálnunk, a mögötte álló érvekkel együtt.

Nyilvánvaló, hogy ha a nemzetközi társadalom komolyan veszi az emberi jogoknak az elmúlt fél évszázad alatti alakulását, tenni kell valamit az Európa szívében oshonos több millió ártatlan kisebbségiért, mielőtt újra kitör egy a boszniaihoz hasonló konfliktus. Számos javaslat létezik a trianoni békeszerződés érvénytelenítésére, Ausztria és Magyarország ezer éves határainak visszaállítására, és az akkor létrehozott, azóta szétesett államok felosztására vonatkozó radikális követelésektől a másik ugyancsak szélsőséges megközelítésig, hogy nem kell tenni semmit, csak kivárni amíg a határok „átjárhatók” lesznek.

Vannak olyan minimalisták is, akik csak az egyénnel szembeni egyenlo bánásmódot követelik, és elleneznek minden olyan követelést, amely túlmegy az egyéni emberi jogokon. Ezt az álláspontot a „csak emberi jogokat” címmel lehet összegezni. Ezek az emberek nemcsak naívak, általában a politikai folyamatok és különösen a közép-európai helyzet tekintetében, de hozzáállásuk, úgy látszik, még az 1970-es években lett kobe vésvé. Azóta ugyanis nemzetközi jogi szakértők és tekintélyes megfigyelők részéről komoly elmozdulás történt az autonómia irányába olyan esetekben, ahol a „csak emberi jogokat” megközelítés eredménytelen maradt. A „csak emberi jogokat” megközelítést Hannum a kisebbségi helyzet általa felállított kategorizálásában a 2. szintre teszi, de akarja felismerni, hogy a helyzet mikor követel harmadik vagy magasabb szintu megoldást.¹⁵⁵

Bármely probléma békés megoldása egy politikai megoldás kell legyen. A politikai folyamat lényege az alku. Mindkét félnek egy alku pozícióból kell kiindulnia, hogy a végén megszülethessen a megegyezés. De ha valaki azzal indul, hogy csak egyenlo bánásmódot akar a kisebbségeknek, és azt nem kapja meg, akkor már nincs tér az alkura. Meg vagyok gyoződve arról, hogy ez a magatartás több rosszat hozott, mint jót, mert megadta a másik félnek azt a lehetőséget, hogy visszautasítson bármilyen emberi jogi követelést minden alku nélkül. Bizonyára senki sem óhajt magának ilyen diplomatát saját képviselőre szakszervezeti tárgyalásokon. De ha valaki sokkal radikálisabb követeléssel

---

¹⁵⁵ Lásd a későbbi, 198-200. l. ábjegyzeteket. Meg kell jegyezni, hogy a probléma nem a második szintu megoldás keresése körül van. A probléma ott van, ha egyik vagy mindkét fél megmerevedik, megtagadja az együttműködést más csoportokkal, és konfliktust teremt magán a kisebbségi csoporton belül. Az ilyen megosztott kisebbségnek sokkal kevesebb esélye van jogainak elismertetésére, akár a második szinten is, mintha rugalmasabbak lennének, és együttműködnének a maximális eredmény érdekében.

kezdi, például a régi határok visszaállítását követeli (még ha azt nem is várja el), akkor van lehetőség az alkura, és a folyamat végén elérhető az egyenlo bánásmód biztosítása. Ezzel a stratégiával az a baj, hogy a többség képviselői esetleg ahelyett, hogy leülnének tárgyalni, arra használnák ki, hogy ezt a követelést kiemelve, példaként emlegessék, milyen szélsőségesek és ésszerűtlenek a kisebbségek követelése. Ezért ilyen követeléssel nem szabad előre fellépni, csak a tárgyalás megkezdésekor, és akkor sem nyilvánosan, nehogy utána a sajtójai tartsák árulónak, ha a tárgyalás során ebből az álláspontból visszavonulva kompromisszumra kényszerül.

Még akkor is, ha a „csak emberi jogokat” megközelítés sikeres lenne a törvényhozásban és alkotmányozásban, ismerve a gyakran tébolyig fokozódó magyar-ellenes érzések mélységét a Magyarországot körülvevő országok többségi lakosságának körében, nagyon valószínű, hogy azokat nem tartanák be. A múlt tapasztalatai alapján kétségbe vonható, hogy ez a megközelítés használható lenne. Sőt, esetleg még fokozhatná is attól való félelmüket, hogy a magyarok tényleg ki akarják rúgni őket „szent hazájukból”, a kisebbségek elleni pogromok drámai módon fokozódnának, még több szenvedést okozva a kisebbségeknek.

A két álláspont közötti egyfajta kompromisszumot javasolt Zétényi Zsolt, korábbi parlamenti képviselő és a magyar parlament Jogi Bizottságának volt elnöke. Ő javasolta az Antall kormánynak az úgynevezett arany gyuru megoldást. Zétényi szerint, ha valakinek néhány száz forintért kínálnak egy arany gyurut, az gyanút fogna, és nem venné meg, attól félve, hogy az hamis, lopott, vagy más módon veszélyes lehet. De ha ugyanazt kevéssel a tisztességes piaci ár alatt kínálják, akkor az ember kevésbé gyanakszik, és esetleg hajlandó alkunak állni.

Hasonlóképpen, Zétényi szerint azok a feltétel nélküli nyilatkozatok, amelyeket az Antall kormány, majd utána a Horn kormány tett, hogy nem kívánunk semmilyen határmódosítást, hamis vagy veszélyes taktikának tunhet még egy normális ember szemében is, nem is beszélve egy paranoiásról, mert egy ésszerűen gondolkodó ember nem mondana le önként egy terület iránti jogáról, ha csak nem valamilyen hátsó szándék, vagy más végso indíték állna mögötte. Az az Alapszerződés, amelyet Magyarország írt alá Romániával (majd utána Ukrajnával és Szlovákiával is) néhány nyugati ország, köztük az Egyesült államok sürgetésére, az említett arany gyuru esete: Magyarország, nyilvánvaló nyugati nyomás hatására, anélkül adott garanciát a határokra, hogy a magyar kisebbségek gyakorlatilag bármit is kaptak volna ennek ellenében. Így, Zétényi elmélete szerint, Magyarország paranoid szomszédai ezt csaljának és veszélyesnek vehették. Az eredmény: a magyarok helyzete Romániában (legalábbis a szerződés utáni első választásokig), Szlovákiában és a Kárpátalján¹⁵⁶ rosszabb lett, mint amilyen a szerződések aláírása előtt volt.

Ami a szerbeket illeti, akik elszenveték a véres boszniai konfliktust, és ezért az ember azt hinné, hogy csökkenhetett volna a sovinizmusuk, a Milosevics által vezetett

---

¹⁵⁶ Kárpátalját a trianoni békeszerződés eredetileg Csehszlovákiának juttatta, ahol 1938. október 9-én autonóm terület lett. A II. Világháború után a Szovjetunióhoz csatolták, majd annak összeomlása után Ukrajnáé lett.

kommunista-barát Szocialist Párt az 1997. szeptemberi parlamenti választáson elveszítette többségét. Ahelyett azonban, hogy demokratikusabb pártok vették volna át a helyüket, az AP jelentése szerint¹⁵⁷ „a Seselj vajda által vezetett Nyugat-ellenes Radikális Párt jelentősen előretörve, 82 mandátumot szerezve meg a 250-ból”, másodikként a 110 mandátumot szerzett Szocialista Párt mögött. Seselj, „a Radikális Párt heves «Szerbia a szerbeké» retorikájáról híres vezetője” így második lett Milosevics kijelölt utódja mögött az elnökségért folytatott versenyben, a választás megismétlését követelve. Vuk Draskovics demokrácia-párti eroi, a Megújulási Mozgalom, 46 helyet kaptak, kevesebb, mint 20%-ot, az elnökválasztáson pedig Draskovics a szavazatok 21 százalékával a harmadik lett. Így Szerbia lakosságának 80 százaléka Milosevics sovinizta és kommunista Szocialista Pártjára és az ultra-nacionalista Radikális Pártra szavazott. A „Szerbia a szerbeké” jelszó annak a tovább folytatódó etnikai tisztogatásnak a jelmondata, amely kétségen kívül ismét a Szerbiában élő magyarok ellen fordul majd, mielőtt rendeződtek a konfliktusok Boszniában és Koszovóban.¹⁵⁸

Ahogy korábban már jeleztük, az informális nemzetközi nyomásnak sincsen hatása a régióban. 1989-ben az ENSZ emberi jogi bizottsága elfogadott egy svéd tervezetet, amelyet hat további állam is támogatott, hogy küldjenek egy különleges megbízottat Romániába, az emberi jogok helyzetének vizsgálatára. A határozatot 21 szavazattal elfogadták, 7 ellenszavazat és 10 tartózkodás mellett. Mégsem történt semmilyen lépés ezt követően az ENSZ részéről az emberi jogok elleni törvénysértések orvoslására Romániában. Nem csillapította a radikális kisebbségi politikát sem a legnagyobb kedvezmény státuszának megvonása Amerika részéről, sem a NATO-hoz való csatlakozás, sem Romániában, sem Szlovákiában. Minden ésszerű elvárás ellenére, még az a fenyegetés sem segített, hogy néhány szerb vezető ellen pert akartak indítani a Boszniában etnikai tisztogatás céljával az ártatlan lakosság ellen elkövetett atrocitások és háborús bűnök miatt.

A rendszerváltozás sem segített a kisebbségeken. A *New York Times* 1990 márciusában bukaresti tudósítótól származó két cikkében¹⁵⁹ dokumentálta, hogy a magyar-ellenes magatartás olyan mély gyökeret eresztett Románia lakosságában, különösen azoknak a románoknak a körében, akiket főleg Ceausescu alatt tömegesen telepítettek át Erdélybe Románia más területeiről, hogy megváltoztassák a magyarok által lakott városok és vidékek etnikai egyensúlyát, hogy a helyzet a rettegett diktátor, Ceausescu eltávolítása után is ugyanolyan maradt.

Szlovákiában még ennél is nagyobb változásnak lehetünk tanúi, amikor Csehszlovákia kettészakadt, és a csehektől elszakadva Szlovákia megalapította saját köztársaságát. A magyar kisebbség helyzete ezzel a változással csak még rosszabbra fordult. A csehek

---

¹⁵⁷ Albany *TIMES UNION*, Sep. 26, 1997.

¹⁵⁸ Ez a jóslat azóta sajnos be is bizonyosodott. – Ford.

¹⁵⁹ Celestin Bohlen, „The Romanian Revolution is Over, It's Back to Old Hatreds in Transylvania”, *NEW YORK TIMES*, March 21, 1990. A riport a korábban jelentős magyar lakosságú Kolozsvárról tudósít, amely Erdély Fővárosának tekinthető, és amely ma a radikális románok uralma alatt áll; John Kifner, „Fighting Abates in Transylvania but Not the Anger”, *NEW YORK TIMES*, March 27, 1990. A riport egy másik magyar lakosságú városból, Marosvásárhelyről tudósít.

legalább mérsékeltek voltak, de most, a nemrég aláírt alapszerződés ellenére, a helyzet napról napra romlik, ahogy még látni fogjuk. A baj forrása mélyebb és összetettebb.

Szerbiában az 1997-es választások a kisebbségi kapcsolatokban sem hoztak kedvező változást: a szerb nacionalizmus éppen olyan erős és veszélyes, mint akkor, amikor Ferdinánd trónörökösét megölték, vagy amikor a trianoni békeszerződés létrehozta Nagy-Jugoszláviát. Sajnos a boszniai tuzfészek hatástalanítására tett jelenlegi erőfeszítések is arra utalnak, hogy a nyugati vezetők, Clinton elnökkel együtt, még mindig nem figyelnek oda a szerb nacionalizmusra. Ha jobban tudatában lettek volna a politikai kultúra jelentőségének, a boszniai konfliktust meg lehetett volna elozni, és a világ ma sokkal békésebb lenne.

Sokan abban reménykednek, hogy a határok átjárhatósága végül meg fogja oldani a kérdést. Az elmélet szerint a határok átlépése végül éppen olyan könnyű és mindennapos lesz majd, mint mondjuk az egykori esküdt ellenségek, a németek és franciák közötti határon ma. De ez az elvárás azért irreális, mert a Kárpát-medence nemzetiségeinek többsége nacionalista tébolyában ezt soha nem fogja lehetővé tenni, mert a tömegek olyan agymosást kaptak saját értelmiségüktől, tanítóktól, ortodox papságtól, újságoktól és politikusoktól, hogy a határok átjárhatósága végül szuverenitásuk feladásához és a magyar uralom visszaállításához vezetne. De még ha lehetséges is lenne a határok átjárhatósága, a többség magatartásának gyökeres változása nélkül az sem szüntetné meg a kisebbségekkel szembeni diszkriminációt és üldöztetést. Csupán megkönnyítené, hogy a magyarok otthagyják szülőföldjüket és átjöjjenek Magyarországra. Ezt azonban oknyilván nem is akarják, és erre nem is szabad kényszeríteni őket.

Egy nem publikált tanulmányban¹⁶⁰ Sebestyén-Teleki István adatokkal bizonyítja, hogy még azokban a nyugati országokban sem szűnt meg a kisebbségi kérdés, ahol a határok már „átjárhatóak”, például a svájci Jura kantonban, a kanadai Quebec tartományban, a spanyolországi Baszk-földön, valamint Írországban. Ezért azzal érvel, hogy a magyar kormánynak a „határok átjárhatóságát” célzó stratégiája csupán megtévesztő látszat, amellyel azt titkolja, hogy nem képes és nem is akar megbirkózni azokkal a kisebbségi problémákkal, amelyek több millió magyart érintenek, akikért Antall miniszterelnök felelősséget érzett, amikor kijelentette, hogy 15 millió magyar miniszterelnökének tekinti magát, amibe beletartozik minden magyar, nemcsak a Kárpát-medencén belül, hanem az egész Nyugaton, Ausztriától Ausztráliáig.

A legradikálisabb javaslat az lenne, hogy a Trianonban elkövetett hibát jóvátéve, állítsák vissza a régi határokat. Ezzel radikális szerbek, románok, szlovákok, sőt ukránok tömegeit csatolnák Magyarországhoz. Jogi, és talán morális szempontból is jól lehetne érvelni azzal, hogy ha Trianon igazságtalan volt, mint ahogy valóban az volt, akkor azt jóvátenni, és igazságot teremteni úgy lehetne, hogy állítsák vissza a régi, ezer éves határokat. Egy tökéletes világban ez lenne a tökéletes megoldás: egy osztrák uralomtól független Nagy-Magyarországon a Szent Korona uralma alatt minden nép egyenlő partnernek számíthatna, egyenlő jogokkal. Elvileg egy Nagy-Magyarországon belül a

---

¹⁶⁰ Sebestyén-Teleki István: „Mi, Magunk! Az önrendelkezés trendjei a nyugati demokráciákban” (Zürich, 1993.)

Szent Korona eszméje minden kisebbségre kiterjesztené védelmét, és ezzel egycsapásra megoldódna a kisebbségi kérdés, hacsak a demagógok nem szítanának továbbra is magyarellenes érzelmeket a kisebbségek soraiban.

Másrészt, az utódállamok, beleértve Romániát is, amelyet Wilson elnök „osi szuverenitás”-nak nevezett¹⁶¹, és amely teljes függetlenségét csak 1878-ban a Berlini Kongresszuson nyerte el, nem elég régiak ahhoz, hogy kialakíthatták volna saját nyugati stílusú közös jelképeiket állampolgáraik védelmezőjeként, mint a magyar Szent Korona. A nyugati stílusú Korona fogalma helyett nyers sovinizmust tudnak felmutatni, és a gyűlöletet minden „idegennel” szemben, aki „az o földjükön” lakik, kiérdemelve ezzel a „balkáni” jelzot. Ráadásul hiányzik náluk a nemzetépítéshez szükséges évszázados tapasztalat is. Egyik napról a másikra akarják kialakítani saját szukkörü, kizárólagos nemzetállamukat, eroszakkal és a nemzetiségek eroltetett beolvasztásával.

Éppen ezért a mai körülmények között a Trianon elotti határokhoz való visszatérés csak a Trianonban elkövetett hibákat ismételné meg, fordított módon. Figyelmen kívül hagyná a területen lakosságának etnikai és kulturális sokféleségét, és még inkább a lakosság jelentos részének jelenlegi idegenellenes tébolyát, ezzel olyan sok-nemzetiségu magyar államot hozna létre, amelyet keresztül-kasul szabdalnának jelentos törésvonalak.

Még az elismert magyar történész és szerzo, Raffay Erno is elismeri, hogy a „Mindent vissza!” régi jelszó ma már nem muködne, tekintettel az elmúlt hetvenöt év alatt végbement számos változásra. A legfontosabb és legtragikusabb változás az érzelmekek, foleg a gyűlölet felkorbácsolása volt minden ellen, ami idegen. Ez annak a néhány felelötlen politikusnak köszönhető, akik a Trianon elott állítólag a magyarok által elnyomott kisebbségek, mint a románok, szerbek és szlovákok kisebbségi jogainak védelmezőiként léptek fel. A másik jelentos nehézséget a lakosság összetételének megváltozása jelentené, amely a hivatalosan támogatott, sot gyakran eroszakos lakosságcsere eredménye: a magyarokat a Regátba küldték, a regáti románokat pedig arra ösztönözték, hogy költözzenek át Erdélybe, ezzel felhívítva a nemzetiségek közötti arányt a románok javára.

Meg kell jegyezni azonban, hogy legtöbbször azok közül, akik Magyarország hagyományos határait követelik vissza, egy olyan elv mellett állnak síkra, amelyet olyan országok, mint Nagybritannia, még mindig tiszteletben tartanak. Anglia néhány éve még harcba is ment a gyakorlati hasznot nem jelento Falkland Szigetek védelmében, azért mert azok a Korona területéhez tartoznak. Myers szerint¹⁶² a Korona nyugati koncepciója magában foglalja a területi integritást is. E szerint az érvelés szerint a Korona szenved veszteséget, ha elveszíti területét. Magyarországon ehhez hasonló a Korona fogalma, amely szintén magában foglalta „a Szent Korona országainak” területi integritását.¹⁶³

Amennyiben hajlandók vagyunk kevesebbel is beérni, mint Magyarország történelmi területe, az még nem jelenti azt, hogy feladnánk a régi határokat és a Magyar Korona

---

¹⁶¹ Lásd a korábbi 139. sz. lábjegyzetet.

¹⁶² Lásd a korábbi 74. sz. lábjegyzetet.

¹⁶³ Kocsis, 142. o.

területeit. Ez csak annyit jelent, hogy tere van a kompromisszumnak. Ha a világpolitika irányítói úgy döntenének, hogy a magyar népnek megadnák azt a lehetőséget, hogy szavazhat a hagyományos etnikai szigetekhez igazodó határok mellett, visszacsatolva annyi magyart, amennyit csak lehet, miközben a nemzeti önrendelkezés igazi értelmében megtartana annyi románt, szerbet és szlovákot a saját jelenlegi államában saját testvéreikkel együtt, amennyit csak lehet, a II. Világháború alatti két bécsi döntés szerinti határok figyelembe vételével, a magyarok valószínűleg elfogadnák ezt egy népszavazáson, mint Magyarország végleges határaiként.

Az 1938. október 26-i első bécsi döntésen Csehszlovákia ahelyett, hogy megengedett volna egy népszavazást a határ kérdésében, Olaszország és Németország választottbírói döntését fogadta el a vitatott területet illetően, amely Csehszlovákia magyarok által lakott területeit visszajuttatta Magyarországnak.¹⁶⁴ A második bécsi döntést Románia rovására Hitler rendelte el, a román Károly király kérésére¹⁶⁵, anélkül, hogy bármelyik félnek szava lehetett volna a részleteket illetően. Valójában az „óvatos magyarokat”, Teleki miniszterelnökkel együtt, annyira „aggasztotta” Hitler döntése, hogy gondolkodtak azon, hogy egyáltalán elfogadják-e ezt a döntést. Csehszlovákia és Románia részéről a két bécsi döntés úgy volt értelmezhető, hogy azzal, hogy Németországot kérték fel döntobírónak, önként lemondtak a magyarok lakta területekről Magyarországra javára. Említésre méltó, hogy a bécsi döntéseket később úgy hatálytalanították, hogy lehetőséget sem adtak annak a bizonyítására, hogy azok a módosítások elősegítették volna a békét a térségben. Ezért nem lehet megbocsátani a Szövetségeseknek, hogy a háború után a párizsi békeszerződésben ezeket a területeket visszaadták a háború előtti tulajdonosaiknak.

Egy ilyen határmódosítás jól hangzik, de amíg a háború után nemcsak lehetséges volt, hanem megtörtént tény, ma már rendkívüli nyomás kellene a nemzetközi társadalom részéről ahhoz, hogy eroszak nélkül meg lehessen valósítani. Az is tény, hogy az etnikai csoportok keveredése századokon át olyan szabálytalan alakzatot eredményezett, hogy lehetetlen volna hatékony határokat kialakítani több tízezer, vagy talán több százezer emberre kiterjedő lakosságcsere nélkül, ami olyan emberi nyomort és szenvedést okozna, amelyet a politikusok és államférfiak azelőtt sem szívesen láttak. Ezek az emberek már éppen eleget szenvedtek, ezért a múlt hibáinak bármiféle orvoslása annyira fájdalommentes kell legyen, amennyire csak lehetséges.

Egy másik lehetséges megoldás a leszakadás: független szuverén egységek létrehozása, bármely szomszédos országhoz való csatlakozás nélkül. Ennek a megoldásnak a támogatói azzal érvelnek, hogy miután adva van egy olyan intoleráns többség, amely diktatúrát és eroszakos beolvasztást gyakorol, ez lenne az egyetlen hatásos megoldás. A fennálló nemzetközi jogi struktúra miatt azonban nagyon csekély az esély ennek

---

¹⁶⁴ V.ö.: *Montgomery*, 120-121. o.; valamint *Charles Wojatsek, FROM TRIANON TO THE FIRST VIENNA ARBITRAL AWARD (Montreal, Institute of Comparative Civilizations, 1980)* és *Edward Chászár, DECISION IN VIENNA, (Astor, FL, Danubian Press, 1978.)*

¹⁶⁵ A Tengely hatalmak 1940. augusztus 28-i konferenciája után Németország és Olaszország vezetői úgy határoztak, hogy Erdélynek kevesebb, mint a felét adják vissza Magyarországnak, többnyire az etnikai választóvonalakat követve., ahogy az első bécsi döntésen meg is tették. V.ö.: *Montgomery*, 139-140. o.

véghezvitelére eroszak nélkül. Legalábbis ez a tapasztalat vonható le a boszniai és koszovói eseményekből.

Sebestyén-Teleki István eddig még nem közölt tanulmányát Arend Lijphart-tól vett idézettel kezdi: „A szeparatista folyamatok közben fellépo eroszakot nem a szeparatista törekvések okozzák, hanem az azok megakadályozására tett erofeszítések.”¹⁶⁶ Bár ez a megállapítás túlságosan leegyszerusíti a folyamatot, és az ember nem kedveli sem ezt a logikát, sem az eroszakot, annyi mégis igaz, hogy „ketto kell a tánchoz”. A törvényellenes terrorcselekmények túlságosan is gyakran csupán az erotlenek válasza az eroszakos, elnyomó többség által gyakorolt és törvényesnek tekintett vagy törvényesített eroszakkal szemben. Ezzel nem a terrorizmust akarjuk igazolni, csupán arra akarunk rámutatni, hogy gyakran nem igazságos az eroszakért csak az egyik felet vádolni. Amikor a terrort elítéljük, akkor egyformán el kell ítélni annak mind a hivatalos, mind a nem-hivatalos formáját.

Az etnikai eroszak keletkezése nagyon összetett. A folyamat (és a konfliktus) általában azzal kezdodik, hogy olyan aszimmetrikus helyzet alakul ki, ahol egy intoleráns etnikai, vallási, kulturális vagy gazdasági többség arra szánja el magát, hogy egy kisebbséget beolvaszt, és bizonyos jogokat megtagad tölük. A kisebbség általában eloször úgy reagál, hogy követeli jogainak törvény és alkotmány általi védelmét. Ha az nem sikerül, akkor a következő lépés a törvényes autonómia követelése. A háború utáni világ amerikai tervezoi tanácskozásaik során az autonómiát gyakran napirendre tuzték, és úgy tekintették, mint egy alternatív megoldást a határok módosítása helyett.¹⁶⁷ Bár ezt a javaslatot gyakran az a kritika érte, hogy nem egészen kielégítő, az elvet mégis kedvezoen fogadták, remélve, hogy muködik majd. Az a nézet alakult ki, hogy „az autonómiát valószínűleg csak külsö nyomással lehetne fenntartani”.¹⁶⁸ Esetleg mégis sokkal jobb lett volna, mint a jelenlegi, hatásos külsö nyomás nélküli helyzet.

Amikor a kisebbségi autonómia valamilyen formájára vonatkozó követelés, beleértve a nemzetközi közösséghez intézett folyamodványokat is, csak az elnyomás fokozódásához vezet, egyenlo jogok és egyenlo bánásmód helyett, a követelés szeparatizmusba csap át, majd végül gyakran eroszakos cselekményekbe, amikor a békés eszközök kudarcot vallanak, és az elnyomás folytatódik. Az eroszak, akárcsak a háború, olyan eszköz, amelyhez akkor szoktak fordulni, ha más eszközök nem segítenek. Ezért, mielőtt a helyzetet megítéljük, és bármelyik felet elítéljük, elobb fel kell tenni a kérdést: jogos volt-e a követelés, vagy jogtalan. A modern világban mind a tisztességes és egyenlo bánásmód iránti igényt, mind az eroszakos beolvasztással szembeni ellenállást alapvetö emberi jognak tekintik. Ezért ilyenkor az elnyomót kell elítélni, és szükség esetén békés nemzetközi beavatkozással is rávenni arra, hogy biztosítsa legalább az egyenlo elbánást és az egyenlo kulturális jogokat.

Az önrendelkezés fogalma a nemzetközi jogban:

---

¹⁶⁶ Sebestyén-Teleki, 1. o.

¹⁶⁷ Lásd: Romsics, 131. és azt követö oldalak, pl. 149-160, stb.

¹⁶⁸ Ugyanott, 167. o.

újabb fejlemények

Az emberi jogok és az önrendelkezés fogalmainak kialakulását jól illusztrálja Hurst Hannum, aki a *FOREIGN AFFAIRS* egyik számában összefoglalja a nemzeti önrendelkezésre vonatkozó fogalmak és javaslatok jelenlegi állását, és néhány nagyon ésszerű javaslatot is tesz. Hannum szerint „az önrendelkezésnek az emberekre kell vonatkoznia, nem a területre”.¹⁶⁹

Az elszakadás jogát Grotius szabályai alapján a nemzetközi jog mindig is megengedte, de néhány fontos újabb fejlemény is történt, amelyről az önrendelkezés, az autonómia és az elszakadás kérdéseivel foglalkozó nemzetközi jogi szakértők írnak a legújabb szakirodalomban.

A szuverén államok közötti jogszerű és békés területcsere feltételeként Grotius két népszavazást ír elő: egyet az anyaországban, és egyet az elszakadás tárgyát képező területen. Grotius csak egy esetben ad felmentést a különváláshoz szükséges népszavazások alól:

Különleges, vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet esetén az egyik rész önmaga is más kezébe adhatja át a saját maga fölötti felségjogot a teljes népesség beleegyezése nélkül, mert feltételezhetjük, hogy ezt a jogot fenntartotta magának, amikor a civil társadalom megalakult.¹⁷⁰

Más szóval, Grotius hitt a Társadalmi Szerződés elméletében, és feltételezte, hogy az emberek átruházhatják saját szabadságuk egy részét, amelyre a polgári társadalomnak szüksége van, de nem adtak, és nem is adhattak másnak felhatalmazást arra, hogy mint csoportot, elnyomják őket egy civil társadalomban.

Az elszakadás területi indokolására Grotius három esetet említ:

1. Egy terület visszavonhatatlanul elveszíthető, ha azt elhagyják¹⁷¹, vagy
2. Hódítás útján, bár itt megjegyzi, hogy „erovel szerzett felségjog erovel meg is dönthető”.¹⁷²
3. Végül: „Az a fél, amelyik jogos harcot vívott, meg kell kapja azt, amiért harcolt, és kárpótlást kell kapjon veszteségeiért és költségeiért, de semmi sem juttatható neki büntetés címén, mert az további gyűlöletet szít.”¹⁷³

Ez azt jelenti, hogy egy ország területe megszerzhető háborúval, és vissza is hódítható egy újabb háborúval, de nem adható át más országnak békeszerződés révén, büntetésként, mint ahogy ez Trianonban történt az I. Világháború után.

---

¹⁶⁹ Hurst Hannum: „The Spencer of Secession”, *FOREIGN AFFAIRS* (March-April, 1998), 15. o.

¹⁷⁰ Grotius, 3, XX, 5.

¹⁷¹ Ugyanott, 2, IV, 4.

¹⁷² Ugyanott, 2, IV, 14.

¹⁷³ Ugyanott, 3, XX, 11.

A nemzetközi jogi szakértok gondolkodásmódjában két területen történt újabb fejlődés. Egyrészt, a legújabb irodalomban az elszakadásra vonatkozóan két külön megközelítés és érvelés alakult ki: az emberi jogi megközelítés, és a területi megközelítés. Míg a területi megközelítés kizárólag csak az elszakadással foglalkozik, az emberi jogok megközelítés hívei élesebb megkülönböztetést tesznek az önrendelkezés két formája, az autonómia és az elszakadás között.

Nézzük eloször az emberi jogokkal történő érvelést. Az emberi jogi megközelítés szerint a megszerezni kívánt önrendelkezési jogot, akár autonómiáról, akár elszakadásról van szó, bizonyos kisebbségek emberi jogainak tömeges megsértése alapozza meg. Ha ez a jogsértés egy bizonyos szintet elér, a kisebbség a nemzeti önrendelkezés nevében igényt tarthat autonómiára, sőt, a jelenlegi államtól való elszakadásra. Az Amerikai Egyesült Államok létrejötté jó példa erre. Amikor a telepések azt tapasztalták, hogy az őket ért jogsértések elviselhetetlen szintre emelkedtek, kibocsátották a forradalmi Függetlenségi Nyilatkozatot.

Századokon át a tekintélyelvű államhatalom volt az uralkodó gyakorlat, egészen addig, amíg az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatban az önrendelkezést Istentől kapott jognak nem nyilvánították, és sikeresen ki nem harcolták az amerikai Függetlenségi Háborúban, amelyet maguk az amerikaiak Amerikai Forradalomnak neveznek. A konfliktus az „angolok jogaiért” folytatott küzdelemmel indult, majd a Nyilatkozat magában foglalta mind a nép kollektív jogait, mind az egyes személyek Isten adta jogait. A politológus Woodrow Wilson elnök a nemzeti önrendelkezés fogalmát szintén a személyes szabadság természetén felül álló fogalmára¹⁷⁴ alapozta, de megállapításaiban „ön-kormányzásról” beszélt, vagy arról, hogy „minden népnek joga van arra, hogy megválassza azt a felségjogot, amely alatt élni akar”.¹⁷⁵ Így a nyomaték a „nép” szóra került. A Kongresszushoz intézett egyik beszédében Wilson elnök azt mondta, hogy „sehol sem létezik olyan jog, amely megengedné, hogy az embereket egyik felség hatalomtól a másikba adják át, mintha csak tulajdon tárgyát képeznék”.¹⁷⁶ Ezáltal Trianon, ahol emberek millióit adták át egyetlen tollvonással egyik szuverén hatalomból a másikba, kitűnő példája a sajátos területi sérelemnek, megszegve a mind Grotius, mind Wilson által lefektetett szabályokat és normákat. De erről majd később tárgyalunk.

Más nehézségek tovább komplikálják az önrendelkezési jog kérdését.

Bár a „nép” személyekből tevődik össze, és az Amerikai Forradalmat a telepések, mint nép vívták, a nyomaték eltolódása a személyes jogokról a csoport-jogokra jelentősen gyengítette a fogalmat, minthogy az egyének igényt tarthatnak Isten-adta, sérthetetlen jogaikra az elnyomó állammal szemben, de a csoportnak nem volt ilyen természet feletti vagy vallási jellegű igénye. Habár a személyes méltóságot ma is elismerik, és legalábbis

---

¹⁷⁴ Michla Pomerance, „The United States and Self-Determination: Perspectives of the Wilsonian Conception”, *AMERICAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW*, Vol. 70, 1976, 1-2. o.

¹⁷⁵ Ugyanott

¹⁷⁶ 64. kongresszusi jegyzőkönyv, 1741-42 (1917, Wilson elnök beszéde az Amerikai Szenátushoz). Idézet forrása: Eric Kolodner, „The Future of the Right to Self-Determination”, *CONNECTICUT JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW*, Vol. 10, 155. o.

színlag, hivatkoznak is rá is, mint az emberi jogok alapjára, a nemzetközi értékelésekben sokkal kisebb súllyal bír, mint a szuverén állam jogai. Csak az utóbbi mintegy tíz évben kezdték a kollektív jogokat elismerni a szakértők és néhány nemzetközi szervezet. Azt már természetesen kevesen hajlandók beismerni, hogy a szuverén állam nemes fogalma mögött a gyakorlatban esendo emberek, politikusok és tisztviselők állnak, akiket azt várják el, hogy a többség akarátát hajtsák végre, akkor is, ha az teljesen meggondolatlan. Ezek gyakran nem érdemlik ki azt a megbecsülést és hatalmat, amelyet a szuverén államok és kormányok élveznek.

Az önrendelkezés ügyét tovább gyengítette az, hogy amikor a csoportok jogai kerülnek szóba, a szakértők, politikusok és államférfiak nem tudnak megegyezni még a fogalom olyan öszetevoinek meghatározásában sem, mint hogy az „ön-” milyen „nép”-re vagy „kisebbség”-re vonatkozzon, amint azt nemrég több szerző is jelezte.¹⁷⁷ Eloször is, a legtöbb szakérto egyetért abban, hogy a frissen érkezett bevándorlók vagy menekültek nem tekintendők olyan népeknek, amelynek joga lehet az önrendelkezésre. Továbbá, a nép fogalma többet jelent, mint a személyek egy csoportját, és a csoport nem olyan egyértelmű metafizikai fogalom, mint a személy.

A kisebbségi csoport fogalmára több definíciót is javasoltak. Eloször is, a kifejezés főleg egy számszeru arányt jelez: bármely csoport, amelynek létszáma kevesebb, mint 50%, kisebbségnek tekinthető. Ennek ellenére, a legfrissebb szociálpolitikai irodalomban a kifejezést gyakran az elnyomottság állapotára alkalmazzák, tekintet nélkül a számszeru arányra. Ily módon gyakran kisebbségnek tekintették a Burundiban élő nagy létszámú Hutu törzset, amelyet a jelenleg éppen hatalmon lévő kisebb Tutsi nép nyom el, vagy Dél-Afrika hatalmas fekete népességét, amelyet az apartheid fehér kisebbség tartott elnyomás alatt.¹⁷⁸

Voltak ugyan próbálkozások arra, hogy meghatározzák a kisebbség kifejezés definícióját, mint például az ENSZ diszkrimináció elleni és kisebbség védelmi albizottságának kísérlete 1984-ben, de azok annyira ellentmondásosnak bizonyultak, hogy a fent említett albizottság felettes szervezete, az ENSZ emberi jogi bizottsága 1986-ban „elhalasztotta a definíció további vitatását, és folytatta a nyilatkozat tervezet lényegi pontjainak kidolgozását”¹⁷⁹, anélkül, hogy tisztázták volna, kik is képezik a nyilatkozat tárgyát. Az ellentmondásos definíció úgy szólt, hogy kisebbségnek számít

egy állam polgárainak olyan csoportja, amely számszeruen kisebbségben van, nincs uralkodó helyzetben az adott államban, etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságaiban különbözik a többségi lakosságtól, rendelkezik az egymás közötti szolidaritás érzelmével, az együttes fennmaradás szándéka motiválja, legalább

---

¹⁷⁷ Pl. Promenace, ugyanott, 21-23. o. Promenace feltesz egy érdekes kérdést: „Milyen úton képviselte a Masaryk-Benes bizottság Csehszlovákia népét?” (21. o.) Természetesen ilyen képviselőt nehézkes lett volna, mivel akkor, amikor a Csehszlovák nép nevében léptek fel, még nem is létezett Csehszlovákia, és, ahogy tudjuk, a szlovák nép mást akart, mint a cseh nép, vagy a magyar.

¹⁷⁸ Jan Robertson, *SOCIOLOGY* (New York, Worth Publishers, 1977), 286-287. o.

¹⁷⁹ Hannum, 60-61. o.

hallgatólagosan, és az a célja, hogy tényleges és jogi egyenlőségre jusson a többséggel.¹⁸⁰

Hannum idézi Sigler definícióját is,

amely különlegesen áll hozzá kisebbségi jogok kérdéséhez: kisebbségnek tekinthető „olyan emberek bármely csoportja, akik a lakosság jókora részeként előítéleteknek vagy megkülönböztetésnek vannak kitéve, vagy akik jogfosztottságuk miatt az állam pozitív segítségére szorulnak. A kisebbség általános jellemzője az, hogy tartósan nincsenek domináns helyzetben politikai, társadalmi és kulturális ügyekben.”¹⁸¹

Ian Robertson négy szerző álláspontjait összegezve az alábbi kritériumokat sorolja fel a kisebbségi státusz megalapozására: (1) „Egy kisebbségi csoport tagjai különféle hátrányokat szenvednek egy másik csoport kezétől”; (2) „A kisebbség társadalmilag érzékelhető, jelentős csoportos sajátosságokkal azonosítható”; (3) „A kisebbség egy öntudatos csoport, erős «egy-ség» tudattal”; (4) „Az emberek általában nem önszántukból lesznek egy kisebbségi csoport tagjai, hanem beleszületnek abba”; (5) Egy kisebbségi csoport tagjai eloszeretettel vagy kényszerből általában a csoporton belül kötnek házasságot.”¹⁸²

Általánosságban a fenti definíciókból bármelyik kielégítő lenne, de politikai okokból kívánatosnak tűnik, hogy a fogalom pontosan meghatározatlan maradjon, mert akkor azok a szuverén kormányok, akiknek a kisebbség fogalmát meg kellene határozniuk, könnyebben sérthetik meg a kisebbségi jogokat, és kerülhetik el a szankciókat. Ezért mind a mai napig nincs a láthatáron semmilyen hivatalos definíció, és a védelmező beszéd többnyire mero propaganda, minden reális eszköz nélkül...

Sokkal kevesebb gond lenne a definícióval, ha a kisebbségi csoport helyett az egyént tekintenénk a jogok letéteményesének. De ez nem lenne praktikus a politikai közösségekben, minthogy az egyéni önrendelkezés anarchiához vezethetne. Még a csoportok is, amelyeknek van önrendelkezési joguk, félelmet látszanak kelteni sok államférfi szemében. A *Reuters* hírügynökség szerint: „A nagyhatalmak attól félnek, hogy ha függetlenséget adnának Koszovónak, akkor az hasonló követelések katasztrofális láncreakcióját indítaná el a Balkánon a térségben élő elégedetlen kisebbségek, főleg a Macedóniában élő albánok részéről.”¹⁸³

Indokolt ez a félelem? Ved P. Nanda megemlíti, hogy több megfigyelő is láthatólag „attól fél, hogy a különféle nacionalista etnikai csoportok elszakadási követelései nehezíteni fogják a fennálló törekeny nemzetközi rendet... és az önrendelkezés körének szoros behatárolását teszik majd szükségessé, hogy szabályozhatók, ellenőrizhetők és

¹⁸⁰ Hannum, 60-61. o. Idézet az ENSZ ECN.4/Sub.2/1985/31 & Cor.1 (1985) jelu dokumentumából.

¹⁸¹ J. A. Sigler, *MINORITY RIGHTS, A Comparative Analysis* (Westport, CT, Greenwood Press, 1983). Hannum a 61. oldalon idézi.

¹⁸² Robertson, 286. o.

¹⁸³ Jovan Kovacic 1998. június 25-i *Reuters* riportja

minimalizálhatók legyenek annak káros következményei”.¹⁸⁴ Etzionit nevezi meg az egyik ilyen íróként, aki elvben ellenzi az autonómiát.¹⁸⁵ Ahelyett azonban, hogy vitába szállna Etzionival, Nanda kikerüli a választ, és annyival intézi el Etzioni elméletét, hogy „lehet vitatkozni arról, hogy ez a feltételezés továbbra sincs bizonyítva, és nem tekinthető érvényesnek.” Ezért tanulmányát arra összpontosítja, hogy „tanulmányozza azt a mechanizmust, amellyel mindezek a [kisebbségi] követelések békésen követhetők és megoldhatók.”

Eric Kolodner, aki szerint Etzioni érvei az önrendelkezés fogalmára nagyon szűk betekintést adnak,¹⁸⁶ sokkal hatásosabban közelíti meg a kérdést. Különbséget tesz belső és külső önrendelkezés között. Érvelése szerint Etzioni félelme érvényes lehet ugyan a külső önrendelkezés egyes eseteire, de nem a belső önrendelkezésre. A külső önrendelkezés teljes függetlenséget jelent, míg a belső önrendelkezés az autonómia különböző formáit és fokozatait jelenti.¹⁸⁷

Néhány szerző, mint pl. Etzioni, aki ellenzi az önrendelkezést, sajnos egyenlőséget tesz az önrendelkezés és az elszakadás, azaz külső önrendelkezés között, a Kolodner által tett megkülönböztetés ellenére. Ha nem vesszük figyelembe az autonómiát, mint a (belső) önrendelkezés egyik formáját, és az önrendelkezés alatt elszakadást értünk, az nehézséget okoz, mert a külső önrendelkezést sokkal nehezebb megvalósítani, mind közigazgatásilag, mind politikailag. Ez lehetővé teszi, hogy sok politikus anélkül, hogy ténylegesen is támogatná az emberi jogokat és az önrendelkezést, csupán színleg szolgálja azokat, egy újabb érvre támaszkodva: a béke és stabilitás védelmének álarcá alatt a határok sérthetlenségét védelmezik.

Clinton elnök 1998. júniusi kínai útja során párbeszédet folytatott a kínai vezetőkkel. Kiállt a polgári jogok védelmében, és elvetette azt a kínai érvelést, amely szerint a stabilitás érdekében indokoltak a tüntetők és a politikai ellenzék ellen elkövetett gyilkosságok.

Az amerikai kormányzat szerencsétlen állásfoglalása Boszniában és Koszovóban elkövetett szerb atrocitások ügyében sokkal inkább a kínai álláspontot látszik tükrözni, semmint az elnök szóbeli tiltakozását. A nyugati világ álláspontja a Koszovóban saját kormányuk által a civil lakosság ellen elkövetett tömeggyilkossággal szemben, úgy tünik, az, hogy a stabilitás érdekében a kisebbség elnyomására való jogot nem tagadjuk meg tőlük, csupán az aktuális gyakorlatot és a tömeggyilkosságot ellenezzük.

A láncreakciótól való félelmen és a stabilitással való érvelésen felül, a harmadik érv, amelyhez idonként folyamodni szoktak az önrendelkezés és az elszakadás ellen, az, hogy

---

¹⁸⁴ Hurst Hannum: *AUTONOMY, SOVEREIGNTY, AND SELF-DETERMINATION* (Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1990), 445. o. Lásd még: Amitai Etzioni, „The Evils of Self-Determination” (*FOREIGN POLICY, WINTER 1992-93, at 21,35.*)

¹⁸⁵ Lásd: Amitai Etzioni: „The Evils of Self-Determination” (*FOREIGN POLICY, Winter 1992-3*)

¹⁸⁶ Eric Kolodner, „The Future of the Right to Self-Determination”, *Connecticut Journal of International Law*, Vol. 10, 153. o.

¹⁸⁷ Ugyanott, 159-160. o.

„az tipikusan a múltban elkövetett igazságtalanságok jóvátételét jelenti”.¹⁸⁸ A területi megközelítés egyik apostola, Brilmayer szerint csak azoknak a kisebbségeknek van joga az önrendelkezésre, akik területi igényre támaszkodnak, és elveti mindazokat az elszakadási követeléseket, amelyek esetében csupán az „extrém, vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet esete” áll fenn, hogy Grotiust idézzük, de területi sérelem nem áll fenn. De hát el kell vetni az önrendelkezési vagy elszakadási igényeket az emberi jogok megsértésének esetében csupán azért, mert az nem társul területi követeléssel?¹⁸⁹

Nem arról van szó, hogy minden szakérto ellenezné az elszakadást. Az *American Journal of International Law* egyik „szerkesztőségi” cikke¹⁹⁰ szerint az önrendelkezésre vonatkozó egyes EBESZ és ENSZ nyilatkozatok „nem-kötelező eszközök, jóllehet az »*opinio juris*«-t (jogi véleményt) célozzák és tükrözik. Az emberi jogok területén erős jogi vélemény demonstrálása legyozhet egy gyenge állami gyakorlaton alapuló szokásjogot”. Ezen az alapon a cikk arra a következtetésre jut, hogy „kb. 1970 óta lehetséges volt a «népek» (még mindig nem definiált) joga az elszakadásra egy olyan államtól, amelynek nincsen teljes képviselőt jelölő kormánya...”¹⁹¹

Kolodner álláspontja sokkal tisztességesebbnek és realistábbnak tunik, mint azoké, akik attól félnek, hogy az önrendelkezés instabilitást okozhat:

Az önrendelkezés korlátozására vonatkozó mai erőfeszítések gyakran a holnapi konfliktusok melegágyai, míg a jogos önrendelkezési igények elismerése esetleg biztosíthatja a világ stabilitását.

A nemzetközi közösségnek ahelyett, hogy nem foglalkozik ezzel a fontos joggal, inkább az önrendelkezésre (mint a stabilitást veszélyeztető tényezőre) vonatkozó koncepcióján kellene igazítania, hogy meg tudjon felelni a hidegháború utáni világ változó körülményeinek...¹⁹²

Ezért Kolodner, elismerve az elszakadással járó bonyodalmakat, de nem kizárva az elszakadást mint végső megoldást, azt javasolja, hogy a nemzetközi közösségnek meg kell kísérelnie a konfliktusok feloldását a belső önrendelkezés elvei alapján, mielőtt támogatná egy nép külső önrendelkezésre vonatkozó jogát, annak esetleges rendező

---

¹⁸⁸ Lea Brilmayer „*Secession and Self-Determination: A Territorial Interpretation*”, *YALE JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW* (Vol. 16, 1991), 177-202, 179. o.

¹⁸⁹ Ezen az alapon lehet különbséget tenni az adott nép által korábban lakott és uralt területre vonatkozó *irredenta* követelések, valamint a jelenlegi elnyomás által kiváltott elszakadási követelések között. Nem mintha a korábban birtokolt terület iránti követelés helytelen lenne, de az önmagában nem szolgálhat egy jelenlegi elszakadás jogának alapjául. Az elszakadási igény elbírálásakor mégis egy elismerhető tényező lehet, bár az ilyen igényeknek eltérő súlya lehet. Például a szlovákok igénye az első ezredforduló körül általuk lakott Nagy-Morvaországra, vagy a románok homályos igénye Erdélyre, mint a Dák Birodalom részére, anélkül, hogy ott annak idején felségjogot létesítettek vagy fenntartottak volna, sokkal kevésbé alaposak vagy bizonyíthatók, mint Magyarország igénye az ezeregy száz éve, 895-ben elfoglalt Kárpát-medence feletti felségjog visszaállítására. 895-ben a Kárpátmedencében egyetlen hatalom sem, főleg a románok nem gyakoroltak felségjogot, tehát a terület szabadon elfoglalható volt.

¹⁹⁰ #88, 1994, 304. o.

¹⁹¹ Ugyanott, 306. o.

¹⁹² Kolodner, 166. o.

következményeivel együtt.¹⁹³ Ezzel a javaslattal egyedül az a baj, hogy az általánosan elfogadott nemzetközi jogi normák csak a tényleges következményeket veszik figyelembe, ezért az esetleges jövőbeli következmények alapján való beavatkozásra nincsenek jogi normák. Tehát előbb a normákon kell igazítani.

Sok hasonló megállapítás olvasható a nemzetközi joggal foglalkozó különféle tankönyvekben és folyóiratokban. Ved. P. Nanda szerint például

... a nemzetközi közösség több figyelmet kellene fordítson az önrendelkezés belső formáira (pl. autonómia)... Azt a kérdést, hogy az önrendelkezés formája új állam alapítása legyen-e, vagy nemzetiségi hatalom-megosztáson alapuló szövetségi állam, meg kell vizsgálni. Egyes esetekben a kulturális vagy nyelvi autonómia az önrendelkezés megfelelő megnyilvánulásának tekinthető. Az emberi jogok elleni sérelmek helyrehozatalának eszközei és a kisebbségi jogok védelmének elősegítése alaposabb mérlegelést igényelnek. Ebben az ENSZ-nek és a regionális szervezeteknek aktív szerepet kell vállalnia.¹⁹⁴

Nanda arra is részletes magyarázatot ad, hogy mikor tekinthető megfelelő megoldásnak az elszakadás:

Ismételten hangsúlyozom, hogy az elszakadás eszközeihez csak a legvégső esetben szabad folyamodni, amikor nyilvánvaló, hogy az etnikai csoportok nem képesek együtt élni, és az elszakadást az azt követelő csoport emberi jogainak a nagyobb közösségen belüli nyilvánvaló megsértése teszi kényszerítő igénnyé. Az elszakadásra való jogot a kisebbség megfosztása az értéktermelő folyamatokban, a hatalomban, a vagyonban és a forrásokban való részesedéstől, a becsülettől és megbecsüléstől, a muvelodéstől és szaktudástól, valamint a gondoskodástól és jólétől, alapozza meg.¹⁹⁵

Hurst Hannum egyike az önrendelkezés kiemelkedő szaktekintélyeinek. Alapelve egyszerű: amikor nemzeti önrendelkezésről beszélünk, „sokkal inkább az emberekkel kell törődnünk, semmint a területekkel”, tehát a fő törekvésünk a tényleges jogegyenlőség kell legyen. Ezért „semmi sem indokolja, hogy az államokon belüli jelenlegi közigazgatási vagy «köztársasági» határokat sérthetetlenül szenteknek tekintsük.”¹⁹⁶

Nem valószínű, hogy Hurst Hannum Trianonra gondolt volna, de a többségi magatartásra vonatkozó alábbi megállapítása tökéletesen megfelelhetne a Trianon utáni helyzetnek:

Leegyszerűsítve, történelmi sérelmek helyreállítása, vagy jelenlegi elégedetlenség orvoslása nem indokolhatja azon etnikai kisebbségek tagjainak a jogfosztását, akik a kérdéses területen élnek, és akiknek az ősei generációkon át élhettek ott.

---

¹⁹³ Ugyanott, 162. o.

¹⁹⁴ Ved. P. Nanda, „Revisiting Self-Determination as an International Law Concept: A Major Challenge of the Post-Cold War Era”, *ILSA JOURNAL OF INTERNATIONAL & COMPARATIVE LAW* (1997, 3:443).

¹⁹⁵ Ugyanott, 452. o.

¹⁹⁶ Hannum, „The Specter...”, 17. o.

Egyetlen csoport sem követelhet örökös jogot egy terület felett. Erkölcseleg lehetetlen eldönteni, hogy kiket kelljen arra kényszeríteni, hogy válasszanak a kivándorlás vagy az „idegen” hatalom alatt maradás között, és melyik csoportot kell etnikai alapú politikai hatalommal jutalmazni egy új állam formájában.¹⁹⁷

Trianonban pontosan ez történt: a magyarországi kisebbségeket nemcsak azzal jutalmazták, hogy megkapták azt a területet, amelyen éltek, hanem azt a lehetőséget is megkapták, hogy ártatlan magyar nemzetiségűek millióit nyomhették el, részben a korábbi magyar elnyomásra hivatkozva, részben pedig olyan ködös történelmi indokokra, hogy hamarabb éltek már azon a területen, amely több mint ezeregy száz éve vált Magyarország felségterületévé.

Hannum tehát, miközben láthatóan elveti a tisztán területi igényeket, ellenzi a kisebbségek elnyomását is, és bizonyos körülmények között megengedné a határok változtatását.

Majdnem ötszáz oldalnyi tanulmányának összegezéséként kiegyensúlyozott perspektívába helyezi az autonómia kérdését; eloször is a kisebbségi kérdés legkönnyebben esetre esetre kezelhető:

Az említett kérdések [nyelv, oktatás, munkalehetőség...] a legjobban *ad hoc* alapon oldhatók meg, főleg akkor, ha elismert jogokról van szó, mint nyelvhasználat vagy szabad sajtó. Még akkor is, ha nehezen azonosítható a közvetlen „jog”, mint például arányos képviselő a helyi rendszér személyzeti összetételében, az ésszerűen megfogalmazott igényeket kielégítheti egy rugalmasan reagáló kormány, amely el akarja kerülni az elmérgesedő etnikai vagy regionális feszültséget. Ha a konfliktusok még nem váltak túlságosan hevesé, akkor a közigazgatási decentralizáció különféle formái megoldást nyújthatnak bizonyos földrajzi vagy gazdasági lemorzsolódás megelőzésére.¹⁹⁸

Ha ezek az egyedi követelések nem teljesülnek, és

...ezek a kérdések mind, vagy többségükben vita tárgyát képezik, akkor az ügy mégis autonómia vagy a teljes szuverenitásnál alacsonyabb fokú önrendelkezés kérdésévé válik. Mindenek előtt hangsúlyozni kell, hogy egy autonómiára irányuló politikai követelést – még ha nem is alapvető jogra vonatkozik – komolyan figyelembe kell vennie bármelyik felelős kormánynak. Az állam szuverenitása nem foglalja magában bármilyen sajátos politikai vagy gazdasági rendszer megváltoztathatatlanságát. Azt a kormányt, amely tiszteletben tartja

---

¹⁹⁷ Ugyanott.

¹⁹⁸ Hannum: *AUTONOMY...*, 469. o. Meg kell jegyezni, hogy ezek a pontok nem jóváhagyott nemzetközi szabályok, csupán a divatos irányzatok, az ú.n. *opinio juris* összefoglaló értelmezései. Mégis fontosak, mivel elősegítik a későbbi jogalkotást, és van valamennyi súlyuk a nemzetközi közösségben, így iránymutatásul szolgálnak mind a kisebbségeknek, mind a kormányoknak, hogy mit várnak el tőlük, és mit várhatnak el ok a nemzetközi közösségtől.

teljes lakosságának emberi jogait és az önrendelkezés elvét, a jogos kisebbségi sérelmek iránti fogékonyság fémjelzi...

Ha az autonómia vagy önrendelkezés iránti követelések jogi követelésként jelennek meg, akkor annak gyakran magának a kormánynak az illegitimitása az oka.¹⁹⁹

Amikor a helyzet eddig a pontig fokozódik, és az állam törvényessége válik kérdésessé, akkor az állam gyakran lázadásként kezeli a kisebbségi követeléseket, és fegyveres eszközökhöz folyamodik, akár tömegpusztításhoz is, amint ez Koszovó esetében is történt, hogy megvédje nemcsak az állam területi integritását, hanem a szerbek uralmát is a kisebbségi albánok felett. Ezen a ponton azonban, amikor már menekültek lépnek át az országhatáron, a menekültkérdés idegen nemzeteket is sért, vagy legalábbis kedvezőtlenül érint, a szomszédos országok beavatkozásra kényszerülhetnek, és más előre nem látott következmények is bekövetkezhetnek, úgy, hogy a nemzetközi közösség, azaz az ENSZ a helyzetet veszélyesnek nyilváníthatja a békére és a terület stabilitására, és a beavatkozás mellett dönthet. Ez természetesen a többség és a kormány akaratával szemben is megtehető. Az elszakadással kapcsolatban megjegyzendő, hogy Grotius szerint általában két népszavazás szükséges a békés elszakadáshoz, de „extrém esetben” a többség beleegyezése nem szükséges.²⁰⁰

Sajnos, nem létezik viszont olyan nemzetközi fórum, amely elbírálná, hogy érvényes-e a lázadó kisebbség hivatkozása az extrém kényszerhelyzetre, az állam vagy a kormány törvényességének, vagy legalábbis a kisebbség fölötti uralma törvényességének kétségbevonására. A Hágai Nemzetközi Bíróság ítélezhet népirtással vádolt személyek fölött, de nem ítélné el azokat a kormányokat, amelyek a népirtást elrendelték! Még ha lenne is ilyen nemzetközi testület, az elszakadás végrehajtásához akkor is komoly diplomáciai nyomásra, sőt, esteleg katonai beavatkozásra lehetne szükség. Ezért szükséges, hogy az ENSZ úgy módosítsa a nemzetközi jogot, hogy azokat a kormányokat, amelyek nem tudják vagy nem akarják megvédeni a kisebbségek jogait, kényszerítse arra, hogy vegye fontolóra és tárgyalja meg a kisebbségnek nyújtandó autonómiát, és erre szankciókat is alkalmazhasson. Ezek a szankciók kiterjedhetnek arra is, hogy megvonják a kormánytól a kisebbség által elfoglalt terület fölötti kormányzás jogát, azaz függetlenséget adnak a kisebbség által lakott területnek²⁰¹, vagy azt legalább ENSZ mandátummá nyilváníthatják.

Hannum egyetért azzal, hogy nyomós indokok esetén a határok változtathatók, és ezzel lényegében Grotius álláspontját tükrözi, aki a törvényes elszakadást csak akkor engedi meg, amikor azt vagy békésen és önként hajtják végre, vagy extrém kényszerhelyzet indokolja. Megismétli korábban már idézett álláspontját:

---

¹⁹⁹ Hannum, „The Specter...”, 17. o.

²⁰⁰ Lásd a fenti 134. sz. lábjegyzetet.

²⁰¹ Az ENSZ részére a kisebbségi kérdésben megszövegezett határozati javaslatot a 2. sz. függelékben mutatjuk be.

A politika-csinálóknak továbbra is el kell vetniük azt a nézetet, miszerint törvényes jog lenne az elszakadásra... Másrészt viszont nem szabad továbbra is megengedni, hogy a központi kormányok a nemzeti egység álarca mögé bújjanak, anélkül, hogy igazolnák, miként védik valójában a kisebbségi jogokat.

Két olyan példa van, amikor az elszakadást támogatnia kell a nemzetközi közösségnek. Az egyik akkor áll fenn, amikor súlyosan, megkülönböztető jelleggel szegik meg az emberi jogokat, úgy, hogy az már a népirtáshoz közelít. Ha nem valószínűsíthető, hogy megváltozzon a központi kormány magatartása, vagy amikor a többségi lakosság támogatja az elnyomást, lehet, hogy a sértett csoport számára az elszakadás az egyetlen tényleges megoldás...

A másik lehetséges kivétel az elszakadás jogára akkor állhat fenn, ha a kisebbségi jogokra vagy ön-kormányzásra vonatkozó indokolt igényeket a központi kormány önkényesen visszautasította – még akkor is, ha ezt nem kíséri nagy mértékű eroszak. Ez a kivétel azonban csak akkor jöhet szóba, ha a minimális követeléseket visszautasítják...²⁰²

Bár a Népszövetség 1921-ben lefektette az alapelveket, hogy mikor lehet indokolt az elszakadás, nemzetközi körökben az elszakadás sohasem volt népszerű téma. Hannum szerint egyetlen olyan eset volt, amikor emberi jogi alapon megtagadták egy kormány legitimitását: Nicaraguában a Somoza-kormányt helyezte törvényen kívül az Amerikai Államok Szervezete (OAS). De ez is az általános embertelenségekre volt a válasz, nem a kisebbségi követelések megtagadására.²⁰³ Hannum idézi azt a népszövetségi jegyzőkönyvet is, amely 1921-ben az Aaland szigetek körüli vitával kapcsolatban készült:

Egy kisebbség leválása arról az államról, amelynek részét képezi, és egy másik államhoz való csatlakozása csak egy nagyonis kivételes esetnek tekinthető, egy utolsó mentsvárnak, amikor az államnak nem áll sem szándékában, sem módjában, hogy tényleges és igazságos garanciákat léptessen életbe.²⁰⁴

Ez a jegyzőkönyv nem sokkal az után készült, hogy Magyarországot Trianonban megcsönkítették, és néhány olyan új államot alapítottak, amelyeknek sem szándékában, sem hatalmában nem állt, hogy tiszteletben tartsa azokat a kisebbségi jogokra vonatkozó biztosítékokat, amelyeket követeltek tőlük annak ellenében, hogy területeket kaptak Magyarországból. Így, pontosan egy évvel Trianon után, a Népszövetség egyértelműen kinyilvánította azt a mintát és azokat a feltételeket egy ország feldarabolására, amelyeket Magyarország esetében nem tartottak be. Ezáltal Trianon egyértelműen a nemzetközi jog megsértésének esetévé vált. Meg kell jegyezni, hogy ez nem volt új jogi mérce, csupán Grotius „extrém kényszerhelyzetre” vonatkozó szabályának új megszövegezése. Az is

---

²⁰² Lásd: Hannum: *The Specter...*, 16-17. o.

²⁰³ Hannum, *AUTONOMY*, 470. o.

²⁰⁴ *Report Presented to The Council of The League by The Commission of Rapporteurs (1921)*, 87. jegyzet a 28. oldalon. Hannum az *AUTONOMY* 472. oldalán idézi.

figyelemre méltó, hogy az Aaland szigetek autonómiájának megadása megakadályozta azt, hogy a szigetek elszakadjanak Finnországtól, tehát a megoldás tényleg bevált.

Ennek az elvnek, valamint annak a tükrében, hogy a nemzetközi jogi szakértők ennek milyen nyomatékot adtak, nem meglepo, hogy az amerikai Kongresszusban egy mindkét pártot érintő igény felelevenítette a nemzetközi jognak ezt a majdnem feledésbe merült rendelkezését, amikor a Milosevics kormány elleni szankciókat vezették be. A Helsinki Bizottság egyik újabb állásfoglalása Milosevicset felelosnek tartja a „barbár koszovói mészárlásért”, és „illegitim”-nek mondja Milosevicsék Koszovó feletti uralmát. 1999. január 21-én az EBESZ bizottság társelnöke, Christopher H. Smith képviselo és Steny H. Hoyer rangidos kisebbségi képviselo az alábbi nyilatkozatot adta ki a koszovói helyzetről:

A koszovói Racak faluban elkövetett tömeggyilkosság közönséges barbarizmus. A 45 lakos, köztük három asszony és legalább egy gyermek megcsonkítása és legyilkolása az emberiség ellen elkövetett buntett, és azonosítani kell azokat az egységeket, amelyek részt vettek ebben a rémes gaztettben, valamint az egész parancsláncot. Végül, magát Slobodan Milosevicset kell felelossé tenni a Koszovóban és Boszniában elkövetett bunököért. Az amerikai Kongresszus már kinyilvánította azt a meggyozodését, hogy Milosevicset háborús bunösként bíróság elé kell állítani, és az ehhez a tömeggyilkossághoz hasonló események kétségen kívülé teszik egy ilyen lépés szükségességét.

A jugoszláv és szerb hatóságok arrogáns válaszát (megtagadták a Nemzetközi Bíróság ügyészének a helyszíni szemlét, és nem kívánt személynek nyilvánították az EBESZ bizottság vezetőjét) nem szabad elturni. Szerbia ténylegesen egyszer és mindenkorra elveszítheti Koszovót. Egyetlen államnak sincs joga arra, hogy hatalmát ilyen módon gyakorolja, ezért a Koszovó fölötti szerb fennhatóságot törvénytelennek tekintjük. A nemzetközi közösségnek ettől fogva ennek megfeleloen kell eljárnia...²⁰⁵

A kulcs-mondatot ismétlést érdemel: SZERBIA TÉNYLEGESEN EGYSZER ÉS MINDDENKORRA ELVESZÍTHETI KOSZOVÓT. EGYETLEN ÁLLAMNAK SINCS JOGA ARRA, HOGY HATALMÁT ILYEN MÓDON GYAKOROLJA, EZÉRT A KOSZOVÓI FÖLÖTTI SZERB FENNHATÓSÁGOT TÖRVÉNYTELENNEK TEKINTJÜK. A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉGNEK ETTOL FOGVA ENNEK MEGFELELOEN KELL ELJÁRNIA...

Más szóval, az amerikai Kongresszus Helsinki Folyamattal foglalkozó bizottságának két vezetője kijelentette, hogy a koszovói helyzet elérte az extrém kényszerhelyzetnek azt a pontját, amellyel a belgrádi kormány elveszítette Koszovó fölötti kormányzásának jogát, és ez a jog visszaszállt a koszovói népre. Ezért a nemzetközi közösségnek el kellene ismernie Koszovó jogát a külső önrendelkezésre, azaz a függetlenségre. Az extrém kényszerhelyzet szabálya nem írja elő a többségi csoport vagy annak kormánya beleegyezését.

²⁰⁵ CSCE NEWS RELEASE, *Commission on Security and Cooperation in Europe*, 1-21-'99.

Ez egy történelmi jelentőségű nyilatkozat volt a két bátor képviselő részéről. Kár, hogy a média elmulasztotta ezt nyilvánosságra hozni, és az amerikai kormányzat elmulasztotta, hogy cselekedjen is ennek megfelelően.

Bár az elszakadás gyakran – mint Koszovó esetében is – az egyetlen megoldás, ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy akár csak a fegyverkezés esetében, azok a legjobb hadseregek, amelyeket soha sem kell bevetni. Az elszakadás legfontosabb szerepe a nemzetközi jogban az kellene legyen, hogy el lehessen kerülni annak szükségét, hogy élni kelljen vele. Az elszakadást nagyon nehézé kell tenni, de nem szabad lehetetlenné, hogy csökönyös többségek és kisztílu diktátorok ne játszadozhassanak az időt pocskolva, mert az nekik kedvez, és nincs vesztenivalójuk. Milosevics is ezt tette éveken át. Ha egy sportcsapat elonyben van, és semmit sem veszít az időhúzással, akkor húzni fogja az időt. Ez ellen szolgál az óra a kosárlabdában. Kisebbségi ügyekben is szükség lenne egy labdajog-órára. Ha egy kormány nem biztosítja a kisebbségi jogokat, vagy nem foglalkozik az autonómiával egy adott időn belül, ami nem lehet több, mint egy vagy két év a kérelem benyújtásától számítva, akkor azt kellene kockáztatnia, hogy elveszíti a kisebbségek által lakott területet. Mindezt békés, de határozott módon kellene megtenni, és katonai erőt ismét csak az „extrém kényszerhelyzet eseteiben” kellene alkalmazni.

Az elszakadási jog elismerésének legfontosabb célja nem az kell legyen, hogy a határok változzanak, hanem az, hogy nyomást gyakoroljon az államokra a demokrácia irányában. Más szóval, fordított logikával, a modern nemzetközi jogelmélet szerint az autonómia megadását nem úgy kell tekinteni, mint elszakadásra vezető okot, hanem úgy, mint az elszakadás igényének megelőzésére szolgáló megoldást.

Az autonómia és elszakadás jogát eddig az elnyomott helyzet vonatkozásában vizsgáltuk. Van a kérdésnek egy másik megközelítése is: nézzük a kérdést annak pozitív oldaláról.

Thomas M. Franck szerint létezik egy „felszínre töro jog a demokratikus kormányzásra”.²⁰⁶

Franck az ötletet Emanuel Kant *ÖRÖK BÉKE* című tanulmányából veszi, ahol

Kant arra a következtetésre jut, hogy a demokrácia a kormányzásban, ha nem is *elegendo*, de szükséges feltétel a béke megszegésének megelőzésére. Manapság ez egyre inkább része annak a felszínre töro véleménynek, hogy azok, akik tisztességes és rendszeres demokratikus tanácskozásokban egyenlo és szabad emberekként való részvételük útján kormányaik törvényhozóinak tekintik magukat, sokkal kevésbé valószínű, hogy fegyvert ragadjanak más államok vagy saját államuk ellen. Ebben a ma még nem tökéletes, de felszínre töro közmegegyezésben az önrendelkezés újra-fogalmazódik és új életet kap.²⁰⁷

---

²⁰⁶ Lásd T. M. Franck, „*The Emerging Right to Democratic Governance*”, 86 *AM.J.I. L.* 46, 1992, 57-77. o.

²⁰⁷ Franck. „*Postmodern...*”, 21. o.

Így a kör bezárult, és ismét visszaérkeztünk a társadalmi szerződés eszméjéhez, és ahhoz, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy azoknak a céloknak megfelelő bánásmódban részesüljön, amelyek érdekében az államot létrehozták.

Eric Kolodner egy lépéssel tovább viszi a gondolatot:

A demokratikus kormányzás egy reális kompromisszumot képezhet a jogaiban sértett nép független államra vonatkozó követelése és a kormány által ugyanazon nép gátlástalan elnyomása között. A nemzetközi közösségnek most azokat az elveket, szerkezeteket és belső önrendelkezésre [azaz autonómiára] vonatkozó elveket kell alkalmaznia, és a globális demokrácia korszakát kell bevezetnie, valamint törvénybe kell iktatnia a felszínre töro jogot a demokratikus kormányzásra.²⁰⁸

Visszatérve Hannum három fokozatára, egy demokratikus kormányzásban a kisebbségi követeléseket az első fokozatban kell megtárgyalni és kezelésbe venni, esetről esetre. Akkor azok sohasem jutnának el a második vagy harmadik fokozatig, és nem lennének kisebbségi ügyek. A világ sohasem hallana arról, hogy egy bizonyos kisebbségnek milyen követeléseik voltak, mert azokat házon belül nyugodtan, demokratikusan megoldották. A kisebbség meghatározhatná saját sorsát, és megőrizhetné kulturális önazonosságát, bármiféle zaj, vagy a nemzetközi közösség beavatkozása nélkül. Így kellene működni a demokráciának. Egy igazán demokratikus államban mindenki egyenlő, elismerik mind a személyi, mind a közösségi jogokat, és ha vannak is szám szerinti kisebbségek, akkor sincs kisebbségi kérdés.

Ez az elképzelés hatalmas lendületet kapott a Koppenhágai Konferencián, amelyet az EBESZ bécsi ellenőrző ülésének záródokumentumában az EBESZ Emberi Dimenziók Konferenciájára vonatkozóan megfogalmazott rendelkezéseknek megfelelően tartottak 1990. június 5. és 29. között. A záródokumentum több fejezete foglalkozik a demokratikus jogokkal és a kisebbségek jogaival. Ha ezt a dokumentumot az ENSZ elfogadta volna, és kötelező nemzetközi joggá emelkedett volna, nem kellene tovább beszélni az elszakadásról, mert az emberek a Franck által javasolt „demokratikus kormányzás” alatt élnének, olyan pluralisztikus, szivárvány-tarka közösségekben, amilyeneket az amerikai megközelítés próbál elmozdítani. Ha azonban a demokratikus kormányzás nem érhető el még autonómia révén sem egy etnikailag vagy kulturálisan sokszínű országban, akkor a kisebbség számára az elszakadás az egyetlen alternatíva ennek a jognak a megszerzésére.

Dr. Samu Mihály, a budapesti Eötvös Loránd Tudomány Egyetem (ELTE) professzora a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó tanulmányában egy olyan pontot vet fel, amelynek esetleg komoly kihatásai lehetnek az egész autonómia-vitára:

A korábbi, liberális és szocialista megközelítések azt feltételezték, hogy a nemzeti kisebbségi problémákat intézményesített kulturális autonómiával kell megoldani. A modern pluralista demokrácia szervezési elvei ezt a megközelítést már

---

²⁰⁸ Kolodner, 166. o.

túlhaladták, és az etnikai kisebbségeknek a közéletben való széleskörű részvétele, valamint saját hatalmi alapjuk kialakítása kerül hangsúlyozásra (ami nem szűkül le a kulturális autonómiára...). Más szóval, egy pluralisztikus demokráciában a hangsúly azon van, hogy fejleszteni kell a kisebbség önszerveződését az általános közélet területén, és önkormányzati intézményeik és „kulturális autonómiájuk” ennek keretein belül valósítandók meg.²⁰⁹

Samu professzor azt látszik felvetni, hogy a hagyományos, azaz törvényesített kulturális autonómia túl szűk elképzelés ahhoz, hogy megfelelő megoldást adjon a kisebbségi problémákra. Ha ez igaz, akkor nem a kisebbségi autonómia kell legyen a végső megoldás. Az autonómiának közbenso vagy átmeneti megoldásnak kellene lennie, amely utána vagy a pluralisztikus demokráciához vezet, ahol a kisebbség tagjai elérhetik egyenlo és teljes részvételüket nemcsak saját intézményeik kialakításában és nyelvük használatában, és minden korlátozás nélkül fenntarthatják szokásaikat és hagyományaikat, hanem szabadon is mozoghatnak bárhol az országban, részt vehetnek a politikai életben és országuk hatalmi szervezetében minden akadály vagy megkülönböztetés nélkül, mentesen attól a veszélytől, hogy ezeknek a jogaiknak az eléréséhez az elszakadás, és egy külön országban, külön szuverenitás alatti élet legyen az egyetlen útjuk.

Így az autonómia ideiglenes megoldásnak tekinthető, amely vagy demokráciához, vagy elszakadáshoz vezet, attól függően, hogy ehhez hogy áll hozzá a meghatározó többség. Az autonómia egy melegházhoz hasonlítható, ahol kényes palántákat növesztenek és táplálnak mindaddig, amíg elég erosek nem lesznek ahhoz, hogy kiültessék oda, ahol már a saját lábukon is megélnek, és ugyanúgy elviselik az időjárás viszontagságait, mint bármely más növény. Más hasonlattal élve, az autonómia olyan, mint egy védovám, amely védi az új iparágat a sokkal erosebb külföldi versenytársaktól mindaddig, amíg az iparág képes versenyezni az import termékekkel szemben a szabad piacon.

Ezért az autonómia igazi szerepe az, hogy a végén úgy integrálja a kisebbséget a nagyobb közösségbe, hogy annak „alkotó nemzete” legyen, hasonlóan ahhoz, ahogy azt a három etnikai csoportot is kezelik, amelyek Svájcot alkotják. Ennek megvalósításához természetesen olyan együttérzo többségi népesség is kell, amely hajlamos megosztani a hatalmon, és szükség esetén elmozdulni a pluralisztikus demokrácia irányába. Ha az autonómia oda vezet, hogy elfogadják a kisebbséget államalkotó nemzetként vagy társ-nemzeti csoportként, és megvalósul a demokratikus kormányzás, akkor az elszakadás elleni legerosebb biztosíték lesz. Másfelől, az „egy nemzet, egy ország” jelszó és a vele járó szűklátókörűség egy zárt közösségben eleve megakadályoz minden próbálkozást egy ilyen integráció megvalósítására. Megakadályozza azt, hogy a kisebbséget egyenlo félnek fogadják el, és az autonómiát arra kényszeríti, hogy vagy örökös intézménnyé váljon, vagy elmozduljon az elszakadás felé.

---

²⁰⁹ Samu Mihály: „A kisebbségek közösségi jogai és államalkotó képességei” A MAGYAR KISEBBSÉGI TÖRVÉNY-ben (Budapest, Püski, 1995), 41. o.

A békés megoldás útjában álló egyik legnagyobb akadály, ahogy arra Raffay Erno történész²¹⁰ rámutat, az, hogy Magyarország esetében a Trianonban létrehozott vagy megnagyobbított utódállamok egyfelől elfogadták a származásukra vonatkozó bizonyítatlan és hamis miszticizmust, mint a dako-román elméletet, másfelől viszont elmulasztották egy hatásos nemzeti ideológia kidolgozását, azt a nemzetformáló eszmét, amely magába foglalhatta volna bármelyik kisebbséget, akik a hozzájuk csatolt területtel együtt kerültek fennhatóságuk alá. Az egyetlen eszme, amely összetartja őket, a gyűlölet, nemcsak az országukban élő magyarok ellen (és, kiterjesztve, a Magyarországon élő magyarok ellen), de gyűlölet minden mássággal szemben is. Gyűlölnék bárkit, aki más, legyen az német, zsidó, roma, muzulmán, albán, aki nem szerb Szerbiában, nem román Romániában, vagy nem szlovák Szlovákiában. Ez az előítélet akadályozza gazdasági fejlődésüket, hátráltatja őket a nemzetközi kapcsolatokban merev, zsarnoki emberi jogi rossz híruk miatt, és nagyon valószínűtlenné teszi a demokratikus fejlődést.

Raffay arra is rámutat, hogy ez a minden „mátság” elleni gyűlölet a közös nevezője ezen országoknak, de abban nem akadályozza őket, hogy szövetségre lépjenek a magyarok ellen. A másságot csak saját országukon belül gyűlölik, de együttműködnek szomszédaikkal a közös ellenséggel szemben. Ez a gyűlölet együtt jár némi buntudattal is, ezért néhányan, az agresszívabbak és a hangosabbak, úgy viselkednek, mint a tolvaj, aki attól fél, hogy a lopott árut vissza kell adnia. Mindaddig, amíg ez az elem uralkodik ezekben az országokban, kevés az esély akár a sikeres beilleszkedésre, akár a demokratikus kormányzás irányában történő változásra. Egy ilyen változás csak akkor következhet be, ha vagy egy választás után lecserélődik a régi gárda egy új, demokratikusabb vezetésre, vagy megszabadulnak buntudatuk okától, a köztük élő „más” népektől, azaz lehetővé teszik elszakadásukat. Raffay logikáját követve, hosszú távon ezek az országok is jobban járnának egy határmódosítással. De ahhoz előrelátásra van szükség, és olyan előrelátó vezetőre, mint deGaulle, aki lemondott Algériáról, hogy megszabadítsa Franciaországot egy nagy tehertől.

Az elszakadással járó súlyos problémák miatt Lea Brilmayer javasol egy másik kritériumot, amely, úgy tünik, egy más fajta kisebbségi igénynek felel meg.

A területi érv, amelyet Brilmayer támogat, csak az elszakadás kérdését érinti. A kevésbé problémás autonómia kérdését, úgy látszik, elkerüli, mint a jelenlegi emberi jogi sérelmek elleni megoldást. Ezért arra a következtetésre lehet jutni, hogy amennyiben nincs területi sérelem, és más eszköz sem tünik hatásosnak, Brilmayer egyetért Hannummal és másokkal, akik az autonómiát megfelelő megoldásnak tartják, mert nem jár területmódosítással.

A területi érv szerint az elszakadást, amely „idegen uralom elleni területi megoldás, területi érvekkel kell indokolni”.²¹¹ Ennek az érvelésnek a támogatói a területi integritás elvét visszamenőleg alkalmazzák a korábbi határookra, ezért az elszakadás a korábbi állapot visszaállítását jelenti. E szerint a nézet szerint a jogot a jelenlegi államtól való elszakadásra és a függetlenségre vagy az újbóli csatlakozásra ahhoz az eredeti államhoz,

---

²¹⁰ Raffay: „A Határkérdés Fölvetése”, MAGYAR REZERVÁTUM (1996. VI. / Németország)

²¹¹ Brilmayer, 189. o.

amelyről a területet elcsatolták, „területi sérelem”-re kell alapozni, amely „valamilyen indokolhatatlan történelmi esemény” során keletkezett.²¹² Brilmayer szerint „az elszakadási követelések mindenek előtt vitatott területek feletti igényel járnak”.²¹³ Brilmayer itt ellentmondani látszik Hannumnak, aki az önrendelkezés kérdését „népek ügyének” tekinti, míg Brilmayer „területi kérdésnek” látja, azaz egy olyan ügynek, ahol az a lényeg, hogy melyik csoport egy adott terület törvényes tulajdonosa, és kinek kell gyakorolnia a terület feletti felségjogot.

Brilmayer, mivel a kérdést „történelmi sérelem” szempontjából vizsgálja, hangsúlyozza, hogy azt generációkon át ébren kell tartani.

Az etnikai azonosságtudat a történelmi sérelmet egyik nemzedéktől a másiknak átadva ébren tartja. A régi sérelmek nem merülnek feledésbe mindaddig, amíg egy továbbra is létező csoport továbbra is sajátjaként tapasztalja azokat, öröksége részeként. Éppen ennek a közös sérelem-érzetnek a szokásos továbbadása az, ami tipikusan meghatározza az etnikai közösségeket. A sérelmeket állandóan ismételve továbbadják a családban, a tanítás során, a vallási intézményekben, a közös kultúra részeként pedig elbeszélésekben, mondákban, nacionalista énekekben, és így tovább. Ha valaki egyszer megkérdezi, „miért töroddjek a múlttal?”, a válasz az, hogy „a te néped az, amely ellen a sérelmet elkövették; közölünk való vagy, ebben a sérelemben közösen osztozunk, és közösen kell küzdenünk, hogy azt helyrehozzuk...”. Az etnikai tudat ad választ arra a kérdésre, hogy „az emberek miért foglalkoznak még mindig azzal, ami olyan hosszú idővel ezelőtt történt?”. Gátat állít a beolvadásnak, és biztosítja, hogy a történelmi sérelmek a jelenben is fontosak legyenek. Azoknak, akik mai követeléseiket fogalmazzák meg, támpontot ad. Nem technikailag, hanem érzelmileg.²¹⁴

Az emberi természetből következik, hogy minél inkább próbálja eroltetni a beolvasztást az elnyomó többség, annál inkább ellenszegül azzal a kisebbség, beleértve az ifjúságot is. Így a diszkrimináció és az elnyomás éppen az attól elvárt eredménnyel ellentétesen hat. Arra kényszeríti a kisebbséget, hogy védekező mentalitást vegyen fel, és megesküdjön, hogy sohasem fog engedni az elnyomóknak, ragaszkodik azoknak a területi sérelmeknek az emlékéhez, amelyeket ok vagy oseik elszenvedtek, és a sérelem tovább fog élni mindaddig, amíg nem jön a felszabadulás. Ezáltal a területi követelések és az emberi jogok ellen jelenleg elkövetett visszaélések egymást kölcsönösen erősítik, és az elszakadás igényét még tovább erősítik.

Néhány elszakadási mozgalom, mint a svájci Jura kanton szeparatistái, ahogy később látni fogjuk, igényeiket ma kizárólag a területi érvelésre alapozzák, anélkül, hogy emberi jogaik ellen bármilyen állítólagos sérelmet rónának fel a svájciakra. Meg kell jegyezni azonban, hogy Brilmayer szemmel láthatóan nem támogatja az ilyen követeléseket, hiszen azt mondja, hogy legalábbis a nem-gyarmati helyzetekben, a szeparatistáknak

---

²¹² Ugyanott

²¹³ Ugyanott, 179. o.

²¹⁴ Ugyanott, 192. o.

„további érvekkel is alá kell támasztaniuk elszakadási igényüket, mint például az emberi jogokkal szemben széles körben elkövetett sérelmekkel”.²¹⁵

A területi érvelés egy másik érdekes szempontja a kisebbség által lakott és követelt területen történő erőszakos betelepítés.

Egy harmadik, szintén ellentmondásos tényező az, hogy a többségi csoport tagjai milyen mértékben telepítették be a kérdéses területet. Rég bevált stratégia az a törekedés, hogy a hódítást a győztes hatalom lojális állampolgárainak az új területre való betelepítésével szilárdítsa meg... Korábban már említettem ezt a stratégiát, mint a normális [azaz emberi jogoknak megfelelő] népszavazásnál gondot okozó tényezőt, de ugyancsak gondot okoz a területi elemzésben is. A szeparatisták szempontjából az ilyen új betelepítéseknek nem lenne szabad bármiféle jelentőséget nyilvánítani. Ok nem kérték az új telepeseket. Ha a szeparatisták területét helytelenül nem annektálták volna, az újonnan érkezettek sem jöttek volna. Az újonnan betelepültek jelenlétének figyelembe vétele súlyosbítja az eredeti jogtalanságot. Ennek ellenére, a gyakorlatban az új telepések arra törekcszenek, hogy a területi *status quo*-t törvényessé tegyék...²¹⁶

Brilmayer egy fontos pontra világít rá, és az ENSZ számára is fontos kellene legyen, hogy az ilyen lakosság-áttelepítést megtiltsa, vagy a kisebbség autonómiára vagy elszakadásra vonatkozó jogának elbírálásakor figyelmen kívül hagyja. Ha megengedné, akkor azzal azt a jogi alapelvet sértené meg, hogy aki törvényellenes cselekedetet követ el, az nem húzhat hasznot belőle.

Bár a két érvelési vonal látszólag ellentmond egymásnak, közelebből megvizsgálva a kettő éppen kiegészíti egymást, vagy legalábbis a területi érvelés megerősíti a kisebbségi vagy emberi jogok megsértésére épülő követeléseket. Brilmayer szerint „a nép és a terület két állítólag ellentétes elve a valóságban együtt működik”.²¹⁷

Ha egy államban kisebbséget képező nép sohasem volt független, és sohasem volt egy másik csoport része, akkor nehezebben indokolja meg elszakadási vagy függetlenségi követelését, vagy nyér hozzá támogatást, és meg kell elégedjen az autonómiával. Megintcsak Brilmayer szerint, „a helytelen bánásmódra a megoldás [ilyen esetekben] a jelenlegi kormány bánásmódjának javítása, nem az, hogy engedélyezik valahol egy új állam alapítását”.²¹⁸

Amikor azonban egy kisebbség területi sérelmekre hivatkozhat, miközben emberi jogai széleskörű és súlyos megsértését szenved el a makacs és tehetetlen kormánytól, ha már minden más próbálkozása meghiúsult, beleértve az autonómiára tett kísérletet is, akkor elszakadási jogát el kell ismerni, anélkül, hogy arra kényszerülne, hogy erőszakos eszközökhöz nyúlva nemzetközi bonyodalmakat okozzon, és veszélyeztesse a békét.

---

²¹⁵ Hannum, *The Specter...*, 197. o.

²¹⁶ Ugyanott, 200. o.

²¹⁷ Ugyanott, 178. o.

²¹⁸ Ugyanott, 188. o.

Egyébként Brilmayer is ellenzi az olyan eroszakos cselekedeteket, mint a repülőgépre robbantást, a közfigyelem negatív módon történő felkeltésének eszközeként, mivel „nem lenne kívánatos, hogy az ilyen cselekedetek elismerést nyerjenek”.²¹⁹

A politikai elméletben van egy további feljemeny is, amit figyelembe kellene venni, amikor önrendelkezésről van szó. Bár a politikai kultúra és a „politikai törésvonal”²²⁰ nem kapcsolódik közvetlenül az önrendelkezés és elszakadás kérdéséhez, mégis biztosan figyelembe kellene venni olyan elszakadási követelések esetében, mint a koszovói. Ha az egy államon belül élő két népe között nemcsak kulturális szakadék választja el egymástól, hanem földrajzilag is elkülönülnek, akkor az elszakadási követeléseket sokkal komolyabban kell venni, mivel a kompromisszum vagy a kibékítés sokkal nehezebbnek, sőt esetleg lehetetlennek is tűnik.

A gyarmati rendszer felszámolásának árnyékos oldala, és a lecke, amit az ENSZ-nek meg kellene tanulnia

Mind a jelenlegi határok, mind az emberi jogok védelme érdekében az 1960-as években az ENSZ elhatározta, hogy véget kell vetni a gyarmati uralomnak a Harmadik Világban (bár nem ezt a kifejezést használták). A gyarmati uralom felszámolásáról szóló ENSZ határozat szerzői nagy igyekezetükben nem figyeltek oda a hamarosan felszabaduló gyarmatokon létező etnikai sokféleségre.

Ennek az lett az eredménye, hogy miközben az ENSZ akciója egyrészt felgyorsította azt a folyamatot, amelynek révén a gyarmati népek megkapták az önrendelkezés jogát, másrészt ugyanakkor ironikus módon ugyanaz az akció zárta el a biztonsági szelepet az etnikai kisebbségek fölött, nemcsak a gyarmatosítás alól újonnan felszabadult országokban, hanem régebbi több-nemzetiségű államokban is.

Az 1960-as években a gyarmati országoknak és népeknek nyújtandó függetlenségről szóló ENSZ nyilatkozatban az állt, hogy „minden népnek joga van az önrendelkezésre; ezen joguknál fogva szabadon dönthetnek politikai státuszukról, és szabadon haladhatnak gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésük útján.” Ezzel szemben ugyanez a nyilatkozat tartalmazott egy olyan záradékot is, amely tiltja az állam nemzeti egységének és területi integritásának megbontását. Ez azt is jelentheti, hogy nemcsak az elszakadás, de még a területi autonómia követelése is tilos.

Elsőre úgy tűnik, hogy ez a nyilatkozat kedvezett a gyarmati népeknek, miközben semmilyen jogot nem biztosított a nem-gyarmati népeknek. De a gyarmati hatalom felszámolása után a legtöbb felszabadult országban etnikai konfliktusok lángoltak fel a határok változtatásának tilalma miatt. Amikor a gyarmatosítók megalapították gyarmataikat, a határokat saját tetszésük szerint húzták meg, minden tekintet nélkül a gyarmati népek közötti etnikai választóvonalakra. Ezért, miután a gyarmatosítók kivonták gyarmataikról azokat az eróket, amelyek ott a békét és a stabilitást fenntartották, a közös

---

²¹⁹ Ugyanott, 200. o.

²²⁰ Lásd az 50. sz. lábjegyzetet.

államba kényszerített etnikai csoportok közötti ellentétek fellángoltak. A *FOREIGN AFFAIRS* egyik nemrég megjelent cikke szerint körülbelül 10 millió belső menekült él Afrikában, mintegy 5-5 millió Európában és Ázsiában, és több mint 2 millió Latin-Amerikában.²²¹ Nem áll rendelkezésemre statisztika arról, hogy hány ember pusztult el ezekben az összetűzésekben, de biztos vagyok abban, hogy az a szám is nagyon magas.

Ily módon az ENSZ nyilatkozat a nemzeti önrendelkezés kérdését két egymással ellentétes szabálynak veti alá: egyrészt ígéretet látszik nyújtani a kisebbségi jogok tényleges gyakorlására, másrészt nem támogatja az autonómiát („belső önrendelkezést”), és kifejezetten tiltja az elszakadást („külső önrendelkezést”) vagy a határok változtatását, az ellenséges többséggel szemben az önrendelkezést biztosító egyetlen hatásos eszközt. Ezzel az ENSZ nyilatkozat hosszú távon több konfliktust, eroszakot és szenvedést teremtett, mint amennyi a gyarmati uralom alatt volt, és van néhány olyan nép, amelyik jobban élne, vagy legalábbis több védelmet kapna és békésebben élne idegen, de civilizált gyarmati uralom alatt, mint jelenleg, a primitív, elnyomó, ellenséges törzs uralma alatt.

Az ENSZ új szabálya ellenkezett a nemzetközi jog több évszázados hagyományaival²²², az Aaland szigetek esetében 1921-ben hozott népszövetségi döntéssel²²³, és a szakértők általánosan elfogadott véleményével.²²⁴ Mindhárom megengedi nemcsak az autonómiát, hanem extrém szükség esetén még az elszakadást is. Két megoldás lehetséges: vagy az ENSZ-et rá kell bírni arra, hogy módosítsa szabályait, és kifejezetten tegye lehetővé az elszakadást extrém kényszerhelyzet esetén, vagy a meglévő szabályt kell a régi szabályok tükrében értelmezni, és csak önkényes elszakadási kísérletekre alkalmazni, de nem tiltani a hagyományos kivételt, az extrém kényszerhelyzet esetét.

Bármelyik megközelítést vesszük, a jelenlegi helyzet nem megfelelő, minthogy nem létezik olyan mértékadó nemzetközi szervezet vagy bíróság, amelyik eldönthetné, hogy az extrém kényszerhelyzet esete fennáll-e, vagy nem. A két fent idézett amerikai kongresszusi képviselő szerint ez a kényszerhelyzet gyakran fennállt, de tapasztalatuk és tiszteletben tartandó véleményük ellenére ez továbbra is csak magánvélemény, amelyet nemcsak az Egyesült Államok elnöke hagyhat figyelmen kívül, hanem Milosevics és hadserege is. Ezért végülis az ügyet vissza kell vinni az ENSZ-be, és vissza kell állítani az extrém kényszerhelyzet szabályát, bizonyos normák meghatározásával együtt, és fell kell állítani a végrehajtó gépezetet.

A Nemzetközi Bíróság véleménye az ú.n. Határvita ügyében nagy mértéku önámítást mutat a határok jogának megtagadásában:

Elso látásra ez az elv [a területi integritás elve] teljesen ellentmond egy másiknak, a népek önrendelkezési jogának. A valóságban azonban a területi *status quo* fenntartását Afrikában gyakran a legbölcsebb irányvonalnak tekintik... A

---

²²¹ Roberta Cohen – Francis M. Deng „Exodus within Borders”, *FOREIGN AFFAIRS* (July-August 1998), 12. o.

²²² V.ö. Grotius, 134. sz. lábjegyzet

²²³ V.ö. 2. sz. Függelék

²²⁴ V.ö.: az előző fejezetben idézett szaktekintélyek

stabilitás alapvető követelménye a túlélés és a függetlenség minden területen történő megvalósítása és fokozatos megerősítése érdekében arra készítette az afrikai államokat, hogy józan belátással egyezzenek bele abba, hogy tiszteletben tartják a gyarmati határokat, és figyelembe veszik a népek önrendelkezési jogára vonatkozó alapelv értelmezését.²²⁵

Bár a kérdéses vélemény betu szerint helyes, a bírák valószínűleg rejtett gúnyal mondhatták azt, hogy az afrikai államok, amelyeknek kormányai védelmezni próbálták azt a *status quo*-t, amely őket hatalomra emelte, „józan belátással” fogadták el a területi integritás elvét, minthogy azokat a népeket, amelyeknek joga lett volna az önrendelkezésre, meg sem kérdezték, és azok nem is járultak hozzá ehhez. A bírósági vélemény az önrendelkezés alanyát a népek helyett az államokra és a kormányokra csúsztatja át, megtagadva ezzel a népek jogát, azért, hogy védelmezze azt a *status quo*-t, amely a kormányoknak kedvez. Ez a vélemény és az általa védelmezett álláspont egy hatalmas prokruszteszi ágyat teremtett, amelybe minden népet bele akar fektetni. Ez a szerencsétlen helyzet csakis a nép definíciója körüli, elobb vázolt zavar miatt alakulhatott ki. „Nép” lehet egy teljes állam lakossága, egy állam kormánya, vagy egy kisebbség. Az ENSZ nyilatkozatot inkább „a gyarmati országokat felszabadító és a gyarmati népeket rabszolgasorsba döntő” nyilatkozatnak kellett volna nevezni. Még ha az ENSZ politikusai összehavarták is a helyzetet, akkor sem lehet felmenteni a Nemzetközi Bíróságot - amely a politika felett kellene álljon - amiért nem tisztázta a helyzetet a Határvita ügyekben. Még az ügy közelebbi ismerete nélkül is sejthető, hogy akik kétségbe vonják a népek elszakadási jogát, nem ismerik sem Grotiust, sem a Népszövetség 1921-es döntését.

Európában a korábban idézett statisztika szerint 5 millió belső menekült szenved ugyanannak a merev követelménynek a következtében, amely megakadályozza a kisebbségeket rabságban tartó országok határainak olyan átrendezését, amely tükrözné az etnikai választóvonalakat, és megszüntetné, vagy legalábbis lényegesen mérsékelné a helyi konfliktusokat, és biztosítaná az önrendelkezés jogát. Ezért egyre nagyobb az ösztönzés arra, hogy újra foglalkozzunk a gyarmatok felszámolásával, és javítsuk ki az előző alkalommal elkövetett két hibát: terjesszük ki ugyanazokat a jogokat más földrészekre is, és tüntessük el a nemzetközi jogból a határok sérthetlenségének eszméjét.

Nanda szerint az önrendelkezés fogalmának ilyen továbbfejlesztésében „megszunik az a múltból származó nemzetközi konszenzus, amely szerint az önrendelkezési igények elismerését a gyarmati és az önálló kormányzat nélküli esetekre kellene korlátozni”.²²⁶ A Képviselő Nélküli Nemzetek és Népek Szervezete (*UNPO, Unrepresented Nations and Peoples Organization*) főtárgya, van Praag szerint:

Bár a gyarmatok felszámolásának egyik formája mára már majdnem teljesen befejeződött, a világ kezdi tapasztalni azt, amit a dán külügyi szóvivő, J. T. Hoekema [1991-ben] „a gyarmatok felszámolásának második generációja”

²²⁵ A Burkina Faso és a Mali Köztársaság közötti Határvita Ügye, az 1986-os ítélet 554. és 566-567. oldala. Thomas M- Franck idézi „*Postmodern Tribalism and the Right to Secede*” című művében.

²²⁶ Nanda, 444. o.

kifejezéssel illetett. A nemzetközi közösségnek tisztában kell lennie azzal, hogy a jelenlegi jogrend és annak szerkezete teljesen alkalmatlan, és alkalmazkodni kell az új helyzethez. Változtatás szükséges mind az önrendelkezés jogának alkalmazásában, mind az ilyen kérdésekkel foglalkozó politikai és jogi szervezetekben. Azt a jogi urt, amely az elismerés és alkalmazás megtagadásából következett, a „hatalom teszi a jogot” fogalom pótolta. Ebből a szempontból tekintve a jog a fennálló hatalmi viszonyok érvényesítésének pusztá eszközévé silányult.²²⁷

Így a merev nemzetközi bírósági, ENSZ és USA állásfoglalások, úgy, ahogy azokat Boszniában és Koszovóban alkalmazták, azt a benyomást kelthették, hogy feltétel nélkül elleneznek minden határmódosítást, és támogatják a „hatalom teszi a jogot” megközelítést, a határok sérthetlenségét „a fennálló hatalmi viszonyok érvényesítésének pusztá eszközévé” téve. Mi reméljük, hogy ez nem igaz, de a sovinszta zsarnokok Szerbiában, Romániában, Szlovákiában, vagy bárhol máshol esetleg azt hihetik, és úgy élhetnek vele, mintha felhatalmazást adna nekik a zsarnokságra.

Ezért feltétlenül javítani kell a helyzeten, és korigálni kell azt a benyomást, amely a határok szentségének eszméjéből származott. Szembeszállni az autonómiával 2000-ben anakronizmus lenne. Több mint egy évtizednyi erőfeszítés után a fordulat a jugoszláviai függetlenségi háborúk következtében jött el. Ma már nem az a kérdés, hogy igen-e, vagy nem, hanem az, hogy mikor és hogyan. Békésen, vagy véres felkelésekkel, az ENSZ támogatásával, vagy tiltása ellenére? Észre kell venni, amint arra a következő fejezetben is kitérünk, hogy az Egyesült Nemzetek megnevezés félrevezető. Az ENSZ kormányok, és nem népek képviselőiből áll. A népeknek hatalmas nyomást kell gyakorolniuk ahhoz, hogy megmozdítsanak egy olyan testületet, amely a Lincoln elnök gettysburgi beszédében lefektetett elvnek („*of the people, by the people, for the people*”) parafrázisául „a kormányokból, a kormányok által, és a kormányok érdekében” áll fenn.

A következő kérdés, amit fel kell tenni, az, hogy ha az ENSZ-nek meglenne a szándéka arra, hogy beavatkozzon a belügyekbe, és elrendelje az autonómiát vagy a határmódosítást, van-e rá hatalma? Szélesebb értelemben véve, van-e joga a „Nemzetközi Közösségnek” arra, hogy helyrehozza, ami elromlott? A válasz IGEN, nemcsak erre a kérdésre, hanem arra az állításra is, hogy ténylegesen az a KÖTELESSÉGE, hogy helyrehozza azt, ami megsérült.

Önrendelkezés és az ENSZ szerepe

Az utolsó évszázadban az állam szuverenitása zsugorodott, helyet adva a nemzetközi jog egyre növekvő szerepének. Ez az irányzat néha jelentős ellentmondásokhoz vezetett, mint például a törvények *ex post facto* alkalmazása a nürnbergi és a tokiói perben, ahogy azt William O. Douglas, az amerikai Legfelsőbb Bíróság bírja jelezte a nemzetközi jog

---

²²⁷ M. C. van Walt van Praag, „*The Position of UNPO in the International Legal Order*”, Brölman, 318. o.

fejlődésének modern irányzatairól szóló tanulmányában.²²⁸ Rendszerint persze a törvényhozás megelőzi a törvény alkalmazását a nemzetközi viszonylatban is.

Akkor például, amikor az ENSZ beleavatkozott a koreai háborúba, saját alapszabálya alapján avatkozott be, amely felhatalmazza az Egyesült Nemzeteket, hogy „tegyenek hatásos közös lépéseket a békével szembeni fenyegetések megelőzésére és megszüntetésére, az agresszív cselekedetek és más béketörések visszaszorítására”. Következésképpen

Az ENSZ koreai akciója volt az első alkalom, amikor az agresszió elítélését a nemzetek közösségének közvetlen, katonai akciója követte... Ez nemes, elvi alapokon álló és felelősségteljes akció volt, amely hatalmat és erőt adott a nemzetközi jog frissen született tételének²²⁹

azzal, hogy egy új tagállam szuverenitását szomszédjai iránti agresszió-mentes, békés viselkedésre korlátozta. Az ENSZ alapelveinek alkalmazása olyan országokra, amelyek nem tagállamok, ha volt olyan, aki nem önként írta alá az ENSZ alapokmányát, sokkal ellentmondásosabb lett volna.

Az agresszió megfékezésére tett nemzetközi erőfeszítések új fordulatot vettek, amikor a nemzetközi közösség és az ENSZ elhatározta, hogy megelőző lépéseket tesz arra, hogy Irakot megakadályozza a vegyi és biológiai fegyverek gyártásában, és ragaszkodott egy nemzetközi szakértő csoport által végzett helyszíni ellenőrzéshez. A nemzeti szuverenitás hagyományos fogalma szerint egy ilyen lépést rendkívül sértőnek tekintettek volna.

Az ENSZ közbelépése esetleg azzal is kikényszerítheti az önrendelkezési jogot, hogy egyik tagállamának szuverenitását szomszédjai iránti agresszió-mentes, békés viselkedésre korlátozza. Egy ország alattvalóinak arra kényszerítése, hogy meneküljenek az országból, ha arra kerül a sor, a béke megzavarásának tekinthető, és ezért az ENSZ beleavatkozhatna a sérelmet elkövető országok belügyeibe. Egy kevésbé nyilvánvaló ok lenne a nemzetközi beavatkozásra, ha a kisebbségek akadályoztatva lennének abban, hogy szabadon és hathatósan működjenek együtt a külső világgal, illetve a külvilág a kisebbségekkel. Az ENSZ alapelveinek alkalmazása olyan országokra, amelyek nem tagállamok, mert nem írták alá az ENSZ alapokmányát, sokkal vitathatóbb lett volna. De a békeszegés vádjá csak kifogás lenne vagy lehet. Elvileg az ENSZ tagállamoknak maguknak kell dönteniük arról, hogy megvalósítják az önrendelkezési jogot az emberi jogoknak a nemzetközi határokkal vagy a szuverenitási követelésekkel szembeni elsőbbsége alapján, akár zavarja ez a békét, akár nem. Az, hogy egy államot elfogadják a nemzetközi közösség tagjaként, olyan, bizonyos elonyökkel is járó privilégium, amelynek következtében az állam is tartozik megtenni bizonyos dolgokat az államok közösségének, mint a személyes és a kisebbségi jogok tiszteletben tartását. Most, évekkel a szerbek agressziói után, a civilizált világ türelme már annyira elfogyott, hogy az emberi jogok és a világbéke érdekében az ENSZ-nek tényleges lépéseket kell tennie a Balkánon, és olyan

---

²²⁸ William O. Douglas, *THE RULE OF LAW IN WORLD AFFAIRS* (Santa Barbara: Center for the Study of Democratic Institutions, 1961), 12. o.

²²⁹ Ugyanott, 11. o.

politikát kialakítania, amely nemcsak elmozdítja, de meg is követeli, vagy szükség esetén deklarálja az autonómiára való jogot, és egyoldalúan megadja azt, vagy extrém esetben egyenesen az elnyomott kisebbségek függetlenségét.

Ha a nemzetközi közösség továbbra is húzza az időt, eroszak és különféle terrorcselekmények következhetnek be, hogy felhívják a figyelmet egy elnyomott kisebbség helyzetére, ahogy ez sok esetben megtörtént még a civilizált Nyugat-Európában is.²³⁰

Amikor eroszakról és annak okairól beszélünk, megintcsak Hannumra kell figyelni. Bár Hannum elveti az eroszakot még egy törvényes cél elérése érdekében is, két kivételt tesz az eroszakkal kapcsolatban. Ezek közül a második a kisebbségi kérdés rendezését szolgáló megfelelő és hatásos mechanizmus hiánya.

Ha sem a nemzetközi jog, sem a politika nem kínál olyan mechanizmust, amellyel egy új nemzetiségu államba szorult kisebbségek újra csatlakozhatnak régi államukhoz, vagy legalább egy autonóm területet alkothatnának új hazájukban, a határok erovel történő ledöntése tekinthető az egyetlen kivezető útnak...

...mind a normatív, mind a morális bizonyosság jelenlegi hiánya lehet felelős legalábbis néhányért a hidegháború éveit követő években megerősödött szeparatista eroszakos cselekmények közül. Attól biztatva, hogy a nemzetközi közösség elfogadta Jugoszlávia eroszakos felbomlását... elégedetlen csoportoknak a világ minden részén sokkal nagyobb esélyük van jelentős külső támogatásra, mint a kisebbségi jogok vagy autonómia iránti csendes követeléseknek.

Egy sor nemzetközi norma sokkal tisztább megfogalmazása, köztük azoké, amelyeket itt javasolunk, visszaszorítaná legalább a vitatható követelések egy részét, és azt az eroszakot, amelyhez azok érdekében gyakran folyamodnak... Az egymással ütköző jogok felismerése és rendbetétele az egyetlen útja annak, hogy a világ politikailag és erkölcsileg fegyelmezett módon tudjon válaszolni az egymással szöges ellentétben álló követeléseknek.²³¹

Az elnyomott kisebbségek a koszovói ügyből esetleg azt a helytelen, de mégis találó tanulságot vonhatnák le, hogy a jelenlegi nemzetközi rendszerben néha szükség arra van, hogy eroszakot keltsenek és terrorcselekményeket kövessenek el, különben senki sem figyel fel rájuk. Mihelyt a konfliktus eszkalálódik és hevessé válik, úgy tekintik majd, mint a többség terrorját, amivel megindokolható a kisebbség függetlenségi harca.²³²

---

²³⁰ Például a francia kisebbség a svájci Jurában

²³¹ *Hannum: The Specter...*, 17-178. o.

²³² Sajnos, a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után a helyzet megváltozott, és a nemzetközi közvélemény inkább eltűri az államok által elkövetett eroszakot, mint azt, amelyet az elnyomott kisebbségek követnek el.

A nemzetközi közösség is okulhat a koszovói példából. Szó nélkül turték, amikor Szerbia megvonta Koszovó és a magyarok lakta Vajdaság autonómiáját, a Nyugat pedig megtagadta az autonómia követelések támogatását, amíg a konfliktus a második szinten állt. Amikor a konfliktus a harmadik fokozatra emelkedett, és a koszovói nép törvénytelennek nyilvánította a szerb kormány uralmát Koszovó felett, körülbelül két évvel megkésve, Clinton elnök és a nemzetközi közösség eljött egy megkéssett autonómia javaslattal. Ez azonban túl kevés és túl késő a koszovói népnek, és túl késő Milosevicnek, aki mindent a koszovói kártyára tett fel. Ha most adnának autonómiát, az azt jelentené, hogy a koszovói nép saját gyilkosai segítségével uralkodna, Milosevic pedig nem tudná betartani a Koszovóval kapcsolatban a szerbeknek tett ígését, és elvesztené hosi státuszát, amit pedig nem engedhet meg magának. Nincs már meg, ha valaha is megvolt, az a népek közötti jóakarát, ami szükséges ahhoz, hogy békében éljenek ugyanabban az államban, ugyanazon uralom alatt, és hiányzik az a bizalom, ami kell ahhoz, hogy számíthassanak arra, hogy az autonómia feltételei meg fognak valósulni, mihelyt a világ figyelme más felé fordul. A nemzetközi közösség két ellenkezo sarokba szorította Koszovót és Milosevicset, úgy, hogy ezen tanulmány írásakor más megoldás nem látszik lehetségesnek, mint a teljes függetlenség.

A nyilvánvaló tanulság az, hogy ha kielégítik a kisebbségek ésszeru követeléseit, és megvédik jogaikat, vagy idejében megadják az autonómiát, azzal esetleg elejét lehet venni annak, hogy az elszakadás egyáltalán szóba kerüljön. Az autonómia idoben történő megadása megakadályozhatja azt, hogy a konfliktus a második fokozatra erosödjön, amikor már a terror tunik az egyetlen reménynek az egyenlo jogok kiharcolására. Az ok egyszerű: bár az autonómia különféle formáit sokan tekintik tökéletlen megoldásnak, ha a kisebbségi csoport többsége *de facto* elégedett az autonómiával, akkor nem fog támogatni költséges és veszélyes terrorista mozgalmat az elszakadás érdekében, és a többség nem akarja kitenni magát annak a bizonytalan jövőnek, ami az elszakadást követi.

Ezt a témát meggyozoen kifejti az európai bázisú Etnikai Csoportok Szövetségi Egyesületének (*Federal Union of Ethnic Groups, FUEN*) szakértoi csoportja, amely 1994-ben kiadott egy felújított vitairatot „Az etnikai kisebbségek védelme” címen, belefoglalva egy jegyzökönyv kiegészítést az *ECHR*-nek (Európai emberi jogi Tanácsnak), egy tervezetet „az európai etnikai csoportokhoz tartozó személyek alapvető jogairól”, és egy model javaslatot, hozzá csatolt jelentéssel „az európai etnikai csoportok autonómia jogairól”. Ezeknek az okmányoknak az a célja, hogy sürgessék „az etnikai csoportok széleskörü, európai normáknak megfelelo védelmét”, amely kiegészítené az etnikai csoportokon belüli személyek már meglévo jogait.²³³

Ha ezeket az ajánlásokat az Európa Tanács elfogadja, az a csoportos jogokat az európai védelmi rendszer alá helyezné, és „az Európa Tanács által érvényesítheto” szinten elfogadottá tenné. De a világméretü alkalmazáshoz és érvényesítéshez az ENSZ-nek is be kell kapcsolódnia.

---

²³³ *PROTECTION OF ETHNIC MINORITIES IN EUROPE*, felújított FUEN egyezmény tervezet, Bolzano, 1994.

Az Autonómia Jogok címu okmány bevezeto jelentése elemzi „a nemzetközi jogban az állam szuverenitásának és területi integritásának alapelve és a nemzeti kisebbségek jogainak alapelve közötti feszültséget”. A területi integritás alapelve jelenleg kizárja az elszakadás jogát. Ezért a *FUEN* szakértői azt javasolják, hogy

ha az elszakadás joga kifejezetten nem adatott meg, vagy – bármilyen oknál fogva – nem kívánt vagy nem kívánatos, egy nemzeti kisebbségnek joga van egy minimális belső autonómiára és egy optimális autonómiára, azaz akkorára, amekkora a nemzeti egység veszélyeztetése nélkül lehetséges; a minimális autonómia minden esetben olyan mértékű, amilyen szükséges a nemzeti kisebbségek azonosságának megőrzésére és létének biztosítására. A kulturális jogok különösen részei ennek a minimumnak...

... Az autonómia kelso idoben történo megadása a legjobb óvintézkedés az elszakadási kísérletek ellen. Ha túl későn adják meg, azaz olyankor, amikor már kialakult egy jelentős elszakadási mozgalom, elfordulhat, hogy amire megadják, addigra már nincs hitele, és akkor már nem képes megállítani az elszakadási törekvést.

Az utolsó mondat ismétlést érdemel: „Az idejében megadott autonómia a legjobb óvintézkedés az elszakadási kísérletek ellen”, és hozzá lehet tenni, hogy az eroszak ellen is. Sajnos, Boszniában és Koszovóban már túl késő van az eroszak megakadályozására, de nincs még túl késő a Vajdaságban, Szlovákiában, Erdélyben, és sok más helyen a világban.

Az EBESZ álláspontja az önrendelkezésről

Az EBESZ Hírlevél egyik újabb kiadásában beszámol az EBESZ Parlamenti Közgyűlésének 1998. júliusban Koppenhágában tartott találkozójáról. A jelentés szerint

Jóváhagyásra került egy kiegészítő határozat Koszovóról. Ez a koszovói konfliktus valamennyi résztvevőjéhez fordult, felszólítva őket, hogy térjenek vissza az eroszak elkerülésének alapelveihez, és kifogásolta a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kormányának politikáját a koszovói albán lakosság elleni katonai agressziója miatt. Miközben a közgyűlés támogatta az erosz koszovói autonómia iránti követeléseket, újból megerősítette azt az álláspontot, hogy a nemzetközi jog alapelveit a határok sérthetelenségének és az állam területi integritásának tekintetében, amint azt a Helsinki Zárónyilatkozat is tartalmazza, tiszteletben kell tartani a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságnak és a térség más államainak esetében.

A közgyűlési találkozó valószínűleg a Helsinki Zárónyilatkozat alábbi rendelkezéseire hivatkozott:

III. A határok sérthetelensége

A résztvevő államok sérthetetlennek tekintik kölcsönösen egymás határait, valamint az összes európai állam határait, és ezért tartózkodnak ezen határok megtámadásától most és a jövőben. Ennek megfelelően ugyancsak tartózkodnak bármely résztvevő állam teljes területére, vagy annak egy részére irányuló követeléستől, birtokbavételi vagy birtoklási cselekedettől.

Ezt követi egy másik rendelkezés :

IV. Az állam területi integritása

A résztvevő országok tiszteletben tartják valamennyi résztvevő állam területi integritását.

Ennek megfelelően tartózkodnak minden olyan cselekedettől a területi integritás, a résztvevő államok egysége és politikai függetlensége ellen, amely nincs összhangban az ENSZ alapokmányának céljaival és elveivel, és különösen minden olyan akciótól, amely erő alkalmazását vagy azzal való fenyegetést jelent.

A résztvevő államok hasonlóképpen tartózkodnak attól, hogy katonai megszállás tárgyává tegyék egymás területét, vagy más közvetlen vagy közvetett erőszakos intézkedéseket tegyenek a nemzetközi joggal ellentétesen, vagy a szerzés tárgya ellen olyan intézkedésekkel, vagy fenyegetéssel. Semmiféle ilyen megszállást vagy területszerzést sem ismernek el törvényesnek.

És

VI. Nem-beleavatkozás a belügyekbe

A résztvevő országok tartózkodnak minden közvetlen vagy közvetett, egyedi vagy közös beavatkozáستól a más résztvevő állam saját jogkörébe tartozó belső vagy külső ügyekbe, függetlenül az országgal fennálló kölcsönös viszonytól.

Ennek megfelelően tartózkodnak a fegyveres beavatkozás vagy az azzal való fenyegetés minden formájától más résztvevő állammal szemben.

De a zárónyilatkozat másról is rendelkezik:

VII. Az emberi jogok és az alapvető szabadság tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, öntudat és vallás szabadságát

A résztvevő államok tiszteletben tartják az emberi jogokat és az alapvető szabadságokat, beleértve a gondolat, az öntudat, a vallás vagy hit szabadságát, mindenkire nézve, faj, nem, nyelv vagy vallás szerinti bármiféle megkülönböztetés nélkül.

Elosegik és bátorítják mindazon polgári, politikai, gazdasági, szociális, kulturális jogok és szabadságjogok tényleges gyakorlását, amelyek az emberi személy velejáró méltóságból következnek, és alapvetően szükségesek annak szabad és teljes fejlődéséhez.

Ezen kereteken belül a résztvevő államok elismerik és tiszteletben tartják az egyének szabadságát, hogy vallásukat vagy hitüket megvallják és gyakorolják, egyedül, vagy másokkal közösen, saját lelkiismeretük parancsa szerint.

Azok a résztvevő államok, amelyeknek területén nemzeti kisebbségek élnek, tiszteletben tartják az ilyen kisebbségekhez tartozó személyek jogát a törvény elotti egyenlőségre, megadnak nekik minden alkalmat arra, hogy teljes mértékben élvezzék az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat, és ezáltal védelmezik törvényes érdekeiket ebben a körben.

A résztvevő államok elismerik az emberi jogok és alapvető szabadságjogok egyetemes jelentőségét, amelynek tiszteletben tartása lényeges tényező a béke, igazság és jólét érdekében, a mely szükséges a barátságos kapcsolatok és együttműködés fejlesztéséhez egymás között és az államok között.

Állandóan tiszteletben tartják ezeket a jogokat és szabadságokat kölcsönös kapcsolataikban, és arra fognak törekedni együtt és egyenként, beleértve az ENSZ-szel való együttműködést is, hogy elosegítsék azok általános és tényleges elismerését.

Megerősítik az egyén jogát arra, hogy megismerje jogait és kötelességeit ezen a területen, és azoknak szellemében cselekedjen.

Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok területén a résztvevő országok az ENSZ alapszabályában és az Emberi Jogok Általános Nyilatkozatában foglalt célok és alapelvek szellemében járnak el. Teljesítik azokat a kötelezettségeiket, amelyeket ezen a területen a nemzetközi nyilatkozatok és egyezmények előírnak, beleértve többek között az Emberi Jogokról szóló nemzetközi egyezményt, amelyre elkötelezik magukat.

VIII. A népek egyenlo jogai és önrendelkezése

A résztvevő államok tiszteletben tartják a népek egyenlo jogait és önrendelkezési jogát, mindenkor az ENSZ alapszabályával és a vonatkozó nemzetközi jogi normákkal összhangban járnak el, beleértve az államok területi integritására vonatkozó szabályokat is.

A népek egyenlo jogaira és önrendelkezésére vonatkozó alapelvek szellemében minden népnek mindenkor jogában áll teljesen szabadon dönteni, akkor, és ahogy

az neki tetszik, belső és külső politikai státuszáról, külső befolyás nélkül, és tetszése szerint folytatni politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését.

A résztvevő államok ismételten megerősítik a népek egyenlő jogai és önrendelkezése tiszteletben tartásának és tényleges gyakorlatának egyetemes jelentőségét az egymás közötti és a valamennyi állam közötti barátságos viszonyok fejlesztése érdekében; ugyancsak felhívják a figyelmet annak fontosságára, hogy kiküszöböljék ezen alapelv bármilyen módon történő megsértését.

A zárónyilatkozatból vett fenti részletekből nyilvánvaló, hogy komoly ellentétek vannak a zárónyilatkozat alapelvei között, és az EBESZ szervezete egy fontos törésvonal köré épült.

Ellentét van a határok sérthetlensége, valamint az emberi jogokra és az önrendelkezésre vonatkozó rendelkezések között, amint azt a közelmúlt eseményei bizonyították Koszovóban és máshol a világban. Minthogy Milosevics kormányát védik a határok sérthetlenségét biztosító rendelkezések, megtagadhatja, hogy eleget tegyen az emberi jogokra vonatkozó rendelkezéseknek. Így a két rendelkezés a valóságban ahelyett, hogy egymást kiegészítené, kölcsönösen kizárja egymást.

A jogi gyakorlatban olyankor, amikor két jog ellentétben áll egymással, két elv alkalmazható: vagy a magasabb jog a mértékadó, vagy, ha a két jog egyenlő értékű, akkor azokat egymással szemben kiegyensúlyozva kompromisszumos megoldást kell találni.

Az is nyilvánvaló kellene legyen, hogy amikor bármilyen ellentmondás van a két jog, az állam szuverén joga „a határok sérthetlenségére és az állam területi integritására”, ahogy azt a Helsinkii Zárónyilatkozat szentesíti, valamint az egyén jogai között, „amelyek az emberi lét velejáró méltóságából fakadnak, és lényegesek az egyén szabad és teljes fejlődéséhez”, akkor az általánosan elismert emberi jogoké kell legyen az elsőbbőség, legalábbis olyan esetekben, amikor rendkívül szükséges az emberi jogok, sőt emberéletek védelme. A Helsinkii folyamattal az a baj, hogy figyelmen kívül hagyja Grotius szabályát az extrém kényszerhelyzetről, és az EBESZ nem lesz képes végrehajtani kitűzött feladatát mindaddig, amíg a kezét megköti a határok szentségének szabálya.

A zárónyilatkozat, sajnos, a kisebbségi jogok védelmét azoknak a kormányoknak a jóindulatára bízta, amelyek az uralkodó csoportok kezében vannak, és a zárónyilatkozat láthatólag kizárja a külső befolyás minden eszközét, amikor megtiltja a „külső beavatkozást”.²³⁴

---

²³⁴ Érdemes emlékeztetni egy nevezetes kivételre ezen szabály alól: a három országnak, Romániának, Szerbiának és Szlovákiának, ahol jelentős méretű magyar kisebbségi csoportok élnek, mint azt már kifejtettük, békeszerződésben előírt kötelezettségei vannak fenti kisebbségi jogok tiszteletben tartására. Tehát még az érvényben lévő Helsinkii egyezmény értelmében is nemzetközi ügynek minősül az, ahogyan a kisebbségekkel bánnak, és a külföldi beavatkozásra ténylegesen szükség van.

Meg kell jegyezni, hogy azon felül, hogy elsobbséget adott a határok sérthetlenségének, a Parlamenti Közgyűlés olyan helytelen nyelvezetet használt a Koppenhágai Nyilatkozatban, amely hozzájárulhatott ahhoz, hogy téves lényegi döntést hoztak.

(a) Ahogy már láttuk, nem léteznek „nemzetközi jogi alapelvek a határok sérthetlenségére és az államok területi integritására vonatkozóan”. Csak békeszerződések és határozatok vannak, amelyeket olyan kormányok hoztak, amelyek gyakran érdekeltek voltak a *status quo* fenntartásában. Ha lettek volna olyan alapelvek, azok figyelmen kívül hagyták volna, hogy azok a határok hogyan jöttek létre, és örökre befagyasztották volna a határokat, még azokat is, amelyeket mesterségesen hoztak létre, mint amilyeneket az I. Világháború után Trianonban eroltettek ki, vagy amikor Kína elfoglalta Tibetet, vagy amikor Németországot kettéosztották Kelet- és Nyugat-Németországra, vagy amelyekkel a cári Oroszország másfél földrészt bekebelezett. A határok sérthetlenségének fogalmát hidegháborús kompromisszumként találták ki azért, hogy rávegyék a Szovjetuniót, hogy részt vegyen a Helsinki folyamatban, de most már ideje, hogy véget vessünk neki. Ha valaki a határokkal kapcsolatos igazi alapelveket akarja megtalálni, annak vissza kell mennie Grotius-hoz, ahogy fentebb mi is tettük.

b) Ezért nem helyénvaló, legalábbis ebben az összefüggésben, a „szentesít” szó használata. Nem létezik alapvető jog sem a területi integritásra, sem a népesség egy részének elnyomására csupán azért, mert más etnikai csoporthoz tartozik, vagy más vallást vall, mint a többség, amelyet az államok és a politikai rendszerek elismernek. Ha valamit is „szentesíteni” kellene a zárónyilatkozatnak, az azoknak az emberi jogoknak a sérthetlensége, amelyek „az emberi léttel velejáró méltóságból következnek, és lényegesen az ember szabad és teljes fejlődéséhez”. Ha valaki visszamegy az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatig, akkor még azt is mondhatja, hogy ezek az elidegeníthetetlen jogok magától a Teremtőtől származnak. Ezért az EBESZ politikájának az emberi jogoknak a politikai rendszerek jogai fölötti elsobbségének szilárd alapjára kell épülnie.

Az EBESZ és a Parlamenti Közgyűlés sokkal szilárdabb talajon áll akkor, amikor látszólag kísérletet tesz némi kiegyensúlyozásra azzal, hogy támogat egy „eros autonómiát Koszovóban.” Azonban, sajnos ez nemcsak túl kevés és túl kései Koszovó esetében, de az EBESZ-nek nincs sem hatalma, sem felhatalmazása ahhoz, hogy egy ilyen autonómiát előírjon. Az EBESZ kezét megkötik a zárónyilatkozat egymással ellentétes rendelkezései.

Visszatekintve az EBESZ (eredetileg még nem Szervezet, hanem Bizottság) történelmére, az 1975-ben, a hidegháború csúcspontján alakult, és abban az időben szükség volt kompromisszumra a szovjet blokkal, és a határok védelmét ígérni a Szovjetunió cserébe az emberi jogok érdekében. Ma azonban az a védelem, amellyel a zárónyilatkozat biztosítékot nyújt az államoknak, felbátorítja az olyan kisztúlu diktátorokat, mint Szlovákiában az azóta már leváltott miniszterelnök Meciar, vagy Szerbiában Milosevics, hogy folytassák elnyomó politikájukat. Dícséretes az EBESZ igyekezete arra, hogy személyeket tegyenek felelőssé a háborús bűnökért, de nagyon elégtelen arra, hogy megvédjék az etnikai vagy vallási kisebbségek jogait saját kormányuk katonai támadásaival szemben.

A közgyűlés felszólította Milosevics elnököt, hogy gyorsítsa fel azoknak az ígéreteknek a végrehajtását, amelyeket a moszkvai közös nyilatkozatban tett 1998. június 16-án. A közgyűlés azt is kérte, hogy a Volt Jugoszlávia Bűneljárás Kivizsgáló Nemzetközi Hivatal (*International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia*) indítson vizsgálatot és emeljen vádat a Koszovóban az emberiség ellen elkövetett bűnökért, azonnal vonják vissza a szerb különleges rendőri erőt, és szüntessék meg a civil lakosság elleni akciókat.

Meglehetősen naív volt a Közgyűlés részéről arra számítani, hogy egy ilyen „felhívás” bármilyen konkrét eredményt hozzon. Naivitásukat tovább bizonyítja az a következtetés, hogy

a Nyilatkozat „felismerte, hogy annak a kihívásnak a teljesítéséhez, amit az EBESZ alapelveinek és vállalásainak végrehajtása jelent, nem szükséges új intézményeket és struktúrát létrehozni, hanem inkább az EBESZ meglévő eszközein és forrásain kell finomítani a hatékonyabb működés érdekében”.

Az ilyen naivítás garantálni fogja az EBESZ eredménytelenségét és jelentéktelenségét bolygónk békésebbé formálásában. „A nagyobb hatékonyság érdekében” a hatáskört kell kibővíteni, és csak az teszi eredményesebbé az EBESZ-t, ha az államok jogai helyett a személyek jogaira teszik át a hangsúlyt. A parlamenti közgyűlés többi határozata is csupán olyan szószaporítás, amelyet Milosevics ugyanúgy elengedett a füle mellett, mint ahogy az ellenőrzésnél, vagy az ú.n. korai figyelmeztető jelek figyelésénél jelentősebb fenyegetéseket is figyelmen kívül hagyott.

A közgyűlés továbbra is követelte az EBESZ határozathozatali folyamatának revízióját, és sürgette az EBESZ Miniszteri Tanácsát, hogy „vegye fontolóra azoknak a feltételeknek a kibővítését, amelyek mellett a meglévő egyetértés-mínusz-egy határozathozatali mechanizmus működik, többek között a költségvetések jóváhagyásában, a missziók felállításában, és a vezető személyzet kiválasztásában”.

A közgyűlés szintén sürgette „különösképpen annak az állandó figyelőszolgálatnak a kiépítését, amellyel az EBESZ alapelveinek és normáinak betartását ellenőrizhetik, úgy, hogy az EBESZ alapvető és rutin tevékenységét a végrehajtás képezze, többek között hatalmat biztosítva a hivatalban lévő elnöknek arra, hogy alkalmas felülvizsgálati gépezethez fordulhasson”, és javasolta, hogy

A parlamenti intézmények, köztük az EBESZ parlamenti közgyűlése, az Európa Tanács parlamenti közgyűlése, az Európa Parlament és a NATO közgyűlése, fokozzák együttműködésüket a választások megfigyelésében, és alakítsanak ki megfelelő munkamegosztást a parlamenti és kormány-intézmények között, különválasztva a választások szervezésében való együttműködéssel, illetve a választások tisztaságának és minőségének megítélésével kapcsolatos felelősséget.

A közgyűlés javasolta továbbá, hogy „tegyenek konkrét lépéseket a biztonsággal közvetlen kapcsolatban álló társadalmi és gazdasági jellemzők korai jelzorendszerének felállítására, úgy, ahogyan azt az Gazdasági Fórum 1996-ban Prágában tartott ülésén javasolták”.

Ugyanazon a parlamenti közgyűlésen Mr. Hoyer, amerikai parlamenti képviselő és az EBESZ korábbi elnöke, ma az EBESZ rangidos tagja, szintén kifejezte aggodalmát, és azt mondta, hogy „készen kell állnunk a beavatkozásra – akkor is, ha az katonai beavatkozást jelent”.²³⁵

Ez meglehetősen merész kijelentés a fennálló keretek között, de eltéveszti a célt. Milosevics és a szerb vezetés hajlamos még több emberéletet is feláldozni, ha szükséges, lehetőleg a másokét. Csupán egyetlen dolog tartaná vissza őket: annak veszélye, hogy elveszíthetik Koszovót. Ezért, ha meg akarjuk dönteni Milosevicset, azzal árthatunk neki, hogy elveszük tőle Koszovót, és az ő agresszív politikáját tesszük felelőssé, amivel bunbakká válik, és nem hosszú vagy mártírrá. Tehát a katonai fenyegetés fokozása helyett az ügyet az ENSZ elé kell vinni, megszüntetni a határok változtatásának tilalmát, és bejelenteni Koszovó függetlenségét. Ha Milosevics ezután megtámadja Koszovót, akkor háború lesz, és a NATO vagy az ENSZ joggal és döntő módon avatkozna be katonailag.

A belga Helsinki bizottság más megoldást javasol, amelynek volt már némi sikere Nyugat-Európában, de Közép-Európában meghiúsította a nacionalista érzelmek túltengése. Dr. Yvo Peeters az *OSCE/ODIHR Bulletin* 1996 tavaszi számában azt jelzi, hogy a határok foltoztatása helyett kísérletek történnek arra, hogy egyszerűen „elavulttá tegyék a politikai határokat”.²³⁶ Dr. Peeters szerint „a politikai határok létezése... teljesen figyelmen kívül hagyja a terület etnikai viszonyait, és ezzel hozza létre az úgynevezett nemzeti kisebbségeket”. A politikai határok gyengítésének egyik példája a „határokon átnyúló együttműködés”, amely lehetővé teszi, hogy egy nemzetiség tagjai együttműködjenek ugyanazon nemzetiségnek a határ másik oldalán élő tagjaival. Ez különösen hasznos lenne a Kárpát-medencében, ahol jelenleg, Jugoszlávia felbomlása után, Magyarországot körülvevő hat országban jelentős magyar népesség él. Sajnálatos módon, miközben az osztrák-magyar határ mentén sikeres „Regionális Fórum” működik, a többi öt ország többségi kormányai nem sok érdeklődést mutatnak etnikai kisebbségeik határon átnyúló együttműködése iránt.

A Kárpátok-Tisza Eurorégió kétségkívül a legnagyobb kihívást jelentő határon átnyúló vállalkozás Közép-Európában. Ukrajna, Délkelet-Lengyelország, Kelet-Szlovákia, Kelet-Magyarország és Észak-Románia régióit foglalja magába. Nagyon érzékeny terület, nagyon jelentős etnikai problémákkal. A határok közül némelyik, amelyik csak a háború utáni időből származik, vitatható. A területi autonómiára vonatkozó javaslatokat az érintett számos állam kormányai nagyon

---

²³⁵ Ron McNamara, „Parliamentary Assembly Annual Session Focuses on OSCE, Institutions, Growing Crisis in Kosovo”, *CSCE Digest*, Vol. 21, #8, August 1988, 68. o.

²³⁶ Yvo Peeters, „The Contribution of «Transfrontier Co-Operation and Institutions» to the Reduction of Ethnic Tension in Border Areas”, *OSCE/ODIHR Bulletin*, Vol. 4, #2 (Spring 1996), 6. o.

bizalmatlanul fogadják. Minthogy a kisebbségek legnagyobb részét a magyarok alkotják, néhány állam budapesti sugalmazásra gyanakszik.²³⁷

A kifogás meglehetősen sánta. A kommunizmus összeomlása utáni minden magyar kormány ismételten lemondott a határok változtatása iránti bármiféle szándékáról, és Magyarország amúgy sem sokat tehet a határok békés módosítása érdekében. A kifogásokkal csak azért jönnek elő, hogy indokolják, miért tagadják meg azt, hogy bármilyen jogot adjanak a magyar kisebbségnek. Ha ki akarnák elégíteni a magyar kisebbség jogos igényeit, de félnek az autonómiától és bármiféle „budapesti sugalmazású programtól”, akkor Hannum fenti érveit követve csupán annyit kellene megtenniük, hogy megadják a megfelelő védelmet a kisebbségeknek, ahogy azt egy tisztességes demokráciában illik, és azzal leszerelik az autonómia iránti igényt vagy a budapesti sugalmazású programot.

De ha még bele is egyeznének a kormányok a határokon átnyúló együttműködésbe, a kisebbségek egyéb igényeinek nagy részéről úgy sem lehetne gondoskodni. Mégis, legalább megtörné a jeget, első lépésként egy jelentékeny reformhoz, amely vagy eseti alapon biztosítaná a kisebbségi jogokat, vagy autonómiát nyújtana.

Globális összefüggésben tekintve mindezt, az efféle majdnem értelmetlen és gyakran haszontalan regionális fél-megoldások helyett ideje újra áttekinteni a nemzeti önrendelkezés koncepcióját, amint azt az ezirányú szakcikkék áradata is sürgeti. Ideje megerősíteni az EBESZ emberi jogokat védő rendelkezéseit, és gyengíteni a csökönő államoknak nyújtott védelmet.

Az Egyesült Államok, a területi *status quo*, és a balkáni kérdés

Sajnálatos módon az Egyesült Államok nemcsak elkötelezi magát a területi *status quo* mellett, de még kritizál is másokat, akik változásokat sürgetnek a nemzetközi politikában, és határmódosításokat javasolnak a kisebbségi kérdés enyhítésére.

1997. november 20-án Mrs. Dorothy Douglas Taft, az EBESZ varsói „Teljesítési Ülésén” (*Implementation Meeting*) résztvevő amerikai delegáció tagja, láthatóan elferdített információ alapján, az ülés elnökéhez intézett felszólalásában kijelentette:

... nem hisszük, hogy ez az aggodalom [az emberi jogok sérelmei iránt] konstruktív módon nyilvánul meg abban, hogy a határok módosítására szólítunk fel ebben a régióban, amint azt a Magyar Kiszgazda Párt egyik tagja javasolta két héttel ezelőtt. Ennek megfelelően, Elnök úr, felhívjuk itteni magyar kollegáinkat, hogy ismételten jelentsék ki, hogy tiszteletben tartják jelenlegi határaikat, és elkötelezik magukat azok mellett, a Helsinkai Zárónyilatkozatnak megfelelően.²³⁸

---

²³⁷ Ugyanott, 9. o.

²³⁸ *Statement of Dorothy Douglas Taft, US Delegation to the OSCE Implementation Meeting, November 20, 1997, in NATIONAL MINORITIES*, 46. o.

Tekintet nélkül a magyar delegáció teljesen alaptalan válaszára²³⁹, az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége kritizálta ezt a kijelentést az amerikai kongresszusi EBESZ csoport elnökének, Alfonse D'Amato szenátornak és alelnökének, Christopher H. Smith képviselőnek írott levelében, az alábbi alapon:

1. Sem a Helsinki Zárónyilatkozat, sem az ENSZ Alapokmánya nem látszik tartalmazni semmi olyasmit, ami megtiltaná, hogy egy politikus bizonyos körülmények között megjegyzést tegyen békés határmódosítások kívánatosságáról vagy szükségességéről.
2. Tény, hogy az Egyesült Államok hivatalos személyei támogatták ezeket a módosításokat már 1944-ben, továbbá:
3. Nemzetközi jogi szakértők egyre inkább támogatják a határok módosításának ötletét, beleértve még az elszakadási jogot is.
4. Ezért a kijelentés egyoldalú beavatkozásnak tekinthető a magyar belpolitikába. Ugyanakkor az amerikai EBESZ delegáció nyilvánosan még soha nem utasította el Funar úr és más sovinszta román hivatalos személyek, vagy a sovinszta szlovák és szerb politikusok kijelentéseit.

Bár a Helsinki zárónyilatkozat imént idézett rendelkezései meglehetősen homályosak, mégsem tiltják meg azt, hogy megvitassuk, ajánljuk, sőt kérjük a békés határmódosításokat, vagy a határmódosításokra vonatkozó jelenlegi nemzetközi politika megváltoztatását. Dr. Peeters a hivatalos *OSCE/ODIHR BULLETIN*-ben rámutatott arra, hogy a különféle EBESZ dokumentumok

néhány nyilvánvalóan ellentmondásos állítást tartalmaznak a határokkal kapcsolatban. Másrészt pedig a határok békés, tárgyalások útján történő módosítását nem zárják ki.

Az utolsó évtized tapasztalatai azt mutatják, hogy a legtöbb – ha nem az összes – résztvevő állam csak az első alapelvet hangsúlyozza. A másodikkal sohasem foglalkoztak igazán.²⁴⁰

Az amerikai EBESZ delegáció tagjának, Mrs. Taftnak fent idézett nyilatkozata azt példázza, hogy még az Egyesült Államok is, amelynek aligha vannak bármiféle érdekeltségei a közép-európai határokkal kapcsolatban, figyelmen kívül hagyta az EBESZ rendelkezésekben szereplő második alternatívát, nem is beszélve arról, hogy figyelmen kívül hagyták, ha nem egyenesen tagadták, az „extrém kényszerhelyzet” szabályának alkalmazhatóságát. Továbbá Mrs. Taft nem vette figyelembe, vagy nem tudott arról, hogy a Magyarország körüli határok módosítását, amennyire békés eszközökkel támogatható, az Egyesült Államok II. Világháború utáni amerikai politikáját elokészítő megfontolások során is javasolták.²⁴¹

---

²³⁹ Lásd az Ülés 214. sz. dokumentumát.

²⁴⁰ Peeters, 6. o.

²⁴¹ Lásd Romsics, 271. o. V.ö. a 148. sz. és azt követő lábjegyzetekkel.

Ezeknek a javaslatoknak az 1944. július 26-án készült összefoglalója, miután támogatja a változtatásokat a magyar-csehszlovák határ mentén, megállapítja: „7. Az Egyesült Államok helyesli a magyar határ kiigazítását Erdélyben Magyarország javára Aradtól északra Szatmárig”.²⁴²

Ha ezt a saját javaslatukat követték volna 1945-ben, akkor most nem lett volna szükség arra, hogy a Magyar Kisgazda Párt feltegye a kérdést a politikusoknak. Egyébként meg kell jegyezni, hogy ezen tanulmány írásakor ugyanez a párt a kormánykoalíció tagja.

Ráadásul az önrendelkezés jogát, az elszakadás jogával együtt, nemcsak elismeri a nemzetközi jog, hanem, ahogy azt kimutattuk, egyre erősebben támogatják a nemzetközi jogi szakértők, mint a helyi konfliktusok megelőzésére szolgáló eszközt olyankor, amikor az autonómiát nem adták meg idejében. Engedjenek meg ezúttal csupán egyetlen idézetet. Thomas Franck írta:

Egy államon belüli kisebbségnek, főleg, ha egy meghatározott területet foglal el, joga lehet az elszakadásra – a gyarmati uralom alól való felszabaduláshoz nagyjából hasonlóan – ha makacsul és példátlanul megtagadják tőle a politikai és társadalmi egyenlőséget, valamint kulturális identitásuk fenntartásának lehetőségét.²⁴³

Sokan gondolják úgy, hogy ez az eset áll fenn azokban az országokban, amelyekre a Kisgazda Párt utalt.

Hasonló támadás történt az önrendelkezés ellen az amerikai Kongresszusban mintegy tíz évvel korábban. A teljes Ház és a Szenátus külügyi bizottsága már elfogadott egy törvénymódosítást, amely támogatta a magyarok autonómiáját Erdélyben. A módosítás semmi olyant nem tartalmazott, ami arra utalhatott volna, hogy annak célja a külső autonómia, azaz az elszakadás lett volna. Mégis, Veress Bulcsu, aki akkoriban Dodd szenátor stábjához tartozott, úgy értelmezte azt, mint Románia területi feldarabolására vonatkozó követelést, megírt és körözött egy „Vítapontok” című listát, amelyben megtámadta a módosítás koncepcióját, azt bizonygatva, hogy:

Nem létezik olyan szabály a nemzetközi jogban, amely feljogosítaná az etnikai kisebbségeket az önrendelkezésre... Teljes nemzeteknek, természetesen, joga van erre, mint például a lengyel, vagy az afgán nemzetnek, még akkor is, ha ideiglenesen megfosztják őket ezen joguktól. Másrészt, magának a Helsinkii Egyezménynek az a mondata is, amely az önrendelkezést tartalmazza, megerősíti az államok területi integritását.²⁴⁴

Ahelyett, hogy megkísérelné behatárolni a módosítás tartalmát, és tisztázni azt, ahogy Mr. Dornan is megmagyarázta a Házban, hogy a módosítás nem tartalmaz területi

---

²⁴² Ugyanott, 281. o.

²⁴³ Thomas Franck, „Postmodern...”, 13. o.

²⁴⁴ *Talking Points on the Dornan Amendment on the Hungarian Minority in Transylvania (Section 190 of HR 1777, the State Department Authorization Bill)*

változtatásokat, csupán a kisebbség nemzeti, kulturális és vallási identitásának szabad gyakorlatát és fejlesztést biztosítaná, a dokumentum félreértelmezi a módosítás célját.²⁴⁵ Ha a vitapontok szerzője oszintén támogatta volna a kisebbségi jogokat, amikor azt írta, hogy „a Dornan féle módosítás, úgy, ahogy meg van szövegezve, alátámasztani látszik a román propagandát”, azaz az önrendelkezési jog elnyerését szolgáló erőfeszítés „csupán kifogás a területi revansisták valódi szándékainak elrejtésére”, fel kellett volna ajánlania a szöveg kijavítását, ahelyett, hogy azt javasolja, hogy „töröljünk mindent”, ami az autonómiára vonatkozik.²⁴⁶

A Vitapontok szerzője hamis színben tünteti fel a nemzetközi jogot is. Bár Veress urat nem lehet felelőssé tenni a legújabb fejleményekért, amint már kifejtettük, nincs mentség arra, ha valaki, aki a nemzetközi jog szakértőjének tartja magát, nincs tudatában Grotius szabályának, amely egyértelműen biztosítja még a területi önrendelkezés jogát is, valamint az 1921-es népszövetségi döntésnek az Aaland szigetek ügyében. Mindkettő azt állítja, hogy extrém (és csakis extrém) kényszerhelyzet esetén indokolt még a területi autonómia is a többségi lakosság vagy annak kormánya beleegyezése nélkül.

Az Egyesült Államok azzal védi álláspontját, hogy a pluralizmus egy fajtáját támogatja, és segíti egyféle „színvak” társadalom kialakulását a Balkánon, ahol a különböző hátterű embereknek meg kell tanulniuk békében élni ugyanabban a közösségben. Az a remény, hogy egyszer majd Koszovó különböző etnikai és vallási csoportjai pompás, békés, szívárványszerű közösséggé váljanak. Ezt az álmodat azonban a valóság durván lerombolta.

Ha valamit is tanulhatunk a Balkán történelméből, az az a tanulság, hogy a nemzetiség fontosabb, mint a túlélés. Az emberek készek feláldozni nemcsak gazdasági és fizikai jólétüket, hanem még saját (és mások) életét is a vak etnikai gyűlölet oltárán.

Ahogy Clinton elnök saját „faji tanácsadó testülete” jelentette, egy *AP* tudósítás²⁴⁷ szerint a „színvak társadalom” még itt, az Egyesült Államokban sem működik. John Hope Franklin, a tanácsadó testület elnöke szerint:

Az az elgondolás, hogy „színvak” társadalomra kellene törekednünk, akadályozza a faji sztereotípiák csökkentését... Miután a kutatások azt mutatták, hogy a faji sablonok csökkentésének az a legjobb módja, ha tudatában vagyunk a faji különbségeknek, ez ahhoz is fontos, hogy körültekintő alternatívát tudjunk nyújtani a „színvak társadalom” elképzelésére.

Ugyanezt a külpolitikára alkalmazva, a testület kutatásai alapján nincs tudományos bizonyíték arra, hogy a nemzetközi közösségnek az az elképzelése, amely különböző népeket arra akar rászorítani, hogy szomszédként éljenek egymás mellett, ami a Daytoni Egyezmény alapja, téves, és „gátolja” a regionális békét. A legjobb módja annak, hogy csökkentjük az etnikai gyűlöletet, és békét teremtsünk a Balkánon (és más területeken) az, ha fontos tényezőként vesszük figyelembe az etnikumokat, és „körültekintő politikai

---

²⁴⁵ V.ö. Dr Szász Zoltán levelezése Csóri Sándorral, 1987. augusztus 8.

²⁴⁶ Lásd *Talking Points*

²⁴⁷ 1998. július 8.

alternatívát nyújtunk”, például elválasztjuk őket nemzetközi határokkal (elszakadás), vagy legalább belső határokkal (autonómia), hogy csökkentsük vagy kiküszöböljük a napi kapcsolatot a különböző, gyakran ellenséges csoportok között, és ezzel a súrlódásokra és összetűzésekre okot adó alkalmak nagy részét is.

Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy azok, akik az Egyesült Államokat képviselik a nemzetközi emberi jogi fórumokon, mind alkalmatlanok, de észre kellene venniük, hogy azon felül, hogy olyan paradigmákba burkolóznak, amelyek túlhaladtak, és amelyek arra bátorítják a kistípusú diktátorokat, hogy politikai karriert teremtsenek a kisebbségek elnyomásával, azoknak, akik emberi jogi kérdésekkel foglalkoznak külföldön, szélesebb látókörrel kell bírniuk.

Ezért Hurst Hannum nemcsak arra sürgeti az államférfiakat és politikaformálókat, hogy teremtsenek meg egy olyan alkalmas gépezetet, amely megfelelően foglalkozik a kisebbségi ügyekkel és támogatásokkal, hanem ki is akarja bővíteni az amerikai politikusok látószögét, és üzenete van az alsóbb szintű intézményekhez is, akik nemcsak végrehajtják az utasításokat, de gyakran tanácsokat is nyújtanak a politikaformálóknak. Az üzenet természetesen nem korlátozódik az amerikai és nemzetközi intézmények személyzetére, hanem ki kell terjedjen főleg és különösképpen azoknak az államoknak a politikusaira, döntéshozóira és tanácsadóira, ahol kisebbségi problémák vannak.

Az Egyesült Államoknak fel kell ismernie, hogy a minimális emberi jogi és kisebbségi normák túlterjednek a tisztán amerikai hagyományok individualista látókörén, beleértve a nyelvi, kulturális és közoktatási kérdéseket is. A potenciális közvetítőknek és tanácsadóknak meg kell majd ismerkedniük az összehasonlítható intézkedésekkel olyan területeken, mint a hatalom-megosztás, örökösödés, szövetségi állam, államszövetség, területi és funkcionális autonómia, önkormányzás, kisebbségi vagy területi csoportok különleges részvételi jogai, arányos képviselés, stb.²⁴⁸

A probléma mélyebb, mint csupán tudatlanság vagy alkalmatlanság. Az Egyesült Államok teljes támogatást látszik nyújtani annak a politikának, amely a határokat az emberek fölé helyezi, holott nyilvánvaló kellene legyen, hogy az a politika nem működik. A boszniai helyzet reménytelenségét jól illusztrálta 1998. június 4-én a Szenátus Fegyveres Szolgálatok bizottsága előtt tett nyilatkozatában Robert S. Gelbard, az elnök és a külügyminisztérium különmegbízottja a Daytoni Egyezmény végrehajtásával kapcsolatban.

Mr. Gelbard elismerte, hogy „a békefolyamat [amelyet az USA szponzorált] továbbra is törekeny, és az SFOR jelenléte által nyújtott biztonság és bizalom nélkül, különösen a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon belüli konfliktusok tükrében, Bosznia is könnyen talajt veszíthet, vagy, ami még rosszabb, visszacsúszhat a háborúba”.

---

²⁴⁸ Hannum: *The Specter...*, 17. o.

Az SFOR erok úgy muködnék, mint a mesterséges lélegeztetőgép, amely a kritikus állapotban lévo beteget éppen hogy életben tartja, de mihelyt kihúzzák a csatlakozót, a beteg meghal. Gelbard szerint

... miközben hatalmas politikai és gazdasági nyomást gyakoroltunk valamennyiükre az elmúlt 14 hónapon át, a legnagyobb eredmény, amit elértünk azoknál a kemény-vonalas bosnyákoknál, akik akadályozni próbálták a fegyverszállítások ellenőrzését, a rendőrség átalakítását, a menekültek visszatérését vagy a szabad választásokat, pusztán az SFOR jelenléte volt.

A közvélemény láthatólag a szerb hadsereget és politikusokat okolja a boszniai krízisért, de a nemzetközi közösség az, aki akadályozza a krízis békés rendezését. T. M. Franck egy kituno idorendi beszámolót állított össze a jugoszláv krízisrol, amely arra a következtetésre jut, hogy rengeteg ok van a vádakra.

... Végül, a bosznia-hercegovinai szerb kisebbségek kérésére, az Európai Közösség döntőbírósa által létrehozott hágai békekonferencia arra a megállapításra jutott, hogy bármilyen is [az önrendelkezésre vonatkozóan] a jogok terjedelme, azt a jogot nem tartalmazta, hogy módosítsák azokat a határokat, amelyek a függetlenség idején léteztek.²⁴⁹

Többek között ezek a szabályok azok, amelyek a krízist okozzák Boszniában ugyanúgy, mint Koszovóban, és kudarcra ítélik nemcsak a békefolyamatot, hanem az ártatlan kisebbségeket is, akiknek állandóan azt mondogatták, hogy joguk van az önrendelkezésre.

Ha a „hatalmas politikai és gazdasági nyomás” gyakorlása katonák jelenléte nélkül nem tudta megteremteni a békét Boszniában, hogyan gondoljuk megteremteni a békét Koszovóban és a világ más tájain? Ami még rosszabb, mennyi ideig akarjuk ott tartani a katonákat? Mi történik, ha kitör az etnikai villongás a közeli Romániában vagy Szlovákiában, két olyan országban, ahol jelentos létszámú nemzetiségi kisebbség él, és ahol az etnikai tisztogatásnak hosszú történelme van?

Mr. Gelbard megállapítása rávilágít arra, hogy milyen kevés eredményt értünk el a nyomásgyakorlással.

Felhasználtuk ezt az eszközt és az Egyesült Államok aktív diplomáciáját, hogy végre a múlt hónapban meggyozzuk Milosevicset, hogy kezdje meg a tárgyalásokat Koszovó jövendo státuszáról. A megbeszélések Pristinában folynak, a következő ülés holnapra van kituzve, de a folyamat, amelyet a koszovói albán vezető, Dr. Rugova kezdeményezett a Milosevics elnökkel május 15-én történt találkozáson, nagyon törekeny. Komolyan veszélyezteti az az aránytalan és mértéktelen fegyveres eroszak, amellyel Belgrád az albán szélsőségesek eroszakos akcióira válaszolt.

---

²⁴⁹ Franck idézi „*Postmodern...*” címu művében.

Alig egy héttel ezen nyilatkozat után az amerikai védelmi miniszter, William Cohen Brüsszelben próbált támogatást szerezni a katonai beavatkozásra Koszovóban. 1998. szeptemberében, a koszovói civil lakosság elleni kegyetlen támadások közepette, a Kongresszus majdnem egyhangúan megszavazott egy határozatot, amely Milosevics háborús bűnök miatti vád alá helyezését és bíróság elé állítását követelte.

Bár helyeslendo ez az akció az emberi jogok melletti kiállásként, nem a megfelelő helyen, nem megfelelő időben, és nem a megfelelő személy ellen történt. A megfelelő hely az ENSZ lett volna, ahol tisztázni kellett volna az önrendelkezés ügyét, feloldva a területi és az emberi jogi igények közötti ellentétet, helyreállítva az emberi jogok elsőbbőségét az államnak a területi integritásra vonatkozó jogával szemben. A helyes idő sokkal korábban lett volna, legkésőbb a boszniai krízis idején, amikor Milosevics ügyesen a töréspontig fokozta a konfliktust, majd megállt, amikor erős nemzetközi ellenállásra talált, hogy azután újra elorenyomuljon, mihelyt az ellenállás csökkent. Milosevics abban az értelemben nem volt a megfelelő személy, hogy nemzeti hosszú vált a nacionalista szerbek szemében, megbüntetése pedig mártírrá és még nagyobb nemzeti hosszú teszi.

Milosevics mintapéldája annak, hogy a jelenlegi nemzetközi hozzáállás hogyan teszi lehetővé a diktátorok tevékenységét. Julie Mertus szerint:

Milosevics újraélesztette a szerb nacionalizmust a koszovói események során, és ez az ügy hatalomra emelte. Koszovó nélkül Milosevicsnek nem lett volna meg az a hatalmi bázisa, amelyre szüksége volt ahhoz, hogy nekiessen Bosznia-Hercegovinának és Horvátországnak. Miután már elismerten jó kommunista volt, Milosevics koszovói tettei megmutatták, hogy ugyanolyan jó nacionalista is. Milosevics koszovói stratégiája meghatározó és döntő momentum volt a szerb politikában. Mihelyt Milosevics a szerbek védelmezőjévé lett Koszovóban, szerepe mindenható kibovult, a szerbek védelmezőjeként. A koszovói kártya nélkül Milosevicsnek sokkal nehezebb dolga lett volna stratégiájának megvalósításában.²⁵⁰

A nemzetközi közösség volt az, aki Milosevics kezébe adta a koszovói kártyát, amelyet most a nemzetközi közösség ellen használ ki. Így átlátva Milosevicsen, akinek egész jövője és befolyása arra épült, hogy keményen járt el Koszovóban, több mint naivitás arra számítani, hogy jóhiszeműen tárgyalni fog a békéről, vagy meg fog ijedni a nemzetközi megfigyeloktol. Egyszerűen cinikus volt engedni, hogy Milosevics összehozza és megerosítse saját hatalmi bázisát azzal a Koszovói stratégiájával, hogy gyilkolja a civil lakosságot, amelynek azt mondta a nemzetközi közösség, hogy „nem fogják megtagadni tőlük azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együtt élvezhessék kultúrájukat,

---

²⁵⁰ Julie Mertus: „Prospects for National Minorities under the Dayton Accords – Lessons from History: The Inter-War minorities schemes and the «Yugoslav Nations»” *BROOKLYN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW* (23/1998), 827. O.

megvallhassák és gyakorolhassák vallásukat, használhassák saját nyelvüket”²⁵¹, vagy megválaszthassák saját uralkodójukat.

Meg kell jegyezni, hogy sajnós Milosevics nem az egyetlen, aki a kisebbségi kártyát használja ki saját politikai elonyére. Szlovákiában ott volt Meciar, a nemrég megbuktatott miniszterelnök. Romániában a legismertebb Funar, az osi magyar Kolozsvár városának polgármestere, amelyet most Cluj-nak hívnak, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Politikai pártok állnak mögöttük, és többszáz vagy több ezer radikális politikus, akiknek politikai jövője az etnikai konfliktusokon múlik. Ott vannak továbbá a tanárok, újságírók és papok, akik elkötelezték magukat az etnikai gyűlölet támogatására, és akiknek a karrierje szintén azon múlik, hogy mennyire képesek felszítani és táplálni a már amúgyis meglévő etnikai konfliktusok tüzeit.

Folytatva a hasonlatot, ahelyett, hogy a beteget beláthatatlan ideig a lélegeztetőgépre bízánánk, jelentos sebészeti beavatkozást kellene végezni: a nemzetközi közösségnek le kellene választani Koszovót a szerb politika törzséről, ahhoz, hogy Milosevics kezéből kiüssék a koszovói kártyát. Ugyanakkor a vajdasági magyar kisebbséget sem szabad azzal veszélyeztetni, hogy Milosevicset arra kényszerítenénk, hogy szerb választói előtt azzal orizze meg a tekintélyét, és azzal maradjon hatalomban, hogy kijátsza a „magyar kártyát”.

Szerencsére a külpolitikai körökben egyre többen támogatják mind az autonómiát, mint az önrendelkezés egyik formáját, amely elválasztja egymástól a különféle etnikai csoportokat azzal, hogy csökkenti az érintkezési pontokat, és kiküszöböli vagy legalábbis lényegesen csökkenti az alkalmat az eroszakra és a teljes elszakadásra olyan rendkívül súlyos esetekben, amelyeket Grotius „extrém vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet” eseteinek mondana, megadva a bántalmazott kisebbségnek a teljes függetlenséget és szuverenitást. A koszovói helyzet biztosan eleget tesz az „extrém vagy más módon el nem kerülhető kényszerhelyzet” kritériumának.

A Daytoni Egyezmény Boszniára vonatkozóan anakronisztikus alapelvekre épül, azzal, hogy tagadja mind az autonómia, mind az elszakadás jogát. Tekintettel a rég meglévő gyűlöletre és bizalmatlanságra, csakis külföldi, mintegy megszálló fegyveres erők tarthatnak fenn ideiglenes fegyverszünetet az egymással szembenálló etnikai csoportok között. Minél tovább vár a világ (és az amerikai kormányzat), annál nehezebbé válhat a teljes feldarabolás megakadályozása.

A *FOREIGN AFFAIRS* egyik újabb számának két cikke is kritizálja a boszniai amerikai politikát, és láthatólag támogatja az összes szakérto, köztük László Ervin nézeteit, valamint a *FUEN* szakértok ajánlásait. Boyd tábornok szerint, aki 1992 és 1995 között az USA európai parancsnokságának helyettes vezetője volt, az, hogy az amerikaiak ragaszkodnak ahhoz, hogy különböző kultúrájú, ellenséges etnikai csoportokat arra kényszerítsenek, hogy békében éljenek együtt ugyanazon földrajzi területen, egyetlen kormány uralma alatt, csak rontja a helyzetet, ahelyett, hogy javítaná. Javaslatára szerint

---

²⁵¹ *International Covenant of Civil and Political Rights (1966), Art. 27.* Franck a „*Postmodern...*” című művében idézi, 11. o.

csak az hozhatja meg a békét és biztonságot a térségben, ha a három etnikai csoportot szétválasztják „ön-kormányzó al-államokba” egy olyan központi kormány alatt, amely csak a leglényegesebb közös funkciókat tölti be.²⁵²

A másik cikk, amelyet a nemzetbiztonsági kutatócsoport igazgatóhelyettese, Gideon Rose és a külkapcsolatok tanácsának munkatársa, Olin Fellow, írtak, hasonló következtetésre jut. „Stabil erőegyensúly mellett a különböző helyi frakciók átlátható szétválasztását – más szóval: felosztását” javasolják.²⁵³ Az, ahogy a szerzők az Egyesült Államok politikáját értékelik, nem túl hízelgo a kormányzatra. Boyd tábornok szerint presztizsének és hitelének féltése akadályozza meg a Clinton kormányzatot attól, hogy elfogadja a tényeket, és megoldást keressen.²⁵⁴ Rose „megtévesztésnek” mondja a kormányzat politikáját, és úgy gondolja, a kormányzat attól fél, hogy a felosztás „rettenetes példa lenne a térségben”.²⁵⁵ A kormányzat valószínűleg a koszovói albánokra gondolt, és északon a vajdasági magyarokra, akik a korábbi Jugoszláviában autonómiát élveztek, amíg a szerbek azt el nem törölték. A II. Világháború után Romániában is létezett egy Magyar Autonóm Terület, 78,8 százalékos magyar többséggel, amely a Romániában élő magyarok teljes létszámának majdnem 35 százalékát tette ki.

Ha precedenst keresünk a külpolitikai magatartás gyökeres változására, elég visszamennünk az 1960-as évekig, amikor Charle De Gaulle véget vetett annak a hosszan tartó küzdelemnek, amelyet azért folytattak, hogy Algéria francia gyarmat maradjon. Quigley szerint „a francia hadsereg, amely sorozatosan veszített 1940-tól (a németek ellen) az 1954-es indokínai kudarcig, elhatározta, hogy nem akar vereséget szenvedni Algériában, és kész volt polgárháború útján megbuktatni bármilyen francia kormányt, amely függetlenséget akart adni a területnek”.²⁵⁶ A válság a rövid életű Negyedik Köztársaság összeomlásához és a keményvonalas katonaként ismert De Gaulle tábornok megválasztásához vezetett, valamint új alkotmányhoz és az Ötödik Köztársaság kikiáltásához, amely ma is létezik. De Gaulle azonnal megkezdte a tárgyalásokat, és 1962. március 18-án történelmi megállapodásra jutott, amely függetlenséget biztosított Algériának. Egy igazi államférfi és egy De Gaulle formátumú tábornok kellett ahhoz, hogy véget vessenek annak az elkeseredett harcnak, amely Franciaországnak hét éven át mintegy 250.000 emberéletet és 20 milliárd dollárnyi kárt okozott.²⁵⁷ Akad-e egy másik De Gaulle Amerikában vagy Nyugat-Európában, aki szarvánál fogva ragadja meg a bikát, és kivezet a mostani mocsárból?

Félelem helyett az amerikai kormányzatnak vagy a nemzetközi politikának meg kellene ragadnia az alkalmat arra, hogy kialakítson egy új külpolitikai hozzáállást, amelynek központja az autonómia koncepciója lenne, és egy csapásra megoldaná a kisebbségek gondját Közép-Európában, a németekét a Cseh Köztársaságban, a magyarokét

---

²⁵² *General USAF (Ret.) Charles G. Boyd, „Making Bosnia Work”, FOREIGN AFFAIRS (Jan-Feb. 1998), 46. o.*

²⁵³ *Gideon Rose, „The Exit Strategy Delusion”, FOREIGN AFFAIRS (Jan-Feb. 1998), 65. o.*

²⁵⁴ Boyd, 44. o.

²⁵⁵ Rose, ugyanott.

²⁵⁶ Quigley, 1179. o.

²⁵⁷ Ugyanott, 1180. o.

Szlovákiában, Romániában és Szerbiában, az albánokét Koszovóban, hogy csupán a Boszniához földrajzilag legközelebbieket említsük, valamint a világ más részein is.

A Clinton kormányzat és a világ más vezetői fel kellene ismerjék, hogy az autonómiát már sikeresen alkalmazták több országban is az etnikai problémák megoldására, tehát nem ismeretlen vagy kipróbálatlan elképzelés az, amit ajánlunk. Az is látszik, hogy ez lesz az elkerülhetetlen irányzat a jövőben. Zoltáni és Koszorús ebben a dologban Hurst Hannumot idézi, aki rámutatott arra, hogy

a kisebbségek és a nagymértékben heterogén államok realitása a jelenlegi világban szemben áll a nemzetállamok 19. században kialakult elméletével, amelyet az „egy nép, egy állam” retorika vitt tovább az önrendelkezés elvébe az 1945 utáni korszakban.²⁵⁸

Másszóval, a heterogén egységu állam egymással ellentétes fogalmak összekapcsolása. A nemzeti önrendelkezés elve ezt már régen túlhaladta, és komoly revízióra és reformra szorul, az autonómia koncepciójának elfogadásával a jelenlegi bajok elleni megoldásként, és a békés új évezred megalapításához.

Természetesen, ahogy még látni fogjuk, az autonómia mértéke és pontos formája, amely a kulturálisan, etnikailag vagy vallásilag eltérő csoportok és közösségek jogainak védelmére javasolt, minden esetben a helyi körülményektől függ, tárgyalással döntendő el a kisebbségi lakosság és a többség befolyása alatt álló kormány között. Külső erőknek, mint az ENSZ, az EBESZ, az Európai Unió, stb. csak közvetíteniük szabad, mintegy a katalizátor szerepét betöltve (kivéve az extrém kényszerhelyzet esetét, amikor be is avatkozhatnak), valamint szükség esetén a kezdeményezést megtenniük, a számos többnemzetiségű országban élő kisebbségek életének javítására, és azoknak az emberi és kisebbségi jogoknak a biztosítására, amelyeket több nemzetközi dokumentum is előír, és garantálni látszik.

A korábbi Jugoszlávia helyzete tehát nem kevésbé sürgős, mint az 1956-os magyar forradalomé volt, és nem kevésbé sürgős intézkedést igényel az ENSZ-től, de remélhetőleg ezúttal több sikerrel.

A következőkben néhány sikeres történelmi példát és aktuális megoldást sorakoztatunk föl, a Kárpát-medencében alkalmazandó, a magyarokra és más nemzetiségű kisebbségekre kiterjedő javaslatokkal együtt.

---

²⁵⁸ Zoltáni – Koszorús, 137. o. V.ö.: *Hurst Hannum, AUTONOMY, SOVEREIGNTY AND SELF-DETERMINATION* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 1990), 71. o.

V. SZUVERENITÁS, FÖDERALIZMUS, ÉS AZ AUTONÓMIA ELMÉLETE

Autonómia az elméletben

Bár van bizonyos átfedés, hogy t.i. mikor jogos a külso és mikor a belso autonómia, az eddigiekben legtöbbször az ú.n „külo autonómiára”, azaz elszakadásra koncentráltunk.

Mindkettőhöz való jognak ugyanaz a forrása: az emberi méltóság. Következésképp azonban teljesen eltérőek. Az elszakadásnak, hacsak nem követi egy másik létező államhoz való csatlakozás, olyan súlyos nemzetközi következményei vannak, mint az elismertetés és a diplomáciai kapcsolatok kiépítése a többi országgal; a szuverén jelenlét megalapozása a világban, beleértve a saját monetáris rendszert, az új gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat, a régi kötelezettségek megvitatását és rendezését, a nemzetközi fórumokon való képviselést; továbbá a saját, önálló külpolitika és a saját védelmi rendszer kiépítése, stb. Érthető ezért, ha a nemzetközi rendszer bizalmatlan az elszakadási kísérletekkel szemben: ha egy új állam nem tud eleget tenni nemzetközi kötelezettségeinek, az az egész nemzetközi arénában káoszt teremthet.

Ezért ideje most már az autonómiához való jogra fordítani a figyelmet. Az autonómia nem hozza magával egyiket sem a felsorolt gondok közül, mivel általában csak minimális beavatkozást jelent a belügyekben, minthogy általában csak azokat érinti, akik az új autonóm rendszeren belül élnek. A lakosság kívül maradó része nem veszít semmit, csak azt a jogot, hogy uralkodjon a másik csoport felett, hosszú távon pedig az egész belso politikának elonye származik abból, hogy csökken a belso feszültség. Nem Isten adta jog uralkodni egy kisebbségi csoport felett, és egy kompetens és demokratikus kormány egy kis jóindulattal hamar túl teszi magát a veszteségen.

Ha figyelembe vesszük Hannunak a kisebbségi jogok bizonyítására vonatkozó három fokú lépcsőjét az önrendelkezési igények értékelésekor, akkor az első dolgunk, hogy meghatározzuk, milyen fokon áll a dolog. Ha a kormány hajlandó jóindulatúan tárgyalóasztalhoz ülni, és kielégíti a kisebbség jogos követeléseinek nagy részét, akkor az a helyzet az első fokon áll.

Ahogy fokozódnak az indokolt, de ki nem elégített követelések, a helyzet egyre inkább közeledik a második fokozathoz, és az autonómia lehet az egyetlen megoldás. A két fél megállapodhat abban a csomagban, hogy az egyes követelmények külön-külön történő megvitatása helyett a kisebbség eltekint azoktól, és helyette általános felhatalmazást kap saját ügyeinek kezelésére, anélkül, hogy ebbe a kormány vagy a többségi lakosság indokolatlanul beavatkozna. Hannun szerint „az autonómia önmagában nem a véget

jelenti; csupán egy eszköz annak biztosítására, hogy a többi jogok és igények is megoldódjanak”.²⁵⁹

A Bécsben élő nemzetközi jogi szakérto, Bárki Éva Mária egy magyar újságnak Romániában adott interjújában a Romániában élő magyarok kettos állampolgárságának népszerű kérdésével kapcsolatban azt mondta, hogy

a megoldást [a kisebbségi kérdésre Romániában] nem a kettos állampolgárságban kell keresni... A legfontosabb cél továbbra is az autonómia... Megfelelo autonómia csomaggal minden problémás kérdés, így az állampolgárság kérdése is megoldható. Külön-külön megoldások az egyedi problémákra sohasem sikeresek. Megfelelo csomagot kell az asztalra tenni, és nemzetközi szinten megtárgyalni. Ezt nem lehet elkerülni, ha komolyan akarjuk a megoldást. 1990 óta rengeteg értékes ido veszett el... Egyrészt, a korábbi autonómia iránti követeléseket reális tartalommal kell megtölteni,... legfontosabb a saját törvényhozás, a saját kormány, és ezzel együtt a saját rendország és a saját bírósági intézmény. Másrésztrol alapveto feltételnek tekintem a szövetségi rendszer megteremtését Romániában.²⁶⁰

Bárki fenti értékelése szerint a magyar kisebbség Romániában azon a ponton van, amikor már nyilvánvaló, hogy a homályos ígéretek ellenére, és annak ellenére, hogy engedélyezték a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetségét, azt a politikai pártot, amelyet a legutóbbi választáson a legtöbb magyar támogatott, és több tárcát is megszerezve a kormánykoalíció tagja lett, az egyedi magyar követeléseket nem veszi komolyan a kormány. Tehát, ahogy Bárki mondta, ideje annak, hogy félretegyünk mindent, és a helyzetet a következő fokozatra emeljük, az autonómia követelésére koncentrálva. Ennek ellenére az amerikai álláspont (továbbra is) az, hogy a magyar kormánynak kétoldalú „alapszerződést” kell aláírnia Romániával, amivel szonyeg alá seperhető a probléma, ami a nyugati vezetoket láthatólag kielégíti, de a problémát nem oldja meg. Sajnos a magyar kormány, eros amerikai nyomás mellett, ennek eleget tett, de a szerződés nem oldotta meg a kisebbségi kérdést Erdélyben. Ezen tanulmány írásakor felelos személyek már arról kezdtek beszélni, hogy Erdély újabb Koszová válhat.

A *TRANSYLVANIA JURNAL* román napilap szerint Lányi Zsolt magyar politikus azt mondta egy interjújában, hogy „Erdély csakis a magyarok, románok és szászok együttműködésével virágozhat fel újra. Arra is figyelmeztetett, hogy ha nem mozdulunk el a béke irányában, akkor esetleg új Koszová alakulhat ki, ami egyik etnikai csoportnak sem áll érdekében...”²⁶¹

Lányinak nem állt szándékában a feszültség fokozása, csupán azt állította, ami nyilvánvaló. Ha az autonómia iránti követelések továbbra is válasz nélkül maradnak, a kisebbség még frusztráltabb lesz, és még inkább becsapva érzi magát, amiért elzárták

²⁵⁹ Ugyanott, 474. o.

²⁶⁰ NAPI MAGYARORSZÁG, 1998. szept. 29., Pataki István: „Schengen szíven szúrta a magyarokat”; interjú Bárki Éva Máriával az autonómiáról és a kettos állampolgárságról.

²⁶¹ RMDSZ Sajtófigyelo, 1998. nov. 17.

attól, hogy maga döntsön a saját sorsáról, ezért arra kezd majd gondolni, hogy a kormány, sőt az egész rendszer az ő szempontjukból illegitim. Ha erről meg tudják győzni a nemzetközi közösséget, akkor meg kell nyíljon az út a függetlenséghez. „Hogy eszközt találjunk annak meghatározásához, hogy egy elszakadási mozgalom törvényes vagy törvénytelen, az egyik közös nevező az alapvető jogoknak az állam által történt megsértése; az elszakadás csak ott lehet indokolt, ahol ez a jogsértés fennáll.”²⁶²

A követelések ezen fokozódásából nyilvánvaló, amint azt több hírmagyarázó is kiemeli, és amit érdemes megismételni: az elszakadás megelőzésének legjobb módja, ha meghallgatják és teljesítik a követeléseket, és kezdettől fogva megteremtik a kölcsönös bizalom légkörét. Minthogy ez a vitatott országok nagy részében nem történt meg (ha megtörtént volna, nem lenne vita), a legtöbb esetben legalább az autonómia (belső önrendelkezés) elkerülhetetlennek látszik. Annak ellenére, hogy Hannum ilyen esetekre azt a tanácsot adta, hogy „valamilyen rugalmas közbülső megoldást kell keresni, amely lehetővé teszi, hogy a felek gyakorlatias találékonysággal megtárgyalják a megoldást a konkrét panaszokra.”²⁶³ Erdély esetében Románia, Koszovó és a Vajdaság esetében pedig Szerbia az autonómia követeléseket ellenséges tevékenységnek, majdhogynem árulásnak tekinti.

Az orvosi gyakorlatból vett hasonlattal élve, egyes betegségek megelőzhetők, mások meggyógyíthatók, ha kelő időben észreveszik és törődnek vele, de ha elhanyagolják, akkor sebészeti beavatkozás vagy amputáció válhat szükségessé, vagy halált okoz.

A kisebbségi ügyek, úgy látszik, ugyanezt a mintát követik. Amikor makacs és/vagy tájékozatlan emberek nem hajlandók idejében foglalkozni a kérdéssel, akkor végül a súlyosabb változattal szembesülhetnek.

Ezért a feleknek először meg kell vizsgálniuk, hogy a panaszok kezelhetők-e esetleg, vagyis az első fokozat szintjén, és ha nem, akkor miért nem. Sajnos, kevés államban van meg a szükséges rugalmasság, gyakran azért, mert a kisebbségi kártyát túl sokáig használták ki politikai karrierük elősegítésére, az emberek erős védelmi állásokba ásták be magukat, és a politikai karrierük megtörnének, ha a kormány engedne a kisebbségnek. Ezért, sajnos gyakrabban mint nem, mielőtt a konfliktus elérte azt a szintet, amikor már megjelenik az autonómia igénye, a folyamat tovább eszkalálódik ahelyett, hogy mérséklődne, hacsak meg nem bukik az ellenséges magatartású kormány, és rugalmasabb kormányt választanak meg, ahogyan remélhetőleg ez Szlovákiában megtörtént, amikor megbuktatták Meciar, akinek a karrierje a magyarellenes sovinizmusra támaszkodott.

Ha az autonómiát nem adják meg idejében, az elszakadás lehet az egyetlen kiút. Az egyetlen mód arra, hogy csírájában fojtsák el a szeparatista irányzatot, az, ha a nemzetközi közösség (és itt az ENSZ-re gondolok, amelynek egyedül van felhatalmazása és eszköze a nemzetközi jog megteremtésére és végrehajtására, és szükség esetén katonai

---

²⁶² Hannum, *AUTONOMY...*, 471. o.

²⁶³ Ugyanott, 465. o.

szankciók alkalmazására) kezdettől fogva világossá teszi, hogy ha arra kerül a sor, sokkal megértőbb lesz az elszakadási igénnyel szemben.

A Helsink-i kongresszusi amerikai bizottság már idézett két-párti vezetésével így magyarázza, hogy Szerbia miért veszítette el Koszovót: „Eredménytelennek bizonyult Belgrádot rávenni a megegyezésre Koszovó tárgyában...”. A szerbek megtagadták azt, hogy elfogadják az alacsonyabb szintű megoldást, hát most arra kell szorítani őket, hogy fizessék meg az árát.

A megállapítás és az érvelés teljes összhangban van a szakértők nézeteivel és következtetéseivel. Reméljük, hogy a nemzetközi közösség, főleg az ENSZ, figyelembe fogja venni ezt az ajánlást, és annak megfelelően minél hamarabb cselekedni fog, főleg a Rambouillet-i tárgyalásokon mindkét fél által okozott kudarcnak a tükrében. Több hetes tárgyalás után sem mutatkozott semmilyen előrehaladás, és több mint egy hónappal a két kongresszusi képviselő előbb idézett nyilatkozata után nemcsak a vizsgálati folyamat nem hozott semmilyen eredményt, hanem a vizsgálattal megbízott csoportot feltartóztatta, sőt, a legújabb hírek szerint letartóztatta a szerb határőrség.²⁶⁴

Eddig az autonómiáról mint jogi fogalomról és az önrendelkezés egyik formájáról tárgyaltunk. Most foglalkozzunk vele gyakorlati szempontból.

A spektrum egyik végén ott áll az abszolút kollektív autonómia, úgy, ahogy azt a nemzetközi közösség és a nemzetközi szervezetek elismerik. Az abszolút kollektív autonómiát szuverenitásnak hívják, a modern államiság és a nemzetközi rend lényeges ismérvei alapján. Az államnak végső és független, azaz szuverén hatalma van egy bizonyos, pontos határokkal kijelölt területet elfoglaló nép felett. Az állam alá tartozó embereket állampolgároknak mondják, (aminek semmi köze sincs a nemzetiségi hovatartozáshoz) és az állam hatalma abból áll, hogy törvényeket hoz, és azokat végrehajtja alattvalóin, amihez egyedülálló joga van törvényes erők alkalmazására is. Az államnak hatalma van arra is, hogy katonai erőt tartson fenn, amelyek alkalmasak területének és népének védelmére, valamint háborúra is.

A spektrum másik végén áll a személyi autonómia, ami viszonylag új fogalom a politikai elméletben és a jogtudományban. Az abszolút személyi autonómia, az az elv, hogy az emberi lény nem vehető alá semmiféle felső hatalomnak vagy törvényhozónak, csupán elvont fogalom, a gyakorlatban nem létezik. Ez olyan eszme, amelyre az anarchisták és sokan a libertariánusok közül törekednek. Szent Ágoston (és Luther Márton) szerint csak akkor nem lenne szükség a Földön törvényre és hatóságra, ha ott mind csak angyalok élnének. A gyakorlatban a személyi autonómia tartománya a rabszolgákra vonatkozó majdnem nullától az abszolútista uralkodók majdnem abszolút autonómiájáig terjed. A személyes autonómiát különböző módokon korlátozzák: társadalmi szokásokkal és normákkal, köztük családi szerepekkel és kapcsolatokkal, vallási dogmákkal és előírásokkal, állással, üzleti szeszodésekkel, valamint kormányzati hatalommal, amely polgári és büntetőjogi törvényeket hoz és hajt végre.

---

²⁶⁴ AP riport Pristináról, *Yugoslavia by-line*, February 27, 1999.

Ha az emberek abszolút vagy közel korlátlan autonómiát gyakorolnának egymással szemben, az a káosz közelébe vezetne, és olyan jellegű állapothoz, amelyről Hobbes írt 1651-ben a LEVIATÁN-ban: „az élet mindenki háborúja mindenki ellen”, ezért „az élet rövid és brutális”. Bár ez a szélsőséges állapot valószínűleg sohasem létezett a személyes kapcsolatokban, mert azokat mérsékelte a család, a törzs, és gyakran a vallás hatása, az efféle autonómia jellemzi mégis legjobban azokat a viszonyokat, amelyek az államok közötti kapcsolatok terén léteztek a nemzetközi arénában, amíg Hugo Grotius, a nemzetközi jog atyja, nem hozott valamelyes értelmet, rendet és biztonságot a nemzetközi kapcsolatokba.

Valahol a spektrum közepén találhatók az autonómiának azok a különféle formái, amelyek a nagyobb szervezeten belüli integrációval és szerepmegosztással kapcsolatosak. Az autonómia meglehetősen összetett erkölcsi, társadalmi és politikai fogalom. Hannum szerint „a személyes és a politikai autonómia bizonyos valódi értelemben a jog a különbözőségre és az egyedüllétre; olyan értékek megóvására, védelmére és elősegítésére, amelyeket a társadalom másik része nem vehet el”.²⁶⁵ Bár több ország alkotmánya és törvénye meghatározza az autonómiát, a nemzetközi jogban nincsen rá törvényes definíció. Másszóval, nem létezik olyan törvényes felelőség, ami kötelezne az autonómia jogának tiszteletben tartására.

Jelenleg a szuverén államokat csak arra lehet rászorítani, hogy alkotmány vagy törvény keretében biztosítsanak bizonyos jogokat, de ezeknek a jogoknak a terjedelmére nem áll rendelkezésre elismert jogi norma²⁶⁶, és az államokat nem lehet kényszeríteni arra, hogy biztosítsák az autonómiát. Ez a helyzet remélhetőleg hamarosan meg fog változni, mert a koszovói pátthelyzet rákényszerítheti az ENSZ-et és a nemzetközi közösséget, hogy valamennyire teremtse rendet a káoszban. Elhúzódó és kilátástalan tárgyalások helyett valamilyen nemzetközi bíróságra lenne szükség, amely döntene az autonómiáról vagy elszakadásról, és ezt a döntést az ENSZ-nek teljes hatalmával támogatnia kellene, szükség esetén akár fenyegetés vagy eroszak alkalmazásával is.

A kisebbségi viszonyok tekintetében az autonómiának több fajtája van:

1. TERÜLETI autonómia, amikor egy nagy összefüggő területen élő népnek, amelynek olyan kulturális, gazdasági vagy vallási háttere van, amely különbözik az ország többségi lakosságától, magadják azt a jogot, hogy egy kisebbség tagjaiként önmagukat kormányozhassák. (Például az Aaland szigetek svéd lakossága.) De a területi autonómia nem oldja meg azoknak a kisebbségeknek a gondját, amelyek heterogén területen élnek, ahol a kisebbség és a jelentős többség jelenléte változó arányú. A „megosztott tér” koncepciója²⁶⁷ alapján az autonómián is meg kell osztozzanak.
2. A MEGOSZTOTT autonómia a megosztott tér fogalmára épül, ahol két vagy több nagyobb csoport, gyakran az ország többségi lakossága és egy nagy kisebbség,

²⁶⁵ Hannum, *Autonomy*, 4. o.

²⁶⁶ A nemzetközi egyezségeken található listák, mint pl. az ENSZ Egyetemes Emberi Jogok listája nem jogi, hanem csak erkölcsi normát képviselnek.

²⁶⁷ Ugyanott, 143. o.

- közösen laknak a területen, úgy, hogy a területi autonómia nem valósítható meg, a személyi autonómia pedig nem kielégítő arra, hogy alkalmazkodjon a csoportok közösségi igényeihez, és elegendő védelmet nyújtson mindkét oldalnak a másik oldal elnyomása ellen. Ebben az elrendezésben mindkét csoport részére biztosítva van az arányos részvétel a politikában, törvényhozásban, és végrehajtásban. A rendszernek biztosítani kell a fellebezési jogot is egy magasabb, esetleg nemzetközi hatósághoz, és korlátozott vétőjogot olyan ügyekben, amelyek veszélyeztethetik az identitást, a külön oktatási létesítményeket és programokat, és bizonyos jogok törvényes védelmét. Például a nyelvhasználati jogot garantálhatja a szólásszabadság jogának olyan kiterjesztése, amely nemcsak a beszéd tartalmát, hanem annak kifejezési formáját, tehát a beszélő nyelvét is védi, és biztosítja a kisebbségi nyelvek használatát a közügyekben. A megosztott autonómia sikeres példái közé sorolhatók azok a német és olasz csoportok, amelyek az olaszországi Dél-Tirolban, a Trentino - Alto Adige tartomány különleges alkotmánya alatt élnek.
3. HELYI autonómia, lehet egyes olyan helységeken, ahol nagy létszámú kisebbség lakik, egyébként többségi lakossággal körülvett területen, és a helyi önkormányzatra bizonyos „belső törvény” vonatkozik, amely lehetővé teszi, hogy a helyi önkormányzat a kisebbségi lakosság érdekeinek és értékeinek megfelelően működhessen, de a magasabb szintű szuverén kormányzat törvényei és felügyelete mellett. Míg a területi autonómia bizonyos témakörökben szuverén jogokat biztosít, a helyi autonómia csak bizonyos kereteken belül ad önkormányzati jogokat.
  4. A SZEMÉLYI autonómia azokra az esetekre alkalmazható, amikor a kisebbség egyedei vagy apróbb csoportjai a többségi lakossággal elkeveredve élnek. Ebben az esetben a kisebbség tagjainak joga van bizonyos olyan alapvető gazdasági, kulturális, vallási és politikai választás lehetőségére, amely személyes életüket befolyásolja, a kormány és a többségi népesség részéről történő beavatkozás, zaklatás vagy diszkrimináció nélkül. A személyi autonómia annyiban különbözik az általános emberi jogoktól, hogy a kisebbség tagjainak nemcsak arra van joga, hogy azt tehetik, amit a többség, hanem arra is, hogy azt a maguk személyes módján tegyék, saját nyelvükön, saját vallásuk, kultúrájuk és hivatásuk szerint, stb. Ez a jog kiterjed arra is, hogy megtartsák és óvják nyelvüket, kultúrájukat, ön-azonosságukat, valamint arra, hogy saját csoportokat és szervezeteket hozzanak létre és abban részt vegyenek. Komoly bajhoz vezet, ha nem vesszük figyelembe ezt a különbséget az egyenlő jogok és a kisebbségi jogok között. Amikor egyes államok kinyilatkoztatják, hogy kisebbségeik egyenlő jogokat „élveznek”²⁶⁸, akkor a kisebbségek szempontjából ez éppenséggel nem „élvezet”. Például, ha egy ország kijelenti, hogy kisebbségének a többséggel egyenlő joga van a művelődésre, akkor – ha csak nem írják elő azt is, hogy joguk van erre a kisebbségi nyelven – ez nem elégíti ki a kisebbség jogát a művelődésre a kisebbség igényei szerint. A személyes autonómia fontos pontja, hogy a gyermekeknek is joga legyen a kisebbségi nyelven saját kultúrájukat és hagyományukat tanulni, minden megkülönböztetés vagy akadályoztatás nélkül. Rá kell azonban mutatni arra, hogy ennek a jognak csak akkor van igazi

---

²⁶⁸ Lásd ugyanott, 63. o.

jelentősége, ha vannak a közelben elérhető kisebbségi iskolák és intézmények, legyen szó akár autonóm területről, akár megosztott autonómiáról egy területen belül, vagy akár a határ másik oldalán fekvő iskolákról és intézményekről, ha a kisebbség közel él annak az országnak a határához, ahol a megfelelő intézmények rendelkezésre állnak.

Meg kell jegyezni, hogy működő demokráciákban a személyi autonómia kiterjed arra is, hogy olyan szervezeteket alapítsunk és működtessünk, ahol etnikai értékeinket hasonló nemzetiségűekkel együtt gyakorolhatjuk. Ezért a „demokratikus kormányzás” alatti demokráciákban a személyes autonómiát meg sem kell említeni: természetesnek veszik, mint alapvetet. Demokratikus kormányzás alatt a kisebbségeknek joga van nemcsak arra, hogy saját templomokat és szervezeteket alapítsanak, hanem iskoláik, az elemi iskoláktól az egyetemekig, azonos szinten vannak azokkal az intézményekkel, amelyek a többségi lakosság rendelkezésére állnak.

Az autonómiával kapcsolatban ki kell dolgozni bizonyos kompromisszumokat a nemzeti szimbólumok területén is: a kisebbség számára lehetővé kell tenni, hogy egy másik (pl. a magyar) felség hatalom lobogójának használata helyett olyan saját zászlójuk legyen, amelyik valamilyen regionális vagy helyi szimbólumban hozzáadásával (mint pl. Erdélyben a magyar Szent Korona helyett a holló hozzáadásával a magyar színekhez) különbözik a másik ország hivatalos lobogójától. Ezt használhatják jelvényként, kitűzőként, stb. a nemzetiségi háttér jelzésére, anélkül, hogy ezzel ne maradnának lojálisak országuk felség hatalmához. Némi jóindulattal ez az érzékeny kérdés is rendezhető.

Meg kell említeni még egy további autonómia elképzelést is. 1999. február 21-én a magyar kormány rendezett egy konferenciát „Magyarország és a határon túli magyarok” címmel, azoknak a kisebbségi politikai pártoknak a részvételével, akiknek saját országukban is volt megválasztott képviselője. Az Egyesült Államokban élő magyar közösségből meghívtak egy személyt, aki mindig is ellenezte az autonómiát, és együtt dolgozott Veress Bulcsuval azon, hogy töröljék a Dornan-i módosításból az autonómiaira vonatkozó rendelkezést. A konferencia végső határozata egy olyan nyilatkozatot tartalmaz, amely semmitmondó közhely, és semmiféle ígéretet, követelést vagy magyarázatot sem tartalmaz azzal kapcsolatban, hogy ez a kívánatos törvényhozási és közigazgatási akció hogyan jöjjön létre. Ez nem programpont, csupán egy jóindulatú, de semmitmondó, ne-tégy-semmit jellegű kijelentés:

5. A magyar nemzeti politikának az a célja, hogy biztosítsa a környező országokban élő magyarok személyes és kollektív jogait a nyugat-európai sikeres demokráciák gyakorlatának megfelelően. A közép-európai térségben ez további törvényhozási és közigazgatási lépéseket igényel ahhoz, hogy a kisebbségi közösségek ügyeiket a szubszidiaritás elvére alapozva intézhessék.²⁶⁹

Glorier 1999-es multimédiás szótára szerint a „*subsidiary*” annyit jelent, mint „fontosságban másodlagos, a megsegítést vagy kiegészítést szolgáló”. A

²⁶⁹ A „Magyarország és a határon túli magyarok” konferencia jegyzőkönyve, 1999. február 20.

társadalomtudományban azonban a szubszidiaritás elve azt jelenti, hogy ha valamit meg lehet oldani az alacsonyabb szinten, akkor ott kell megoldani, és nem a magasabb szinten. Ezt a koncepciót népszerűsítette a Katolikus Egyház az 1930-as években, annak a társadalmi programnak keretében, amellyel csökkenteni akarta az állam hatalmát a társadalom fölött. Ez az elképzelés nem tartalmaz semmi olyasmit, ami a kisebbségi jogokra vagy ügyekre vonatkozna. Egyszerűen a decentralizációt jelenti.

Olaszországban például húsz közigazgatási körzet van, amelyek mind a szubszidiaritás elvére épülnek, de ezek közül csak ötben vannak autonóm területek, amelyek nemzetiségi szempontokra épülnek. Románia, Szlovákia vagy Szerbia jelenlegi megyéi és helyi kormányzati struktúrája teljesen megfelel a szubszidiaritás elvének. Tehát a konferencia végso határozatának szövegezése félrevezető, és valójában mellékvágányra tereli a nemzeti önrendelkezés kérdését.

Amikor Dr. Jeszenszky Géza washingtoni magyar nagykövet, korábbi magyar külügyminiszter, átadta a határozatot az Egyesült Államok kormányának, annak autonómia-ellenes beállítottságánál fogva senkit sem lepett meg, hogy nagyon örültek ennek a semmitmondó nyilatkozatnak.²⁷⁰ Az Egyesült Államok ugyanis vehemensen támadta és kritizálta az elozo, két évvel korábbi hasonló találkozó zárónyilatkozatát, amely a kituzött célok egyikeként kifejezetten megemlíttette az autonómiát.

Autonómia és egységes kormány vagy szövetségi kormányrendszer

A világ országainak túlnyomó részében egységes, azaz központosított kormányforma jellemző, ami azt jelenti, hogy minden szuverén hatalmat egyetlen kormány gyakorol, és annak minden ágazata ugyanazon a szinten gyakorolja hatalmát. A szövetségi kormányrendszer az amerikai kísérlet sikere után lett valamennyire népszerűvé.

A szövetségi rendszerben a szuverén hatalom az egyes funkciók mentén területi alapon oszlik meg a központi kormány és több regionális kormány között. Egy tipikus szövetségi rendszerben csupán a külügyek és honvédelem, a pénzkibocsátás, és néhány pontosan meghatározott kormányzati funkció van a központi kormányzat kezében, míg a szuverén hatalom egyéb területei, mint általában a rendori hatalom, azaz a helyi rend és törvényvédelem, valamint néhány üzleti és magánéletre vonatkozó szabályozás a regionális, autonóm kormányok kezében van. Az autonómiának több fokozata van; a szövetségi rendszer biztosítja a legmagasabb fokú, alkotmányosan szentesített és védelmezett hatalmat a helyi autonóm kormányoknak. Egy ilyen rendszerben az alacsonyabb szintek alkotmányosan önállóak a rájuk bízott funkciók körében mind a törvényhozásban, mind a törvények végrehajtásában.

Egy kisebbségnek nyújtott területi autonómia annyiban különbözik a szövetségi rendszertől, hogy az etnikai többség által elfoglalt területen nincsen további megosztás: ott minden kormányzati vonatkozásban a központi kormányé a hatalom, és csak az autonóm terület(ek)en vagy megosztott autonómiájú régió(k)ban nyújtanak az alkotmány

---

²⁷⁰ Lásd Jeszenszky nagykövet 1999. február 25-én interneten terjesztett nyílt levelét.

rendelkezései egyes meghatározott területeken szuverén jogokat. Egy alacsonyabb fokú autonómia áll fenn akkor, amikor csak törvény vagy rendelet biztosít önkormányzatot a területi kormányoknak.

Annak eldöntésére, hogy melyik kormányzati forma a legmegfelelőbb, a történelmi vagy tetszés szerinti tényezőtől eltérően a józan ész szabálya az, hogy homogén népesség esetén nincs szükség a szövetségi rendszerre. Más esetben, amikor földrajzilag azonosítható heterogén csoportokról van szó jelentősebb közös háttér nélkül, akkor, minden csoportnak saját kormányral rendelkező államot kellene alakítania. Számos életképes mini-állam létezik. Elszakadási igények esetén ez is fontos tényező, amire tekintettel kell lenni.

A területi autonómia megindokolásához földrajzilag meghatározható csoportok kellene, bizonyos jelentős sajátosságokkal (mint faj vagy nemzetiség, nyelv, vallás, vagy eltérő kulturális háttér), és jelentős közös alap (hasonlóképpen megintcsak faj, nemzetiség, nyelv vagy kultúra) ami indokolja a közös szuverenitást egy szövetségi rendszerben. A területi autonómia és/vagy a szövetségi rendszer csak akkor kívánatos, ha mindkét feltétel teljesül. Azok az etnikailag, kulturálisan vagy vallásilag sokszínű államok, amelyekben jelentős a közös jellemzők és közös érdekek, a legjobb jelöltek szövetségi rendszerek alapítására.

Ha közelebbről tanulmányozzuk az amerikai szövetségi rendszert, észrevehetjük, hogy bár vannak regionális eltérések, a meglévő államhatárok ezeket nem tükrözik. New York városnak például sokkal több köze van a szomszédos New Jersey és Connecticut államokhoz, mint New York Állam északi részéhez; New York Állam északi részének pedig több közös problémája van Vermont és Massachusetts államokkal keleten és északnyugat-Pennsylvániával és Ohioval nyugaton. Egy szövetségi rendszer földrajzi megtervezéséhez tehát az Egyesült Államok szegényes példa lenne.

Egy másik rossz példa szövetségi állam megteremtésére a nemrég kimúlt Jugoszlávia. Amikor Jugoszláviát létrehozták az I. Világháború után a Szövetséges és Társult Hatalmak, tévesen azt feltételezték, hogy a szláv háttér elegendő ahhoz, hogy összekapcsoljon eltérő nemzetiségi hátterű, és három eltérő vallási hátterű népséget, a katolikusokat, ortodoxokat és muzulmánokat egy közös szövetségi rendszerben. A közelmúlt eseményei bebizonyították, hogy tévedtek. A dél-szláv identitás nem bizonyult elegendő összetartó erőnek még Boszniában sem ahhoz, hogy három etnikai és vallási csoport szövetségként békésen összetartsa őket, a nemzetközi békefenntartó erők jelenléte nélkül.

Sokan gondolják azt, hogy a szubszidiaritás elvét követve, a kisebbségi kérdés legkevésbé drasztikus és talán leghatásosabb megoldása a szövetségi jellegű, teljes autonómia lenne, az egyébként heterogén államon belül. Bár ez sok esetben igaz lehet, mégis esetenként más és más fokú és formájú autonómiát kell tekintetbe venni az adott esethez illő megoldásként.

Zoltáni és Koszorús háromféle kisebbségi helyzetet különböztet meg:

Eloször is ott vannak a határokon átnyúló nemzetiségek, mint a magyarok Szlovákiában; másodsor, vannak olyan kisebbségek, amelyek tömör közösségekben élnek messzebb az államhatártól és távol a nemzetársaiktól, mint a székelyek Erdélyben, vagy a csángók Moldvában; a harmadik eset pedig az, amikor a kisebbség az egész területen szétszóródva él.²⁷¹

Hozzátehetünk egy negyedik esetet is, amikor ugyanazon területen két vagy több csoport viszonylag kiegyensúlyozottan van jelen. Ezeknek az eseteknek mindegyikében más formájú és más fokú autonómiára lenne szükség. Ami praktikus az egyik esetben, alkalmatlan lehet a másokban; egyes esetekben a területi autonómia lehet megvalósítható, más esetekben a megosztott autonómia vagy a helyi önkormányzat, megint más esetekben a személyi autonómia, vagy a különböző megoldások kombinációja lehet a megoldás. Még egy országon belül is, ha mind a négy esetre akad példa, úgy, mint Romániában, szükség lehet mind a négy autonómia típus alkalmazására.

Az igazi nemzeti önrendelkezés ki kell terjedjen a kisebbség jogára is, főleg ott, ahol Brilmayer szavaival élve, „történelmi sérelmek” élnek tovább, hogy elkülönítse magát attól a heterogén államtól, amelyben ellenséges többség dominál, amellyel semmilyen jelentősebb közös ügy nem kapcsolja össze. Ilyen elkülönülés a közelmúltban békésen ment végbe Csehország és Szlovákia kettéválásakor, és jelentős összecsapásokkal Jugoszlávia szétszakadásakor. Bizonyos körülmények között a kisebbségnek azt a jogot is meg kell adni, hogy saját szuverenitásának megteremtése helyett inkább az anyaországhoz csatlakozzon, visszatérve ahhoz a szuverenitáshoz, amely alatt elozogottak éltek, és amelyről leválasztották őket. A szomszédos szuverenitáshoz való csatlakozás volt az álma a Boszniában élő szerbeknek is, amit a Daytoni Egyezmény megtiltott nekik. A Romániában élő románok szívesen egyesülnének Moldovában élő testvéreikkel, amit viszont a Moldovában élő román nemzetiségűek nem nagyon szeretnének. A legerősebb igény az ilyen újra-egyesülésre azokra a magyarokra jellemző, akiket az anyaországtól olyan véletlenszerű okok miatt választottak el, hogy történetesen a vasútvonal másik oldalán éltek, amikor Trianonban a vasútvonalak mentén húzták meg az új határokat, és ezzel kezdetben négy, majd később (Jugoszlávia és Csehszlovákia felbomlásával) hat szomszédos országba szétszakítva élnek.

Amint láttuk, etnikailag heterogén országokban, ha a regionális határok az etnikai vagy vallási választóvonalak mentén meghúzhatók, megvannak a területi bázisú autonómia és a szövetségi rendszer feltételei.

Sokkal nehezebb, ha nem egyenesen lehetetlen, a szlovák, román, szerb és ukrán többség és a közöttük élő magyar kisebbség között megtalálni azt a KÖZÖS alapot, amely indokolhatná a szövetségi rendszert, akár területi autonómiával együtt, a kisebbségi kérdés megoldására. Az egyetlen ilyen közös alap ugyanis legfeljebb az elmúlt nyolcvan év történelme lehetne, amely alatt országaik többségi népességének áldozataivá lettek saját hazájukban. Ugyanakkor, a többségek vágya arra, hogy bármi áron

---

²⁷¹ Csaba K. Zoltani & Frank Koszorus, Jr., „Group Rights Defuse Tensions”, *THE FLETCHER FORUM OF WORLD AFFAIRS*, Vol. 20:2, Summer/Fall 1996, 143. o.

megtarthassanak egyes területeket, amelyeken kisebbségek élnek, és az a perverz igényük, hogy a kisebbségeket áldozataikká tegyék, még kevésbé elfogadható indok az egységes államforma fenntartására és az autonómia megtagadására.

Ezért ideális esetben a legtöbb kisebbségi problémát elszakadással kellene megoldani. A valóságban azonban az államhatárokat még mindig túlzott tisztelet övezi, és a nemzetközi rend sem áll még készen a szeparatizmus támogatására,²⁷² amivel a teljes elszakadás járható úttá válna, de legalább valamennyi elmozdulás látható már abba az irányba, hogy elfogadják és támogassák legalább a kisebbségi autonómia jogát.

Az autonómia különböző fokozatainak megvalósítására ideális lenne a szövetségi, vagy ahhoz hasonló rendszer. Olyan nagyobb területeken, amelyeken túlnyomó a kisebbség jelenléte, a körzet teljes területi autonómiát kaphatna. Azok a kisebbségek által elfoglalt kisebb területek, amelyek a szomszédos ország határai mentén fekszenek, különleges jogokat kaphatnának arra, hogy kapcsolatot tartsanak és együttműködjenek határon túli testvéreikkel. Olyan szándékos akadályoztatási próbálkozások, mint tíz-órányi sorbanállás a határátkelohelyen olyan rokon meglátogatásáért, aki a határon túl látható faluban lakik²⁷³, nemcsak indokolatlan zaklatás, de egyenesen ok is arra, hogy követeljék az elszakadást a jelenlegi felség hatalomtól azért, hogy a szomszédoshoz csatlakozzanak. Gyakran a román határ átlépése a határ túloldalán fekvő városban lakó rokonok meglátogatására nehezkesebb volt, mint a híres berlini falon való átkelés. Amint Dr. Peeters kifejti²⁷⁴, a Magyarországot körülvevő országok ellenzik a határokon átnyúló együttműködést. Az igazi ok, úgy látszik, az, hogy ezt hatásos eszköznek tartják arra, hogy a kisebbséget védekező állásponton tartsák, és legyenek hálásak és örüljenek, ha és amikor a többség némileg megkönnyíti nekik a határátlépést.

Ebben az esetben a határok átjárhatóvá tételének, az autonómia vagy önkormányzat megfelelő formájával együtt lenne értelme, és legalább csökkentené a konfliktusokat és az elszakadási igényeket. Ezekben az esetekben a minimális intézkedések, amik elvárhatóak az autonómiára vonatkozóan, ki kellene terjedjenek a rokonlátogatási vagy templomba járási céllal történő szabad határátlépésen túlmenően arra is, hogy engedélyezzék a határ másik oldalán fekvő iskolák látogatását, és fogadják el a szomszédos megyében szerzett diplomákat. Zoltáni és Koszorús hivatkozik Halperin „államon-túli önrendelkezés”-re vonatkozó javaslatára is.²⁷⁵

A magyar közösségek számára az államhatáron túlnyúló önrendelkezés még nehezebbé vált Magyarország NATO-, majd Európai Unió tagságával. Úgy látszik, hogy a Magyarországgal szomszédos, jelentős magyar kisebbséggel bíró országok egy része kívül marad a NATO-n és az EU-n, az EU-tagság pedig szigorúbb határellenőrzést ír elő, ahogyan az EU határai kiterjednek kelet felé.

---

²⁷² Eltérően az I. Világháború utáni időtől, amikor a trianoni határokat meghúzták, most lehetetlen volna Magyarország határait ott meghúzni, ahol akkor, az emberi jogok és a nemzeti önrendelkezés melletti sokkal nagyobb nyomtaték miatt.

²⁷³ Zoltáni – Koszorús, 144. o.

²⁷⁴ Lásd a 236. sz. lábjegyzetet.

²⁷⁵ Ugyanott, 138. o. V.ö.: *M. H. Halperin, D. H. Scheffer and P. L. Small: SELF-DETERMINATION IN THE NEW WORLD ORDER (Washington, DC, Carnegie Endowment for International Peace, 1992).*

Az ilyen szigorú ellenőrzéseknek negatív hatása lehet erre az államokon túli önrendelkezésre, hacsak nem vezetnek be valamilyen kivételt azokra a magyar nemzetiségűekre, akik a szomszédos nem NATO- vagy EU-tag országokban élnek. Ez lehet akár kettős állampolgárság, akár olyan különleges vízum, amely megkönnyíti nekik a határátlépést oda-vissza, saját országuk együttműködésével.

Összefoglalásul, az autonómia elvét az ön-kormányzás különböző fokozataival, a szövetségi rendszeren belüli területi autonómiától a megosztott autonómiáig, az önkormányzatot és a személyes autonómiát eredményesen használták számos olyan helyzetben, ahol nemzetiségi vagy vallási kisebbségek éltek a többséggel együtt egy országban, egy szuverén kormányzat alatt, amint arra a következő fejezetben még kitérünk. Kelet-Középeurópában azonban olyan magas mértéket öltött a gyűlölet a kisebbségekkel szemben (nemcsak a magyarokkal, hanem minden idegennel szemben, ahogy egy megszerzett Vatra Romanesca dokumentumból láttuk), és ennek következtében a kölcsönös bizalmatlanság is, hogy bármilyen javaslat mindkét oldalról indokolatlan gyanút ébresztene, illetve ténylegesen ébresztett is. Ezért a szerző úgy érzi, hogy egy szokatlan lépést kellene megtenni: bevezetni egy ideiglenes autonómiát²⁷⁶, amit néhány évvel később felül lehet vizsgálni.

A javaslat tehát az, hogy amikor az autonómia komolyan szóba kerül, és megkezdődnek a tárgyalások, akkor vegyék fontolóra az autonómia különböző formáit a fennálló államokon belül, öt és tíz év közötti próbaidővel, amelynek elteltével kiderülhet, hogy megoldja-e a kisebbségi kérdést, vagy nem. Ez a lehiggasztási időszak módot adna mindkét oldalnak, hogy komolyan gondolkodjanak és döntsenek az állam jövőjéről, és elmozduljanak egy igazibb és hatékonyabb demokrácia irányában, sőt esetleg még egy „demokratikus kormányzásig” is eljussanak. Öt év elteltével a kisebbségnek esélyt kell adni arra, hogy döntsön a saját jövőjéről az igazi nemzeti önrendelkezés szellemében, az alábbiak alapján két, három, vagy esetleg mind a négy lehetőség közül válsztva:

1. tartsa meg változatlan vagy módosított formában az autonómia egyezményt újabb öt vagy tíz évre;
2. váljon függetlenné;
3. lépjen szövetségre az egyik azonos nemzetiségi hátterű szomszéd országgal, például a magyarok Magyarországgal, a Kelet-Horvátországban vagy Boszniában élő szerbek Szerbiával, és így tovább;
4. hagyjon fel az autonómiával, és önként térjen vissza ugyanazon szuverenitás egységes jellegű kormánya alá.

A próbaidő alatt az autonóm területi kormányoknak és a saját önkormányzattal rendelkező kisebbségi közösségeknek jogot kell adni arra, hogy visszautasítsák az újabb betelepülőket, akik felborítanák a nemzetiségi egyensúlyt, de megengedjék az átköltözést, azaz engedjék kivándorolni a más nemzetiségűeket, és engedjék bevándorolni az autonóm területekre az azonos nemzetiségűeket. Ezáltal az öt-éves időszak végére mind

---

²⁷⁶ A könyv írásakor legújabb hírek szerint (azaz 1999-ben) a Koszovói konfliktussal kapcsolatban már elhangzott egy hasonló javaslat.

az autonóm területen, mind az ország másik részében egységesebbé válik a lakosság, békés és szabad, önkéntes átvándorlás révén. Azt, hogy az autonómia további fenntartása mellett döntenek-e, a fentiek alapján népszavazás tárgyává lehet tenni, esetleg akár minden tíz-éves periódus végén. Ez a megoldás ösztönzést adna a többségnek is arra, hogy toleránsabbá váljon, és fogadja el a megoldást, mint a pluralizmus és a demokratikus kormányzás kívánatos formáját.

Az ember természeténél fogva konzervatív. Ezért, ha meg van elégedve a kormány által nyújtott védelemmel és azzal, ahogy a többségi népesség bánik vele, feltételezhető, hogy egy szabad népszavazás esetén sokan, talán a kisebbségi csoport többsége is, inkább szavaznak majd arra, hogy folytassák az ideiglenesen megvalósított autonómiát, abban az államban maradván, amelyhez addigra már hozzászórtak, semmint arra, hogy függetlenedjenek, vagy lépjenek új szövetségre a határon túl élő nemzetársaikkal. Még akkor is, ha a helyzet nem lesz tökéletes az öt vagy tíz év alatt, az emberi természet alapvető maradisága miatt szívesebben néznek szembe a rosszal, amelyet már ismernek, semmint a bizonytalan, ami a jövőben esetleg még annál is rosszabbnak bizonyulhat. Ezért, ha a többségi népesség legalább félig-meddig tisztességes igyekezetet mutat arra, hogy elfogadja a békés alkalmazkodást az erőltetett beolvasztás helyett, akkor a kisebbség valószínűleg önként megmarad az államon belül. Ezért ez az intézkedés alkalmas próba lehet a kisebbségellenes, sovinszta többségek oszintességének felmérésére, és arra, hogy megmutassák, tudnak-e demokratikus szabályok szerint élni, a kisebbségek jogainak tiszteletben tartásával. Bizonyos értelemben a népszavazás eredményét az fogja eldönteni, hogyan bánnak majd a többségek a kisebbségekkel, tehát a terület és az ország jövője ebben az értelemben a többség kezében van.

Ugyanakkor olyan erős családi és gazdasági kapcsolatok is lehetnek a kisebbségi lakosság és az ország másik része között, hogy azok megtartása miatt is érdemes lehet végrehajtani a kísérletet, esélyt adva a szövetségi rendszernek egy öt vagy tíz éves időszakra, ahogy javasoltuk.

Végül, de nem utoljára, ahogy arra Zoltáni és Koszorús rámutat a svájci megoldás kapcsán, bár az engedmények kölcsönösök, súlyosabban érintik a többséget, mint ahogy az elvárható lenne, „lehetőséget nyújtanak azonban a többnemzetiségű állam fenntartására annak biztosításával, hogy mindenki érdekelt lehet annak jövőjében”.²⁷⁷ Mászóval, a többség választhat, hogy vagy engedményt tesz, vagy szembe kell néznie a szeparatista követelések folytatódásával, talán még a többnemzetiségű ország feldarabolódásával is. Miért kell a többségnek több engedményt tennie? Azért, mert ok vannak a szerencsésebb, kedvezményezettebb helyzetben, és az engedménnyel többről kell ugyan lemondaniuk, de többet is nyernek, mint a kisebbség, amely most is elnyomás alatt él.

Ha a próbaidő végén a kötelek túl lazának bizonyulnak a szövetséges unió fenntartásához, a régióknak meg kell adni a lehetőséget, hogy elszakadjon, vagy, ha a kötelek elég erősek bizonyulnak szövetségi rendszerhez a lakosság szemében,

---

²⁷⁷ Ugyanott, 138. o.

amely egyedül hivatott dönteni egy népszavazáson, akkor a szövetségi rendszer fenn kell maradjon. Ami az ország egészét illeti, azzal, hogy megszabadulnak a kisebbségi problémáktól, a nép és az ország jobban koncentrálhat a gazdasági fejlesztésre és országuk újjáépítésére, amelyet annyira lepusztított majdnem fél évszázad kommunista uralma. Tehát az elszakadáshoz vezető út helyett az autonómia lehet az első lépés a demokratikus kormányzáshoz.

Világkormány, szuverenitás és kisebbségi jogok ütközése

Amint arról már volt szó, a szuverenitást fokozatosan gyengítette a fokozódó figyelem az emberi és kisebbségi jogok iránt. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának egyik bírója, William Douglas, miután említést tett több olyan nemzetközi szervezetről, amelyek korábban szuverén államoknak fenntartott területeken dolgoztak, az alábbiakat mondta 1961-ben:

Rendelkezésre állnak azok az eszközök, amelyekkel a „törvény uralma” sokkal kiforrottabb rendszerré fejleszthető. Csupán az akarat kell ahhoz, hogy éljünk is vele. Miért tartják vissza magukat a nemzetek? Miért nem akarunk az élre állni a nemzetközi jog igazi aranykorának kezdeményezésében? Úgy gondolom, meg tudnánk tenni, ha latba vetnénk azt az erkölcsi vezető pozíciót, amellyel olyan gyakran büszkélkedünk. Több elkötelezettségre kellene, és kevesebb szószaporítás. A világ véleménye készen áll arra, hogy felsorakozzon... A világ véleménye hatalmas mértékben „a törvény uralma” oldalán áll. Azok, akik arra kényszerültek, hogy ellene szavazzanak, el fogják veszíteni presztizsüket és befolyásukat. A világ közvéleményének ezt az erejét motgósítani kell.²⁷⁸

Ha a világ véleménye a törvény uralma mellett állt 1961-ben, akkor három és fél évtizeddel később még több támogatást kellene tanusítania a közel-keleti kudarc, Jugoszlávia eroszakos feldarabolása, a több közép-európai országban történt etnikai tisztogatás és a kisebbségek folyamatos zaklatása, és a kilátástalan boszniai és koszovói tapasztalatok után, ahol idegen csapatok kellene a törekeny béke fenntartására, nem is szólva az Afrikában és Ázsiában folyó etnikai összetűzésekről.

Meghaladná ennek a tanulmánynak a terjedelmét, hogy részletesen beszéljünk a világkormányról és a nemzetközi jogról. Rá kell azonban mutatni arra, hogy könnyebb lenne most megnyerni a többség támogatását olyan törvényekhez, amelyek az eroszakos konfliktusok tiltását és megelőzését célozzák. Másszóval, könnyebben lehetne támogatni egy olyan nemzetközi rendezőelvet, amelyenről László beszél, mint egy olyan valódi kormányt, amely megpróbálna uralkodni egyetlen törvénnyel a világ összes népe fölött, ahogyan azt a világkormány²⁷⁹ néhány korábbi szószólója javasolta. A világkormány csak akkor lenne elfogadható, ha az csupán az „akadályok megakadályozójává” válna, mint a 16. században Angliában a „*levellerek*”, a mai libertáriánusok megfelelői javasolták a kormányt egyetlen szerepűl.

---

²⁷⁸ Ugyanott, 27-28. o.

²⁷⁹ Pl. Arthur M. Schlesinger, fent.

Douglas bíró látható elismeréssel, vagy legalábbis megfontolásra érdemesként idézi Rosco Pound-ot is, aki „azt találta a *Northrops Ideological Differences and World Order* egyik fejezetében: «Ahhoz, hogy magatartása beleilleszkedjen egy fölötte álló világméretű jogrendszerbe, nem kell minden államnak beleolvadnia egy nagy világállamba, amelyben elveszítené személyiségét. »”²⁸⁰

A világbéke érdekében valóban szükség lehet egy világméretű jogrendszerre. De azt, hogy az egyes országok és népek hogyan élék életüket, mindaddig, amíg békében hagyják egymást, és nem fenyegetnek egyes nemzetközi viselkedési normákat, az egyes államokra és azok – remélhetőleg demokratikusan választott – kormányaira kell bízni. A világkormány alatt nem lenne szabad átcserelni a kisebbségi önrendelkezést, sőt a többségi önrendelkezést sem egy kollektív, globális döntéshozatalra. Egy igazán demokratikus világrendben mind a homogén államoknak, mind a heterogén államok többségi és etnikai kisebbségi népességének joga kell, hogy legyen az önrendelkezésre, amit a világkormány esetleg veszélyeztetne.

Ahogy fent is hangsúlyoztuk, a kisebbségekkel való rossz bánásmódot mind a szakértők, mind több nemzetközi szervezet is úgy tekintik, mint potenciális veszélyt a nemzetközi rendre. Ezért a nemzetközi törvényhozást, kivizsgálást és beavatkozást jogosnak kell tekinteni, ha akarjuk, hogy a nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ vagy az EU fellépjenek „az akadályok megakadályozójaként”, azaz a béke védelmében a lehetséges agresszorokkal szemben.

A szuverenitás és az autonómia fenti áttekintése háromféleképpen időszerű. Az első az az irányzat, amelyik szerint a nemzetközi közösség növekvő mértékben felülvizsgálja a kisebbségekkel szembeni magatartást, behatolva ezzel olyan területekre is, amelyek hagyományosan a szuverén államok belügyeinek számítottak. A második, miután más megoldás, úgy látszik, nem működik, a fent javasolt felhívás autonómia megteremtésére a nemzetiségek részére az államon belül, megfelelő rendfenntartó képességgel, amely megvédelmezi és felszabadítja a kisebbséget a többség elnyomásától, valamint az esetleges etnikai tisztogatási próbálkozásoktól. A harmadik, ahogy fentebb tárgyaltuk, az, hogy László Ervin, a Római Club tagja szerint a világbéke csak olyan pluralisztikus alapokra épülhet, ahol a szükséges politikai határoktól függetlenül a kulturálisan elkülönülő mind többségi, mind kisebbségi csoportoknak elegendő autonómiája van ahhoz, hogy kormányozhassák saját magukat, és fenntarthassák etnikai és vallási identitásukat.

---

²⁸⁰ Douglas. 5. o.

VI. AUTONÓMIA A GYAKORLATBAN

Autonómia és közösségi jogok a magyar történelemben

Az államon belül a magyarok voltak már mind többségi, mind kisebbségi helyzetben. Az osztrák-magyar duális monarchiában a magyarokat Ausztria úgy kezelte, mint egy kisebbséget, és éppúgy elnyomta és kizsákmányolta, mint bármely más kisebbséget a történelem során. Eközben Magyarországnak is megvoltak a maga kisebbségei, akiket kormányoznia kellett. Amikor tehát Magyarország történelmével foglalkozunk, tudatában kell lennünk annak, hogy a magyarságnak van tapasztalata az eróviszonyok mindkét oldalán, azaz mind kisebbségi sorsban, mind többségiben.

Hévizi Józsa kituno tanulmányt írt a kisebbségek szerepéről, helyzetéről, és az oket érinto bánásmódról a történelmi Magyarországon.²⁸¹ Saját kiadású tanulmányában meglepo szemléletben és érdekes módon írja le a vallási és etnikai csoportok autonómiájának történelmét Magyarországon. A két csoport egyébként gyakran egybeesett, mithogy néhány etnikai csoportnak a vallása is különbözött a többségétol.

Hévizi egy olyan megállapítással kezdí, amely közhelynek hangzik, és senkit sem lep meg: „Az autonómiára több országban is úgy tekintettek, mint ami alapveto fenyegetést jelent az egységes állam eszméje ellen.” Természetes, hogy a területi autonómia csökkenti a többség uralkodó szerepét és az állam egységes jellegét. Amint azonban arra tanulmányában rámutat, vannak olyan elonyei is, amelyek kompenzálják az állam egységét ért veszteségeket. Az állam egységes jellegének önmagában nincsen semmilyen értéke, sot a valóságban idonként éppen az egységes állam célul tuzése akadályozhatja a békét és a normális fejlődést. Egyes államokban az egység védelme csupán a többség diktátorságának fenntartását célzó álca. Másrészrol, „anakronizmus lenne azt gondolni, hogy a gazdasági integráció korszakában az autonómia megvalósítása a teljes elszakadás elojátéka lenne”.²⁸² Ezt nyugat-európai példák bizonyítják, ahol az autonómia nem fenyegeti az állam egységét. Amint késobb még látni fogjuk, ezen példák közé tartoznak az autonómiák változatos formái Dél-Tirolban, Svájcban, Belgiumban, Elzász-Lotharingiában, a finnországi svédeknel, stb.²⁸³

A mu azt bizonyítja, hogy egy több-nemzetiségu állam muködtetéséhez olyan képességre van szükség, amely a magyarokban kifejlodött Szent István Intelmei nyomán, amelyben fiát, Imre herceget tanítja a több-kultúrájú, több-nemzetiségu állam elonyeirol,²⁸⁴ a másik oldalról pedig éppen a józanul megadott autonómia tette lehetővé azt, hogy Magyarország ezer éven át fennmaradjon, sok-nemzetiségu lakossága ellenére. Az

---

²⁸¹ Hévizi Józsa: „Területi és egyházi autonómia, mint a közösségi jogok kifejeződése a történelmi Magyarországon.” (Budapest, 1996; ISBN 963047431X).

²⁸² Ugyanott, 8. o.

²⁸³ Ugyanott.

²⁸⁴ Ugyanott, 10. o.

osztrák-magyar birodalomban a Habsburg királyok és a magyar nemzet között évszázados ellentétek voltak. A bécsi udvar volt az, amely a később meggyilkolt Ferdinánd trónörökös teljes támogatásával felbujtotta Magyarországi kisebbségeit a magyar állam ellen, végzetes nemzetiségi konfliktust idézve elő, ami azután Magyarország feldarabolásához vezetett.

Hévízi elmagyarázza, hogy a középkori társadalom csoportok társulásaival jött létre, és a csoportok egyes tagjainak a jogai a csoporthoz való tartozásukra alapultak. A csoporton belül hierarchia volt, de kívülállókkal szemben a csoport összes tagjai többé-kevésbé egyenlők voltak: nem léteztek a mai értelemben vett kisebbségek. Akkoriban a „kisebbség” pusztán statisztikai fogalom volt, társadalmi vagy politikai jelentés nélkül. Volt ugyan különbözőség, de etnikai megkülönböztetés nélkül. Ami megkülönböztetés létezett, az a társadalom egész Európában fennálló hierarchikus szerkezetére alapult. Ezt a helyzetet Benda Kálmán így jellemzi:

A magyar állam nem csinált ügyet a nyelvhasználatból: a helyi kormányzatban a területen élő csoport nyelvét használták, és az ortodox liturgiában is megőrizték a nép nyelvét. Az etnikai különbségek nem jártak hátránnyal, és nem eredményeztek nyilvános összetűzéseket. A lakosság nem etnikai alapon különbözött, hanem társadalmi kiváltságok szerint rétegződött. Az uralom a nemesek kezében volt, akik között szép számban akadtak nem-magyarok is, a 90 százalékot kitevő nem-privilegizált népességben pedig egyaránt ott találhatók a magyar és a nem-magyar parasztok és jobbágyok...

Ha másképpen történt volna, ha a magyarok megkísérelték volna az asszimilációs politikát akkor, amikor a magyarok kezében volt az uralom és magyarok képezték a lakosság kb. 80 százalékát, a nem-magyarok már régen beolvadtak volna.²⁸⁵

Ha a feudális rendszer tovább maradt fenn Magyarországon, mint Nyugat-Európában, az minden bizonnyal azért történt, mert a hagyományos rend részévé vált a nemzet önvédelmének a Habsburg elnyomással szemben.

A francia forradalom jelszavainak hatására azonban az egyén lépett elő minden jog letéteményesévé. Ezáltal a régi keretek felbomlottak, és néhány csoport tagjai egyszerre csak kisebbségi szerepben találták magukat. A szociológusok kétféle közösséget különböztetnek meg, amelyeket *Gemeinschaft* (közösség) illetve *Gesellschaft* (társaság) névvel jelölnék, ami a szerves, illetve a mechanikus közösségeket jelzi. A szerves közösségekben az embereket mindenféle szociális kötelek és hagyományok fűzik össze, amelyek nem léteznek a mechanikus, urbanizált közösségekben. Nyugaton az új fajta társadalom hátrányait ellensúlyozta, vagy legalábbis csökkentette a gazdasági felvirágzás. Ugyanakkor Közép-Európa elmaradottabb országaiban és a világ sok más részén gazdasági stagnálás következett be, mert az etnikai különbségek kötötték le az embereket, és akadályozták a nemzetiségek közötti békés rend kialakulását, afféle „22-es csapdaja” helyzetet teremtve.

Hévízi szerint:

---

²⁸⁵ Samu, Bevezetés, 5-6. o.

A modern állam a csoportos kiváltságokat a személyes jogokkal váltotta fel, miközben nem ismerte el a kisebbségi etnikai csoportokhoz tartozó személyek korlátozott jogi követeléseit, amikor azok speciális intézményeik gyöngülése miatt nem tudták már megvédeni saját érdekeiket. A kisebbségi állampolgár ugyanúgy adófizetővé vált, de annak ellenében nem biztosították neki ugyanazokat a jogokat, mint a többségi csoport tagjainak, akik azokat automatikusan megkapták, miután az ő kezükben volt a hatalom kulcsa. Egy kisebbségi csoport tagjának az érdekei bizonyos mértékig egybeesnek a többségi csoport tagjának érdekeivel, mégis eltérőek akkor, amikor a kisebbségi nyelv iskolai használatáról van szó, vagy a kisebbség identitás megóvása kerül veszélybe.²⁸⁶

Ez az egyik legékezőbb megállapítás a kisebbségi autonómia igazolására, amit eddig hallottam. Ugyanakkor meghatározza azt a két feltételt is, amelyek a szövetségi rendszert megindokolják: elegendő közös alap és közös érdek az egység indokául, valamint elegendő különbözőség az autonómia indokául. Ez az, amit a magyarok jól értettek, és amit a Trianon után újonnan alakult államok vezetői és népei nem értenek meg. Ez az a szempont, amit a Római Klubos László Ervin sürget az új világrend megalapozásához, pontosan úgy, ahogy azt fent idéztük. László szeretné visszahozni a régi szép időket, amikor még tiszteletben tartották a csoportos jogokat, és a diszkrimináció nagyrészt ismeretlen volt a nyugati társadalomban. Reméljük, hogy a világ 21. századi jövőjéről döntő államférfiak mindannyian kötelező olvasmányként el fogják olvasni Hévízi művét. Igazi alapozó anyag a kisebbségek rugalmasabb kezeléséhez. Azt is megmutatja, hogy Magyarország miként tudta rugalmasan és sikeresen fenntartani az egyensúlyt (főleg a védelem területén) a központi kormány érdekei és a kisebbségek adózási, vallási, gazdasági és nyelvművelési igényei között.

Magyarország történelme során azóta, hogy a székelyek csatlakoztak a magyarokhoz még mielőtt mindkét nép letelepedett volna Magyarország területén 896-ban, a kisebbségek mindig jelentős autonómiát élveztek. A magyar nemzet foglalta el a Kárpát-medence középső részét, míg a székelyek Erdély keleti részén telepedtek le. A magyar királyok kezdetől fogva területi autonómiát adtak a székelyeknek.²⁸⁷

Ahogy az újabb csoportok bevándoroltak Magyarországra, mint a besenyők²⁸⁸ 10. és 12. század között, a kunok és a jászok²⁸⁹ a 13. században, majd a szászok²⁹⁰ két hullámban a 12. és 13. században, mindannyian nemcsak autonómiát kaptak, hanem különleges kiváltságokat is, hogy minél több telepest vonzzanak a gyéren lakott országba.

Hasonlóképpen, amikor a szomszédos horvátok uralkodó dinasztiája kihalt 1091-ben, az utolsó horvát király özvegye a magyar László királyt kérte fel, hogy uralkodjon

---

²⁸⁶ Ugyanott, 6. o.

²⁸⁷ Ugyanott, 11-13. o.

²⁸⁸ Ugyanott, 13-14. o.

²⁸⁹ Ugyanott, 14-16. o.

²⁹⁰ Ugyanott, 16-21. o.

Horvátországban, de a két ország különállósága fennmaradt, és a két kormány sohasem egyesült.²⁹¹

Magyarország más kisebbségei más módon jutottak autonómiához és kiváltságokhoz: egyházi autonómiához és vallási türelemhez. A románok²⁹² és a szerbek²⁹³, bár más időben érkeztek, és más területen laktak, több tekintetben hasonlítottak egymásra. Mindketten ortodox hitet hoztak magukkal, és számos privilégiumban részesültek: függetlenek voltak a római katolikus hierarchiától, saját nyelvüket használhatták mind a liturgiában, mind az iskolában, a román görög katolikus egyház pedig (amely hu maradt a pápához) ugyanolyan kiváltságokat élvezett, mint a római katolikus egyház. A magyarok látták el a román ortodox egyházat román nyelvű bibliával és tankönyvvel. A román nacionalista mozgalom vezetői 1848 és 1867 között mind a két román egyház papságának soraiból kerültek ki.

1868 után, a nacionalizmus fellendülésének legkritikusabb időszakában, az ortodox egyháznak még különleges elonye is volt a katolikusokkal szemben. Míg a katolikus püspökök kinevezés útján kerültek méltóságukba, az ortodox püspököket saját nacionalista papságuk választotta. Ilyen és sok hasonló módon a románok éppen egy fordított diszkrimináció kedvezményezettjei lettek a katolikus és protestáns magyarok kárára. A magyar országgyűlés 1868-ban a nemzeti egyház státuszát is megadta a román ortodox egyháznak. Költségeik nagy részének fedezésére még állami juttatást is kaptak olyan pénzből, amit katolikus és más forrásokból gyűlt össze.

A román lakosságú falvakban, „egyházuk pajzsa alatt” a román lett a hivatalos nyelv és az összes intézmények nyelve. A magyar nyelvet csak második nyelvként tanították heti néhány órában, ha tanították egyáltalán, mindaddig, amíg 1907-ben nagy felháborodást kiváltva kötelezővé nem tették. Ennek ellenében az iskoláztatás ingyenes lett, és a tanítók megemelt bért kaptak. Minden hivatalos és iskolai irat román nyelven készült, a helységneveket egységesítették postai célból, de egyébként a román nevek is használhatók voltak, a családi neveket pedig soha nem változtatták meg.

A szerbek a Habsburg uralkodóktól is kaptak különleges kiváltságokat, és a 18. században több kiváltságot élveztek, mint a magyar jobbágyok. Nem csoda, hogy 1703-1711 között a Rákóczy Szabadságharc idején a Habsburgok oldalán harcoltak a magyarok ellen. Addigra már tényleges egyházi autonómiájuk volt vallási, oktatási, nyelvi és kulturális téren, és majdnem teljes területi autonómiájuk a határvidékeken, miután kivonták őket a magyar állam hatalma alól, és közvetlenül Bécs gyakorolta az uralmat fölöttük. Bár a Habsburgok visszavontak tőlük néhány kiváltságot az ortodox egyház agresszív térítő tevékenysége miatt, még így is kedvezményezett helyzetben voltak. Az ortodox szinódus ezzel sem elégedett meg: 1790-ben a teljes területi autonómiára is kiterjedő politikai reformokat követeltek. Ugyanezt ismételték meg 1848-ban. Az 1867-es Kiegyezés után, amikor a magyar szuverenitás jogainak egy részét visszadták a magyar országgyűlés kezébe, 1868-ban a román ortodox egyház és a szerbek

---

²⁹¹ Ugyanott, 21-22. o.

²⁹² Ugyanott, 26-31. o.

²⁹³ Ugyanott, 31-34. o.

teljhatalmat kaptak az oktatásban és a tankönyvek kiválasztásában vagy ajánlásában, és a szerb elemi iskolákban a szerb lett a tanítás nyelve.

Ami a gazdasági feltételeket illeti, mindkét nemzetiség a magyarokkal egyenlo védelmet élvezett, számos bankjuk volt, és szép számban voltak képviselve a földbirtokosok között.

A szlovákok²⁹⁴ helyzete egészen más volt. Egy részüknek osei már itt éltek a Kárpát medencében, amikor a magyarok bevonultak a 9. században, más részük IV. Béla király hívására vándorolt be a 13. században a tatárjárás után Csehországból, Morvaországból és Lengyelországból arra a területre, amelyen jelenleg is élnek, és a királytól különféle kedvezményeket is kaptak. Évszázadokkal később, amikor véget ért Magyarországon a török megszállás, ismét sokan vándoroltak be.

Azok a magyarországi szlovákok, akik a reformáció előtt érkeztek, főleg katolikusok voltak, és ilyen alapon nem kaptak olyan különleges kiváltságokat, mint a fent említett nemzetiségek. A később érkezők azonban szabadon gyakorolhatták evangélikus hitüket, és használhatták saját nyelvüket. Fontos megjegyezni, hogy vallási kötődésük révén a szlovákok szoros kapcsolatokat alakítottak ki a csehekkel. Másrészt, az ellenreformációs mozgalom idején a lutheránus befolyás ellensúlyozására Pázmány érsek engedményeket tett a szlovák katolikusoknak a szlovák nyelv használatára a katolikus liturgiában és a szlovák papneveldeknél.

Ez nagyban elősegítette a szlovák nyelv elterjedését és irodalmi nyelvvé fejlődését, és hozzájárult a szlovák értelmiség és a szlovák nacionalista mozgalom kialakulásához először Pesten, majd Pozsonyban.

1848-ban a szlovákok petíciót nyújtottak be a császárhoz, amelyben területi autonómiát kértek Bécs közvetlen uralma alatt. Ezt megismételték 1881-ben, amikor pontosan meghatározott szlovák területet követeltek Észak-Magyarországon. Úgy látszik, a szlovák értelmiség mindig magyarellenes, szláv- és orosz-párti magatartást folytatott, és habár a századforduló körül a Felvidéken élő szlovákoknak alig 7 százaléka tudott magyarul, mégis saját szláv identitásuk elvesztésétől féltek.

A Monarchiában nagy mértékben erősítette a kisebbségek pozícióját az, hogy 1893-tól kezdve a szlovák, szerb és román nacionalisták gyakori találkozókat tartottak követeléseik összehangolására. Az összehangolt követelések, amiket magyarellenes érzelmeket és megnyilvánulásokat felszító kiadványok kísértek, a szeparatizmustól való félelmet váltották ki a magyar kormányban, és néhány hatástalan megszorításhoz és ellen-intézkedéshez vezettek a kisebbségekkel szemben.

Hévízi végül röviden beszél a ruténokról²⁹⁵ is, akik Magyarország északkeleti részén élnek, ahol jelentős magyar lakosság is van. Vegyes etnikum, bár van saját rutén nyelvük. Fokozatosan telepedtek le a területen a 13. és 17. század között. A századok során

---

²⁹⁴ Ugyanott, 34-37. o.

²⁹⁵ Ugyanott, 38-41. o.

különböző királyoktól ok is számos kiváltságot kaptak a dézsma fizetésével kapcsolatban. Vallásuk ortodox volt, de Bécs nyomására később sokan áttértek a nyugat-barát görög katolikus egyházba. Nyomás alatt voltak a szlovákok oldaláról is, akik a szlovák nyelv használatát eröltették, valamint az orosz ortodox egyház oldaláról is. Sokkal inkább magyar-barátok voltak, bár 1848 tavaszán követelték egy külön Rutén Koronatartomány megalapítását. Minthogy a Szabadságharc alatt a magyarok oldalán harcoltak, Bécs oket is büntetéssel súlytotta, és 30 szekérrakomány rutén foglyot vittek el osztrák börtönökbe. Magyarország összes régiói közül ez volt a legszegényebb.

Hévizi tanulmányának ezt a részét azért mutattuk be részletesebben, hogy az olvasó képet alkothasson a Kárpát medence etnikai helyzetének összetettségéről. Két különösen érdekes következtetés vonható le a fentiekből.

Eloször is, Hévizi arra a következtetésre jut, hogy a követelések nem a néptől származtak, amely számos kiváltságot élvezett, néha többet, mint amennyinek maguk a magyarok örvendhettek. Az autonómia és az esetleges elszakadás iránti követelések a politikailag motivált radikális értelmiségtől származtak, vagy nemzeti büszkeségtől és meggyozodéstől sarkallatva,²⁹⁶ vagy személyes hatalomvágyból, vagy pedig az idegen, gyakran pán-szláv érdekek hatása alatt. Jól példázza ezt az a tény, hogy Ferenc Ferdinándot nem egy elégedetlen bosnyák ölte meg, hanem egy radikális szerb, aki nem elégedett meg azzal, hogy Szerbiának nagyobb politikai befolyást ígértek a Monarchián belül, hanem éppenséggel azért akarta megakadályozni a szerb autonómiát, hogy orosz érdekek befolyása alatt a pán-szláv érdekeket mozdítsa elő.

Másodszor, Hévizi rámutat arra, hogy az összes országok, ahol magyar kisebbségek élnek, most ellenzik az autonómiát, holott, amikor ok voltak a soron, és jelentős egyházi kiváltságokat élveztek, az autonómia volt az egyik fő követelésük. Ha az autonómia kívánatos és indokolt volt a kisebbségek részére akkoriban, ugyanazok a csoportok miért ellenzik most a valóban elnyomott kisebbségek részére, akiket még hasonló egyházi kiváltságok sem védenek?

Tény, hogy a Szlovákiában élő magyar katolikusokat másodosztályú állampolgárként kezelik, és még a saját egyházuk is a kánonjog ellenére megtagadja tőlük azt a jogot, hogy anyanyelvükön hallhassák a liturgiát és juthassanak a szentségekhez. Míg a kisebbségi egyházak végig a történelem során, így az Egyesült Államokban is, a nemzeti jogok pajzsaként léptek fel nyelvük és kultúrájuk felvirágoztatására, most a szlovák katolikus egyházi hierarchia az egyik fő támogatója a Szlovákiában élő több mint félmillió magyar katolikus eroszakos beolvasztásának, figyelmen kívül hagyva mind a kánonjogot és a hagyományt, mind a pápák azon nyilatkozatait, amellyel a nyelvi autonómiát támogatják. 1956-ban Wright püspök a massachusettsi Worcesterben XIII. Leó pápa tanításai alapján azt írta, hogy

...azoknak, akiket az államszuverenitás polgári hatalommal ruházott fel, kötelességük tiszteletben tartani mindazon nemzeti csoportok sajtóságos értékeit, akik politikai autonómia hiányában a fölöttük álló közigazgatás és

---

²⁹⁶ Hévizi, 7. o.

igazságszolgáltatás terén alájuk tartoznak. Ezt a kötelezettséget alátámasztja az ily módon alárendelt nemzeti közösség arra vonatkozó joga és igénye, hogy a civil társadalom tartsa tiszteletben nemzeti örökségüket...

... Ennél fogva a törvénynek elonyben kell részesítenie a nyelvi jogokat, nemcsak a népi hagyományok védelmében, hanem azért is, mert ez a közvetítő eszköz a hagyományoknak azokhoz a magasabb elemeihez, amelyek az osök vallási hagyományaiival azonosak. Legalábbis a Lateráni Zsinat (215) óta... az Egyháznak kifejezetten az volt a politikája, hogy a nemzeti szokások iránti tisztelet jegyében minden olyan államban vagy püspökségben, ahol vegyes népesség él, olyan papokat nevezzenek ki, akik minden nemzetiségi csoporthoz annak saját nyelvén szólnak, saját szertartásaiknak megfelelően.²⁹⁷

A Szentszék és Olaszország között megkötött konkordátum is gondoskodik arról, hogy az egyházi kiadványok, így a hivatalos közlemények is, az olaszon kívül a kisebbségi nyelveken is megjelenjenek, és a papságnak fel kell készülnie arra, hogy anyanyelvükön tudjon foglalkozni a hívokkal.²⁹⁸

Furcsa, hogy a kétféle nacionalizmus közül, amelyet Oszentsége XI. Pius pápa úgy különböztetett meg, mint „tisztes és mérsékelt nacionalizmus, amely számos erény forrása” illetve „túlzott nacionalizmus,... egy igazi átok”, a szlovák katolikusok, úgy látszik, az „igazi átok” oldalán állnak.

Autonómia más országokban

Az 1996-os *GROLIER Multimedia Encyclopedia* az Autonómia címszó alatt számos politikai és kormány-autonómia esetet sorol fel, *Argentina*-tól *Yugoslavia*-ig. Közülük némelyek történelmi, mások a közelmúltban léteztek, néhány felsorolt politikai vagy nyelvi autonómia pedig máig is életben van. Más szempontból, némelyik közülük város vagy városállam, mások régiók vagy országrészek, de a lényeg az, hogy a területi autonómia nem ritka eset, és nem modern találmány.

Belgiumban például

A flamand és a Vallon (francia nyelvű) közösségek éveken át veszekedtek azon, hogy a francia vagy a holland nyelvet használják az iskolákban, bíróságokon, üzletben és közintézményekben. Mivel a magasabb körök nyelve a francia volt, hagyományosan az volt az uralkodó, és ezt erosen sérelmezték a holland-nyelvűek. 1996-ban az országot négy nyelvi területre osztották fel. A Brüsszeltől kevéssel délre kelet-nyugati irányban futó vonaltól északra a belga lett a hivatalos nyelv, amely magában foglalja a flamand, a brabant és a limburg nyelvjárásokat is. A vonaltól délre a francia lett a hivatalos nyelv, amely Belgiumban magában

²⁹⁷ *Most Reverend John J. Wright, D. D. NATIONAL PATRIOTISM IN PAPAL TEACHING (Westminster, MD, The Newman Press, 1956), 143-145. o.*

²⁹⁸ Ugyanott, 145. o.

foglalja a picardiai, a vallon és a lotharingiai nyelvjárásokat is. A keleti kantonban a német lett a hivatalos nyelv, a brüsszeli területet pedig kétnyelvűnek jelölték ki. Mindhárom nyelvi közösségnek autonómiája van saját nyelvterületén kulturális, nyelvhasználati és belső szociális ügyekben, valamint belföldi és külföldi kulturális kapcsolatok terén.²⁹⁹

Míg Belgium kis ország, Indiában, a világ egyik legnagyobb országában, szintén szövetséges rendszer van.

India 1947. augusztus 15-én nyerte el függetlenségét a britektől. Ugyanakkor a két túlnyomóan muzulmán régió a szubkontinens északnyugati és északkeleti csücskein külön államként Pakisztán lett. 1956-ban nagymértékben átrajzolták India térképét, amikor úgy rendelkeztek, hogy az államokat nyelvi vonalak mentén szervezik át, azzal a céllal, hogy megőrizzék a regionális kultúrákat és törekvéseket. A „demokratikus decentralizálás” politikája nagymértékű önrendelkezést biztosított az államoknak. Így a mai India 25 államból és 7 únios területről áll.³⁰⁰

Szlovákia is szerepel az Autonómia címszó alatt, és érdekes olvasni, hogy „a Szlovákia egyik nemzeti hőse, Stefan Moyses püspök által vezetett Szlovák Nemzeti Párt 1861-ben memorandumot intézett Ferenc József császárhoz, hogy adjon a szlovákoknak területi, nyelvi és politikai jogokat, de ez nem járt eredménnyel”³⁰¹. Mégis, amikor most a magyarok hasonló autonómiát kérnek Szlovákiában, az sem jár eredménnyel. Milyen hamar felejt az ember, ha a másik oldalra kerül!

Etnikailag heterogén országokban nagyon fontos a többségiek megnyugtatása, mert állandóan félnek az instabilitástól és az esetleges elszakadástól, illetve területvesztéstől, vagy legalábbis ezt a félelmet használják kifogásul a kisebbségek állandó elnyomására. Amikor az egyik szlovák nacionalista politikust, Rudolf Chmel-t meghívták Budapestre, hogy tartson előadást egy autonómiával kapcsolatos fórumon, szégyentelően lemondta a meghívást: „Ha egy szlovák politikus (tekintet nélkül politikai hitére vagy hovatartozására) autonómiáról hall, azonnal veszélyt sejt.”³⁰² Reméljük, hogy a következő különféle példák ezeknek az értelmetlen félelmeknek nagy részét eloszlatják.

Chmel azt látszik feltételezni, hogy az autonómiával az a baj, hogy határmódosításokhoz vezethet:

---

²⁹⁹ 1996 *GROLIER MULTIMEDIA ENCYCLOPEDIA*, „Belgium” címszó alatt. Ebben és a következő, *GROLIER*-ből vett idézetekben a szöveg nem idevágó részét kihagytuk, de a szöveg lényegén nem változtattunk.

³⁰⁰ Ugyanott, „India” alatt.

³⁰¹ Ugyanott, „Slovakia” alatt

³⁰² *Rudolf Chmel „A Debate with Empathy”* Ágoston Vilmos szerk.: *AUTONÓMIA – Kihívás és/vagy megoldás*. A Magyar Szabad Demokrata Szövetség, a holland Liberális Párt és a német Friedrich Naumann alapítvány által az autonómiáról rendezett konferencián tartott előadás, 1993. november 18-20. (*Buffalo-Toronto, Matthias Corvinus Publishing Co., 1995*), 88. o.

A határok kérdése szintén érzékeny ügy, és nemcsak kisebbségi kérdés, hanem nemzetközi jelentőségű. Nagyon fontos olyan megoldást találni, amely mindkét oldal részére megnyugtató lehet. Nem gondolom, hogy a kisebbségi kérdést és a határok kérdését egyetlen közös kérdésként kellene kezelnünk, de sajnos nem választhatók el teljesen egymástól. Ha megnyugtatóan meg tudnánk oldani a határok kérdését, az érvényben lévő nemzetközi egyezményekkel összhangban, biztos vagyok, hogy nagyobb esélyünk lehetne jobb megoldást találni a kisebbségi kérdésre is.³⁰³

Tehát azt akarja, hogy Magyarország jóhiszeműen garانتálja a határok stabilitását „az érvényben lévő nemzetközi egyezményekkel összhangban”, ok viszont megtagadják azt, hogy ugyancsak jóhiszeműen tiszteletben tartsák ugyanazokat az érvényben lévő nemzetközi egyezményeket a kisebbségek jogait illetően. Az autonómia lenne a középút, és ugyanakkor eltávolítaná a gyújtózsinórt a határkérdésről, minthogy a kisebbségi kérdés, amely a határkérdést táplálja, ki lenne küszöbölve. Chmel és nacionalista barátai tehát két lehetőséggel szembesülnek: autonómia most, avagy folytatódó követelések és esetleges határmódosítások később. A határkérdést azzal tudják kiküszöbölni, ha hajlandók lesznek megvitadni és megadni az autonómiát. Az autonómia szótól való félelem enyhítésére kezdjük el az egyik legradikálisabb és legsikeresebb esettanulmányozásával, amely ezidáig történt.

Az Aaland szigetek és a többség félelmei

Az Aaland szigetek Finnországhoz tartozó autonóm tartomány kb. 25.000 fonyi svéd nyelvű lakossággal. Nem azért beszélünk róla elsoként, mert az ABC elején áll, hanem azért, mert azt mutatja, hogy az autonómia milyen jól megoldható az ország kettészakítása nélkül, ha megvan hozzá a bizalom, jóakarát, türelem és együttműködési készség mindkét fél részéről. Jogaik és gyakorlatuk ugyan radikálisnak tunnek, és senki nem várhatja el, hogy az ottani helyzet legyen a mintája bármelyik közép-európai új autonómiának. Ha az Aaland szigeti autonómia nem is szolgálhat mintául a legtöbb kisebbségi helyzetben,³⁰⁴ legalább jó kiindulópont lehet más multikulturális országok autonóm területeinek megbeszéléséhez és kitárgyalásához, nemcsak Közép-Európában, hanem talán máshol is a világban.

Kezdjük az Aaland szigeti helyzet elemzését egy rövid történelmi áttekintéssel.³⁰⁵ A 12. századtól kezdve Svédország fokozatosan meghódította a mai Finnország területét, és megerosította ottani hatalmát a 16. században. A 18. század folyamán a finnországi fokozódó szeparatista mozgalom függetlenséget követelt. Az 1808-1809 során folytatott háború eredményeképpen Svédország lemondott Finnországról Oroszország javára.

---

³⁰³ Ugyanott, 90. o.

³⁰⁴ Lauri Hammikainen, *CULTURAL AND EDUCATIONAL RIGHTS IN THE AALAND ISLANDS. An Analysis in International Law. Publication No. 5 of the Advisory Board for International Human Rights (Helsinki, 1992)*, 67. o. A füzet tartalmazza a helyzet részletes elemzését, és az *ACT ON THE AUTONOMY OF AALAND (16 August, 1991/1144)* törvény teljes angol szövegét.

³⁰⁵ A következő két bekezdés forrása az 1996 *GROLIER MULTIMEDIA ENCYCLOPEDIA*, "Finland" alatt.

Finnország autonóm nagyhercegség lett a cárnak, aki felvette a Finnország Nagyhercege címet. A legfelsőbb végrehajtó hatalmat a fokormányzó képviselte, de Finnország megtarthatta saját régi alkotmányát. Volt saját parlamentje, kormánya, közigazgatása, törvénye és bírósága, postája, hadserege (1904-ig) és pénzneme. 1906-ban a finn országgyűlést egykamarás parlament váltotta fel, és egyidejűleg bevezették az általános választójogot.

Időnként erős próbálkozások voltak Finnország oroszítására, ami kiváltotta a teljes függetlenség növekvő vágyát. Az 1917. novemberi orosz forradalom után Finnország függetlennek nyilvánította magát 1917. december 6-án. 1918-ban polgárháború tört ki, amely a Szovjetunió által támogatott kommunista csapatok és németek által támogatott kommunistaellenes csapatok között zajlott; az utóbbit Carl Gustav Emil Mannheim vezette. A Karéliáért folytatott területi háború után 1920-ban békét kötöttek a Szovjetunióval, de a két ország kapcsolata továbbra is fagyos maradt.

Amikor Finnország 1920-ban függetlenné vált, Åland szigetekre Svédország nyelvi alapon formált jogot, Finnország pedig „történelmi és földrajzi okok” alapján. A Népszövetség, egyik legsikeresebb döntésével, az Åland szigeteket meghagyta Finnország szuverenitása alatt, de előírta a szigeten lakók svéd karakterének és kultúrájának tiszteletben tartását.

Az első autonómia törvényeket (1920 és 1922) később nagymértékben módosították és modernizálták 1951-ben, majd utoljára az 1991-es törvényben. Az egymást követő törvények egyre inkább megerősítették a szigetlakók autonómiáját és svéd jellegét. Mindegyiket kölcsönösen tárgyalta meg és fogadta el mind a finn parlament, mind az Åland tartományi parlament. (A „Tartományi” szó elvetésével az 1991-es törvény hivatalos fordítása az Ålandi Törvényhozó Gyűlés kifejezést használja.) Az 1991-es törvény szabályozza Åland szövetségi státuszát, a 4. fejezet részletesen felsorolja Åland szuverén jogait, az 5. fejezet pedig az Állam által gyakorolható szuverén hatalmat, valamint az ålandi törvényhozás megosztott jogkörét és átruházott jogkörét.

Érdemes megjegyezni, hogy az Åland szigetek semleges és demilitarizált terület. Lakosai nem sorkötelesek a finn hadseregben, de katonai helyett más szolgálatra kötelezhetők. A szigetek semleges státuszát nemzetközi egyezmények is védik.

A jelenlegi törvény Ålandot egynyelvű (svéd nyelvű) tartományként határozza meg: a finn nyelv használata nem kötelező, és a szigetlakók nagy része nem is beszél finnül. A szigetekeken a tanítás svéd nyelven történik, ugyanakkor viszont Finnországban minden diáknak kötelező svédül is tanulni.³⁰⁶ A szigetekeken a kötelező második nyelv az angol, és a finn csak fakultatív. A gyakorlási lehetőség hiány miatt azonban nem is tanulnak eleget

---

³⁰⁶ Ugyanott, 15. o. Érdemes megjegyezni, hogy a Finnország függetlenségét megelőző orosz megszállás előtt Finnország svéd terület volt, és svéd volt a hivatalos nyelv. Indokolja a svéd nyelv tanítását a Svédországgal való szoros gazdasági kapcsolat is. Tessék elképzelni, mi lenne, ha Erdélyben vagy Szlovákiában magyar nyelvet kellene tanulniuk a diákoknak, mert mindkettő korábban magyar terület volt, és fontosak a Magyarországgal való kapcsolatok, ugyanakkor viszont a magyar diákoknak nem kellene románul vagy szlovákul tanulniuk!

ahhoz, hogy ezt Finnországban használni tudják.³⁰⁷ Minthogy Aalandnak a kisszámú lakosság miatt nincs saját egyeteme, a Finnországban szerzett diplomákon felül a Svédországban, Dániában, Norvégiában vagy Izlandon szerzett fokozatokat is elfogadják, ahol arra szükség van.

Tartózkodási jog szempontjából a jelenlegi törvény szerint a bevándorlási engedélynek feltétele a használható svéd nyelvtudás. Miután a finn iskolákban kötelező svédül is tanulni, a tanulmány szerzője szerint ez nem lehetetlen vagy ésszerűtlen követelmény, és megfelel annak az elvnek, hogy a finn állam köteles fenntartani és garantálni a szigetek svéd karakterét.³⁰⁸ Hozzá kell még tenni, hogy a svéd illetve a finn nép eltérő etnikai származású.³⁰⁹

Az Aaland szigeteken élénk kulturális élet van, fesztiválokkal, kiállításokkal, számos kitűnő múzeummal.³¹⁰ Saját lobogójuk van, kék, sárga és piros színekkel, amely ott díszlik minden iskolai és kormányhivatali épületen, és minden Aalandon regisztrált hajón. 1992 óta Aaland külön útlevelet ad ki. Az aalandi törvényhozásnak jogában áll „többlet jövedelemadó” és más adókat kivetni Aaland javára, és helyi adókat az önkormányzatok javára.

Komoly vita, sőt összetűzés volt a televízió nyelvét illetően, amikor az bevezetésre került. Most már mindkét csatornájuk teljesen svéd nyelvű, ugyanúgy, mint a szigetek hat rádió adója. Természetesen svéd nyelvű a szigetek két újságja, és bár elfogadnak német vagy angol nyelvű hirdetéseket, gyászjelentéseken kívül semmi más nem jelenhet meg finnül. És mindezt finn fennhatóság alatt!

A tanulmány finn szerzője az aalandi autonómia modell értékét és alkalmazhatóságát az utolsó bekezdésben így foglalja össze:

Mennyire illene az aalandi modell – autonómia, nemzeti jelleg megőrzése, demilitarizálás – más szigetekre vagy kisebbségi területekre? Úgy tűnik, hogy az autonómia és a demilitarizálás alkalmas és örvendetes lenne minden más szigetre és etnikai területre is. Másrészt viszont az Aaland szigetek nemzeti jellegének védelme annyira szigorú, hogy aligha szolgálhat mintául más kisebbségi területek részére.³¹¹

A rétorománok Svájcban

---

³⁰⁷ Ugyanott, 31. o.

³⁰⁸ „Az a követelmény, hogy az Aaland-szigeti finn nyelvű lakosok megfelelő svéd nyelvtudással rendelkezzenek a tartózkodási jog feltételül, törvényes, ésszerű, és az eszközök és célok arányban vannak. A követelmény nem túlzott, de hosszú távon fontos garancia lehet a szigetek svéd jellegének megőrzésére.” Ugyanott, 56. o.

³⁰⁹ Ugyanott, 19. o. Azt is meg kell jegyezni, hogy a magyarok, szlovákok és románok is eltérő etnikai származásúak.

³¹⁰ Az Aalandi Múzeum elnyerte az Európa Tanácstól a legjobban vezetett múzeum címét 1982-ben; 17. o.

³¹¹ Ugyanott, 67. o.

Kosztarab Mihály erdélyi származású „magyar-amerikai” entomológus önéletrajzában felhívja az „Európai Unióhoz való csatlakozásra törekvő”³¹² román kormány figyelmét a svájci példára annak érdekében, hogy az EU-nak mind az etnikai, mind a kisebbségi feltételeit teljesíthessék.

A területén élő kisebbségekkel való bánásmódra a román kormánynak jó példát mutat az, ahogyan Svájc viszonyul a rétoromán etnikai kisebbséghez.³¹³ Ez a nép, amely Svájc lakosságának kevesebb mint 1%-át teszi ki, a romans nyelvet beszéli, amely a Raetia provinciában beszélt latin nyelvből alakult osi nyelv. A *raetek* avagy rétorománok legnagyobb része a hegyvidéki Graubünden kantonban él. Az 1970-es népszámlálás szerint egész Svájcban összesen 50.339-en beszélték a romans nyelvet. A Svájci Szövetségi Alkotmányt már 1938-ban módosították a romans nyelv elismerésével negyedik nemzeti nyelvként, és Graubünden kantonban, ahol a lakosság 23,4%-a beszélt 1970-ben, egyike a három hivatalos nyelvnek. Graubündenben a közigazgatásban dolgozóktól megkövetelik, hogy legalább kettőt a három hivatalos svájci nyelvből és a romansot kello fokón beszéljék. Abban a körzetben, ahol romans a fő nyelv, ott a tanítás is azon a nyelven folyik. A romansot négy svájci egyetemen tanítják, a tanárokat pedig Churban képzik.

A törvényeket és rendeleteket romansul is kiadják, a Szövetség költségére. Hivatalos üzletek köthetők romans nyelven, és az alperesnek joga van arra, hogy saját nyelvén hallgassák ki. Azokban a helységekben, ahol kétnyelvű a lakosság, a romansot a némettel együtt használják a helységnevekben és az utcátáblákon. 1990-ben a marosvásárhelyi magyarellenes pogrom azzal kezdődött, hogy egy gyógyszerár románul és magyarul írt kétnyelvű „Farmacie-Patika” táblát tett ki. Abban a városban, amelyben nemrégén még magyar nyelvű többség lakott!

A romans nyelv szövetségi támogatásban részesül, többek között a tankönyvek kiadásához és más kulturális célokra. 1972 óta a zürichi stúdió naponta négyszer közöl híreket és hetente több adást sugároz romans nyelven, de emellett a Romans Rádióknak is van saját programja. A svájci televízió 1963 óta sugároz adásokat romans nyelven, és 1976-ban kezdték bevezetni a heti háromszori adást aktuális ügyekről, valamint egyéb heti programokat.

A Szövetségi Kormány tiszteletben tartja a rétoromán népet, és lehetővé teszi, hogy úgy fejlessze és erősítse saját kultúráját, ahogy akarja. Graubündenben gyakran idézett közmondás: „Egy unciányi jóindulat többet ér egy tonna jó magyaráztatnál.” (Stephens)³¹⁴

---

³¹² Kosztarab Mihály, *TRANSYLVANIAN ROOTS, The True Life Adventures of a Hungarian-American* (Blacksburg, VA, Pocahontas Press, Inc., 1997), 199. o.

³¹³ Lásd m. Stephens, *LINGUISTIC MINORITIES IN WESTERN EUROPE* (Llandysul, Wales, Gomer Press, 1976).

³¹⁴ Kosztarab, ugyanott.

Míg az aalandi példa azt képviseli, amire a *FUEN* (Etnikai Csoportok Szövetségi Uniója) szakértői úgy hivatkoznak, mint optimális autonómiára, a romans nyelv és kultúra védelme többet nyújt, mint a minimális belső autonómia. Meg kell jegyezni, hogy mindkét típus sikeresen akadályozta meg az elszakadási törekvéseket. Másfelől, ha a fedelet rázárják a *status quo*-val a forrongó elégedetlenségre, az csak heves robbanáshoz vezethet, ahogyan az Boszniában is történt.

A gagauz autonómia Moldovában

Kelet-Középeurópában az 1990-es évek egyik legmeglepőbb fejleménye volt, amikor autonómiát adtak a mintegy százötvenezerre gagauz népnek a korábbi Szovjetunióból kivált, többségében román nyelvű Moldavia Köztársaságban. A Európa Tanács példának minősítette az új alkotmányos szerkezetet.

Ugyanez dühödt reakciót váltott ki a Román kormányból, amely azt nyilatkozta, hogy „az új törvény a szeparatizmust bátorítja, szövetséges rendszerhez vezet, és nem védi meg Moldavia többségének jogait”.³¹⁵

Moldaviára szemet vetett Románia a Szovjetunió felbomlása után, egy Nagy-Románia reményében, amely valamennyi román nyelvű népességet egyesített volna. Az 1993-ban tartott népszavazáson azonban Moldavia lakosságának 83%-a az egyesülés ellen szavazott. Helyette inkább még autonómiát is adtak saját kisebbségüknek, a gagauzoknak. Ezzel olyan precedens állt elő, ahol a moldovai román többség feladta azt a jogát, hogy uraljon, elnyomjon, és erőszakkal beolvasszon egy kisebbséget. Ugyanakkor a másik oldalon még a Ceausescu utáni román kormány is tabunak tekinti a szövetségi rendszert, és nem szívesen adná fel vagy változtatná meg saját elnyomó kisebbségi politikáját. Elvakult gyűlöletében a román válasz még fel sem tudja fogni a helyzet igazi értelmét. A „szeparatizmus bátorítása” helyett a megoldás éppen véget vetett a gagauzok szeparatista érvelésének, és precedensül kellene szolgáljon Románia számára, ha véget akar vetni bármilyen magyar szeparatista mozgalomnak Erdélyben.

A gagauzok ortodox keresztény törökök, akik a 19. században menekültek el az Ottomán Birodalomból, és telepedtek le Moldova déli részén. A Szovjetunió felbomlása után függetlenséget akartak, és egy véres polgárháború peremén álltak. Ezt akadályozta meg az az egyezmény, amely széles körű autonómiát nyújtott Gagauziának 1994 végén.

A törvény bevezető része kifejezi a jóindulatot és toleranciát, és olyan ékesszólóan hangsúlyozza az emberi jogokat, hogy azt bármilyen autonómiáról szóló szövegben érdemes lenne idézni. Miután meghatározza Gagauziát mint Moldova autonóm területi egységét, és általánosságban körvonalazza jogait, egy érdekes záradékot tartalmaz: „Abban az esetben, ha a Moldovai Köztársaság független állami státusza megváltozna, Gagauzia népének joga van a külső önrendelkezésre.”³¹⁶ Másszóval, ha a jövőben

³¹⁵ Idézet Skultéty Csaba „Nemzeti autonóm terület Moldovában” című cikkéből. (Budapest, forrás és dátum ismeretlen.)

³¹⁶ Gagauzia Különleges Jogi Státuszáról szóló Törvény (*Gagauz Yery*), 1994. december 23; 1(4) cikkely.

Moldavia egyesülne Romániával, Gagauzia függetlenné válhat, nem kell csatlakoznia Romániához Moldaviával együtt.

A törvény biztosítja a gagauz nyelv használatát is hivatalos nyelvként a területen belül, a moldován és az orosz mellett. Az Autonóm Területet olyan közösségek alkotják, ahol gagauz a többség; ahol pedig a gaguzok kisebbségben vannak, elegendő a törvényhozók 1/3 részének kérése népszavazás megtartására arról, hogy csatlakozzanak-e az Autonóm Területhez, továbbra is megtartva az attól való elszakadási jogukat egy újabb népszavazással, ha döntésük hibásnak bizonyulna. Gagauziának van saját Népgyűlése is, amelyet két-éves időszakokra választanak meg a választókerületekben, általános, egyenlő, közvetlen, szabad és titkos választással.

A Népgyűlés azon felül, hogy felállítja a helyi kormányzati struktúrát és közigazgatási rendszert, illetékes törvényhozásra is az alábbi területeken:

1. tudomány, kultúra, oktatás
2. lakáspolitikai és közszolgáltatások
3. egészségügy, testnevelés és sport
4. helyi költségvetés, pénzügyi és adópolitika
5. gazdaság és környezetvédelem
6. munkaviszonyok és szociális biztonság³¹⁷

Ezen felül Gagauzia tisztségviselői tagjai a moldovai végrehajtó ágazatnak, és szoros, szerves kapcsolat van a központi kormány és a területi kormány között. A 25. cikkely rögzíti, hogy „a Moldavia Köztársaság garantálja Gagauzia ezen törvényben meghatározott hatalmának gondos és feltétel nélküli megvalósítását”. Egyetlen kisebbség sem kívánhat annél többet (vagy várhat el annél kevesebbet), mint amit ez a törvény biztosít.

Érdekes megjegyezni, hogy Gagauzia sokkal többet jelent, mint csupán nyelvi autonómiát, ugyanakkor, amikor Romániában a többség és kormánya megtagadja még annak megfontolását is, hogy engedje meg a magyar nyelv szabad használatát az oktatásban, bármilyen autonómia nélkül.

A baszk kisebbség és Katalónia Spanyolországban

Egy másik autonómia esetében, Nyugat-Európában, a baszkok, akik korábban autonóm nép voltak, eroszakhoz és terrorhoz fordultak azért, hogy legalább részlegesen visszanyerjék autonómiájukat a Spanyolországhoz tartozó területen.

A baszk nép hazája a Pireneusok legnyugatibb része és az azt körülvevő terület. Ez a terület négy megyére terjed ki Spanyolországban (Guipuzcoa, Vizcaya, Alava és Navarra) és három megyére Franciaország Pyrénées-Atlantique tartományában (Soule, Labourd és Basse-Navarre). A baszkok, akiket a spanyolok *vascos*-nak neveznek, a franciák pedig *basques*-nak, magukat *euskaldu*-nak

---

³¹⁷ Ugyanott, 12(2) cikkely.

mondják, hazájukat pedig *Euskadi*-nak. A baszk nyelvet kb. 890.000 ember beszéli Spanyolországban és 80.000 Franciaországban (1987-es becslés szerint), de mindkét országban ennél többen tartják magukat baszkoknak.

Nyelvük a baszk, vagy *euskara*. Bár megkísérelték kapcsolatba hozni a régi ibériai nyelvvel, amit egy hamita-semita csoport beszélt, valamint egy kaukázusival, származása továbbra is rejtély marad. Hangzása a spanyolhoz hasonlít. Ennek ellenére, és a számos latinból átvett szó miatt a baszk évezredek óta megtartotta különbözőségét a külső kapcsolatoktól...

A baszk az egyedüli nyelv, amelyik fennmaradt a római hódítás előtt Délnyugat-Európában beszélt nyelvek közül. A 10. század óta fokozatosan kiszorította a kasztíliai spanyol, Franco uralma alatt pedig használatát teljesen betiltották Spanyolországban. A baszkok etnikai elszigeteltsége mégis elősegítette nyelvük újraéledését. Jelenleg kísérletek folynak helyesírásának szabályozására.³¹⁸

A baszkok származása máig is rejtély. Nemcsak nyelvük nem áll kapcsolatban az indo-európai népekével, bár mutat némi hasonlóságot a francia és spanyol szomszédokéhoz. A baszkoknál a legritkább a B vércsoport, és a leggyakoribb a 0 és az Rh-negatív bármely európai népesség közül. Rendíthetetlen római katolikusok, és híresek különleges néphagyományaikról, népi színházukról, játékaikról, zenéjükrol és könnyu-lábú, akrobatikus táncukról.

Hagyományosan ádáz, független paraszt és halász népség. Már a középkorban is úgy ismerték őket, mint gyakorlott hajóépítőket, vakmero bálnavadászokat és tokehal halászokat, akik messzire kimerészkedtek az Atlanti óceánra. Jellegzetes településmódjuk az elszigetelt tanya. A falvak növekedése viszonylag új válasz a Baszkföldön is növekvő iparra és kereskedelemre.

Baszkok nagy számban vándoroltak ki Észak- és Dél-Amerikába. Történelmileg ennek oka részben a kedvezőtlen politikai helyzet volt (a baszkok többnyire szembenálltak a Franco-rezsimmel Spanyolországban), részben az az elsősültségi jogként ismert örökösödési szabály, amely szerint a családi gazdaságot a legidősebb fiú örökölte. A fiatalabb fiúknak általában vagy a partmenti településeken kerestek állást ipari munkásként vagy halásként, vagy pedig kivándoroltak az Újvilágba, ahol gyakran pásztorkodásból éltek.

Elszigetelten élve hegyvidéki hazájukban, a baszkok visszaverték a rómaiak, a germán törzsek, a mórok és mások betöréseit az 1700-as évekig. Franciaországban a francia forradalom (1789) után veszítették el autonómiájukat, Spanyolországban pedig az 1800-as évek elején. A baszk szeparatista mozgalom egyre erősödött a 19. és 20. században, és 1959 óta egy militáns szeparatista szervezet, az ETA (baszk mozaikszó a Baszkföld és a Szabadság szavakból) vezetése alatt áll. A spanyolországi baszkok önkormányzatot kaptak 1980-ban, de az ETA eroszakos

---

³¹⁸ „Basque Language” a GROLIER-ben.

akciói folytatódtak. 1990 októberében a helyi választásokon a baszk szeparatisták a szavazatok kb. 16%-át kapták.³¹⁹

A Spanyolországban élő baszkok és a spanyol kormány közötti viszonyt jelenleg a Baszkföldi Autonómia Rendelet (Statutum) szabályozza.

Ez a törvény létrehozta a „Spanyol államon belüli «Euskadi» vagy Baszkország nevu autonóm közösséget”. Baszkföld három „történelmi területből” áll, Navarra megye pedig csatlakozhat hozzá, ha úgy dönt.

Euskadi (Baszkföld) lobogóját, ugyanúgy, mint a történelmi területek lobogóit, elismeri a Statutum. Az „euskara”, a baszkok nyelve hivatalos nyelv Euskadiban. Rendelkezés történt az euskara nyelv tanítására, fenntartására, kutatására és további fejlesztésére. De a baszkok autonómiája messze több egyszerű nyelvi autonómiánál.

- A baszk közigazgatási hatóságok a saját hatáskörük alá tartozó területen kötelesek
- ?? Felügyelni és garantálni az állampolgárok alapvető jogainak és kötelezettségeinek megfelelő gyakorlatát
- ?? Különös hangsúlyt fektetni egy olyan politikára, amely az élet- és munkakörülmények javítását célozza
- ?? Intézkedéseket tenni a kedvező feltételek elősegítésére és az akadályok elmozdítására, úgy, hogy az egyéneknek és azoknak a csoportoknak, amelyekhez tartoznak, a jogai és egyenlősége ténylegesek és hatékonyak legyenek
- ?? Lehetővé tenni minden állampolgár részvételét Baszkföld politikai, gazdasági és társadalmi életében.

A következő, 10. cikkely felsorolja azt a 39 ügykört, amelyen Euskadinak kizárólagos hatásköre van az autonóm területen, egyes esetekben az illetékes állami törvényekkel összhangban. Ezek az ügyek kiterjednek a belső intézkedési rendre és a kormányháztartás munkájára, közigazgatási jogokra (pl. a gyakorolható szuverenitás mértékére); halászatra, vízgazdálkodásra; szociális jóléti intézményekre, művelődési, kulturális, művészeti, jótékonyági és hasonló alapítványokra és egyesületekre; tudományos és műszaki kutatásra, kultúrára, szépművészeti intézményekre és kézműiparra; történelmi, művészeti, műemléki, régészeti és tudományos örökségre; azokra a levéltárakra, könyvtárakra és múzeumokra, amelyek nincsenek a spanyol állam tulajdonában; gazdasági tervezésre, belső kereskedelemre; területi, nyilvános és területi hitel- és takarékbankokra, árutozdésre; iparra, technológiatranszferre; vasútra, szárazföldi, tengeri és folyami közlekedésre, kikötőkre és repülőterekre; meteorológiai szolgálatra; közmunkákra; utakra és főútvonalakra; kaszinókra, szerencsejátékokra és fogadásokra; turizmusra és sportra; statisztikára; és végül a 39. tétel foglalkozik a közösségek fejlesztésével, a nők körülményeivel, a gyermekekkel, ifjúsággal és öregekkel kapcsolatos politikával.

---

³¹⁹ „Basques”, ugyanott.

„Baszkföld szabályozhatja, felállíthatja és üzemeltetheti saját rádióját, televízióját és sajtóját, és általában véve a társadalmi kommunikációs médiát...” A Baszk kormánynak kötelessége bizonyos állami politika végrehajtása és végrehajtatása is. Majdnem teljesen autonóm bírói rendszere van, amelyet a baszk törvényhozás állított föl, és csak néhány-féle esettel kell a legfelsőbb állami bírósághoz fordulni. Saját független rendőrségük is van.

Az I. cikkely a baszk kormány hatáskörével és hatalmával foglalkozik, a II. cikkely a kormányzat felállításával, amely kiterjed a választott parlamentre, kormányra, közigazgatásra és igazságügyre, helyi és városi rendszerekre, és alkotmányos felügyeletet gyakorol a bírósági viták rendezésére.

A III. cikkely a pénzügyekkel és vagyoni ügyekkel foglalkozik. Baszkföld kormánya lényegében saját adórendszert állíthat fel, és az államnak egy összegben fizet be egy bizonyos „államköltségvetési hozzájárulást (amelyet közös bizottság állapít meg), amelyet nem közvetlenül az Autonóm Ország használ fel”.

A IV. cikkely a Statutum módosításával foglalkozik. Ez nyilvánvaló elonyt nyújt a baszk parlamentnek azzal, hogy módosítást csak ok kezdeményezhetnek, még akkor is, ha a spanyol parlament változásokat akar. A baszk parlament elé kerülő javaslatokat abszolút többséggel kell jóváhagyni, majd ezt követően a spanyol parlamentnek is el kell fogadnia organikus törvény útján, majd végül szavazással a választóknak kell jóváhagyniuk.

Egy másik záradék azt írja elő, hogy „semmilyen szerződés vagy egyezmény nem érintheti a Baszk Ország hatalmát és hatáskörét, ha az nem bizonyos alkotmányos procedurák szerint történik”. Ez további védelmet nyújt, majdnem lehetetlenné téve az autonóm kormány határának lefaragását nemzetközi egyezmények révén. Még az Egyesült Államok alkotmánya sem ad ekkora jogot az államoknak arra, hogy nemzetközi egyezményekkel se legyen megrövidíthető a hatalmuk.

Az utolsó bekezdés egy „nagyapapa-záradék”, amely megvédi az összes korábban létező jogokat.

Spanyolország másik nemrég autonómiát nyert területe Katalónia.

A 9. század óta Katalónia fölött Barcelona grófjai uralkodtak. Katalónia 1137-ben egyesült Aragóniával, de jelentős autonómiáját megtartotta. Katalónai a 13. és 14. században ért hatalmának csúcsára, amikor uralta a Földközi-tengeri kereskedelmet, és virágzott a katalán művészet és irodalom. A 16. és 17. században Kasztília uralma alatt a terület virágzása hanyatlásnak indult. 1640 és 1659 között Katalónia Franciaországgal szövetséget kötött a spanyol IV. Fülöp ellen, és 1714-ben autonómiáját eltörölték. A szeparatizmus a 19. században éledt újra. A Katalán Köztársaságot 1932-ben elismerték, de a teljes függetlenség biztosításáért folytatott próbálkozást 1934-ben elfojtották. Az autonómiát 1936-ban állították vissza. A Spanyol Polgárháború során Katalónia erosen loyalista volt. A

nacionalisták 1939-es győzelmén után ismét elvesztette autonómiáját, és Franco kormánya elnyomó politikával súlytotta. A régió az 1978-as spanyol alkotmánnyal nyerte vissza autonómiáját, és Katalónia szavazópolgárai 1980-ban választották meg első törvényhozó gyűlésüket.³²⁰

Katalóniának tehát Franco halálát és az új rendszert kellett kivárnia ahhoz, hogy visszanyerje autonómiáját, amelyért olyan sokat küzdött.

Autonóm területek Olaszországban

Ez az eset különösen érdekes számunkra annál inkább is, mert a II. Világháború utáni béketárgyaláson a magyar kisebbség sorsával kapcsolatban említésre került. Amikor a külügyminiszterek a területi és kisebbségi ügyekről tárgyaltak, James F. Byrne amerikai külügyminiszter azt írta:

Mindezen követelések és ellenkövetelések közepette Olaszország és Ausztria időszerű államférfiúi erőnyeket tanúsított azáltal, hogy kidolgoztak egy olyan felvilágosult megegyezést, amely biztosítja az alapvető emberi jogokat azoknak a dél-tiroli német ajkú népeknek, akik Olaszországban maradtak. Megpróbáltuk felhasználni ezt az ésszerű kétoldalú tárgyalások példájaként, hogy megoldjunk egy hasonló problémát, amikor Csehszlovákia ki akarta telepíteni Magyarországra saját magyar kisebbségét, de nem jártunk sikerrel.³²¹

Mégis, bár az amerikaiak vigyáztak arra, ne úgy tűnjön, hogy az ellenséges oldalon harcoló Magyarország³²² jutalmat kapna, végül mégis megjutalmazták a cseheket (valamint a románokat és a szerbeket) azért, hogy makacsul visszautasították azt, hogy államférfiakhoz méltóan viselkedjenek, és kövessék a felvilágosult Tirol által nyújtott példát, visszaadva azokat a területeket, amelyeket a Bécsi Döntések során veszítettek el, és közben semmilyen biztosítékot sem vállaltak arra, hogy tiszteletben fogják tartani a kisebbségi jogokat.

Olaszországban az autonómia egységes képet mutat, amennyiben minden Régió jelentős autonómiával rendelkezik, de öt kiválasztott Régió, főleg nyelvi alapon, magasabb mértékű autonómiát kapott kultúra és nyelvhasználat területén.

A modern olasz nemzetállam 1861 óta létezik, amikor II. Victor Emmanuelt, Szardinia királyát, felruházták az Olaszország Királya címmel. Azt megelőzően Itália számos külön államból állt. Ezek megtartották regionális identitásukat, és ma is felismerhetők az ország 20 közigazgatási régiójában. Ezek közül nyolc az ország felső, északi részén fekszik, hat az ország középső részén, négy pedig délen; további kettő Szardinia és Szicília szigetei.

---

³²⁰ „Catalonia” a *GROLIER*-ban.

³²¹ James F. Byrne: *SPEAKING FRANKLY* (New York, Harper & Brothers, 1947), 149. o.

³²² Lásd a 138. sz. lábjegyzetet.

Az olasz nép etnikailag nem homogén, és tükrözi a történelem során történt idegen megszállások és népvándorlások nyomait. Megjelenésében is változatos a népesség. Mégis, legtöbbjük olaszul beszél, vagy az olaszhoz közeli tájnyelven. Ezek területenként jelentősen különböznek, és néhány közülük külön nyelvnek tekinthető, például a szardíniai, amelyet kb. 1,2 millióan beszélnek. 53.000 szláv olasz van szétszóródva Friuli és Venezi-Giulia területén. Ráadásul él még néhány elszigetelt kisebbségi csoport dél-Olaszországban, köztük görög nyelvu közösségek Apulia és Calabria egyes részein, albán telepek Sziciliában és Calabriában, valamint szerb-horvát közösségek Molise egyes részein. Az Aosta völgyben a francia nyelvet beszélik.³²³

Az 1948-as olasz alkotmány szerint mind a 20 régióknak van saját választott tanácsa, elnöke, és mindegyikben van egy *giunta regionale*, amely a végrehajtó hatalmat gyakorolja és a regionális tanácsnak tartozik felelősséggel. Öt régió kapott „különleges formájú autonómiát, az alkotmányba beépített speciális statutumokkal összhangban”³²⁴: Friuli – Venezia Giulia, Szardínia, Szicília, Trentino – Alto Adige és Valle d’Aosta. Friuli-Venezia Giulia északkeleti körzetében a friuli rétoromán nyelvet beszél kb. 520.000 fő. Trentino- Alto Adige hegyvidéki tájain egy másik rétoromán nyelvet, a ladint beszélik. A legnagyobb nem-olasz kisebbséget az a kb. 260.000 német-olasz képezi, akik Alto Adige (a korábban Ausztriához tartozó Dél-Tirol) területén élnek és a német nyelv osztrák-bajor dialektusát beszélik.³²⁵ Ebben a tanulmányban a Trentino –Alto Adige régióra összpontosítunk.

Trentino – Alto Adigét északnyugatról Svájc, északról Ausztria határolja. Fővárosa Trient (vagy Trident; olaszul Trento). A régió területe 13.613 km², lakossága 1990-es népszámlálás szerint 891.421. Korábban Venezia Tridentina-nak nevezték, és 1814-ben csatolták Ausztriához, mint Tirol részét, majd 1919-ben átadták Olaszországnak. A Bolzano (németül Bozen) központú északi területen legtöbbször németül beszélnek, míg Trento déli részén többnyire olaszul.³²⁶

Trentino – Alto Adige egy Különleges Alkotmány alá tartozik. A jelenlegi, 1972. augusztus 31. keltű alkotmány az 1918. február 26-i Alkotmánytörvényben és annak kiegészítéseiben előírt rendelkezésekre épül. Annak kinyilvánításával kezdődik, hogy

Trentino – Alto Adige, Trento és Bolzano tartományokkal együtt, autonóm területet képez, az egy és oszthatatlan Olasz Köztársaság politikai egységén belüli külön jogi státusszal.

A régióban az állampolgárok egyenlő jogai elismerést nyernek, függetlenül attól, hogy milyen nyelvi közösséghez tartoznak, és milyen etnikai vagy kulturális sajátosságokat oriznek.

---

³²³ „Italy” a *GROLIER*-ben

³²⁴ Az Olasz Köztársaság Alkotmánya, V. fejezet, „Régiók, provinciák és kommunák”, 116. cikkely

³²⁵ V.ö.: „Italy” a *GROLIER*-ben

³²⁶ „Trentino – Alto Adige” a *GROLIER*-ben

A következő néhány paragrafus felsorolja a regionális kormány általános jogkörét és funkcióit. Több rendelkezésben is elökerül a nyelv és a nemzetiség kérdése, amelyek egyenlo elbánásban részesülnek.

A 19. cikkely, amely Bolzano tartomány oktatásügyével foglalkozik, részletesen eloirja, hogy az óvodától a középiskoláig anyanyelvükön kell tanítsák oket, azonos anyanyelvu tanárok. A 11. cikkely még azt is eloirja, hogy a többnyelvu közösségek tartományi iskolatanácsában a tanároknak arányos képviselote kell legyen.

A Különleges Alkotmány biztosítja az arányos képviselotet a Regionális Tanácsban, és eloirja, hogy a tanácsnokok „esküt kell tegyenek a Köztársaság iránti huségre, és meg kell esküdjenek arra, hogy az Állam és a Régió elválaszthatatlan érdekében végzik kötelességüket”. A regionális tanács mandátuma 5 évre szól, ezen belül annak elnöke és alelnöke félidoben cserélodik: az elso 30 hónapra olasz az elnök és német az alelnök, a következő 30 hónapig pedig fordítva.

Ha egy törvénytervezetrol úgy gondolják, hogy sértheti a különböző nyelvu, etnikai és kulturális jellegu közösségekhez tartozó állampolgárok egyenlo jogait, akkor külön szavazást kérhetnek, és végso soron fellebezhetnek az Alkotmánybíróshoz. Arra is van eloirás, hogy a régió Hivatalos Közlönye két nyelven jelenjen meg, bár a szöveg hivatalos értelmezése az olasz változat szerint történik, a Köztársaság törvényei közül pedig azokat, amelyek a régiót érintik, szintén meg kell jelentetni németül is a Hivatalos Közlönyben.

A Különleges Alkotmány nemcsak a helyi tanácsokban írja elo a különböző nyelvu közösségek arányos képviselotét, és garantálja a ladin nyelvu közösség képviselotét a Regionális Tanácsban, hanem helyet biztosít a nyelvi csoportoknak a kormányhivatali tisztségekben is, így a bíróságon és az ügyészségen is, és eloirja, hogy az olasz és a német nyelvu bírók felváltva elnököljenek az üléseken.

„A kétnyelvűség követelményének kielégítésére” a bolzanoi tartomány integrációs kvótákat jelölhet ki a helyi közhivatalokban, és több állásban is eloirhatja „az olasz és német nyelv tökéletes ismeretét”. Figyelemmel kell lenni a költségvetés benyújtásakor is a nyelvi közösségek jogaira, és fellebbezni lehet a költségvetés elleni kifogások miatt, valamint azon az alapon, hogy valamelyik nyelvi közösség szempontjából „sérelmesnek tekintik a közigazgatási hatóságok adminisztratív lépéseit”. Végül, négy külön cikkely foglalkozik a két nyelvi közösséggelés jogainak védelmével, valamint a nyelvi jogok védelmével az átmeneti idoszakban.

Ezt a részt a gyakorlati autonómiáról nem zárhatjuk le anélkül, hogy ne idéznénk a trentói autonóm provincia elnöke, Pierluigi Angeli képviselo úr 1988-ban írt nyilatkozatának teljes szövegét.

40 évvel ezelott, 1948. február 26-án az Olasz Köztársaság Alkotmányozó Gyulése jóváhagyta a Trentino – Alto Adige önkormányzatáról szóló Statutumot,

ezzel megnyitva az utat a háború utáni Európa nyelvi kisebbségeivel kapcsolatos egyik legfontosabb probléma megoldásához.

Ennek az eseménynek a megünneplése különleges történelmi jelentőséggel bír, és megérdemel annyit, hogy mélyen és felelően elgondolkozzunk most, amikor mind Európában, mind azon kívül egyre sürgetőbb az etnikai kisebbségek igénye, az együttműködés és kölcsönös tisztelet légkörében, olyan dimenzióban, amely fokozatosan terjed Európa-szerte, és annak tudatában, hogy az autonómiát nem lehet és nem szabad úgy értelmezni, mint egy provincialista elszigeteltséget, hanem éppen ellenkezőleg, mint ösztönzést a konstruktív és békés társadalom felé.

Ebben a megvilágításban a Trentói Autonóm Tartomány az „autonómia kultúrájának” elmozdítója, különféle olyan intézkedésekkel, amelyek elláthatják a helyi közösségeket azokkal a kulturális és polgári létesítményekkel, amelyekre szükség van bármilyen jövőbeli bővüléshez és fejlődéshez, az idő szellemének és a haladás kihívásának megfelelően, minden szempontból, nap mint nap.

Az autonómia nemcsak az ember jogainak védelmét jelenti, hanem sokkal inkább a történelmi tudatot és felelősségérzetet: két egymástól elválaszthatatlan szempontot, amelyek közül az első egy közösség eredeti sajátosságaival való azonosulásra épül, állandó törekvéssel kulturális megjelenésének szélesítésére; a második pedig olyan becsületes közigazgatásra, amely kiterjed nemcsak az intézményekre, hanem az egész közösségre, úgy, hogy az részt vehessen a helyi ügyek igazgatásában, közvetlen felelősséggel.

Ezen céllal nyújtom át Európa állampolgárainak, köztisztviselőinek és diákjainak ezt a füzetet, amely saját társadalmi életük alapját tartalmazza: azt a részét az olasz alkotmánynak, amely a régiókkal és az Autonómia Törvénnyel foglalkozik, amelyet ebben az évben az olasz kormány teljes egészében életbe léptetett.

Ezzel a kiadvánnyal Trentino kedvező alkalmat kíván adni az olvasóknak arra, hogy megismerkedjenek egy „európai esettel”, és azokkal az alkotmányos rendelkezésekkel, amelyek azoknak az állampolgárok életét szabályozzák, kultúrájuk és identitásuk tiszteletben tartásával és védelmével, akik ugyanahhoz a nemzethez, de eltérő nyelvi csoportokhoz tartoznak.

Ez az egyetlen alap, amelyen a szabadság és demokrácia felépülhet és virágozhat. Csak akkor leszünk képesek az egyesült Európa állampolgárává lenni a közeljövőben, ha megtanuljuk megvédeni és jobban felhasználni a regionális és kisebbségi kultúrákat.³²⁷

---

³²⁷ Pierluigi Angeli nyilatkozata az Olasz Köztársaság Alkotmánya és a Trentino – Alto Adige Különleges Alkotmány felújított szövegének bevezetőjében, az olaszországi autonóm provinciák megalapításának negyvenedik évfordulója alkalmából.

Van tehát egy gyakorló politikus egy autonóm területen, aki dicshimnuszot zeng az autonómiáról, megnyugtatta minket affelől, hogy „az autonómiát nem lehet és nem szabad úgy értelmezni, mint provincialista elszigeteltséget, hanem éppen ellenkezőleg, mint ösztönzést a konstruktív és békés társadalom felé”.

Hallottuk már korábban László Ervin filozófustól, hogy a világbéke kulcsa a területi autonómia és a hagyományos kultúrák megőrzése. Később egy katona, a nyugállományban élő Boyd tábornok intett arra, hogy Boszniának etnikai autonómiára van szüksége. Gideon Rose politológustól azt hallottuk, hogy csak az összes érintett fél által támogatott „átlátható és stabilan kiegyensúlyozott hatalom-megosztással” lehet megoldani a boszniai krízist. Végül, de nem utoljára, olvastuk a legilletékesebb forrás, az Etnikai Csoportok Szövetségi Uniója (*FUEN*) érvelését arról, hogy csak a területi autonómia oldhatja meg ténylegesen a kisebbségi kérdést.

Mire vár még a világ? Miért foglalkozik az Egyesült Államok kormányzata presztizsének védelmével, holott hatalmas presztizsnövekedést érne el azzal, ha végre új külpolitikai irányelvet dolgozna ki, ahogy ezen sorok szerzője már több levélben javasolta az amerikai politikaformálóknak, többek között Madeleine Albright külügyminiszter asszonynak.³²⁸ Most, amikor úgy látszik, véget ért a szuperhatalmak közötti hidegháború, és nincs világméretű konfliktus, a Kormányzat és a Külügyminiszter asszony lefektethetné annak a világnak az alapjait, amely a kisebb háborúktól is mentes lenne.

Az első és legsürgősebb lépés természetesen az kell legyen, hogy cseréljék le a Daytoni Egyezményt egy új megállapodással, amely garantálná a területi jogokat és a biztonságot annak a három csoportnak, amelyek készen állnak arra, hogy ismét egymás torkának ugorjanak, mielőtt az SFOR erők távoznak Boszniából. Lehet, hogy hosszúságos és fáradtságos tárgyalások kelljenek hozzá, de a történelmi precedensek azt igazolják, hogy meg lehet tenni.

Szeparatizmus és terror

Láttunk több olyan esetet is, amikor az autonómia sikeresen működött, történelmi államok feldarabolódása nélkül. De a folyamat nem volt mindig békés, és nem minden kisebbségi kérdés oldódott meg. Sebestyén és Teleki tanulmányában felsorol több olyan esetet, ahol a kisebbség erőszakos fellépéssel és terrorcselekményekkel válaszolt, ha követeléseit nem teljesítették.

Az egyik ilyen eset a svájci Jura kantonban élő francia kisebbség.³²⁹ Ez egy érdekes és bonyolult helyzet. A baj akkor kezdődött, amikor 1815-ben a Bécsi Kongresszus a Jura-vidéket a svájci Bern kantonhoz csatolta, mind a jurai, mind a berni lakosság tiltakozása ellenére. Ahogy az 1830-as években gyengülni kezdett Jura lakosságának katolikus

---

³²⁸ Majd újabban Dr. Rice amerikai külügyminiszternek, amikor az fehérvári biztonsági tanácsadó volt az iraki problémával kapcsolatban, megküldve neki jelen könyv egy angol nyelvű példányát. Dr. Rice, akárcsak Mrs. Albright, még csak válasza sem érdemesítette a levelet, illetve küldeményt.

³²⁹ Sebestyén-Teleki, 2-6. o.

francia nemzeti identitása, tiltakozni kezdtek az átcsatolás ellen. Német nemzetiségű parasztek bevándorlása és a kanton egyházellenes politikája tovább növelte az elégedetlenséget, és 1917-ben megalakult az első Szeparatista Bizottság. Az elégedetlenség tovább fokozódott, amikor 1947-ben átszervezték a kanton megyéit.

Bár 1950-ben kisebbségként ismerték el Jura lakosságát a kanton alkotmányában, 1952-ben megalakult a Jurai Nemzetgyűlés (*Rassemblement Jurassien, RJ*), amely a kantontól való elszakadást követelte. Még ugyanabban az évben megalakították a Jurai Hazafiak Unióját, amely szervezet elkötelezte magát arra, hogy a demokrácia szabályainak megfelelően fog működni. Ezt követte egy sor szeparatista szervezet megalakulása.

1957-ben elindult egy mozgalom, amely népszavazást követelt egy önálló Jura Kanton megalapítására. Ennek eredményeképpen 1959-ben megtartották a népszavazást, és mindenki meglepetésére a javaslat megbukott, ami azt jelezte, hogy a Jura Kerületben élő három külön csoport, a francia katolikusok, a francia protestánsok és a német katolikusok nem tudtak megegyezni a kanton jövőjében. Úgy látszik, a szeparatizmus a francia katolikusok körében volt a legerősebb, és a másik két csoport vonakodott megfelelő védelem nélkül alávetni magát a nacionalista francia csoportnak. Eközben megszervezték a Jurai Felszabadítási Frontot, a Jurai Nemzetgyűlés illegális katonai ágát, hogy terrorakciókkal mozgósítsák elő a felszabadulás ügyét. Az 1960-as évek elején 18 hónap alatt több mint nyolc terrorakciót követtek el, többek között gyújtogatást és bombarobbanást.

Bár a francia csoport végso célja „egy külön állam az összes jurai franciának”, teljes szuverenitással, a Jurai Nemzetgyűlés 1974-ben megszavazta egy külön Autonóm Jura Kanton támogatását. A külön kanton megalapítása 1979. január 1-jén megtörtént, a területi autonómia koncepciójának megfelelően. Ez azonban a szeparatistákat nem elégítette ki. Folytatódtek a terrorcselekmények, többek között fegyverek rablása a katonai raktárakból. 1981-ben történt a legtöbb ilyen rablás, 656 esettel, és 47 esetben robbantottak bombát; az autonómia első évében, 1979-ben ez a szám még 620 lopás és 38 bomba volt. Az 1970-es években a rablások összeredménye 392 géppuska, 513 kézigranát és 204.000 patronnyi munició volt, több ezer egyéb fegyver mellett. Ez meglehetősen sok ember munkája lehetett.

Sebestyén-Teleki azt a következtetést vonja le, hogy – amint ez Svájcban is fennáll – a határok átjárhatósága ellenére is folytatódhatnak a kisebbségi problémák. Levonható természetesen más következtetés is. Például az is, hogy ahol egy kicsi, de nagyon eltökélt ultranacionalista-szeparatista csoport működik, azok nem elégszenek meg semmi mással, mint vagy a teljes gyozelemmel, vagy a teljes vereséggel. Szerencsére azonban nincs jele annak, hogy a Kárpát-medence kisebbségeinek körében ilyen csoport működne, a súlyos elnyomás ellenére; a kisebbség nem folyamodott terrorhoz – még. Egy másik lehetséges következtetés az, hogy Jura esetében a területi autonómia nem a megfelelő megoldás. A megosztott autonómia elve alapján mindhárom csoport osztozhatna a hatalmon. Végül, talán több nyomatékot kellene adni a határon átnyúló autonómiának azért, hogy a juraiak egy részének igényét kielégítsék. Jura esete tankönyvi mintapélda lehet a „területi sérelem” extrém esetére, amelyet a Bécsi Kongresszus követett el 1815-ben.

Egy másik eset eroszak alkalmazására az elszakadás érdekében, szintén francia nyelvű népeség részvételével, a kanadai Québec tartomány.³³⁰ A québeci szeparatisták nem elégedtek meg az autonómiával és a kétnyelvűséggel, amely nemcsak Québecre terjed ki, hanem még az angol nyelvű tartományokra is, ahol gyakorlatilag nincs is francia nyelvű népeség. A szeparatistákat még az sem riasztja el, hogy Québec Kanadától való elszakítása jelentős gazdasági hátrányokkal járna. Ez annál inkább is furcsa, mert Kanadában van az egyik legfejlettebb kisebbségi politika, amely biztosítja a számos etnikai kisebbség etnikai kulturális fejlődését, amely kiterjed az etnikai létesítmények, újságok és könyvkiadás anyagi támogatására is.

Úgy tunik, hogy mindkét eset, amely francia nyelvű kisebbségeket érint a két kontinensen, sokkal inkább területi érveken alapul, semmint emberi jogi kérdéseken. Bár a jurai esetben korábban előfordultak esetleg emberi jogi problémák, a radikális nacionalisták még ma is történelmi sérelmekre alapozzák követeléseiket. A francia nyelvű Québec, amely láthatóan újabb népszavazásra készülődik, nem hivatkozhat sem történelmi sérelmekre, sem emberi jogi panaszokra, hanem egyedül csak arra, hogy nyelvileg különbözik Kanada másik részétől. Úgy tunik azonban, hogy eroszakoskodásukkal több kárt okoznak ügyüknek, semmint hasznot, ahogy Brilmayer is megjegyezte a terrorcselekményekkel kapcsolatban. Úgy látszik, a területi alapú igények sokkal gyakrabban vezetnek eroszakhoz, mint az emberi jogok sérelmeire alapozott igények.

Ezért Québec esete, és bizonyos mértékig Jura kérdése kevésbé jellemző más országok kisebbségi problémáira, ahol még ma is küzdenek az autonómiáért, mint a dél-tiroli és a baszk példák. Ezzel együtt Sebestyén-Teleki azt a következtetést vonja le, hogy még ahol a határok átjárhatósága megvalósult, ott is folytatódnak a kisebbségi problémák, és valamilyen autonómiára szükség lehet az etnikai kisebbségek igényeinek kielégítésére, még akkor is, ha ezzel továbbra sem elégítik ki azokat a radikálisokat és demagógokat, akik teljes elszakadást követelnek.

---

³³⁰ Ugyanott, 6-8. o.

VII. AUTONÓMIA JAVASLATOK A KÁRPÁT MEDENCÉBEN

Ahogy láttuk, a területi autonómia nem új találmány, és nem is csodatévő gyógyszer, azonban a történelem során mindmáig gyakran jó sikerrel alkalmazták az elnyomás és diszkrimináció által kiváltott elszakadási törekvések lecsillapítására. Azt is láttuk, hogy Benes Svájchoz hasonló szövetségi köztársaság formájú kormányt ígért Csehszlovákiának, és érdekes lenne újból leporolni azokat az iratokat, és részletesen megnézni, hogy mit is ígért. Nagyon valószínű, hogy ha Csehszlovákia valóra váltotta volna mindazokat az ígéreteket, akkor ott nem is lettek volna kisebbségi problémák; a csehek és a szlovákok elégedett németekkel és magyarokkal egységben élnének még ma is, egy gazdag és virágzó szövetséges rendszeru országban, nem pedig elszakadva Szlovákiától, amely Meciar elnyomó kisebbségi politikájának következményeitől szenved, gazdaságilag megcsönkítva és etnikai konfliktusoktól gyötörve.

Léteztek területi autonómiák Jugoszláviában és Romániában is, mert a II. Világháború utáni egyezmények keretében mindkettőt kötelezték arra, hogy adjon területi autonómiát az ott élő kisebbségeknek, nevezetesen a magyaroknak Erdélyben és a Vajdaságban, meg az Albánoknak Koszovóban. Ezeket az autonómiákat visszavonta mind Románia, mind Jugoszlávia többségi kormánya, de történetesen nem azért, mert sikertelenek lettek volna, hanem azért, mert útjában álltak az eroszakos beolvasztásnak. Ezeknek az autonómiáknak a visszaállítása nagy lépés lenne a helyes irányban; alkotmányos védelemmel és nemzetközi ellenőrzéssel kellene biztosítani, hogy azokat ne lehessen újra megszüntetni.

Nemzetközi összefüggések és irányelvek a kisebbségi autonómia kitárgyalásához

Ennek szellemében vezetem be és adom elő a magyarok autonómiájára vonatkozó itt következő javaslatokat, amelyeket az érintett vidékek magyar kisebbségeinek képviselői állítottak össze, akik durva diszkriminációnak vannak kitéve, sőt az etnikai tisztogatás veszélyeinek is, mihelyt a világ figyelve más konfliktusok felé terelődik, máshol a világban. Ezeket a javaslatokat olyan politikusok készítették, akik nemcsak képviselői egy-egy elnyomott kisebbségnek, hanem gyakran maguk is áldozatai voltak az üldöztetésnek és etnikai tisztogatásnak saját ezeréves hazájukban. Király Károly szerint Erdélyben „nyolcvan év alatt belénk verték a félelmet; elsődleges céljuk most már nem a fizikai megsemmisítésünk, hanem szabad gondolkodásunk tönretétele”.³³¹

Ez a megfélemlítés sajnos nemzetközi szinten is működik. Láttuk már, hogy Mrs Taft, az 1977-es varsói *ODIHR* találkozó amerikai küldöttségének egyik tagja vette azt a bátorságot, hogy szemrehányást tegyen a magyar küldöttségnek egy magyar politikusnak

---

³³¹ Király Károly a Cserbaháti Civil Fórumon, 1997. május 4., idézet a *TRANSYLVANIA*-ból, 38. évf. (1997), # 1-2, 29. o.

a határok módosításával kapcsolatban tett megjegyzéséért. Ugyanabban az évben az Egyesült Államok súlyosan kritizálta azt a találkozót, ahol Magyarország és a vele szomszédos országok magyarságának képviselői megemlézték az „autonómia” szót. Ezek az amerikai erőfeszítések bizonyára hűvösen hatottak a nemzetközi közösségre.

A „Magyarország és a határon túli magyarok” konferencia³³² 1999-es zárónyilatkozatát olvasva az emberben felmerül a kérdés, hogy az Orbán kormányt is megfélemlítették-e, vagy csupán azt a bölcs utat követi, hogy nem akar olyan ellentéteket kavarni, amelyek rövid távon veszélyeztetnék a kisebbségeket, és egyúttal a lassan javuló kapcsolatokat az Egyesült Államok és Magyarország között.

Tragikus lenne, ha még az Orbán kormányt is megfélemlítené Amerika elvakult ellenkezése még az autonómia szó hallatára is. Ez az, amiért az Egyesült Államoknak olyan sokáig tartott, hogy végre engedjenek a koszovói autonómia ügyében, hogy addigra az már, úgy látszik, túl későn volt és túl kevés. Koszovóban, sajnos, amire az USA rájött arra, hogy a konfliktus a Hannum-féle skálán már elérte azt a szintet, amikor az autonómia sokkal indokoltabb volt, addigra az már régen a következő fokra eszkalálódott, ahol már csak a teljes elszakadás elégítheti ki Koszovó lakosságának többségét. Csak az EBESZ társelnöke és rangidos kisebbségi tagjai ismerték fel ezt az eszkalációt.³³³ Az Orbán kormánytól az lenne a bölcs irányvonal, ha nyugodtan támogatná ezt az álláspontot, és sürgetné az amerikai kormányzatot, hogy legyen rugalmasabb, és vigye az ügyet az ENSZ elé.

Az elnyomott kisebbség és az érdekelt kormányok ilyen érzékenysége a belső és nemzetközi nyomásra és megfélemlítésre nagyobb felelősséget ró a kormányokon kívüli független szervezetekre (NGO-kra), hogy álljanak az élre, és segítsék elő nemcsak az emberi jogok ügyét, hanem az autonómiáét, sőt, ha kell, az elszakadásét is.

Ez a félelem és a nemzetközi támogatás bizonytalansága az oka annak, hogy a most következő javaslatok közül némelyik erős elnyomás mellett készült, és ezért lényegesen kevesebbet kér (és nagyon ritkán követel), mint amennyit más nemzetiségi csoportok már megkaptak kormányaiktól. Bodó Barna azon vádja, hogy „a nyugati politikusok retorikájukban az európai stabilitás kérdésére összpontosítanak az alapvető emberi jogok és a demokrácia szabályai helyett”, jól jellemzi azt a légkört, amelyben ezek a nemzeti autonómia javaslatok készültek. Bodó szerint a látszólag a kisebbségi jogok védelmét célul tűző nemzetközi dokumentumok

ahelyett, hogy erősítenék a kisebbségi jogok legalizálására helyileg kezdeményezett folyamatokat, éppen ellenkező hatást mutattak, mert a nemzetközi politika azon álláspontja nyilvánul meg bennük, hogy a kisebbségi csoportokra bízzák, hogy segítsenek magukon, ami negatívan hat a hatékony szervezésre. A többség részére pedig azt a vádat támasztják alá, amely szerint a kisebbségi csoportok mindig elégedetlenek, többet akarnak, mint ami máshol „elég”, és ezzel feszültséget keltenek az országban és az egész körzetben.

---

³³² L. 265. sz. lábjegyzet

³³³ L. 204. sz. lábjegyzet

A stabilitás itt felvetett kérdésével a kisebbségek megalapozott követeléseit relativizálják, sőt, a kisebbségek fellépését feszültségkeltőnek nyilvánítják, olyan váddal illetik a kisebbségeket, amellyel olyan nemzetközi felelősséget akarnak rájuk hárítani, amelyre éppen ok nem akarnak megfelelő választ adni a nemzetközi politika területén.³³⁴

Más megfogalmazásban, a kisebbségek azokért a jogokért harcolnak, amelyeket már előírtak olyan nemzetközi egyezmények, amelyeket Románia is ratifikált; és mindehhez nemcsak hogy nemzetközi támogatást nem kapnak, de még vádolják is őket azzal, hogy elégedetlenkednek, feszültséget teremtenek, veszélyeztetik a világ békéjét és stabilitását, mintha a feszültség igazi oka nem is az lenne, hogy ezeket a jogokat megtagadják tőlük, és jogos törekvéseiket elfojtják. Meglehetősen tisztességtelen dolog, hogy egy elnyomó többség a saját biztonságát az elnyomott kisebbség bizonytalanságának árán akarja megvásárolni. Erkölcstelen dolog emberi jogokról prédikálni anélkül, hogy a szándék is meglenne szükség esetén néhány gyökeres változás megtételéhez ezeknek a jogoknak a megvalósításához. A nemzetközi stabilitásra hivatkozni kifogásként azért, hogy nem hajtják végre a szükséges változtatásokat az elnyomott kisebbség felszabadítására, éppen olyan, mintha egy beteg megoperálását azzal az indokkal tagadnák meg, hogy az felborítja a kórház pénzügyi egyensúlyát.

Úgy tunik azonban, hogy a nemzetközi légkör fokozatosan változik, és a világ rá fog ébredni nemcsak arra, hogy kik támasztják a feszültséget, és kik veszélyeztetik a békét, hanem fel fogja ismerni a nemzetiségi, nyelvi és kulturális sokszínűség megővésének értékét is. Ez a felismerés és a megfelelő változtatások az autonómia vagy szükség esetén az elszakadás lehetővé tételére sokkal biztosabb alapot fogja helyezni a jövő stabilitásáért is, mintha csak a szonyeg alá söpörné a gondot.

Ebben az új légkörben számítani kell arra, hogy mihelyt a kisebbségek Erdélyben vagy Szlovákiában tudatára ébrednek azoknak a magas normáknak, amelyeket más országok kisebbségei magától értetődően élveznek, meg fogják növelni saját elvárásait is, ahogy kell is ahhoz, hogy teljesen egyenlők legyenek, és az emberi jogok teljes skáláját élvezhessék, így az életre, a szabadságra és a boldogságra való jogot, amelyekkel az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat szavai szerint „a Teremtő ruházta fel” őket. Semmilyen kormány vagy sovíniszta többség nem veheti el azt, amit Isten minden emberi lénynek megadott.

Figyelemre méltó, hogy míg egyes esetekben a kisebbség földrajzilag elszigetelt és egybefüggő területen él, mint az Aaland szigeteken, más esetekben etnikailag vegyes területen él, mint Észak-Olaszországban, jogaikat mégis mindkét esetben megfelelő módon meg lehet és meg kell megvédeni, még akkor is, ha az eszközök eltérőek. Vannak olyan minták, amelyekhez nincs szükség kizárólagos kisebbségi területre, ahogy az elozo

---

³³⁴ Bodó Barna: „Az alapszerződés és a kisebbségi jogok” (keltezetlen, kiadatlan tanulmány). Az alapszerződés az a kétoldalú egyezmény, amely a nyugati hatalmak, köztük az Egyesült Államok nyomására került aláírásra Magyarország és Románia között a két ország kapcsolatáról, és tartalmaz rendelkezéseket a kisebbségi jogokra vonatkozóan is.

fejezetben láttuk. Ugyanakkor az is előfordulhat, hogy egyazon országon belül az autonómia különböző formáira és fokozataira van szükség. Ezért bármilyen megállapodás részleteit meg kell tárgyalni a kormányok és az érintett kisebbségek képviselői között, szükség esetén harmadik fél közvetítésével vagy nemzetközi támogatással. A legminimálisabb szint az, hogy a 21. században senkit sem szabad megkülönböztetésben vagy hátrányos helyzetben részesíteni, az üldöztetésről nem is beszélve, nyelvi vagy etnikai háttere miatt. Az előzőekben felsorolt esetek csupán támpontul szolgálhatnak, és minden egyes esetet külön kell meg tárgyalni.

Egy másik általános jellegű megjegyzésnek is helye van ezzel kapcsolatban. A következőkben megvitatásra kerülő dokumentumok láthatólag politikusok által tett politikai kijelentések, javaslatoknak álcázva. Ez a taktika fordítva is elsülhet. Ha a javaslat túl keveset tartalmaz, a kisebbség sarokba szoríthatja saját magát. Ha a javaslat túl sokat tartalmaz, a többség túlzott követelések példájaként fogja lobogtatni, ahogyan arra az imént Bodó is rámutatott. Az is igaz, hogy ha a tárgyaló felek a tárgyalás során néhány pontban sokat engednek korábban már nyilvánított álláspontjaikból, ahogy az rendszeresen megtörténik a jóhiszemű alku során, ahol mindkét félnek engedményeket kell tennie a másik fél felé, akkor előfordulhat, hogy az ügy „árulóinak” bélyegzik meg őket. Ezért ilyen körülmények között lehetetlen jóhiszeműen tárgyalni.

Ha valaki tanulmányozza a tárgyalások menetét az amerikai Alkotmányozó Gyuléstól a legújabb szakszervezeti tárgyalásokig, arra a következtetésre jut, hogy a siker nagymértékben a titkosságon és a bizalmon múlik. Az amerikai Alapító Atyák a levezető elnök megválasztása után első napirendi pontként mindjárt a titoktartás szabályának felállításával kezdtek. Ez a titoktartási szabály továbbra is érvényben maradt, akkor is, amikor az alkotmányt már elfogadták és kihírdették. A tárgyalási folyamat részletei csak egy emberöltővel később kerültek nyilvánosságra, amikor kiadták James Madison naplóját. Mindez mégsem akadályozta az új alkotmány sikerét. Diplomáciai vagy szakszervezeti tárgyalások résztvevői álláspontjukat a legnagyobb titokban tartják, legalább az aktuális tárgyalás végéig, de gyakran még azon túl is. Diplomáciai tárgyalások részleteit gyakran a megállapodás után sem teszik közzé. Ahogy az előzőekben is láttuk, az 1894-es francia-orosz katonai megállapodás feltételeit egészen 1918-ig, a háború végéig nem hozták nyilvánosságra. „Még maga a francia parlament sem ismerte teljes egészében a francia kormány által Oroszországgal szemben vállalt kötelezettségeket akkor, amikor hadat üzent Németországnak.”³³⁵

A kisebbségeknek nyilvánosan kell meghatározniuk és dokumentálniuk azokat a problémákat, amelyeket az autonómiával meg akarnak oldani, példákat kell bemutatniuk arra, hogy más kisebbségek hogyan oldották meg problémáikat az autonómiával, de konkrét követeléseiket és javaslataikat meg kell tartásuk maguknak. Ahelyett, hogy mindjárt előállnának követeléseikkel és „törvényjavaslatukkal” (ráadásul gyakran különböző, egymásnak ellentmondó követelésekkel, amelyek a különböző csoportoktól származnak, vagy különböző politikusoktól, akik ugyanazon etnikai kisebbség képviselőinek tartják magukat), eloszöris meg kell szerezniük a többségi kormány beleegyezését arra, hogy hajlandó tárgyalni, utána ki kell jelölni azokat a tárgyalással

---

³³⁵ V.ö. 101. sz. lábjegyzet

megbízott személyeket, akikben a kisebbség megbízik, és akiket a többség is elfogad, majd ezt követően kell a tárgyaló csapatnak konkrét követelésekkel előállnia. Az autonómiával kapcsolatos követelések részletei teljes közzétételi moratórium alatt kell maradjanak!

A sikeres tárgyalások másik titka az, hogy az első javaslatlistán szerepeltetni kell „eldobható” tételeket is, amelyeket a tárgyalások folyamán vagy megtartanak, vagy elvetnek azért, hogy ezzel valami mást elérjenek. Természetesen ezeknek az elvethető tételeknek is szigorúan titokban kell maradniuk: az ember nem gyengíti meg tárgyalási pozícióját azzal, hogy előre kibeszéli a stratégiai információkat.

A kisebbségek használhatják a *FUEN* (Etnikai Csoportok Szövetségi Uniója) model dokumentumait is kiindulópontul. Ennek az az előnye, hogy az szakértők által összeállított olyan általános lista, amely meglehetősen széleskörűen felsorolja a legtöbb olyan tételt, amelyekre a kisebbségeknek szükségük van nemzetiségi identitásuk fenntartásához, de nem adhatnak alapot arra, hogy egy adott kisebbség javaslatait azon címen utasítsák vissza, hogy azok túl sokat követelnek. A helyi igényektől függően a követeléseken esetleg módosítani kell a tárgyalások során, de azok általában kitűnő példákul szolgálnak kiindulópontként. Ami a tárgyalási technikát illeti, mihelyt a többség beleegyezik abba, akár nyomás hatására is, hogy tárgyalásba kezdjen, a kisebbségek esetleg igénybe vehetik a *FUEN* vagy más nemzetközi szervezetek és szakértők közreműködését tanácsadóként, vagy akár a tárgyaló delegáció tagjaként is. Ugyancsak részt vehetnek a tárgyalásokon esetleg a nemzetiségi csoport olyan tagjai is, akik nyugaton élnek, és ezért könnyebben lehetnek kemények nemzetársaik tárgyalásai során.

Eközben természetesen azoknak a kisebbségeknek, akik eredményes autonómia tárgyalásokban reménykednek, meg kell tanulniuk a tárgyalás mesterségét, amely a politikának egy speciális területe. Sajnálatos módon a soron következő beadványok nem sok jártasságot tanúsítanak ezen mesterség területén.

A Svájcban élő Sebestyén-Teleki István és a Hollandiában élő Marác László készített egy listát a Kárpát-medencében élő kisebbségek nemzetiségi önrendelkezésére vonatkozó axiómákról. Az utolsó axióma azt állítja, hogy „ahhoz, hogy sikerrel vigyék végre önrendelkezési erőfeszítéseiket, minden nemzetnek és nemzetiségi csoportnak először meg kell szabadulnia a rájuk erőltetett lélektani bilincsektől”.³³⁶ Kisebbségi helyzetből kiindulva nem lehet eredményesen tárgyalni. Ha valaki egyenlő bánásmódot akar, akkor egyenlőnek is kell érezze magát, különben az ellenfél észreveszi kisebbségi érzéseit, és azokat teljes mértékben ki is használja.

Egy másik alapelv, amely hasznos lehet a tárgyalásokon, a „pozitív összegű megközelítés”. Jelenleg az elnyomó többség megpróbál hasznot húzni olyan tárgyalási taktikával, amely láthatóan a kisebbség kárára megy. Ezt nevezik „zéró összegű megközelítésnek”, ami azt jelenti, hogy amennyit nyer az egyik oldal, ugyanannyit veszít a másik oldal. A tárgyalások kezdettől fogva kudarcra lennének ítélve, ha a kisebbség is a zéró összegű megközelítést használva próbálna meg előnyhöz jutni a többség terhére. A

³³⁶ Sebestyén-Teleki István és Marász László: „Az önrendelkezés tizenkét axiómája”. Kiadatlan irat, 1992.

kisebbségnek módot kell találnia arra, hogy bebizonyítsa (ahogy azt mi is megkíséreltük ezen tanulmányban), hogy a megoldásból mindkét félnek elonye származik: gyozzze meg a többséget arról, hogy ok is jobban járnának, ha autonómiát adnának a kisebbségnek. Ez a pozitív összegű megközelítés.

Sebestyén-Teleki és Maráczi ismertet egy másik axiómát is annak a figyelembe vételére, hogy a múlt erofeszítései során megváltozott a terület nemzetiségi összetétele és egyensúlya. Sok esetben, ahogy már láttuk, a kormányok gyakran és ismételten eroltették a lakosságcsereét a terület etnikai összetételének megváltoztatása érdekében. Ez gyakran azt jelentette, hogy a kisebbségeket azzal kényszerítették rá szülohelyük elhagyására, hogy korlátozták tanulási és/vagy munkalehetőségeiket lakóhelyükön, miközben a többségi csoport tagjait arra bíztatták bizonyos jutalmakat és elonyöket kínálva, hogy költözzenek át a kisebbségi területekre. Ez történik még ma is Erdélyben, ahol alacsony kamatú bankkölcsönöket nyújtanak azoknak a románoknak, akik Erdélybe költöznek át, hogy meggyengítsék a kisebbség viszonylagos pozícióját, veszélyeztetve etnikai identitásuk megóvásának esélyeit, és csökkentve területi autonómia igényük érveit.

Van egy olyan jogi alapelv, amely szerint senki sem tarthatja meg azokat az elonyöket vagy hasznokat, amelyekhez törvénytelen, erkölcstelen vagy csalárd módon jutott hozzá. Bár a többség által hozott törvény szerint esetleg nem törvénytelen, mégis erkölcstelen hasznot húzni ilyen alattomos módszerekkel a kisebbség kárára. Ezért Sebestyén-Teleki és Maráczi azt az axiómát vezeti be, hogy „nemzetközi jogi alapelv szerint a szüloföldhöz való tartozás szabad választásának joga csak annak jár, akinek elodei több nemzedéken át ott éltek”³³⁷, ami a Kárpát medence esetén három generációt jelentene, vagyis azokat, akiknek német, magyar, roma vagy román ősei ugyanabban a közösségben éltek akkor, amikor a trianoni békeszerződés megváltoztatta az érintett terület feletti felségjogot. Hasonló megoldások alkalmazhatók más vidékek és más kisebbségek esetében is.

Végül, az is meglepő és némileg elcsüggesztő, hogy a kisebbségek által eloadott követelések közül egyik sem ad magyarázatot arra, hogy miképpen tervezik autonóm státuszukat biztosítani. Úgy látszik, hogy valahogy mindannyian abban reménykednek, hogy mihelyt nyilvánosságra hozzák autonómia igényeiket, valaki valahogyan azokat majd meg is adja nekik. Bár sok dokumentum hivatkozik azokra a módszerekre, beleértve az eroszakot is, amelyeket más kisebbségi csoportok használtak (pl. a baszkok, a québeci francia-kanadaiak, stb.), és némelyik el is határolódik azoktól, és hangsúlyozza, hogy békés eszközökre támaszkodik, mégsem körvonalaznak semmilyen tervet arra vonatkozóan, hogy miként akarnak nyomást gyakorolni a többségi kormányokra akár csak ahhoz is, hogy üljenek le a tárgyalóasztalhoz a kisebbségi ügyben, nem is beszélve arról, hogy miként akarják rávenni oket arra, hogy tárgyalják ki és adják meg az autonómiát. Miért egyezne bele a többség abba, hogy autonómiát adjon, amikor még azt sem akarják elismerni, hogy egyáltalán létezik kisebbségi probléma, vagy ami még rosszabb, szándékosan okoznak problémát az etnikai tisztogatási folyamat keretében, hogy az „idegeneket”, azaz a kisebbségeket távozásra bírják?

---

³³⁷ Lásd ugyanott.

Javaslatok magyar autonómiára Szerbiában

„A Szerb Köztársaságban élő magyarok személyi autonómiájára vonatkozó javaslat” címu dokumentumot³³⁸ a Vajdasági Magyarok Szövetsége (VMSZ) állította össze 1995-ben, a boszniai konfliktus kialakulásakor. Jó példája a Nyugattól három nemzedéken át elszigetelt kisebbségek naivitásának. A bevezető részben láthatólag a szerb törvényhozás és a nemzetközi közösség kezeibe teszik le sorsukat:

...bízunk abban, hogy a békefolyamat vezetői nem fognak kettős mércét alkalmazni a Jugoszlávia területén élő kisebbségek nyílt és megoldásra váró problémáinak megoldásakor, és szükség esetén közvetítőik segíteni fognak a demokratikus megállapodás létrehozatalában, és feltételezzük, hogy a Jugoszláv Köztársaság... az Európai Unió tagjává szeretne válni....

majd azzal zárja, hogy „ezt a javaslatot jóváhagyásra be fogják nyújtani a Szerb Köztársaság Képviselőházának”. Függetlenül attól, hogy mennyire kitűnő a javaslat, amely valóban a jobbak közé tartozik, aligha fogják elfogadni. Ahelyett, hogy „bízunk” abban, hogy elnyomóik meg fognak változni, részletes tervet és javaslatot kellene kidolgozniuk, meg kellene győzniük a világot és a többségi kormányt arról, hogy létezik egy kisebbségi kérdés, amit meg kell oldani, és mindannyian jobban járnának, ha azt megoldanák, vagyis az autonómia megadása pozitív összegű megoldást nyújtana.

Tisztában kell lenni azzal, hogy „a békefolyamat vezetői” mindnyájan politikusok, akik bizonyos mértékig saját otthoni választóik befolyása alatt állnak, és ezért igyekeznek minél kevesebbet tenni, és minél kevesebb terhet okozni saját országaiknak, úgy, hogy közben azért megőrizhessék a béke látszatát. Nem fognak változtatni elhatározásukon, és többlet terhet elvállalni, hacsak be nem bizonyítható, hogy az választóiknak is javára válik, vagy nemzetközi nyomással meg nem győzik őket arról, hogy arra szükség van. Ez a magyarázata annak is, hogy a nemzetközi jogi szakértők miért sokkal nyíltabbak és bátrabbak a reformok támogatásában: nem állnak mögöttük választópolgárok, és nem kell tartaniuk a választásoktól.

Indokolatlan tehát ez a vak és feltétlen bizalom „a békefolyamat vezetőiben”. Csakis a nyilvánosság nyomása győzheti meg őket, hogy próbáljanak megoldást találni a kisebbségek megoldatlan problémáira. Naív elképzelés, hogy az Egyesült Államok vagy bármely más nyugati állam betölti a „világcsendori” szerepet az igazságtalanságok felszámolása és a nemzetközi határozatok végrehajtása érdekében.

Ami azt az elképzelést illeti, hogy Jugoszlávia alig várja, hogy csatlakozzon Nyugat-Európához, elég arra emlékezni, hogy szerb nacionalisták annak idején azért ölték meg Ferenc Ferdinánd osztrák trónörökösét, hogy megakadályozzák azt, hogy Szerbia egyenlő partnerként csatlakozzon az Osztrák-Magyar Monarchiához, mert független Nagy-Szerbiát akartak Oroszország védelme alatt. Sok szerb ugyanígy érez ma is: az EU-hoz való csatlakozás csökkentené szuverenitásukat, ezért ellenzik.

---

³³⁸ A dokumentum Szabadkán készült, és 1995. március 11-én hagyták jóvá.

Végül, teljesen felesleges gesztus volt az, hogy a javaslatot benyújtották a nacionalista szerb képviselőházba: abszolút semmi esély sincs arra, hogy azt ott elfogadják megfelelő nyomás nélkül, lehetőleg külső, nyugati erők részéről, gazdasági, esetleg katonai szankciókkal való fenyegetéssel együtt. Ezzel visszajutunk az első ponthoz: hogyan lehet meggyőzni a világ vezetőit, hogy érdekükben áll a kisebbségi kérdések megoldása Európában?

Bár a vajdasági autonómia javaslat érdekes abból a szempontból, hogy háromféle autonómiát látszik javasolni, mégsem nyújt reális tervet a megvalósításhoz. Hivatkozik a megfelelő nemzetközi dokumentumokra (kivéve a koppenhágait, amely a legteljesebb listát tartalmazza a kisebbségi és demokratikus jogokra), amelyek kötelezők Szerbiára is az emberi és kisebbségi jogok védelmében, de úgy látszik, természetesnek veszi, hogy a szerbek azonnal megadják ezeket a jogokat, mielőtt kérik tőlük.

A javasolt autonómia modellek között vannak magyar autonóm körzetek az egy tömegben élő magyar közösségek részére, önkormányzati autonómiák a vegyes lakosságú közösségekben, valamint személyi autonómia. Az aktuális szervezeteket és jogköröket majd még egyeztetni kell a többséggel, mielőtt meg tudják győzni őket arról, hogy tárgyalóasztalhoz üljenek, és véget vessenek a kisebbségekre ártalmas tevékenységnek.

Magyar autonómia követelések Romániában

Az első javaslatot egy autonóm Erdélyre 1918-ban, még a trianoni békeszerződés aláírása előtt készítette Gyárfás Elemér.³³⁹ Ebben teljes függetlenséget javasolt Erdélynek, a három nemzetiség, a németek, magyarok és románok tisztességes arányos képviselésével. Az volt az elképzelés, hogy ezt majd benyújtják a békeszerződést tárgyaló három nagyhatalomnak. Az események azonban hamarosan túlléptek ezen a javaslaton, amelyet soha nem is vettek figyelembe. A terv szerint Erdély végleges hovatartozásáról az erdélyi népnek kellett volna döntenie, mielőtt helyreállt a béke és a rend.

A Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége (RMDSZ) 1993-ban kiadott egy dokumentumot „Törvényjavaslat a romániai kisebbségekről és autonóm közösségekről” címmel. A javaslat iskolapéldája annak, mennyire meg tud félemlíteni három nemzedék elnyomatása egy kisebbséget a saját hazájában, ahogy arra fentebb Király Károly és Bodó Barna is utalt. A korábban bemutatott autonómia javaslatok tükrében jól látszik, hogy javaslatuk annyira gyenge mind tartalmilag, mind formailag, hogy meglepő, hogy a románok miért nem fogadták el azonnal, hogy eltereljék a figyelmet Romániáról, amikor éppen annak NATO és EU tagságát mérlegelték.

Nem a javaslat szerzőit akarjuk vádolni. Félénkségük teljesen érthető: a nyugati világ, élén az Egyesült Államokkal, mereven és önhatalmúlag visszautasított bármiféle autonómia elképzelést, a szerzők pedig, akik el voltak zárva a világtól, és talán nem is volt elegendő információjuk más autonómiákról, megelégedtek volna még egy gyenge

---

³³⁹ Ezt az okmányt megörizte Gyárfás Elemér ERDÉLYI PROBLÉMÁK címu könyve (Kolozsvár, 1923), és újra kinyomtatta a MAGYAR NEMZET 1988-ban.

törvénnyel is, a mely keveset ígért, és majdnem semmit sem nyújtott. Ráadásul ez volt a kiindulópontjuk, amelyből valószínűleg még kevesebbre kellett volna örömmel visszavonulniuk, ha a románok alkudni kezdtek volna, míg a kisebbség végül csak értéktelen papír-ígéreteket kapott volna.

Ezért az eddigiektől eltérően ahelyett, hogy ennek a törvényjavaslatnak a tartalmát és rendelkezéseit ismertetném, inkább néhány építő jellegű kritikai megjegyzést sorolok fel.

A dokumentum bevezető része tele van olyan szép frázisokkal, amelyek alapjai lehetnének ugyan egy igazi etnikai békének, de az adott körülmények között üresnek és hamisnak hangzanak. A román parlament egyszerűen nem áll készen arra, még az utolsó választások után sem, hogy rátegye a pecsétet egy ilyen nyilatkozatra.

Hogy csak egy megállapítást emeljünk ki, még ha a román parlament el is fogadná azt a tényt, hogy „a nemzetiségi közösségek léte azon múlik, hogy megőrizhessék saját hagyományait és jellegüket”, a román többségnek nem az a célja, hogy a nemzetiségi közösségek továbbra is fennmaradjanak, hanem az, hogy felszámolják őket. Ezeknek a közösségeknek a felszámolásához éppen az szükséges, hogy lehetetlenné tegyék a magyar kisebbség hagyományainak és nyelvének gyakorlását és fennmaradását. Bizonyítékul szolgál erre az, hogy milyen hisztérikusan reagáltak arra, amikor Moldavi autonómiát adott saját kisebbségüknek. A szép szavak mit sem érnek, amikor élet-halál harc folyik továbbra is Romániában és néhány további közép-európai országban az uralkodó nemzet és a magyar kisebbség között. A román parlament egyáltalán nem áll készen arra, hogy kinyilvánítsa (legalábbis a magyar kisebbségre vonatkozóan) „elkötelezettségét a demokrácia és a humanizmus eszméiért, és szándékát a népek és nemzetek közötti kölcsönös megértésre és békés együttműködésre”.

Ilyen körülmények között el kell felejtetni a szépen hangzó nyilatkozatokat, kemény labdával kell játszani, és olyan megegyezést kell kiharcolni, amely lehet, hogy nem hangzik szépen, de garantálni tudja az etnikai közösségek fennmaradását. Súlyos hiba lenne arra számítani, hogy a román parlament elfogadja ezt a preambulomot. Egy ilyen preambulom eleve politikailag lehetetlenné teszi, hogy a nacionalista románok egyáltalán tárgyalásba kezdjenek javaslat többi részéről, amelyek egyébként annyira gyengék, hogy az 1963-as amerikai kisebbségi törvény (*Civil Rights*) egyik kritikájának szavaival élve, még annyit sem érnek, mint a papír, amire írták.

Hasznosabb lenne beismerni, hogy a magyarok tisztában vannak azzal a román szándékkal, hogy etnikailag tiszta román nemzetet szeretnének, ahogy Hitler is tiszta német nemzetet akart, de változtak az idők, és most ideje kompromisszumot kötni, és vagy igazi autonómiát nyújtani, az európai irányzatnak megfelelően, vagy elfogadni egy etnikailag tiszta, de kisebb Romániát. Az is jó lett volna, ha nem politikusok állítanak össze egy politikai nyilatkozatot vagy kívánságlistát, ahogy ez történt, hanem jogtudósok és alkotmányjogászok írták volna meg a javaslatot, úgy, hogy az gyakorlatilag alkalmazható és végrehajtható legyen.

Ami magát a javaslatot illeti, eloszöris ott a baj, hogy egy törvényre tettek javaslatot akkor, amikor tapasztalatból tudhatták volna, hogy a szélsőséges nacionalisták még az alkotmány rendelkezéseit is megsértik. Minden eddig tanulmányozott esetben a kisebbségek védelmére szolgáló autonómiát az alkotmányban szentesítették, vagy legalábbis hivatkoztak rá. Másodsor, ahelyett, hogy konkrét, végrehajtható rendelkezéseket tartalmazott volna a javaslat, amilyenekre a többi autonómia is épül, ez a javaslat olyan alapelvek felsorolására szorítkozik, mint hogy „A nemzetiségi identitás alapvető emberi jog, amely megilleti mind az egyéneket, mind a közösségeket.” Hogyan várható el egy ilyen „törvény” végrehajtása?

Egy másik javasolt cikkely egy egyébként nagyon helyes alapelvet fogalmaz meg: „A nemzetiségi kisebbségek jogosultak képviselőre a közhivatalokban és a bírói testületben.” Hogyan kell ezt érteni? A bírók egy meghatározott számát vagy százalékát kell a kisebbségi közösség soraiból választani, vagy elegendő egyetlen magyar tisztviselő kinevezése egész Erdély bírósági szervezetében a többmillió erdélyi magyar képviselőre?

A következő kifejezés állandóan ismétlődik, és a törvényjavaslat sarokkövének tunik: „azok a közösségek, amelyek személyi autonómiával rendelkeznek”. Lehet, hogy fordítás közben tunt el valami, de sehol sincs pontosan meghatározva, úgy, hogy akármit jelenthet, meg semmit is. Hasonlóképpen: „Azoknak a közösségeknek, amelyek autonóm közösségeknek nyilvánítják magukat, joguk van a személyes autonómiára.” Hogyan kell egy kisebbségnek ezt a „nyilvánítást” megtennie? Mik a feltételei, kinek kell jóváhagynia a nyilatkozatot; az „autonóm közösségek” helyi, regionális, vagy szellemi, kulturális közösségek legyenek-e? Ha helyi közösségek, ahogy az 53. cikkelyből tunik, hogyan lehet „személyes autonómiájuk”, ahogyan azt ugyanaz a cikkely állítja? Továbbá, egy helyi közösség hogyan „dolgozza ki saját alapszabályát a helyi ön-kormányzásra”? Szuverén hatalmat biztosít a javaslat az autonóm közösségeknek? Szorszállhasogatásnak tunik, de ez az, amit a jogászok is tesznek, amikor értelmezik a törvényt. A javasolt törvény széles teret biztosít a szorszállhasogató jogászoknak, és rengeteg fejfájást a bíróknak, amiből a kisebbségeknek vajmi kevés haszna lehet.

Továbbá, ha a nemzetiségi csoportok ténylegesen egyenlők kell legyenek, akkor a rendelkezéseknek is kölcsönösnek kell lenniük. A javaslat szerint például, ahol a magyar többségű közösség („a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek”) képezi a többséget, a román kisebbség „anyanyelvét hivatalos nyelvként használhatja”. Ugyanakkor nincs a javaslatban kölcsönös alapon hasonló jog biztosítva a magyarokra ott, ahol ok vannak kisebbségben.

Egy másik rendelkezés a kisebbségnek „korlátozott vétójogot” biztosítana „a saját identitását érintő kérdésekben”. Mit jelent pontosan a „vétójog”, és melyek a „saját identitását érintő kérdések” normái?

További hiányossága a törvényjavaslatnak, hogy nem állít fel végrehajtási mechanizmust, és nem ír elő szankciókat. Van benne például egy olyan rendelkezés, hogy olyan személy, aki a nemzetiségi kisebbséghez tartozik, „nem tehető ki semmiféle olyan próbálkozásnak,

amellyel be akarják olvasztani saját akarata ellenére”. De ki fogja ennek a végrehajtását biztosítani, és mi lesz a büntetés akkor, ha valaki mégis megpróbálja az eroszakos beolvasztást?

Vannak szépen hangzó rendelkezések az anyanyelven történo tanításról is. Nincs azonban meghatározva, hogy ki tanítson az ilyen osztályokban. Taníthat-e magyarul egy nacionalista román, aki éppenséggel beszél magyarul, esetleg csak törve, vagy csak azok taníthatnak, akik a magyar nyelvközösséghez tartoznak, hasonlóan a Trentino – Alto Adige autonóm régió különleges alkotmányának rendelkezéseihez?

Az egész dokumentumból élesen kitetszo szervilis mentalitásnak talán legjobb példája a következő javaslat: „Különleges alkalmakkor a parlament azon tagjai, akik egy nemzetiségi kisebbséghez vagy autonóm területhez tartoznak, felszólalhatnak anyanyelvükön. Ilyen esetben a felszólalási szándékról előre értesíteni kell a parlamentet, hogy gondoskodni lehessen a tolmácsolásról.” Miért lenne baj az, ha az egyenlőség nevében a nemzetiségi kisebbség tagjai a parlament mindennapi gyakorlatában is saját nyelvükön beszélnének, a fordításról pedig automatikusan gondoskodnának? Hogyan lehet elvárni, hogy fennmaradjon a nemzeti hagyomány és identitás a következő nemzedékekre is, ha a parlament magyar tagjai csak különleges alkalmakkor szólhatnak magyarul a közös parlamentben? Egyetlen nemzetiségi autonómiában sincsen ilyen megalázó és értelmetlen rendelkezés.

Hogyan lehet autonómiáról és önrendelkezésrol beszélni, ha nem állítanak fel regionális önkormányzatot, amely a kisebbségi közösségeket korlátozott hatáskörön belül, de önálló hatalommal kormányozhatná bizonyos belso ügyekben? A nemzetiségi autonómiának éppen ez a lényege: az önkormányzás. „Az önkormányzat illetékességét” alkotmányos rendelkezésekben kellene meghatározni, és a regionális autonóm kormányzatban, nem pedig „a helyi önkormányzatról szóló Európai Chartában”, bár egyes rendelkezéseknél útmutatóul és indokolásul az is használható.

Rendelkezni kellene szabályozott fellebezési eljárásról is olyan esetekre, amikor a kisebbségi jogokat megsértik. A romániai nemzetiségi viszonyok ismeretében egyáltalán nem lenne indokolatlan rögzíteni egy kötelezo döntobírósi eljárást valamelyik nemzetközi emberi jogi szervezetenél azoknak a vitáknak a rendezésére, amelyeket nem sikerül helyben megoldani.

Nem áll szándékunkban sem azokat kritizálni, akik elkészítették a Törvényjavaslatot, sem további olajat önteni a tuzre, és esetleg néhány szélsőséges magyart arra bátorítani, hogy eroszakhoz folyamodjon. Inkább azt akarjuk megmagyarázni nekik, hogy melyek a nemzetközi normák, és arra szeretnénk bátorítani oket, hogy ne csak reális és békés, hanem hatékony megoldást is keressenek, amely valóban megoldaná a kisebbségi kérdést Romániában. Ha az egész javaslatot elfogadta volna a román parlament, az még mindig nem oldaná meg a kérdést, és a konfliktus mindaddig folytatódna, amíg megfelelő megoldást nem találnak. De ebben a folyamatban az autonómia koncepció hatástalan maradna és hitelét veszítené, ami után sokkal nehezebb lenne demokratikus, eroszakmentes megoldást találni. Ha autonómiára vadászunk, akkor jobb azonnal

eltalálni a célt, mert a második lövés már sokkal nehezebb lenne. Legalábbis erre látszik utalni Pierlugi Angeli képviselő úrnak, a Trentói Autonóm Tartomány elnökének korábban idézett üzenete.

Ami a román partnert illeti, nekik is figyelembe kellene venniük Angeli elnök úr szavait, és azokba beleyugodni: „Az autonómiát nem lehet és nem szabad úgy értelmezni, mint provincialista elszigeteltséget, hanem éppen ellenkezőleg, mint ösztönzést a konstruktív és békés társadalom felé.”

Egy későbbi romániai próbálkozás más oldalról közelített. Konkrét javaslat helyett az Erdélyi Magyar Polgári Társulat 1997 májusában fórumot tartott több mint kétszáz erdélyi magyar értelmiségi részvételével. A Fórum kiadott egy nyilatkozatot, amelyet Király Károly készített elő, és amelyben autonómiát követeltek.³⁴⁰ Követelésüket a diszkrimináció konkrét eseteivel támasztották alá, valamint különféle politikusoktól, közéleti személyektől és hivatalos dokumentumokból vett idézetekkel, többek között két olyan dokumentumból, amellyel 1918-ban és 1920-ban a románok autonómiát ígértek, amit azonban soha nem tartottak be. Fontos idézetet vettek az Európa Tanács 1201. számú Ajánlásából:

Azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek alkotják a többséget, ott azoknak joguk van önkormányzati hatalomra, vagy autonóm közigazgatási hatóságra, vagy különleges státuszra, a speciális történelmi és helyi viszonyoknak megfelelően, és összhangban saját államuk nemzetiségi törvényeivel.³⁴¹

Ezzel az ajánlással sajnos az a baj, hogy az állam törvényeire hivatkozik, és ha azok nem teszik lehetővé a hatékony autonómiát, akkor a kisebbségek végül csak papír-autonómiát kaphatnak. Úgy, ahogyan van, az ajánlás közhely marad, nem pedig követhető norma. A norma az állami törvény. Amit az megenged, azt lehet, amit tilt, az nem lehet, függetlenül az 1201. számú Ajánlástól.

Érdeemes megjegyezni, hogy a Fórum megállapítása szerint a helyzet sok tekintetben 1997-ben rosszabb volt, mint a Ceausescu-rezsim 1989-es összeomlása előtt.

Érdekesek az ezt követő fejlemények is az erdélyi magyar autonómia követelések területén. Az RMDSZ egy nagyon gyenge autonómia javaslattal állt elő. Az azt követő választások után azonban a kormánykoalíció tagja lett, és több miniszteri és államtitkári pozíciót kapott, valamint konkrét ígéreteket koalíciós partnereitől. Ezáltal a Hannum-féle három-fokozatú skálán az RMDSZ valamennyit visszalépett, a második szintre az elsőre, ezen ígérek ellenében.

Kevesebb mint egy évi koalíció után a koalíció magyar tagjai azt tapasztalták, hogy az ígérek túlnyomó részét nem tartották be. Ezek közül a legfontosabb, bár inkább szimbolikus jellegű követelést, a kolozsvári magyar egyetem helyreállítását, ami része

---

³⁴⁰ Király Károly: „Erdélyi Önrendelkezési Charta – Charta az önrendelkezésről, félelem nélkül”. (TRANSYLVANIA, 38. évf., # 1-2, 29-32. o.)

³⁴¹ Ugyanott, 32. o.

volt a koalíciós megállapodásnak, még a koalíciós partnerek is leszavazták. Még az RMDSZ vezetőit is idézték, hogy ok maguk is mondták, hogy naívak voltak, stb., amit a következő idézetek is példáznak:

Markó szerint: „A probléma az alapvető megközelítés, vagyis a román-magyar kapcsolatok fejlődése mind az országon belül, mind a két ország között, a kisebbségek helyzete, a „nemzet” és a „nemzeti identitás” fogalmi tisztázása...”³⁴²

Markó arra figyelmeztet, hogy az igazi gond nem a magyar egyetem kérdése, hanem az az út, amelyet Románia választott a jövő felé. Aggodalommal jegyezte meg, hogy a román elit könnyen befolyásolható a média bizonyos elemei által, és „sokkal inkább követik a pillanatnyi politikai igényeket, semmint a jövő kihívásait”. A Szövetség elnöke emlékeztetett (minket) arra, hogy miközben a tavalyi heves viták a történelem- és földrajztanítás nyelvéről folytak, a tét nemcsak ennek a két tárgynak a tanítási nyelve volt, mint ahogyan ma sem az egyetem ügye a tét. „A tét az volt, és ma is az, hogy Romániának milyen utat kell követnie a jövőben. És ez engem nagyon aggaszt.”³⁴³

Ez válaszütem elé állította a magyar közösséget: folytassák a koalíciót, vagy emeljék vissza a követeléseket egy fokozattal magasabbra, és kérjenek autonómiát? Ezért a magyar közösség egyik vezetője és az RMDSZ tiszteletbeli elnöke, Tokés László püspök úr nyílt tömeggyűlésre szólított fel 1998. szeptember 12-én Alsócsernátonban, az RMDSZ és a romániai magyarok jövőjének megvitatására, amit hivatalosan „az RMDSZ megújítására összehívott Székely Fórum”-nak neveztek.

Az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége (AMOSZ), a Kárpát-medencén kívüli legnagyobb magyar szervezet több mint 100 tag-szervezettel, figyelemmel követi az eseményeket az Egyesült Államokból. Levelet írt Tokés püspök úrnak és egy nyilatkozatot is kiadott, amelyben üdvözölte a konferenciát. A levél arra ösztönözte a résztvevőket, hogy tegyenek félre minden egyéb követelést, és összpontosítsanak az autonómia ügyére. Egy elfogadható autonómia ellenében le is mondhatnak bármiféle elszakadási igényről vagy szándékról, vagy bármiféle későbbi határmódosítási kérésről, a románok által legveszélyesebbnek tekintett lehetőségéről, mindaddig, amíg az autonómiát megtartják. Ezáltal a románok is kapnának valamit, és a zéró összegű megközelítésben rejlo konfliktust, amely szerint az egyik fél csak a másik rovására szerezhetne elonyöket, át lehetne fordítani az együttműködésre kész pozitív összegű viszonyra, amellyel mindkét fél nyerhet: a magyarok az autonómiát, a románok határaik biztonságát. A mai napig is ez tunik az egyedüli járható és békés útnak az autonómia megszerzésére, foleg akkor, ha a magyar kormány is lemond bármiféle határmódosításról az autonómia ellenében.

Az RMDSZ bojkottálta a találkozót, és helyette ultimátumot adott a koalíciós partnereknek, amely szerint kilépnek a koalícióból, ha szeptember 30-ig nem rendezik a Magyar Egyetem ügyét. Markó, aki egyébként jól elemezte a tüneteket, következetlen

---

³⁴² RMDSZ Heti Figyelo, 1988. aug. 18-24.

³⁴³ Ugyanott, 1998. aug. 26.

volt abban, hogy továbbra is egyetlen követelésért, a Magyar Egyetemért folytatta a harcot, amely ezen sorok írásakor (1999) még mindig nem rendeződött.

Miközben ok az egyetem ügyéről tárgyaltak, a Tokés-féle konferencia kiadott egy határozatot, amely szerint az autonómia az egyedüli követelés, a többi ügyet csak célkitűzésként sorolja fel. Ez a Hannum-féle skálán a harmadik szintre látszik emelni az ügyet. A konferencia tartózkodott attól, hogy jognak nevezze, ami által a magyarok szempontjából a rezsim törvényessége vált volna kérdésessé. Ezen a szinten az autonómia igény még mindig megtárgyalhatónak látszik, tehát nincs nyílt konfliktus a Tokés-féle és az RMDSZ-féle megközelítés között.

Az egyik legelismertebb erdélyi magyar vezető, Király Károly egy lépéssel tovább ment, és kiadott egy nyilatkozatot a szeptember 12-i Alsócsernátoni Konferencián, amelyben nemcsak autonómiát követelt, hanem egyúttal lemondott az elszakadásról, miáltal megtalálta a közös nevezőt a két félnek. Bár nyilatkozatában az autonómia és az elszakadásról való lemondás nincs összekapcsolva, a javaslat jelentős lépés az ügynek a holtpontról való kimozdítására. A Király-féle álláspont figyelembe veszi a románok félelmét a területi követelésektől, és meg akarja nyugtatni őket a területi integritás vonatkozásában, az autonómia ellenében, ezáltal áthidalva a két fél közötti szellemi és elképzelésbeli szakadékot.

Miután a Király-féle javaslat a románok területi aggodalmaihoz szól, nincs mentségük arra, hogy megtagadják az autonómiát, vagy legalább több magyar követelés teljesítését, esetrel esetre megtárgyalva. Ha Románia megtagadja mind az egyedi kéréseket esetrel esetre, mind az autonómia jóhiszemű megvitatását, akkor indokoltá válik a magyar közösség elszakadási igénye. A következő lépés a koszovói példa alapján lehet az, hogy nemzetközi krízis kirottantása érdekében esetleg az egyetlen lehetséges érvekhez, az eroszakhoz fordulnak. Reméljük, hogy arra nem lesz szükség.

A kérdés tehát most a következő: össze tud-e fogni az erdélyi magyar közösség az autonómia követelése érdekében? Ha igen, akkor a labda átkerül a román térfélre: megadják-e, amit a kisebbségek követelnek az elszakadásról való lemondás ígérete ellenében, vagy megkockáztatják azt, hogy a konfliktus addig a pontig fokozódjon, ahol már az elszakadás az egyetlen reális megoldás. Ha a magyarok nem tudnak összefogni, a nemzetközi közösség el fogja felejteni őket, és nem sok reményük marad.

Javaslatok magyar autonómiára Szlovákiában és Kárpátalján

A Szlovákiában élő több mint 600.000 magyar mintegy 3.500 képviselője, köztük többszáz választott közhivatalnok kongresszust tartott 1994. január 8-án a komáromi sportcsarnokban. Mintegy 400 fős tömeg hangszórókon át kívülről hallgatta a beszédeket. Komárom jelentős magyar város, amelyet a Duna szel ketté, egyik része Magyarországra esik, másik, nagyobbik része Szlovákiába. A kongresszuseon jelen volt Szlovákia elnöke is, több kormánytisztviselovel együtt. Catherine Lalumiere asszony, az Európa Tanács főtárgya is küldött egy levelet a kongresszusnak.

A kongresszus ellenséges légkör közepette zajlott, mert néhány szlovák nacionalista ellenséges kampányt indított a résztvevők ellen azzal a céllal, hogy „bemocskolja a magyar közösség becsületét a világ előtt... nyughatatlanak és sovínisztának nevezve a magyarokat”.³⁴⁴

Az ellenséges légkör ellenére a kongresszus nagyon bátran kiállt számos ügy mellett. Panaszt emeltek a három fő probléma miatt. Eloszor is kijelentették, hogy

a jogi körülmények nem kielégítőek, mert az ön-kormányzási jogok csak általánosságokban vannak meghatározva, és a végrehajtás során szabad tér nyílik a félreértelmezésre... Sőt, mi több, szándékos romboló hatást okozhatnak az önkormányzati testületeknek.

A második fő tétel a listán az ország közigazgatási és területi átszervezése [amelyet a nacionalista szlovák kormány javasolt és hajtott végre, hogy lerombolja a történelmi közigazgatási szerkezetet, és új megyerendszert teremtsen, amellyel az új megyékben csökkenteni tudják a magyarok arányát azokon a vidékeken, ahol korábban többségben voltak]...

A harmadik fő pont a listán a Szlovákiában élő magyarok jogi státusza volt.³⁴⁵

A részletes követelések és határozatok mind erre a három pontra vonatkoznak, fordított sorrendben. De eloszor egy általános megállapítást tettek az európai biztonságról és stabilitásról, kijelentve, hogy a nemzetiségi kérdés rendezése feltétele a feszültségek csökkentésének, valamint a békés együttműködés javításának.

Ezt követően a képviselők megjegyezték, hogy a több évtizedes jogi megszorítások, ismétlődő üldöztetés és elnyomás, valamint az eroszakos beolvasztási kísérletek ellenére „a Szlovákiában élő magyarok megtartották azt a képességüket, hogy újra politikai egységként határozzák meg magukat... és nemzeti közösségként határozzák meg magukat, amely elszántan küzd kollektív jogaiért, azokon a személyes jogokon felül, amelyek minden állampolgárnak járnak...”³⁴⁶

Ebben a vonatkozásban követeléseik magukban foglalják a kölcsönösség elvére épülő nyelvhasználatot, az arányos képviseletet az államhivatalokban, a költségvetési keretek tisztességes megosztását, és ami a legfontosabb, nemzeti identitásuk érdekében különleges státuszt azokon a területeken, ahol „jelentős” magyar lakosság él, alkotmányosan elismert és demokratikusan választott képviselőtestülettel.

---

³⁴⁴ A KOMÁROMI HATÁROZATOK; összefoglalás (*The Komárom Resolutions; Summary, The Highlands*), 1. o.

³⁴⁵ Ugyanott, 1-2. o.

³⁴⁶ Ugyanott, 4-5. o.

Belevettek egy kulcsfontosságú pontot is: „Együtt akarnak dolgozni a szlovák néppel, az egyenlo jogok alapján, a Szlovák Köztársaság felépítéséért.”³⁴⁷ Ennek megerosítésére hozzáteszik azt is, hogy „a fenti elvek megvalósítása... a Szlovák Köztársaság területi integritásának érdekeit szolgálná, és hozzájárulna egy demokratikus alkotmányos állam megteremtéséhez”.³⁴⁸ Másszóval, ha ezek a követelések nem teljesülnek, akkor lehet, hogy legközelebb a magyarok esetleg a határok módosítását fogják követelni, miközben Szlovákiát joggal nem tekintik demokratikus alkotmányos államnak.

A következő pont az ellen a szlovák terv ellen tiltakozik, amellyel átrendezik a magyarok által lakott területeket a választási körzetek önkényes megváltoztatásával, hogy áttelepítés nélkül is felhígíthassák a magyarok koncentrációját. És mindezt akkor, amikor Európaszerte a kisebbségi jogokon van a hangsúly! Kinyilvánítják, hogy „a magyar közösség nem tudja elfogadni a tervet, és ellenjavaslatot tesz a több mint félmillió magyar történelmi területi integrációjának védelmében”.

A harmadik pont javasolja a helyi kormányzás hatalmának növelését, és a hatalom egy részének áthelyezését az államtól a helyi kormányzatokba, amelyek közelebb vannak az emberekhez, és lehetővé teszik a pluralista rendszert, ahol a kisebbségek könnyebben tarthatják meg identitásukat és védhetik meg érdekeiket. Azt is ajánlják, hogy Szlovákia tartsa magát a Helyi Ön-kormányzás Európai Chartájához, és az alkotmány mondja ki a helyi kormányzatok fokozott hatalmát a helyi szabályozásban.

A szlovákiai magyaroknak a Komáromi Határozatokban megfogalmazott követelései sokkal közelebb állnak az európai normákhoz, mint az erdélyi magyaroké, bár még ebben is van helye jelentos kiegészítéseknek ahhoz, hogy jó tárgyalási kiindulópontként szolgáljon.

Meg kell jegyezni, hogy a legutóbbi választásokon a sovinszta Meciar kormány megbukott, és egy új koalíció vette át a hatalmat, amelyben a magyar közösség képviselői is helyet kapnak. Reméljük, hogy ez a koalíció sokkal sikeresebb kisebbségi politikát folytat, mint amilyent az előző, Meciar-féle kormány folytatott, vagy a román kormány folytat még ma is.

A kárpátaljai magyarok, akik a Szovjetunió felbomlása után Ukrajna szuverenitása alá kerültek, szintén megfogalmazták követeléseiket 1996-ban „a kisebbségek kulturális önrendelkezésének létesítésére és funkcióira”.³⁴⁹ Ez a nyilatkozat több olyan általános alapelvet tartalmaz, amelyet a szerzők szeretnének megvalósulva látni. Tartalmazza a Nemzeti Kisebbségi Tanács javasolt funkcióinak részletes leírását és képviselői megválasztásának rendszerét. Ez a Tanács lenne hivatott a kisebbségi ügyek kezelésére.

---

³⁴⁷ Ugyanott, 5. o.

³⁴⁸ Ugyanott, 6. o.

³⁴⁹ V.ö.: KÁRPÁTALJAI SZEMLE, 1996, #1.

ZÁRSZÓ

Hogyan juthatunk eredményre háború és eroszak nélkül?

Több lehetőség is van, feltételezve, hogy a nemzetközi közösség készen áll néhány kemény lépés megtételére. Minthogy a legtöbb érintett országban nyomorúságos gazdasági viszonyok vannak, részben a kisebbségi konfliktusok miatt elvesztegetett idő, energia és anyagi források miatt, nem is beszélve a termelői tevékenység idenkénti megszakadásáról és arról a tényleges pusztításról, amit az etnikai csoportok közötti háborúszerű konfliktusok eredményeztek, egy vonzó fejlesztési csomag felajánlása ösztönzésül szolgálna a kisebbségi kérdés és az etnikai ellentét megoldására. Egy ilyen csomag érdekében állna mind az érintett országoknak, mind azoknak a nyugati országoknak, akik azt a csomagot felajánlanák, amellyel az érintett országokat jobb kereskedelmi partnerekké is tennék.

Ehhez a munkához széles körű szigorú alternatív fenyegető eszközöket is kell biztosítani, az együttműködést megtagadó országok részleges vagy teljes szállítási tilalmától vagy bojkottjától a katonai nyomás alkalmazásáig, a kormány törvényen kívülre nyilvánításáig vagy a katonai beavatkozásig, ha a kisebbségek elnyomása a régió rendjét és békéjét veszélyezteti.

Vannak olyan javaslatok a magyar nacionalisták részéről, hogy „Trianont revízió alá kell vonni”. Ez akármit jelenthet, az adott csoport helyzete szerint, a határok teljes visszaállításától a határok kisebb módosításáig, vagy a Trianonban a kisebbségeknek megígért biztosítékok megvalósításáig. Trianon azonban egyedüli helyzetet teremtett. Míg „Trianon revíziója” megoldhatná a magyar kisebbségek saját problémáit a szomszédos országokban, kívánatos egy ennél általánosabb megoldás, mert a kisebbségi kérdés és az ebből eredő menekült kérdés az etnikai eroszak veszélyével együtt világméretű ügy lett.

Ezért világméretű megoldást kell találnunk. Az összes jelenlegi nemzetközi ügynökségek és szervezetek közül úgy tűnik, az ENSZ a legfejlettebb és a legjobban felszerelt ahhoz, hogy egy globális megoldást javasoljon és foganatosítsa, valamint szükség esetén globális szankciókat alkalmazzon, mivel valamennyi érintett ország tagja az ENSZ-nek. Az Európai Uniónak is ki kellene alakítania saját jogkörén belül a kisebbségek védelméhez szükséges eszközöket. Sajnos, a legvétkesebb országok egy részének (Szlovákia, Románia, Szerbia) EU tagsága a közeli jövőben ezen sorok írásakor még kétséges vagy valószínűtlen. Szlovákia esélyei a választások után jelentősen javultak, Szerbia tagsága azonban továbbra is valószínűtlen.

Ami az ENSZ akcióját illeti, ha a világ nagyhatalmai végre meggyozodnak arról, hogy itt az idő, és készen áll a csomag, az egyik kormánynak be kell azt terjesztenie az ENSZ

Biztonsági Tanácsa és Közgyűlése elé. Nemzetközi jogi szakértők bevonásával az ENSZ-nek az egész önrendelkezési kérdést át kell tekintenie. A feldarabolt, esetenkénti munka csak késlelteti a probléma megoldását, és megzavarja mind a többségeket, mind a kisebbségeket abban a kérdésben, hogy mik lesznek a jogaik és kötelességeik. Az ENSZ-nek nem szabad megismételnie az előző nemzedéknek azt a hibáját, amellyel befagyasztotta a *statu quo*-t Afrikában és máshol a világban a gyarmati rendszer felbomlása után.

A koszovói harc fényében egy ilyen ENSZ akció nagyon sürgős. Még ha esetleg jutnak is eredményre Miloseviccsal a franciaországi Rambouillet-ban, a nemzetközi közösség nem engedheti meg magának azt a fajta kilátástalan tárgyalásmódot minden alkalommal, amikor egy kisstílu diktátor vagy sovíniszta többség elhatározza, hogy felszámolja kisebbségi lakosságát, amelyet Milosevics folytatott. Az ENSZ-nek olyan helyzetbe kell kerülnie, hogy saját döntéshozó nemzetközi bírósága legyen, és az ENSZ ultimátumokat tudjon adni, cselekvési határidőt állítva a bírósági határozatok végrehajtására, és katonai erőt kell alkalmaznia azok ellen az országok ellen, amelyek nem hajlandók tiszteletben tartani a legalapvetőbb emberi szabályokat. A nemzetközileg kiközösítettek sem érdemelnek jobb bánásmódot, mint a belső kiközösítettek.

Az ENSZ határozatnak³⁵⁰ gondoskodnia kell a kisebbségi jogok vagy a megfelelő autonómia tiszteletben tartásáról. Ha az érintett ország nem adja meg a megfelelő autonómiát, ami minden ország belső ügye, az ENSZ-nek el kell rendelnie a kisebbségi terület leválasztását a többségi országról, és el kell ismernie a kisebbségi országot „az extrém vagy másképpen el nem kerülhető kényszerhelyzet”³⁵¹ alapján szuverén országgént, amely saját maga dönthet a jövőjéről. Tartalmaznia kell egy figyelmeztetést is, hogy amennyiben az ENSZ határozat következtében a kisebbség ellen erószakot alkalmaznak, az nemcsak arra ad felhatalmazást, hogy erőt alkalmazzanak a kisebbségek védelmére az erószakkal szemben (amint az már megtörtént Boszniában), hanem ugyanakkor a vétkes kormányt demokráciaellenesnek nyilvánítja, és megtagadja kormányzási jogát, ahogy az OAS (Amerikai Államok Szervezete) tette a nikaraguai Samoza kormány esetében.

Ennek megfelelően az ENSZ-nek három szinten kell irányelveket lefektetnie:

1. Melyek azok a minimális személyes és kollektív jogok, amelyek a kisebbségeknek járnak, személyesen és együttesen.
2. Mikor garantált az autonómia, és melyek azok a funkciók és jogok, amelyeket decentralizálni kell, esetleg este, a megfelelő rendelkezéseknek az érintett felek közötti megvitatásával nemzetközi felügyelet alatt és segítség mellett.
3. Rendelkeznie kell az ENSZ-nek arról is, hogy hajtsák végre az ország egy részének elszakadását, amikor azt a kisebbséggel való bántás miatt, Grotius elvei alapján, nemzetközileg szervezett és ellenőrzött kisebbségi népszavazás igényli.

---

³⁵⁰ Tárgyalási kiindulópontul egy határozati javaslatot bemutatunk a 2. sz. függelékben.

³⁵¹ V.ö. 123. sz. lábjegyzet.

Ezeknek a szabályoknak egyik fontos szempontja, hogy megfelelő szankciókról is gondoskodjanak a lehetőleg békés megvalósítás érdekében, de szükség esetén nem kizárva a fegyveres beavatkozást sem.

Az ENSZ-nek arról is döntenie kell, hogy történelmi területi sérelmek figyelembe vehetők-e, és ha igen, akkor milyen mértékben; milyen messzire mehet vissza az igény, stb. De az ENSZ-nek abban is óvatosnak kell lennie, hogy a világ egyes területein a határok olyan gyakran változtak, hogy lehetetlenné válhat a jogos tulajdonos meghatározása, ha csak nem vezetnek be a „legelső szuverenitás” szabályát. Területi igények esetén ügyelni kell arra, hogy az emberi és kisebbségi jog problémái ne váljanak másodlagossá. Ajánlatos és meggondolandó, hogy a békét és a stabilitást az szolgálja legjobban, ha a területi érvelést csak egyidejű emberi jogi panaszok esetében fogadják el és alkalmazzák.

A Kárpát-medencében egy ilyen lépés jogi, erkölcsi és politikai megítélése többoldalú, és ki terjed mind a történelmi sérelmekre épülő területi követelésekre, mind az emberi jogi igényekre:

- ?? Abszurd az az érvelés, amely szerint Magyarország „nagy mértékben felelős” volt az I. Világháború kitöréséért, ami Magyarország felosztásának és az utódállamok megteremtésének premisszája volt; miközben a valóban felelős államok, köztük Szerbia, jutalomban részesültek azért, hogy megsértették Grotius alapelveit. Ha általános gyakorlattá válna az, ahogy a győztes hatalmak Trianonban a magyarokkal bántak, a nemzetközi közösség teljes káoszba merülne.
- ?? Az új sok-nemzetiségű országok, amelyekben megoldatlan maradt a kisebbségi kérdés, veszélyt jelentenek a régió és a világ békéjére. Jugoszlávia szétesése és a boszniai események példát mutattak arra az ádáz népiirtásra, amely bekövetkezhet, ha egy országban szabadjára engedik a nacionalista szenvedélyeket, és nem történik intézkedés a kisebbségi kérdés rendezett és békés megoldására még az erószak kitörése előtt. Ezeknek a konfliktusoknak egyik nemzetközi vonatkozása a menekültek áradata. Irónikus módon éppen Magyarország lett a menekültek tömegének első célországa. Senki sem akarja, és jelenleg senki sem számít rá, hogy belső forradalom törjön ki Szerbiában, Romániában vagy Szlovákiában, de ha túl sokáig feszül a húr, senki sem tudja, mit tennének a kétségbeesett emberek. Ha kitörne az erószak, egyaránt részes lenne a vétkességben és a felelőségben a sovinszta többség és a közönyös nemzetközi közösség.
- ?? Az Új Világrend a nemzetiségi és kulturális eltérések tiszteletére kell épüdjön, és a kulturális törésvonalakat fel kell ismerni és tiszteletben kell tartani az államhatárok kitűzésekor vagy módosításakor, amennyire csak lehetséges. Ha pedig a határok módosítása nem nyújt praktikus megoldást, akkor legalább autonóm területeket kell létesíteni, hogy egyik kultúra se veszélyeztesse vagy olvassza be a másikat.
- ?? A trianoni békeszerződés azzal a feltétellel adta át a területeket ezeknek az országoknak, hogy tiszteletben tartják a kisebbségi jogokat, ahogyan ezt Wilson elnök hangsúlyozta, és valamennyien elfogadták. Autonóm területek létesítése nem jelentene sokkal többet, mint annak a békeszerződésnek megkésztet

végrehajtását, amelyet valamennyi érintett ország vagy jogelodje aláírt. Az úgynevezett „utódállamok” elmulasztották végrehajtani szabadon vállalt kötelezettségeiket a kisebbségekkel való bánásmódot illetően. Ez elegendő ok lehetne még a szerződések felbontására is.

- ?? Magyarország felosztása a trianoni békeszerződésben, a háborút követő hisztéria csúcspontján, megsértette Wilson 14 pontját, és végleges formájában igazságtalan és törvénytelen volt. Ezért a felelősség a nemzetközi közösségre hárul, és főleg azokra az országokra, amelyek a szerződést aláírták és garantálták rendelkezéseinek betartását, hogy állítsák helyre az igazságot és a rendet, amennyire csak lehetséges, a terület és talán az egész világ békéjének előfeltételeként, minthogy a törésvonal ellentétes oldalain álló szuperhatalmak egy politikai konfliktusban is az ellentétes oldalon találhatnák magukat.
- ?? Tekintettel azokra a feltételekre és megszorításokra, amelyeket Versaillesban a magyar delegáció elszöndélt, valamint arra a fenyegetésre, amely a magyar kormányt és az egész országot érték, a békeszerződést kényszer hatására írták alá, ezért az, mint szerződés, semmis és érvénytelen, és a Trianonban alkalmazott eljárás soha nem is vált precedenssé. Ezért, még ha az eredeti helyzet nem is állítható vissza, valamilyen jóvátételre mégis módot kellene találni. Ezért a felelősség ugyancsak a nemzetközi közösségre hárul, hogy állítsa helyre az igazságot, megszüntetve azoknak az ártatlan embereknek a szenvedését, akiket kisebbségi sorsra juttattak erőszakos rezsimek elnyomása alatt.

Nem könnyű egy olyan jelentős hibát és igazságtalanságot korrigálni, amely nyolcvan évvel ezelőtt történt. De a megoldatlan kisebbségi kérdés hátráltatja mind a demokráciát, mind a politikai és gazdasági fejlődést; mind az utódállamokban, mind Magyarországon. Másfelől viszont ennek a kényes ügynek a megoldása nemcsak precedens lehet hasonló kényes ügyek megoldására máshol a világon, hanem hatalmas lépést jelentene a világbéke és a gazdasági fejlődés irányában, valamint az Új Világrend felé, ahogyan azt László Ervin felvetette.

Mihelyt a kisebbségi kérdés megoldódik, szükségtelen határmódosítások nélkül, az új globális törvény és hatékony ENSZ akció alapelvei szerint, nemcsak a Kárpát-medence és Európa, de az egész világ is igazságosabb és békésebb hely lesz.

De a politika nem magától terem. Azt ki kell alakítani és gondosan elősegíteni. Minthogy csak egyetlen olyan nemzetközi szervezet van a világon, amely erre képes, az ENSZ, minden békeszerető állampolgárnak, köztük sok korábbi menekültnek, akik most Nyugaton élnek, miközben nemzettársaik idegen elnyomás alatt várják sorsuk jobbra fordulását, össze kell fogniuk kormányzatok kívüli szervezetekben (*Non Governmental Organization, NGO*), és a velük együttműködő kormányok útján nyomást kell gyakorolniuk az ENSZ-re, hogy fogjon tényleges akcióba. Közben nekik maguknak is részt kell vállalni a kormányok tájékoztatásában, tanításában és meggyőzésében azokban az országokban, ahol élnek, és amelyeknek választópolgárai, hogy ezen országok kormányai tegyék meg a szükséges lépéseket a regionális- és világbéke védelmében, az önrendelkezés alkalmas formáinak megteremtésével és támogatásával, még mielőtt kitör a terror, és amíg az még megtehető békefenntartó ENSZ haderejek alkalmazása nélkül.

Végül, azoknak az nemzeteknek az emigránsai, amelyeknek a tagjai kisebbségi státuszban szenvednek, és akiknek a legtöbb forog kockán, össze kell fogjanak egymással, valamint az országos és nemzetközi békeszervezetekkel. Kezdeményezniük és koordinálniuk kell ezt a tevékenységet, mert különben senki sem teszi meg helyettük, és a világ még veszélyesebb, még eroszakosabb, még igazságtalanabb lesz az új évezred kezdetén.

UTÓSZÓ 2006

Közel egy évtizede íródott ez a munka, és azóta sok változás ugyan nem történt, azonban az élet nem állt meg, és vannak érdekes fejlemények, amelyekről érdemes beszámolni. Összegezve, miközben minden a jó irányban halad, sajnos, mégsem tudunk felmutatni semmi gyakorlati eredményt.

Elvi úton a legnagyobb változás az EU-val és a Helsinki folyamattal, azaz az EBESZ-el kapcsolatban történt. Az EBESZ eredeti célkitűzéseit Arthur Schlesinger, Kennedy amerikai elnök politikai tanácsadójának egyik, az 1950-es években írt könyve alapján lehet legjobban megérteni. Schlesinger szerint az amerikai külpolitika rejtett célja a világkormány létrehozása, amihez az kell, hogy Amerika és a Szovjetunió találkozzanak az "életfontosságú közép"-en³⁵²: Amerika haladjon a szocializmus felé, és a szovjetek adjanak több jogot a népnek.³⁵³ Ezért nem szabad a Kremlt provokálni,³⁵⁴ hanem meg kell nyugtatni, hogy nincs félnivalója az amerikai politikától. Következésképpen az ún. Helsinki Folyamat két pilléren alapszik: emberi jogok fejlesztése és a határok garantálása.

Azonban ez a folyamat eredetileg nem vette figyelembe a nemzetiségeket a többnemzetiségű országokban. Az 1990-ben tartott Koppenhágai EBESZ gyűlés foglalkozott először az ún. kisebbségi jogokkal. Mivel a Koppenhágai Irat³⁵⁵ nem sok sikerrel járt, mert az EBESZ-nek nem volt végrehajtó hatalma (a Szovjetunió elvben ellenzett volna minden ilyet, és amúgy is, végső fokon csak határváltoztatás fenyegetésével lehetett volna a jogok tiszteletben tartását kikényszeríteni), és csak elveket tartalmazott, 1999-ben újabb lépést tettek a kisebbségi jogok elmozdítására. Összehívtak egy szakemberekből álló közel húsz tagú EBESZ nemzetközi bizottságot a svédországi Lund városban, hogy ajánljanak további lépéseket a kisebbségek jogainak védelmére. A Bizottság javaslata *Lund Recommendations* (Lundi Ajánlás) néven ismert³⁵⁶.

Erre az EU is észrevette, hogy több új tag-jelölt állammal megoldatlan kisebbségi problémái vannak, így megbízták Andrea Gross hivatásos diplomatát e kérdés tanulmányozására. Gross úr javaslatát az EU Parlamenti Közgyűlése 2003-ban minden változtatás nélkül el is fogadta mint ajánlást.³⁵⁷

---

³⁵² Arthur M. Schlesinger, Jr., *The Vital Center, The Politics of Freedom*, Houghton Mifflin Co, Boston, 1949.

³⁵³ Schlesinger szerint "a világkormány nemes eszméje akkor kezd csak realizálódni, amikor Oroszország meglazítja a totalitáriánus szorítását..." (240. oldal).

³⁵⁴ Így pl. megemlíti, hogy a kommunista Rákosi rezsim felháborítja a "szabad társadalom barátait," mégis egy felelős diplomata kesztyűs kézzel kell, hogy bánjon Rákosival, mivel nem akarunk katonai beavatkozást, és óvatosan kezeljük Rákosit; 221. oldal. Egyébként ez megmagyarázza, miért hagyta cserben Amerika a magyar forradalmat 1956-ban, és miért buzdította a szovjetet a beavatkozásra: így akarták bizonyítani, hogy a világkormány elmozdítása érdekében az amerikai politika hajlandó, legalább ideiglenesen, együttműködni a szovjetekkel a nemzetek elnyomásában.

³⁵⁵ Kivonatolva lásd a 3. sz. Függelékben.

³⁵⁶ Lásd 4. sz. Függelék.

³⁵⁷ Az ún. Gross-jelentés az 5. sz. Függelékben található.

Azonban a dokumentumok alapos elolvasása nyilvánvalóvá teszi, hogy abban nemcsak a többségre vonatkozó előírások vannak, hanem a kisebbségnek is vannak bizonyos feladatai, amelyeket követni kell, mint pl. a részletek kölcsönösségi alapon való kidolgozása. Egyoldalú beadványok készítése, mint azt a könyben is írtam, nem járható út, a hivatkozott határozatok és ajánlások szerint sem.

Végül egy reményteli, de látszólag minden jelentőség nélküli határozatot fogadott el 2005. december 15-én az Európai Parlament Románia csatlakozási készségéről:

26. Az EP kifejezi csalódását a kisebbségi törvény elfogadásának elhalasztásáért, valamint felháborodását amiatt is, hogy a választási törvények még mindig diszkriminálnak, és ezek folytatódnak a kisebbségi törvény tervezetben; szeretnék látni a kisebbségi törvény mielőbbi elfogadását;
27. Megismétli, hogy további lépések szükségesek a magyar kisebbség védelmére, a kulturális autonómia és szubszidiaritás elve szerint; felhívja a román hatóságokat, hogy teljes mértékben támogassák a magyar kisebbség felszoktatását a szükséges anyagi alapok biztosításával.³⁵⁸

Azonban, amikor 2006. márciusban az EMNT megpróbált EU támogatást kérni az autonómia megteremtéséhez, azzal küldték el oket, hogy annak kivitelezése a románok és a romániai magyarság belügye. Azonban, mivel ez a kérdés Románia felvételével kapcsolatban merült fel, ezt úgy is lehet értelmezni, hogy az autonómia Románia belügye, de amíg nem oldják meg ezt a kérdést, addig Románia nem kész a csatlakozásra, illetve az EU nem kész Románia befogadására.

Úgy tunik, Románia is megértette az üzenetet. Calin Popescu Tariceanu román miniszterelnök március 15-én meglepően és szokatlanul megleghangú levélben üdvözölte nemcsak a romániai magyarokat, hanem "a világ minden magyarját":

...Több alkalommal kifejtettük a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvény elfogadásának fontosságát, és az a tény, hogy a kormány elfogadta ezt a törvényt, garanciát képez a kisebbségek jogainak demokratikus párbeszéd útján történő érvényesítéséhez...

Csak ma jutottunk el oda, hogy közös erőfeszítéssel megvalósítsuk az 1848-as forradalmárok eszméit. Elődeinktől örökölt kötelességünk, hogy valóra váltsuk akkori üzenetüket, a „szabadság, egyenlőség, testvériség” üzenetét; meggyozódásunk, hogy ez sikerülni fog. Úgy akarunk cselekedni, hogy a romániai magyarok egyenlőnek és szabadnak érezzék magukat szülőföldjükön, a románokkal együtt. Románia jövőbeli, 2007. január 1-i csatlakozása az Európai Unióhoz közelebb hozza állampolgáraink számára mindannak a megvalósulását, amelyekre az egyesült Európa polgáraitól készültünk.

---

³⁵⁸ *European Parliament resolution on the extent of Romania's readiness for accession to the European Union (2005/2205(INI))*

Románoknak és magyaroknak, mindannyiunknak, az a felelősségünk, hogy ennek a nyitott szellemiségnek a megerősítése érdekében cselekedjünk, hogy közösen építsük európai jövőnket. Március 15-e alkalmával a legjobbakat kívánjuk minden magyarnak!³⁵⁹

Sokatmondó ez a kijelentés: “Úgy akarunk cselekedni, hogy a romániai magyarok egyenlőnek és szabadnak érezzék magukat szülőföldjükön, a románokkal együtt.” Ez több, mint kisebbségi jogok ígérete, ha szó szerint értelmezzük! Nemcsak teljes egyenjogúságot ígér, hanem azt ígéri, hogy a magyarok maguk is úgy érezzék, hogy teljesen egyenlők és szabadok. Reméljük, ez nemcsak egy csapda, elomozdítható Románia elfogadását ez EU-ba, és a jóindulat nemcsak a felvételig tart. Az is jelentőségteljes, hogy csak egyenlőségről beszél, nem autonómiáról.

Ha a Miniszterelnök úr komolyan veszi ígéretét, nem lesz könnyű dolga azt elfogadtatni a román parlamenttel. Máris vannak jelei, hogy nehéz lesz kicsikarni egy tényleges autonómiát a román parlamentből.

Magyar oldalról Tokés Püspök úr március 15-i ünnepi beszédében azonnal elfogadta a Miniszterelnök úr kihívását:

Legvégül a magam és valamennyiünk nevében ezúton köszönve meg Calin Popescu-Tariceanu miniszterelnök nemzeti ünnepünk alkalmából küldött, építő jellegű üzenetét, a kormányfot arra kérjük, segítse elő, hogy – amint ő maga írja – a kisebbségek jogai Romániában valóban „a demokratikus párbeszéd útján érvényesüljenek”. Erre a párbeszédre és a párbeszédben való részvételre egyaránt igényt tart az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács.³⁶⁰

Ezzel, úgy látszik, új fejezet kezdődhet az erdélyi magyarság történelmében: egyoldalú beadványok helyett párbeszédre és kölcsönös megegyezésen alapuló autonómia. Ez egyúttal sokkal idoszerűbbé teszi jelen könyv magyar fordításának megjelenését, hogy a tárgyalásban résztvevők felhasználhassák más autonómiák tapasztalatait.

Sajnos, Szlovákia és Szerbia vezetői nem mutattak eddig hasonló hajlandóságot, de remélhetőleg Romániával megtört a jég, és ha ott is látják, hogy az autonómia nem jelenti az állam szétesését, talán ezen országok kormányai is rugalmasabb álláspontra helyezkednek.

Az utóbbi évek autonómia-párti mozgalma az ENSZ-et sem hagyta érintetlenül. Bár az 1976-ban életbe lépett ENSZ Polgári Jogok Nemzetközi Egyezménye megemlíti ugyan az önrendelkezési jogot, amely szerint „a népek szabadon határozhatják meg politikai rendszerüket, és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális feladásukat”, ez

---

³⁵⁹ Calin Popescu Tariceanu miniszterelnök üzenete a romániai magyaroknak (2006-03-14 - 18:51:03)

³⁶⁰ Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnökének, Tokés Lászlónak ünnepi beszéde a Székely Nagygyűlésen (2006. március 15.)

mégis csupán az ENSZ Alapokmány (Charta) szellemében megengedett, a Charta egyik alapelve pedig éppen a tagnemzetek szuverenitása, tehát idegen hatalmak vagy nemzetközi szervek nem szólhatnak bele az egyes országok belügyeibe.

Létezik azonban egy különálló csoport (kormányoktól független, NGO szervezet), amely az emberi jogokért dolgozik, és nem adja fel könnyen a harcot. A svájci Nemzetközi Liga a népek jogaiért és felszabadításáért (*International League for the Rights and Liberation of Peoples, LIDLIP*) több esetben is felszólalt a kisebbségek autonómia jogáért, bár eddig nem sok eredménnyel. Egyik felszólalásuk a mexikói kisebbségek érdekében történt, 2002. január 14-én, amikor hivatalos levélben kérték az ENSZ beavatkozását:

A bennszülöttek jogainak és kultúrájának alkotmányos elismerése. Küzdelem az autonómiáért Mexikóban.

Az *International League for the Rights and Liberation of Peoples (LIDLIP)* évek óta követeli a bennszülött népek önrendelkezési jogát. A nemzetközi jog alanyaiként jogot kell kapjanak arra, hogy szabadon dönthessenek saját erőforrásaik, vagyonuk, kultúrájuk és hagyományaik területén. Számos nemzetközi megállapodás írja elő ennek a jognak az elismerését, és sürgeti az államokat, hogy teljesítsék ez irányú kötelezettségeiket. A LIDLIP, többek között, aggódik a mexikói őslakos népek különleges helyzete miatt.

Egy másik csoport, amely autonómiát követel, a srilankai tamil kisebbség. Mivel a tamil helyzet sokban hasonlít a székelyek követeléseihöz, a 7. sz. Függelékben mellékeljük azt a levelet, amelyet az ENSZ Emberi Jogok Tanácsosának írtak. A sok hasonlóság mellett a jelentős különbség az, hogy ott évekig tartó belső harcok sem vezettek eredményre. Tehát a belső harcok és a forradalom, hacsak nem tudják legyőzni a kormányzatokat, mint ahogy pl. a hovatoknak sikerült kiharcolniuk függetlenségüket, nemzetközi szinten nem sokat segít. A kormányok továbbra is a hivatalos kormányt fogadják el egyetlen törvényes hatalomnak.

Érdekes a LIDLIP ENSZ-hez írt levelében, hogy különbséget tesznek a terrorizmus és a felszabadítási mozgalmak által elkövetett erőszakos tettek között. Bár egyikre sincsen hivatalos definíció, az ENSZ az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának bevezetőjében fontosnak tartotta, hogy „az emberi jogokat a jog uralma védelmezze, nehogy az ember végso szükségében a zsarnokság és az elnyomás elleni lázadásra kényszerüljön”. Tehát elismerik, hogy a folyamatos elnyomás lázongáshoz vezethet. Mégis, amikor arra kerül a sor, hogy a kisebbségek jogos követeléseit teljesítsék, az elnyomó kormányokat részesítik abszolút védelemben.

Tanácsos lenne felvenni a kapcsolatot a LIDLIP svájci irodájával, és kérni, hogy az elszakított magyarság érdekében is emeljének szót. Ha az ENSZ nagyhatalmai látják, hogy széleskörű a probléma, és esetleg más országokban is kitörhet a lázongás, talán nagyobb lesz a hajlandóságuk arra, hogy tegyenek valamit.

Úgy látszik azonban, hogy sem az ENSZ, sem az EU, sem a jelenlegi nemzetközi helyzet általában nem kedvez új autonómiák létrehozatalához. Ezért a helyi autonómia törekvések mellett az ENSZ-ben is szorgalmazni kell bizonyos reformok bevezetését, amint azt könyvemben tíz évvel ezelőtt kifejtettem.

* * *

Mivel a könyv eredetileg globálisan állt a problémához, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a makacs amerikai politika elrettentő példaként való megemlégtetését: a nemzetiségi, vallásos és ideológiai különbségek figyelmen kívül hagyása súlyos következményekkel jár!

Az amerikai támadást Irak ellen eloször a tömegpusztító fegyverek gyártásával indokolták. Majd, mikor ilyen fegyvereket nem találtak, a “demokratikus rendszerváltást” és “demokrácia-építést” tuzték ki célul.

A mai Irak a történelem folyamán ismert volt mint Mezopotámia, Babilonia, és Asszírnia, és területét a 20. század elejéig még számos törzs lakta, amelyek megoszlottak a kurdok, shíták és szunniták közt. Amikor a 19. században olajat fedeztek fel a környéken, megindult a gyarmat-hatalmak versengése a területért. Az akkoriban Mezopotámia néven ismert terület is jelentos olajtermelő terület volt. Mezopotámiában soha nem volt nyugati államformájú ország, hanem még a 20. század elején is félnomád arab törzsek éltek ott. Az I. Világháború után a Népszövetség a területet az angoloknak ajándékozta, tekintet nélkül az oslakosság óhajaira és érdekeire, és így az egykori Mezopotámia végül angol befolyás alá került. Irakot mint független államot az angolok hozták létre, és ok nevezték ki 1921-ben I. Fejszált mint királyt.

Irak létrehozása annyira hasonlít a Versaille környéki békeszerződésekhez, hogy az iraki háború elején Ralph Peters amerikai katonatiszt és politikai elemzo szerint Irak hasonlít ezekhez az önkényes határkituzésekhez, amelyeket a nép megkérdezése nélkül végeztek idegen diplomaták, páratlan ostobasággal. “A világ közel egy évszázadot szenvedett az európai diplomaták hülyesége és kapzsisága miatt, akik átrajzolták a határokat, hogy kielégítsék külügyminisztériumaik óhajait.”³⁶¹

Ezt persze Trianonról írta, mert a koszovói háború még élénken él az emberek emlékezetében, de Irakra alkalmazta, mert Irak is mesterségesen teremtett, több nemzetiségu, vallású és kultúrájú országként jött létre, akárcsak Jugoszlávia Európában. A kisebbségi kérdést soha nem oldották meg Irakban sem, de amíg az angol gyarmatosítók nyomták el az országot, addig az idonkénti zavargások ellenére az ország egységét sikerült megorizni, azonban 1958-ban forradalom végetvetett a monarchiának, Irak köztársasággá alakult, és az angol befolyás és ellenorzés jelentosen csökkent.

1979-ben Szaddam Husszein került hatalomra, aki hamarosan kegyetlenségéről lett hírhedt. Azonban egy több nemzetiségu vagy vallású országban, ahol a csoportok nem

---

³⁶¹ *Ralph Peters, “U. S. must remain open to division – splintered Irak may be inevitable,” Albany Times Union, 2003, aprilis 27.*

értenek egyet, összetartó cement hiányában csak eroszakkal lehet az országot összetartani. Így Szaddam eroszakos módszerére szükség volt. Thomas L. Friedman, egy másik amerikai elemző, egy fiktív levelet írt, Szaddam Husszeintól, egy Bagdadi pincében:

Memorandum Bush Elnöknek, Fehér Ház, Szaddam Husszeintól, egy Bagdadi pincében.

...Hadd adjak néhány tanácsot, hogy hogyan lehet kormányozni ezt az országot, mielőtt ön is belebukik.

(1) Igaz, Irak ilyen volt, mert én ilyen voltam, és én egy rossz fiú voltam. De most láthatják, hogy én azért voltam ilyen, mert Irak ilyen volt: egy ország, amelyet csak vasököllel lehet kormányozni. Tudom, hogy az iraki nép nem akart engem. És rövidesen felfedezi majd, hogy nem akarják önt sem. A nagy kérdés mindig is az volt, akarják-e egymást? Tudnak-e a kurdok, shíiták és szunniták egymás mellett élni anélkül, hogy valaki vasököllel tartaná őket össze?...

(2) Én vasököllel vezettem Irakot. Ön olcsón akarja vezetni vasújjal. Ezt pedig nem lehet. Az ön demokratikus politikája jobban elijeszti az embereket, mint az ön katonai hatalma.

(3) Mikor szétverte hadseregemet, szétverte az egyetlen világi intézményt amely képes volt rendet tartani Irakban...³⁶²

Bár ez a könyv elsősorban a magyar oszlakos kisebbség helyzetével foglalkozik, Irak esete elrettentő példaként szolgálhat. Irakban három kisebbség van, és az egyik elnyomja a másik kettőt, de az 1960-as ENSZ határozat szellemében Amerika nem hajlandó még csak autonómia bevezetésére sem. Ennek három éve tartó belháború lett az eredménye. Még ha sikerül is létrehozni egy koalíciós kormányt, Husszein vasökle nélkül a lakosság szintjén soha sem lesz béke.

Ezt már 2003-ban előre lehetett látni, és több amerikai politikai elemző is felhívta rá a figyelmet. Én is küldtem könyvemből egy példányt a vonatkozó részek megjelölésével Dr. Condoleezza Rice külügyminiszter asszonynak, aki Bush elnök nemzetbiztonsági tanácsadója volt³⁶³, de még csak nem is reagált rá, mint ahogy ez egy civilizált társadalomban illik. Továbbra is makacsul ragaszkodnak az egységes iraki állam megtartásához, autonómia nélkül.

Van azonban mégis valami remény a láthatáron. Egy vezető demokrata politikus, Jozsef Biden az amerikai Szenátusban eljött egy öt pontból álló tervvel, amely Irakot három régióra osztaná egy központi kormánnyal, és a vegyes lakosságú Bagdad szövetségi város

---

³⁶² Thomas L. Friedman, "Saddam to Bush: Learn from my Reign", Albany TIMES UNION, April 30, 2003.

³⁶³ Dr. Rice-ről tudnunk kell azt, hogy ő, mint politológus, a szovjet kérdés specialistája volt, és fogalma sem volt a Közel-Keletproblémáiról. Így érthető lett volna bevinni őt fehérvázi tanácsadónak a 70-es években, de a 21. században nagy hiba volt őt megtenni az amerikai külpolitika kulcsembereinek. Szovjet specialista helyett most egy olyan politológus kellett volna, aki ért a politika minden ágához-bogához, és amikor specialistákra van szükség, tudja azok munkáját kiértékelni és koordinálni.

lenne. A többi nagyon kevert lakosságú városban nemzetközi alakulatokból álló rendőrök egészítenék ki a helyi, többnemzetiségu rendorséget.

Nem tudni, lesz-e valami a Biden-tervből, de annyit remélhetünk, hogy ez vitát gerjeszt majd az amerikai Kongresszusban és a közvélemény előtt, ami talán hasznára lehet az autonómia-mozgalomnak is.

2006. június 4-én, Trianon évfordulóján

Dr. Balogh Sándor
nyugalmazott egyetemi tanár